

17, 22.133 (A)

UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ

ANGELA BIDU-VRÂNCEANU

ANALIZA STRUCTURALĂ A VOCABULARULUI
LIMBII ROMÂNE CONTEMPORANE

NUMELE DE CULORI

BUCUREȘTI

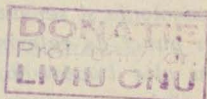
— 1976 —

ANGELA BIDU-VRÂNCEANU

ANALIZA STRUCTURALĂ A VOCABULARULUI
LIMBII ROMÂNE CONTEMPORANE

NUMELE DE CULORI

in = 22.709 B

BUCUREȘTI

— 1976 —

Prezenta lucrare reprezintă o aplicație la cursul de semantică predat în cadrul disciplinei limba română contemporană, interesînd astfel atît studenții de la Facultatea de limba și literatura română, cît și pe cei de la facultățile de limbi străine.

Prin descrierea unitară, cu rigurozitatea unor date metodologice și bibliografice (ceea ce înseamnă că se explică noțiunile de bază și se aplică metodele din lexicologie și semantică), lucrarea va putea constitui un punct de referință cu sugestii de cercetare pentru alte lucrări de acest fel (lucrări de diplomă, lucrări de seminar ș.a.). Pentru aceste motive, lucrarea va fi un auxiliar necesar pentru studenții de la Cursurile fără frecvență, care nu au posibilitatea de a-și însuși în seminarii o analiză de detaliu.

Anexele 1—2—3 (alături de lucrarea propriu-zisă) pot interesa filologii romaniști, germaniști, etc., români și străini.

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Bibliografie	VI
1) Izvoare	VI
2) Alte izvoare	VII
3) Studii	VII
a) lingvistice	VIII
b) privind analiza lingvistică a numelor de culori	XV
c) privind analiza extralingvistică a culorilor	XVI
1. Introducere	1
1.1. Precizări preliminare și obiective	1
1.2. Principii de alcătuire a inventarului lexical de analizat	5
PARTEA I	
TEORIE ȘI METODĂ ÎN LEXICOLOGIA ȘI SEMANTICA STRUCTURALĂ	
2. Stadiul actual al cercetărilor sub aspectul metodelor folosite și al perspectivelor de analiză structurală	13
1.1. Metoda onomasiologică și metoda cîmpurilor	15
1.2. Metoda semasiologică și metoda structurală	22
3. Metoda	37
1.1. Nivelurile analizei	37
1.2. Noțiunile generale	41
 III	

PARTEA A II-A

ANALIZA

4. Clasificarea	45
4.1. Clasificarea numelor de culori în funcție de formații care le exprimă	45
4.2. Relațiile de semnificație între clasele de nume de culori delimitate la 4.1.	51
4.3. 4.2.1. Opoziția dintre desemnarea directă și desemnarea indirectă a culorii	51
4.2.2. Opoziția dintre aprecierea cromatică absolută și aprecierea cromatică non-absolută (prin aproximare)	51
4.3. Analiza raporturilor de desemnare	52
4.3.1. Definirea termenilor cromatici desemnări indirecte	53
4.3.2. Raportul dintre desemnare și sens în cazul termenilor cromatici desemnări indirecte	54
4.3.3. Delimitarea diferitelor categorii de termeni cromatici desemnări indirecte	55
4.4. Modalități de definire a sensului numelor de culori oferite de dicționarele limbii române	59
4.5. Determinarea valorilor semantice fundamentale în sistemul numelor de culori rezultate din analiza anterioară	63
4.6. Concluzii asupra raporturilor de desemnare și de semnificație între clase de nume de culori	66
5. Analiza paradigmatică	69
5.0. Precizări preliminare	69
5.0.1. Premizele analizei paradigmatică a numelor de culori	69
5.0.2. Degajarea trăsăturilor semantice pertinente	72
5.0.3. Clasificarea numelor de culori în paradigme.	75
5.0.4. Notațiile folosite	80
5.1. Analiza paradigmatică a paradigmei I (GALBEN)	81
5.2. Analiza paradigmatică a paradigmei a II-a (ROȘU)	86
5.3. Analiza paradigmatică a paradigmei a III-a (ALBASTRU)	88
5.4. Analiza paradigmatică a paradigmei a IV-a (VERDE)	93
5.5. Analiza paradigmatică a paradigmei a V-a (ALB)	95
5.6. Analiza paradigmatică a paradigmei a VI-a (NEGRU)	100
5.7. Concluzii asupra analizei paradigmatică	101

	<u>Pag.</u>
6. Analiza sintagmatică	109
6.0. Precizări preliminare	109
6.1. Analiza sintagmatică a paradigmei I (GALBEN)	116
6.2. Analiza sintagmatică a paradigmei a II-a (ROȘU)	128
6.3. Analiza sintagmatică a paradigmei a III-a (ALBASTRU).	137
6.4. Analiza sintagmatică a paradigmei a IV-a (VERDE)	147
6.5. Analiza sintagmatică a paradigmei a V-a (ALB)	152
6.6. Analiza sintagmatică a paradigmei a VI-a (NEGRU)	168
6.7. Analiza sintagmatică a unor nume de culori care nu s-au încadrat în paradigmele delimitate în sistemul numelor de culori	175
6.8. Raporturile dintre termenii care aparțin unor paradigme diferite din sistemul numelor de culori	179
6.8.1. Raporturile dintre numele de culori primare (<i>galben, roșu, albastru, verde, alb, negru</i>)	179
6.8.2. Neutralizarea opozițiilor semantice în sistemul numelor de culori	184
6.9. Concluzii privind analiza sintagmatică a numelor de culori	187
7. Concluzii	191
8. Anexa₁ — inventarul termenilor cromatici din limba română cu indicele de materii	202
9. Anexa₂ — termenii cromatici din limba engleză (americană)	229
10. Anexa₃ — termenii cromatici din limba franceză	259

(1) IZVOARE

În lista de mai jos sînt cuprinse dicționarele limbii române pe care le-am utilizat pentru stabilirea *inventarului numelor de culori din limba română contemporană*, pe baza căruia am întreprins descrierea acestui sistem lexico-semantic. Întrucît pentru informație sau pentru a stabili anumite comparații s-au uitlizat și alte dicționare (v. 13—15) au fost incluse și acestea aici. Cifrele indicate înainte vor fi utilizate în trimiterile la exemplificările care vor apărea în cursul lucrării :

1. CIHAC, A. de, *Dictionnaire d'etymologie daco-romane*, vol. I, *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Francfort-sur-le-Main, Berlin, Bucarest, 1870 ; vol. II, *Éléments slaves, magyares, turcs, grecs modernes et albanais*, Francfort, Berlin, Bucarest, 1879.
2. PUȘCARIU, SEXTIL, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element, mitt Berücksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, 1905.
3. CANDREA, I. A. & DENSUSIANU, OV., *Dicționarul etimologic al limbi române. Elementele latine*, Buc., 1907—1914.
4. TIKTIN, H., *Rumänisch-deutsche Wörterbuch*, vol. I, 1903 ; vol. II, 1911 ; vol. III, 1924.
5. CANDREA, I. A. & ADAMESCU, GH., *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, București, 1926—1931.
6. SĂINEANU, LAZĂR, *Dicționar universal al limbii române*, ed. a VIII-a, Craiova, 1930.
7. *Dicționarul limbii române*, vol. I—III (literele A, C, F—I), București, 1934 ; vol. VI, Editura Academiei R.S.R., București, 1965—1969.

8. *Dicționarul limbii române literare contemporane*, vol. I—IV, Editura Academiei R.S.R., București, 1955—1957.
9. *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei R.S.R., 1961.
10. MARCU, FLORIN & MANECA, CONSTANTIN, *Dicționar de neologisme*, Editura științifică, București, 1961.
11. *Dicționarul enciclopedic român*, vol. I—IV, Editura politică, București, 1962—1966.
12. *Dicționar de Chimie*, elaborat de un colectiv sub coordonarea dr. GRIGORE BĂLĂNESCU, Editura tehnică, București, 1964.
13. JUILLAND, ALPHONSE & EDWARDS, P. M. H. & JUILLAND, ILEANA, *Frequency Dictionary of Rumanian Words*, Mouton. London, The Hague, Paris, 1965.
14. *Le Petit Robert, Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française*, Société du Nouveau Littre, Paris, 1967.
15. *Webster's New Collegiate Dictionary*, Springfield, Massachusettes, 1974.

(2) ALTE IZVOARE

Intrucît, în unele situații, indicațiile și exemplificările dicționarilor s-au dovedit insuficiente pentru analiza efectuată (nu pentru stabilirea inventarului (v. *Anexa*), s-au mai făcut investigații în câteva lucrări din stilurile beletristic și științific. Avînd ca scop completarea informațiilor dicționarilor pentru unele situații mai dificile sau cu caracter izolat, lucrările respective vor fi indicate numai în cadrul analizei.

Vor fi menționate aici, în continuarea listei de la IZVOARE numai acele lucrări care s-au utilizat curent :

16. MARIAN, S. FL., *Cromatică poporului român*, București, 1882.
17. PAMFILE, T. & LUPESCU, M., *Cromatică poporului român*, București, Leipzig, Viena, 1914.

(3) STUDII

Lista de mai jos înfățișează lucrările care au servit ca informație generală. Vom cuprinde, deci, studiile lingvistice utilizate pentru (a) informația teoretică și metodologică, (b) studiile lingvistice care au ca obiect al analizei numele de culori

din limba română sau din alte limbi și (c) studiile care au fost necesare pentru informația extralingvistică asupra culorii. În această situație am preferat, în cursul lucrării, indicarea autorului și a datei de apariție a lucrării.

(a) **Studii lingvistice**

- Aspetti... (1975), *Aspetti e problemi della linguistica contemporanea*, a cura di LUIGI HEILMANN e EDDO RIGOTTI, Bologna, Società Editrice il Mulino, 1975.
- APRESJAN, J. (1966), *Analyse distributionnelle des significations et champ sémantiques structurés*, dans „Langages“, 1966, nr. 1 (*Sémantique structurale*), Paris, Didier-Larousse.
- ARCAINI, ENRICO (1967), *Semantica e lessico*, în „Lingua e stile“, 1967, II, nr. 3, Bologna, Società Editrice il Mulino.
- „ (1972), *Linguistique appliqué, structure-fonction-transformation*, Paris, Payot, 1972.
- BAHNER, W. (1961), *Observații asupra metodelor actuale de cercetare a vocabularului*, în „Limba Română“, 1961, nr. 3 și 4, Editura Academiei R.S.R.
- BALDINGER, K. (1957), *Die Semasiologie*, Berlin, Deutsche Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Vorträge und Schriften, Heft 61, 1957.
- „ (1959), *Sémasiologie et onomasiologie*, în „Revue de linguistique romane“, 1959.
- „ (1965), *Structures sémantiques*, în *El XI Congreso internacional de linguística y filología románicas*, Madrid, 1965.
- „ (1966), *Sémantique et structure conceptuelle*, în „Cahiers de lexicologie“, vol. VIII (1966), nr. 1.
- „ (1970), *Teoria semántica*, Madrid, 1970.
- BALZAROTTI, RODOLFO (1971), *Semantica e linguaggio*, în „Lingua e stile“, VI, 1971, nr. 1.
- BARTHES, R. (1967), *Système de la mode*, Paris, Editions du Seuil, 1967.
- BENDIX, E. H. (1970), *Analyse componentielle du vocabulaire général*, în „Langages“, 1970, 20 (*Analyse distributionnelle et structurale*).

- BIDU-VRANCEANU, A. (1972), *Modalități d'analyse structurale du lexique: les noms de parenté*, în „Revue roumaine de linguistique”, 1972, nr. 5.
- „ (1973), *L'expression de l'appréciation chromatique dans le style scientifique du roumain littéraire*, în „Revue roumaine de linguistique”, 1973, nr. 1.
- „ (1974-a), *Contribution à l'analyse structurale du lexique. Le lexique de l'habitation en roumain*, în „Revue roumaine de linguistique”, 1974, nr. 4.
- „ (1974-b), *Modalități d'analyse structurale du lexique*. Le système des dénominations des animaux domestiques*, în „Revue roumaine de linguistique”, 1974, nr. 6.
- BREKLE, HERBERT (1975), *La semantica*, Edizione italiana a cura di Romeo Galassi, Bologna, Società Editrice il Mulino, 1975.
- CANTINEAU, J. (1952), *Les oppositions significatives*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure”, 1952, vol. 10.
- COSERIU, E. (1958), *Proceedings of eight international Congress of linguists*, Oslo, 1958, (discuții).
- „ (1964), *Pour une sémantique diachronique structurale*, în „Travaux de linguistique et de littérature”, Strasbourg, 1964, 1.
- „ (1967), *Zur Vorgeschichte der strukturellen Semantik, Heyses Analyse des Wortfeldes „Schall“*, în *To honor Roman Jakobson*, The Hague, Paris, Editions Mouton, 1967.
- „ (1969-a), *La struttura del lessico*, în *Grammatica, la Lessicologia, Atti del I e del II convegno di studi*, Roma, Mario Bulzoni Editore, 1969.
- „ (1969-b), *Leksičeskie solidarnosti*, în *Voprosi učebnoi leksikografii*, Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta, 1969.
- „ (1974), *Les universaux linguistiques (et les autres)*, în *Proceedings of the eleventh international Congress of Linguists*, Bologna-Florence 1972, Edited by Luigi Heilmann, Società editrice il Mulino, Bologna, 1974, p. 47—73.
- COSERIU, E. & GECKELER, HORST (1974), *Linguistics and Semantics*, în *Current Trends in Linguistics*, edited by Thomas A. Sebeok, vol. 12, *Linguistics and Adjacent Arts and Sciences*, 1974, Mouton, The Hague-Paris.
- COTEANU, I. (1960), *În legătură cu sistemul vocabularului*, în „Probleme de lingvistică generală”, vol. II, București, Editura Academiei R.S.R., 1960.

- „ (1967), *Comutarea și substituția*, în *Elemente de lingvistică generală*, București, Editura științifică, 1967.
- COTEANU, I. & BIDU VRANCEANU, A. (1975), *Limba română contemporană*, vol. II, (*Vocabularul*), București, Editura didactică și pedagogică, 1975.
- DIACONESCU, PAULA (1967), *Numărul și genul substantivului românesc*, în *Elemente de lingvistică structurală*, 1967.
- „ (1970), *Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc*, București, Editura Academiei R.S.R., 1970.
- DORNSEIFF, F. (1954), *Der deutsche Wortschatz nach Sachgruppen* (4-e ed.), Berlin, 1954.
- DUBOIS, J. (1962), *Le vocabulaire politique et social en France de 1869 à 1872*, Paris, 1962.
- „ (1964), *Distribution, ensemble et marque dans le lexique*, în „*Cahiers de lexicologie*“, 1964, vol. IV, 1.
- DUBOIS, J. & DUBOIS-CHARLIER, FR. (1970), *Principes et méthode de l'analyse distributionnelle*, în „*Langages*“, 1970, 20.
- DUBOIS, JEAN & CLAUDE (1971), *Introduction à la lexicographie : le dictionnaire*, Paris, Larousse, 1971.
- DUCHAČEK, O. (1960), *Le champ conceptuel de la beauté en français moderne*, Praha, 1960.
- „ (1965), *La structure du lexique et quelques problèmes sémantico-lexicaux*, în „*Revue roumaine de linguistique*“, 1965, nr. 6.
- DUCROT, OSWALD & TODOROV, TZVETAN (1972), *Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage*, Paris, Editions Du Seuil, 1972.
- ECO, UMBERTO (1971), *Le forme del contenuto*, Milano, Ed. Bompiani, 1971.
- FISCHER-JORGENSEN, E. (1970), *Définition des catégories de phonèmes sur une base distributionnelle*, în „*Langages*“, 1970, 20.
- FOURQUET, J. (1949), *Analyse linguistique et analyse phonologique*, în „*Travaux du Cercle linguistique de Copenhague*“, 1949, V.
- GLEASON, H. A. (1969), *Introduction à la linguistique* (traduction par Fr. Dubois-Charlier), Paris, Larousse, 1969.
- GOLOPENȚIA-ERETESCU, S. (1965), *Delimitarea claselor numeralului*, în „*Studii și cercetări lingvistice*“, 1965, nr. 3.
- „ (1967), *Semantica transformațională*, în „*Limba Română*“, 1967, nr. 2.

- GREIMAS, A. J. (1963), *La linguistique statistique et la linguistique structurale*, în „Français moderne“, 1963, nr. 3.
- „ (1964), *La structure élémentaire de la signification en linguistique*, în „L'Homme“, 1964, Sépt.-Déc.
- „ (1966), *Sémantique structurale. Recherche de méthode*, Paris, Larousse, 1966.
- GUIRAUD, P. (1956), *Les champs morpho-sémantiques*, în „Bulletin de la Société linguistique de Paris“, 1956, tome V, fasc. 1.
- GUȚU-ROMALO, V. (1964), *Un procedeu distribuțional de delimitare a paradigmelor*, în „Studii și cercetări lingvistice“, 1964, nr. 1.
- „ (1967), *Distribuția*, în *Elemente de lingvistică structurală*, 1967.
- HALLIDAY, J. K. (1963), *Linguistique générale et linguistique appliquée*, în „Études de la linguistique appliquée“, 1963, I.
- HALLIG, R. & WARTBURG, W. von (1952), *Begriffssystem als Grundlage für die Lexicographie*, Abhandlungen der deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, 1952.
- HARRIS, ZELLIG S. (1961), *Methods in Structural Linguistics*, New York, Chicago, 1961.
- „ (1970), *La structure distributionnelle*, în „Langages“, 1970, 20.
- HEGER, K. (1965), *Les bases méthodologiques de l'onomasologie et du classement par concepts*, în „Travaux de linguistique et de littérature“, Strasbourg, 1965, III.
- „ (1969), *L'analyse sémantique du signe linguistique*, în „Langue Française“, 1969, 4.
- HJELMSLEV, L. (1955), *Prolegomena to theory of language*, Indiana University Publications in Anthropology and Linguistics, 1955.
- „ (1957), *Pour une sémantique structurale*, în „Travaux du Cercle Linguistique de Copenhague“, 1957, vol. XII.
- „ (1959), *Essais linguistiques*, Nordisk Sprog og Kulturforlag, Copenhague, 1959.
- HOCKETT, C. F. (1947), *Problems of Morphemic Analysis*, în „Language“, 1947, 23.
- „ (1958), *Cours in Modern Linguistics*, New York, 1958.
- HOLT, J. (1967), *Contribution à l'analyse fonctionnelle du contenu linguistique*, în „Langages“, 1967, nr. 6.
- JAKOBSON, R. (1963), *Essais de linguistique générale*, Paris, Les Editions de Minuit, 1963.

- KARCEVSKI, S. (1956), *Du dualisme asymétrique du signe linguistique*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure“, 1956, 14.
- KURYLOWICZ, J. (1949), *La notion de l'isomorphisme*, în „Travaux du Cercle linguistique de Copenhague“, 1949, V.
- LAVOREL, P. M. (1975), *Éléments pour un calcul du sens*, Association Jean Favard pour le développement de la linguistique quantitative, 1975, Lyon.
- LOUNSBURY, FLOYD G. (1966), *Analyse structurale des termes de parenté*, în „Langages“, 1966, 1.
- LYONS, J. (1970), *Linguistique générale. Introduction à la linguistique théorique*, Paris, Larousse, 1970.
- MALMBERG, B. (1966), *Les nouvelles tendances de la linguistique*, Paris, PUF, 1966.
- „ (1974), *Signe et symbole. Problème terminologique et conceptuel*, v. Premier Congrès de l'Association Internationale de Sémiotique, Milano 2/6 Juin 1974.
- MANOLIU-MANEA, M. (1968), *Categorii semice iterative romanice*, în „Studii și cercetări lingvistice“, 1968, nr. 3.
- „ (1971), *Gramatica comparată a limbilor romanice*, București, Editura didactică și pedagogică, 1971.
- „ (1973), *Structuralismul lingvistic*, București, Editura didactică și pedagogică, 1966.
- MARTINET, A. (1957), *Arbitraire linguistique et double articulation*, în „Cahiers Ferdinand de Saussure“, 1957, vol. 15.
- MATORÉ, G. (1953), *La méthode en lexicologie. Domaine français*, Paris, Didier, 1953.
- MAURO, TULLIO DE (1969), *Une introduction à la sémantique*, Paris, Payot, 1969.
- MICLĂU, P. (1965), *Nivelele cuîntului*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti*, Editura Academiei R.S.R., 1965.
- „ (1970-a), *Le signe linguistique*, Paris, Editions Klincksieck, 1970.
- „ (1970-b), *Sistemul limbajului*, în *Sistemele limbii*, Editura Academiei R.S.R.
- MOUNIN, G. (1972), *Clef pour la sémantique*, Paris, Editions Seghers, 1972.
- NICOLESCU, M. (1968), *Problèmes du dictionnaire axiomatique*, în „Cahiers de linguistique théorique et appliquée“, București, Editura Academiei R.S.R., 1968, V.

- PAP, LEO (1974), *On the scope of semiotics; a critique and redefinition*, v. Premier Congrès de l'Association Internationale de Sémiotique, Milan 2/6 Juin 1974.
- PARRET, HERMAN (1974), *Une théorie linguistique sans concept de signe est-elle possible ?*, id., Milan 2/6 Juin 1974.
- POTTIER, B. (1958), *Pensée structurée et sémiologie*, in „Bulletin hispanique“, 1958, Tome LX, nr. 1.
- „ (1962), *Systématique des éléments de relation*, Paris, 1962.
 - „ (1963-a), *Recherche sur l'analyse sémantique en linguistique et en traduction mécanique*, Nancy, 1963.
 - „ (1963-b), *Du très général au trop particulier en analyse linguistique*, in „Travaux de linguistique et de littérature“, Strasbourg, 1963, I.
 - „ (1964), *Vers une sémantique moderne*, in „Travaux de linguistique et de littérature“, Strasbourg, 1964, II.
 - „ (1965), *La définition sémantique dans les dictionnaires*, in „Travaux de linguistique et de littérature“, Strasbourg, 1975, III.
 - „ (1966), *Sémantique et syntaxe*, id., 1966, IV, 1.
 - „ (1967), *Présentation de la linguistique. Fondements d'une théorie*, Paris, Editions Klincksieck, 1967.
- PRIETO, L. J. (1964), *Principes de noologie*, Mouton, 1964.
- „ (1974), *Pertinence et idéologie, Contribution à la discussion sur l'objectivité dans les sciences de la nature et les sciences de l'homme*, v. Premier Congrès de l'Association International de Semiotique, Milan 2/6 Juin 1974.
- QUADRI, B. (1952), *Aufgaben und Methoden der onomasiologischen Forschung. Eine entwicklungs geschichtliche Darstellung*, Bern, 1952.
- REY, A. (1968), *Aspecte ale structurii dicționarelor analogice (cu referire la Le Petit Robert)*, in „Limba Română“, 1968, nr. 2.
- „ (1969), *Remarques sémantiques*, in „Langue Française“, Paris, Larousse, 1969, nr. 4.
 - „ (1970), *La lexicologie. Lectures*, Paris, Editions Klincksieck, 1970.
- REY-DEBOVE, J. (1971), *Étude linguistique et sémiotique des dictionnaires français contemporains*, The Hague-Paris, Mouton, 1971.
- RICKEN, U. (1960), *Observații asupra onomasiologiei*, in „Limba Română“, 1960, nr. 4.

- RUSSEL, B. (1964), *Human knowledge. Its Scope and Limits*, Simon and Schuster, New York, 1964.
- Sens* (1962), *Sens et usage du terme structure dans les sciences humaines et sociales*, Mouton, 1962.
- SLAMA CAZACU, T. (1957), *La „structuration“ dynamique des significations*, în *Mélanges linguistiques* publiés à l'occasion du VIIIe Congrès à Oslo, Bucarest, 1957.
- „ (1959), *Limbaș și context*, București, Editura științifică, 1959.
- SCHAFF, A. (1966), *Introducere în semantică*, București, Editura științifică, 1966.
- „ (1969), *Langage et connaissance*, Éditions Anthropos, Paris, 1969.
- „ (1974), *Structuralisme et marxisme*, Paris, Editions Anthropos, 1974.
- SCHALK (1957), *Les tendances de la sémantique historique : la filiation des significations*, în *Lexicologie et lexicographie française et romanes. Orientations nouvelles*, Strasbourg, 1957.
- Studi* (1974), *Studi saussuriani* (a cura di René Amacker, Tullio de Mauro, Louis Prieto), Bologna, Società Editrice il Mulino, 1974.
- The Theory* (1968), *The Theory of Meaning*, edited by G. H. Parkinson, Oxford, University Press, 1968.
- TODOROV, T. (1966-a), *Recherches sémantiques*, în „Langages“, 1966, nr. 1.
- „ (1966-b), *Les anomalies sémantiques*, id., *ibid.*, în „Orbis“, 1952, nr. 1.
- TOLLENAERE, F. de (1960), *Lexicographie alphabétique ou idéologique*, în „Cahiers de lexicologie“, 1960, nr. 2.
- ULLMANN, S. (1952-a), *Précis de sémantique française*, Berne, 1952.
- „ (1952-b), *Quelques principes de sémantique générale*, în „Orbis“, 1952, nr. 1.
- „ (1958), *Orientations nouvelles en sémantique*, în „Journal de psychologie“, 1958, nr. 4.
- VASILIU, EM. & GOLOPENȚIA-ERETESCU, S. (1969), *Sintaxa transformațională a limbii române*, București, Editura științifică, 1969.
- VASILIU, EM. (1970), *Elemente de teorie semantică a limbilor naturale*, București, Editura Academiei R.S.R., 1970.
- WELLS, R. S. (1970), *Constituants immédiats*, în „Langages“, 1970, 20.

(b) **Studii privind analiza lingvistică a numelor de culori
din limba română și din alte limbi**

- ANDRÉ, J. (1949), *Étude sur les termes de couleur dans la langue latine*, Paris, 1949.
- BASSET, R. (1895), *Les noms de métaux et de couleurs en berbère*, în „Mémoire de la Société de linguistique de Paris“, 1895.
- BERLIN, KENT & KAY, PAUL (1969), *Basic Color Terms, Their Universality and Evolution*, Berkley and Los Angeles, California Press, 1969.
- CANARACHE, ANA (1961), *Citeva nume de culori și nuanțe în limba română*, în „Limba Română“, 1961, nr. 1.
- CONKLIN, HAROLD C. (1964), *Hanunó Color Categoric*, în *Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and a Anthropology*, New York, Evanston and London, 1964.
- GHEORGHIU, DOMNICA (1968), *În legătură cu terminologia culorilor în limba română*, în „Limba Română“, 1968, nr. 1.
- GIUGLEA, G. & KELEMEN, B. (1966), *Termeni privitori la culori în latină cu referință la limbile romanice*, în „Cercetări de lingvistică“, Cluj, 1966, nr. 2.
- GLATIGNY, M. (1963), *À propos du vocabulaire des couleurs dans „Semaine Sainte“ d'Aragon*, în „Français moderne“, 1963, nr. 1.
- KRITENKO, A. P. (1963), *Semantična struktura nazv komoriv v ukraïnskii movi*, în „Slavističnii zbnik“, Kiev, 1963.
- MARCU, R. (1965), *Note privind vocabularul cromatic în limbile franceză, italiană și română*, în „Analele Universității din București“, 1965.
- MATORÉ, G. (1958), *À propos du vocabulaire des couleurs*, în „Annales de l'Université de Paris“, 1958, nr. 2.
- MAZZONI, BRUNO & GROSMANN, MARIA (1972), *Analiza semantică a termenilor de culoare în italiana standard*, în „Studii și cercetări lingvistice“, 1972, nr. 3.
- MOSKOVIČI, V. A. (1960), *Sistema tvetooboznačeniï v sovremennom angliiskom iazike*, în „Voprosi iazikoznania“, 1960, nr. 6.
- „ (1964), *Tipologia semantičeskogo polia*, în *Naučnaia konferenția. Problemi formalizații semantiki iazika*, Moskva, 1964.
- „ (1965), *Semantičeskoe pole tvetooboznačeniï (opit tipologiceskogo issledovania semantičeskogo polia)*, *Avtoreferat disertații*, Moskva, 1965.

- OTT, ANDRÉ G. (1899), *Étude sur les couleurs en vieux français*, Paris, 1899.
- TOHĂNEANU, G. I. (1967), *Sinonimia unor epitete cromatice în poezia lui Eminescu*, în „Limba Română”, 1967, nr. 3.
- ZAREBA, A. (1954), *Nazwy barw w dialektach języka polskiego*, Wrocław, 1954.

(c) **Studii privind analiza extralingvistică a culorii**

- BACHELARD, G. (1953), *Le matérialisme rationnel (Ch. VII : Le rationalisme de la couleur)*, Paris, PUF, 1953.
- BEAUDENEAU, J. & PFEIFFER, H. E. (1957), *Harmonie des couleurs*, Paris, Dunod, 1957.
- BOLL, M. & DOURGNON, J. (1964), *Le secret des couleurs*, Paris, PUF, 1964.
- FER, E. (1958), *Solfège de la Couleur*, Paris, Dunod, 1958.
- MAGNUS, H. (1878), *Histoire de l'évolution du sens des couleurs*, Paris, 1878.
- MALRIEU, PH. (1955), *La vision des couleurs chez l'enfant*, in „Journal de Psychologie”, 1955, nr. 2.
- Problèmes* (1957), *Problèmes de la couleur. Exposés et discussions du Centre de recherche de psychologie comparative*, Paris, 1957.
- RAY, VERNE F. (1952), *Techniques and Problems in the Study of Human Color Perception*, in „Southwestern Journal of Anthropology”, 1952, nr. 8.
- ROOD, C. N. (1881), *Théorie scientifique des couleurs et leur application à l'art et à l'industrie*, Paris, 1881.
- ROSENSTIEHL, M. A. (1913), *Traité de la couleur au point de vue physique, physiologique et esthétique*, Paris, Dunod et Pinat, 1913.
- SEMIAKIN, F. N. (1967), *Iazik i čuvstvennoe poznanie*, in *Iazik i mišlenie*, Akademia Nauk SSSR, Moskva, 1967.

1. INTRODUCERE

1.1. Precizări preliminare și obiective

1.1.0. Lucrarea de față își propune să abordeze analiza structurală a unui fragment al vocabularului — *numele de culori*, cercetare care implică rezolvarea unor probleme atât teoretice, cât și practice dificile.

1.1.1. Descrierea structurală a vocabularului este un dezi-derat fundamental pentru stadiul actual al cercetării lingvi-stice, ținând seama de succesele evidente obținute de structu-ralism în celelalte sectoare ale limbii, în speță în fonologie și morfologie. Mai mult decât atât, dacă în gramatica structu-rală rezultatele reprezintă, de multe ori, reformulări în termeni mai stricți ale unor fapte deja cunoscute, elaborarea unei lexicologii și a unei semantici structurale ar interesa prin noutatea ei¹, în măsura în care, pînă acum, nu s-au obținut decât rezolvări parțiale și limitate². De altfel, nici măcar reformulările nu ar fi aici de prisos, căci lexicologia

¹ Deși „după lunga paranteză asemantă” (v. De Mauro (1969), p. 137), în care s-a plasat semantica după mijlocul secolului al XIX-lea, ultimele două decenii se remarcă prin cercetări și rezultate impor-tante. Se poate reține în acest sens afirmația lui Lavorel (1975), p. 11 că semantica este „au goût du jour”, autorul propunîndu-și să sistematizeze cunoștințele moderne de semantică într-o anumită optică de formalizare riguroasă, dar nu exagerată (p. 12—15). Pentru diferitele delimitări ale semanticii moderne v. Brekle (1975), p. 13—19. În ce privește integrarea semanticii în diferite teorii gramaticale și lingvis-tice v. Brekle, id., p. 111—125.

² Chiar dacă nu împărtășim scepticismul lui Todorov (1966-a), p. 24: „Principiile structuraliste inspiră încredere, dar rezultatele ră-mîn puțin satisfăcătoare”.

tradițională a suferit de multe ori din lipsa unor distincții de principiu, ca raporturile dintre sincronie și diacronie, expresie și conținut, dintre analiza lingvistică și referirile la elemente extralingvistice³.

În ciuda acestui deziderat aproape unanim acceptat, rezultatele cercetării structurale a vocabularului se prezintă destul de diferit, după cum își propun să rezolve doar unele aspecte teoretice⁴ sau să pună bazele unei cercetări practice efective⁵.

Insuficienta elaborare a unei semantici și lexicologii structurale, în ciuda realizărilor evidente din ultima vreme se datorește faptului că dificultățile privind descrierea structurală a lexicului sînt numeroase⁶. Menționăm cîteva dintre ele : vocabularul este prea variabil pentru a se lăsa sistematizat cu precizie și, din această cauză, sistematizările lexicale trebuie considerate ca foarte mobile în raport cu epoca istorică, ca urmare a legăturii vocabularului cu societatea. Tocmai de aceea, se remarcă, în genere, multiplicitatea și, în același timp, eterogenitatea legăturilor elementelor lexicale. Dacă mai ținem seama de unele aspecte privind descrierea practică, dintre care dificultatea de a reduce vocabularul la clase închise apare ca cea mai importantă, greutățile în demonstrarea caracterului sistematic al vocabularului apar cu totul obiective.

1.1.2. Faptul că premisele teoretice elaborate pînă acum nu au putut fi verificate practic, prin analiza vocabularului în ansamblu, a sporit deficiențele cercetării structurale în lexic. Într-adevăr, comparativ cu fonologia sau morfologia, vocabularul pare să nu fie caracterizat prin structuri simple și clare și se pune la îndoială posibilitatea de a descrie

³ O realizare teoretică și practică care depășește aceste limite este *Limba română contemporană*, vol. II — *Vocabularul*.

⁴ Nu putem reține aici decît cîteva referiri bibliografice, de ex. Coseriu (1964), (1967), (1974). Pottier (1964), Mounin (1972), Alinei (1974), Lavorel (1975).

⁵ Menționăm, de asemenea numai cîteva încercări pe care le-am considerat mai interesante din punctul nostru de vedere : Lounsbury (1966), Mounin (1972), Alinei (1974).

⁶ V. în acest sens : Ullmann (1952), p. 173, Coteanu (1960), p. 33, Coseriu (1964), p. 141, Greimas (1966), p. 6—7 ș.a.

global, ca un sistem, întreg lexicul unei limbi. De fapt însă, se poate începe și ar fi, oarecum, un rezultat, prin *demonstrarea unor sisteme parțiale, considerate ca (sub)ansambluri din ansamblul vocabularului limbii române*⁷, urmînd ca acestea să se ordoneze ulterior în sisteme mai ample. De la această premisă pornim în cercetarea numelor de culori⁸, ca un (sub)ansamblu din vocabularul limbii române.

Astfel, chiar dacă, comparativ cu fonologia și morfologia, structura lexicului nu apare la prima vedere, vom încerca totuși să dovedim posibilitatea aplicării metodelor structurale de cercetare și la vocabular, dacă se admit, de la început, câteva premise.

1.1.3. Pentru realizarea acestui scop, în prima parte a lucrării (2) vom încerca o prezentare critică a stadiului actual al cercetării structurale pentru a vedea care sînt premisele teoretice și, în același timp, metodologice de la care pornim cercetarea noastră.

Am considerat necesară valorificarea mai multor metode de cercetare lexicală întrucît, în felul acesta, se pot cuprinde aspectele complexe și variate pe care le presupune studiul vocabularului, pe de o parte, cu atît mai mult cu cît, pe de altă parte, ele se pot reuni într-un punct de vedere, mai mult sau mai puțin unitar, prin obiectivul comun de a demonstra sistemul lexical.

1.1.4. Înainte de a discuta metodele de cercetare lexicală și diferențele dintre ele, ni se pare necesar să facem câteva

⁷ O descriere care respectă aceste principii aplicîndu-le paralel la mai multe (sub)ansambluri din ansamblul vocabularului limbii române a fost făcută în *Limba română contemporană*, vol. II, p. 219—267.

⁸ După cum spune Greimas (1966), p. 25, numele de culori reprezintă un exemplu devenit clasic de cînd Hjelmslev l-a folosit pentru a semnală existența unui „continuum” amorf, pe care fiecare limbă îl divizează în mod arbitrar. Acest exemplu a fost reluat de numeroase lucrări (fără a le cita pe toate): Ullmann (1958), p. 352; Malmberg (1966), p. 189—190; Greimas (1966), p. 25—26; Stati (1968), p. 29; Gleason (1969), p. 9; Lyons (1970), p. 46, p. 330; Eco (1971), p. 44—46, Arcaini (1972), p. 43; p. 175. De fapt însă, așa cum a arătat Lyons (1970), p. 175 „acest vocabular al culorilor care se citează adesea e mult mai complex decît se crede” și această afirmație va fi dovedită, credem, convingător de cercetarea noastră.

precizări metodologice cu caracter de premisă privind selecția materialului lexical de analizat (numele de culori).

Ținând seama de caracterul complex pe care îl presupune analiza lexicală și de deficiențele metodologice existente, ni se pare indicat ca cercetarea pe care o întreprindem să aibă *numai caracter sincron*.

În privința nivelurilor limbii la care se va efectua analiza, vom avea în vedere, pe baza materialului extras din toate dicționarele limbii române, *limba literară*, sub aspectul ei așa-numit *standard*. Altfel spus, terminologia cromatică inventariată din dicționarele limbii române, va fi urmărită pe baza indicațiilor generale de aici, pe baza idiolectului autoarei și pe baza câtorva sondaje în texte reprezentând câteva variante stilistice (stil beletristic și stil științific). Faptul că s-au luat în considerație texte aparținând unor variante stilistice diferite (dar reprezentând tot limba literară) nu contrazice afirmația făcută mai sus și anume că s-a avut în vedere limba literară standard. Aceasta pentru că termenii care aparțin numai anumitor stiluri nu au fost analizați și, mai ales pentru că analiza terminologiei cromatice, independent de varianta căreia aparțin diversele exemplificări, s-a făcut sub aspectul posibilității de a satisface condițiile generale stabilite pentru analiză. De aici rezultă că, tot ceea ce este propriu sau particular anumitor variante stilistice ale limbii literare nu a fost luat în considerație în analiza noastră sau a fost semnalat ca atare.

Tot cu caracter de premisă metodologică trebuie spus că, de asemenea, în stadiul actual al cercetării, analiza structurală a lexicului nu poate fi realizată fără a admite că fragmentul vocabularului asupra căruia se întreprinde analiza reprezintă un *(sub)ansamblu lexico-semantic* (sau *cîmp*)⁹. Acesta se poate defini ca o *paradigmă* (sau ca o *sumă de paradigme*) și se caracterizează prin faptul că se formează prin împărțirea unui conținut lexical continuu — „aprecierea cromatică” — în mai multe unități (lexeme), care, la rîndul

⁹ Aceasta independent de orice teorie asupra cîmpurilor și de faptul că procedeele de analiză structurală pot fi diferite după autori. De altfel, unii lingviști, de pildă Apresjan (1966), p. 73—74, consideră că e convenabil să se utilizeze cantitatea maximă de metode.

¹⁰ Vezi Coseriu (1967), p. 489 și Apresjan (1966), p. 45.

lor, se află în opoziție directă prin diferențe minimale de conținut ¹¹.

Pentru ca această delimitare a (sub)ansamblului (fragmentului sau cîmpului) cercetat din vocabular să nu fie *a priori* decît în limitele necesităților impuse de determinarea extralingvistică a vocabularului, este necesar ca analiza să fie consecvent făcută în termeni lingvistici, în așa fel încît să se încerce obținerea unei delimitări *a posteriori* a (sub)-ansamblului din ansamblul vocabularului.

Ținînd seama de aceste precizări metodologice, condițiile specifice în care vor fi puse în aplicare procedeele de analiză structurală vor fi indicate la 3.1 și 3.2.

1.2. Principii de alcătuire a inventarului lexical analizat

1.2.0. Descrierea structurală a numelor de culori în limba română contemporană s-a realizat pe baza unei liste de termeni (v. ANEXA) extrași din dicționarele generale ale limbii române (v. BIBLIOGRAFIE — *Izvoare*). În această listă au fost incluși toți termenii care exprimă o *apreciere cromatică*.

Întrucît aprecierea cromatică reprezintă o *însușire*, o *calificare* și aceasta nu poate exista decît *printr-un obiect*, analiza concretă va avea în vedere *numai adjectivele — nume de culoare*, așa cum apar, deci, *într-un grup nominal* ca determinanți ai unui substantiv (v. și la 5.0).

În afară de aceasta, nu toate *adjectivele* nume de culoare extrase din dicționarele generale ale limbii române și incluse în ANEXA au fost cuprinse în descrierea efectuată, întrucît nu au satisfăcut o serie de condiții stabilite pentru analiză (1.2.1.).

De asemenea, analiza efectuată nu a avut în vedere termenii din limba română care exprimă aprecierea cromatică sub altă formă decît o *însușire*, sau, altfel spus, nu s-au analizat numele de culori devenite sau utilizate ca *substantive* (1.2.2.), ca *adverbe* (1.2.3.) sau ca *verbe* (1.2.4.).

¹¹ Studiînd relațiile la nivelul semnificațiilor (signifiés) uneia și aceleiași limbi — limba română, analiza întreprinsă corespunde principiilor lexematicii, așa cum au fost preconizate de Coseriu (1967), și (1969).

1.2.1. Descrierea structurală a numelor de culoare din limba română contemporană nu a cuprins o serie de elemente înregistrate în ANEXA, care, deși sînt *adjective*, nu satisfac o serie de condiții care interesează analiza :

(a) termenii cromatici care exprimă *aprecieri cromatice* specializate, *realizabile numai în anumite condiții*, sau, altfel spus, aprecieri cromatice referitoare la anumite animale, păsări etc., eventual referitoare numai la anumite părți ale corpului lor : *codalb* („despre vite, cîini, păsări, cu părul de altă culoare, mai ales închisă și coada de culoare albă“), *albiu* („despre vaci, care sînt de culoare albicioasă“), *griv* („despre animale, în special cîini și păsări, pătat cu alb și negru“) *prian* („despre vitele mari, cu una sau mai multe pete albe“), *alaciu* („despre vite, pestriț, bălțat“), *floriu* („despre boi sau oi, cu pete albe“), *cernă* („oaie neagră“) ;

(b) termeni care exprimă *nu numai o apreciere cromatică ci și alte valori semantice*. Aici se încadrează seria mai bogată a adjectivelor de origine verbală, care exprimă trecerea la o anumită culoare („devenit galben-roșu“) *îngălbenit*, (*în*)*roșit*, *albăstrit*, *învinețit*, (*în*)*albit*, (*în*)*cărunțit*, *înnegrit*. Tot aici pot fi incluse încă cîteva adjective care adaugă la aprecierea cromatică alte valori semantice : *brunat* („înnegrit de soare, bronzat“), *albitor* („(cel) care albește“).

Toți acești termeni se pot analiza din punct de vedere semantic ca adjectivele- nume de culoare de la care s-au format (v. la 4), adăugînd însă și alte trăsături semantice.

(c) termeni care exprimă o apreciere cromatică care s-ar putea analiza în cadrul categoriilor delimitate de noi (la 4 și la 5), dar care nu s-au inclus în descriere fie pentru că au un caracter popular sau regional, fie pentru că reprezintă termeni învechiți, care nu mai sînt utilizați sau cunoscuți practic în limba română contemporană : *viorint* („vioriu“), *mieriu*¹ („de culoare albastră), *balaoacheș* și *oarzân* („oacheș“), *rumineț* („despre măr“) ș.a. și ¹² *nohuti* („năutiu“) „sur, de culoarea năutului“, *murn* („albastru închis“), *neftiu* („de culoarea neftului“) (petrolului), *havai* („albastru, azuriu“) ș.a. (v. ANEXA) ;

¹² Majoritatea termenilor din această categorie sînt de origine turcească sau grecească.

(d) adjective care exprimă culori amestecate, ca *tărcat*, *pepit*, *pestriț*;

(e) termeni care reprezintă, de fapt, nume de obiecte care se pot utiliza și pentru a exprima numai culoarea caracteristică obiectului respectiv. În general însă, din mai multe motive¹³, valoarea semantică de apreciere cromatică nu e obișnuită. În această situație sînt: *ocru* (care înseamnă, ca substantiv, „argila de culoare galbenă, roșie, brună“¹⁴ și ca adjectiv („galben închis“), *frez* („de culoarea fragilor“);

(f) combinațiile sintagmatice mai largi, de tipul: *de culoarea oului de rață*, *de culoarea tărîțelor*, *de culoarea nisipului*;

(g) termenii cromatici care apar în construcțiile frazeologice fixate ale limbii (expresii, locuțiuni), ca: *a scoate peri albi*, *a împleti coadă albă*, *pînă în pinzele albe* ș.a.;

(h) termenii cromatici care prin forma lor se apropie de unele nume de culori analizate de noi, dar care au fost excluși din descriere pentru că nu exprimă, de fapt, aprecieri cromatice, ci radiații *invizibile*, o apreciere cromatică fiind în schimb, neapărat vizibilă. În această situație sînt: *infraroșu* și *ultraviolet*.

1.2.2. *Substantivele* care exprimă numele unei aprecieri cromatice sau cele care sînt legate ca mod de formare de numele de culori, se împart astfel în mai multe categorii, care diferă prin comportarea lor semantică:

(a) O parte dintre termenii înregistrați în ANEXA se pot utiliza nu numai ca *adjective*, ci și ca *substantive*. În această situație sînt termenii care desemnează culorile spectrului (*galben*, *roșu*, *albastru*, *verde*, *alb*, *negru*, *violet*, *indigo*, *portocaliu*). Cu valoare de substantiv, termenii discutați exprimă numele aceleiași aprecieri cromatice pe care o exprimă ca adjectiv, deci analiza lor semantică nu diferă în linii generale.

¹³ Termenii respectivi înregistrați numai de unele dicționare, unde procedeul desemnării culorii prin numele unui obiect e curent și e reprezentat printr-o categorie foarte bogată de termeni.

¹⁴ Vezi în Dicționarul de chimie la OCRU.

Ca orice adjective substantivizate, termenii discutați se utilizează, de obicei, însoțiți de diferite tipuri de articole sau de alți determinanți, de ex. : *culorile reci (albastrul și galbenul)* (11, v. galben, albastru) : *Îmi place rozul, îmi place acest (fel de roz), un roz deschis.*

În destul de numeroase situații, presupunând o fază intermediară în care adjectivul determină substantivul *culoare* (care apoi a fost omis) și împreună cu care exprimau o apreciere cromatică a unui anumit obiect, *adjectivele* nume de culoare semnalate mai sus se pot utiliza ca substantive *fără să fie însoțite de articol sau de alți determinanți*, (este cazul termenilor care exprimă culorile spectrului în primul rînd) de exemplu *placa se impresionează și în regiunea invizibilă de dincolo de violet* (11).

În aceeași situație sînt, uneori, termenii cromatici cînd determină verbe : *trece în portocaliu, colorată în roșu, îmbrăcat în negru, stropită pe verde sau cu verde.* În acest caz valoarea substantivală e însă marcată de prezența prepoziției.

În orice caz, se constată că proveniența adjectivală și utilizarea limitat contextuală ca substantive a termenilor din această categorie se poate verifica și prin faptul că ei nu se încadrează în contextele diagnostice ale substantivului¹⁵, de ex. contextul de gen și chiar de număr.

(b) Derivatele substantivale de la nume de culori ca : *alb, negru, galben* ș.a. pentru care valoarea semantică de apreciere cromatică e mai mult sau mai puțin ne semnificativă, pentru că exprimă, în primul rînd alte valori semantice¹⁶ (de ex. *negrușcă, negrilică*, exprimă nume de plante, *albeț* exprimă numele unui strat de lemn, *gălbenuș* o parte (de culoare galbenă) a oului, *gălbănare* o boală caracterizată prin îngălbenirea pielii ș.a.m.d. În aceeași situație mai sînt și : (*în*)*nălbit, albitură, alboare, albăstrime, negrime, vînătaie, vineție*). Întrucît valoarea semantică a acestor termeni nu este, în primul rînd, de apreciere cromatică, este firesc ca ei să nu fie cuprinși pentru moment în analiză.

¹⁵ S-a verificat la nivelul limbii române, v. Diaconescu (1967), p. 238—240.

¹⁶ Nu s-au înregistrat în ANEXĂ termeni din această categorie.

(c) Substantivele care exprimă o anumită apreciere cromatică sub forma numelui calității („faptul de a fi...“) de ex.: *căruntețe, cărunție, albeață, albire, albiciune, albime albeală, albăstreală, albăstrire, rumeneală, gălbeneală*. Asemenea substantive se analizează semantic ca adjectivele de la care s-au format, adăugînd unele trăsături semantice specifice substantivului.

1.2.3. Utilizarea ca *adverbe* a unor termeni cromatici, deci într-un grup verbal, nu interesează pentru că, în această situație, se păstrează valoarea semantică obișnuită a adjectivelor corespunzătoare. De fapt, de cele mai multe ori e vorba tot de o elipsă a substantivului *culoare* sau de utilizări improprii posibile mai ales în stilul beletristic.

1.2.4. *Verbele* care au în conținutul lor semantic și trăsătura semantică de apreciere cromatică, alături de alte trăsături semantice specifice verbelor nu au fost cuprinse, de asemenea, în descrierea structurală a numelor de culori¹⁷, tocmai din aceste motive. Ca exemplificare reținem cițiva: (*în*)*albi*, (*în*)*cărunți*, *innegri*, *înverzi* etc.

1.2.5. Așadar, pentru motivele arătate, descrierea structurală a numelor de culori în limba română contemporană va opera numai cu o parte a termenilor înregistrați în ANEXĂ și anume numai cu *adjectivele* care exprimă o *apreciere cromatică* în afara situațiilor semnalate la 1.2.1.

¹⁷ Și nici în ANEXĂ.

PARTEA I

**TEORIE ȘI METODĂ ÎN LEXICOLOGIA
ȘI SEMANTICA STRUCTURALĂ**

2. STADIUL ACTUAL AL CERCETĂRILOR LEXICO-SEMANTICE SUB ASPECTUL METODELOR FOLOSITE ȘI AL PERSPECTIVELOR DE ANALIZĂ STRUCTURALĂ

2.0. După cum s-a mai arătat ¹⁸, dacă admitem că semantica intră în sfera de preocupare a lingvisticii, înseamnă că e necesar să precizăm obiectivele unei *teorii* a semanticii lingvistice și să realizăm o *descriere* corespunzătoare cu ajutorul *elaborării unei metode adecvate*.

Independent de diferite teorii lingvistice ¹⁹, o cercetare semantică admite ca obiect al analizei *sensul* ²⁰, abordarea lui lingvistică neputînd să se realizeze decît *prin intermediul semnificantului care îl exprimă*, fără de care nu se poate ajunge la substanța semantică, motiv pentru care considerăm această cercetare în același timp *lexicală* ²¹.

Corespunzător dificultăților reale în delimitarea *obiectului de cercetare* al unei asemenea analize, s-au elaborat *mai multe metode*, care, după părerea noastră, nu pot satisface

¹⁸ Vezi Vasiliu (1970), p. 32.

¹⁹ În speță diferitele teorii asupra semnului lingvistic, v. unele dintre discuțiile în această privință Heger (1969), p. 44 ș.u.. Vasiliu (1970), p. 29, Coteanu (1975), p. 32—40. Intrucît lucrarea noastră are obiective practice nu ne angajăm în aceste discuții.

²⁰ În această privință cea mai convenabilă poziție (pe care o adoptăm și noi) ni se pare cea a lui Bendix (1970), p. 102: „totuși problema lingvistului nu este de a găsi sensul *sensului*, concept nebulos în multe privințe, ci mai curînd de a formula o definiție cu care să poată lucra ca lingvist”. Vezi și argumentele aduse de Alinei (1974), p. 22—24 din perspectiva raportului dialectic dintre limbaj și gîndire, care nu corespund întru totul.

²¹ Ne referim la principalele metode de cercetare lexico-semantică: metoda onomasiologică, metoda cîmpurilor, metoda semasiologică. Toate acestea vor fi luate în considerație numai sub aspectul perspectivelor lor pentru cercetarea structurală.

fiecare în parte și, în același timp, singure, obiectivele unei descrieri adecvate a sensului. Aspectele practice ale cercetării noastre ne-au arătat însă că, fiecare dintre aceste metode pot contribui, în etape diferite, la rezolvarea unora dintre problemele *descrierii structurale în semantică*.

Prima problemă de ordin metodologic pe care trebuie s-o rezolve orice cercetare lexico-semantică este aceea a *delimitării materialului* de cercetat din vocabular, sau, satisfacerea dezideratului mereu subliniat de lingviști ca necesar pentru cercetarea structurală, reducerea claselor deschise la clase închise. Dat fiind că, după cum se știe, vocabularul excelează în faptul că operează cu un număr în principiu infinit de termeni, se impune abordarea unei metode de cercetare care să asigure o segmentare a materialului lexical pe baza unor criterii cât mai obiective. În faza actuală a cercetărilor, acest lucru se poate realiza mai ales cu ajutorul a două metode, metoda onomasiologică și metoda cîmpurilor.

Astfel, aceste metode prin faptul că stabilesc principiile de cercetare la nivelul unor fragmente ale vocabularului, punînd în valoare relațiile care se stabilesc între elementele acestor *(sub)ansambluri din ansamblul vocabularului*, vor fi utilizate sub anumite aspecte într-o primă etapă a unei descrieri lexico-semantică structurale.

Așadar, considerăm necesar să prezentăm aceste metode numai sub aspectul care ne interesează, adică *aspectul practic, necesar într-o primă etapă a cercetării și anume acela al găsirii unei posibilități de delimitare a materialului cercetat*. Această posibilitate este asigurată de ambele metode de cercetare care se pot completa, din acest punct de vedere, reciproc.

În ciuda faptului că unii lingviști care au elaborat metoda onomasiologică, dar mai ales metoda cîmpurilor, în teorie sau în practică, și-au propus obiective structurale, considerăm că metodele respective, așa cum există în faza actuală, nu pot asigura singure o cercetare structurală. De aceea, este necesar ca, în a doua etapă a cercetării să se întreprindă *analiza materialului lexico-semantic (delimitat în prima etapă)* cu ajutorul *metodei semasiologice*, ale cărei principii trebuie revizuite și stabilite din punct de vedere *structural*. Cu alte

cuvinte, în ultimă analiză, se va urmări să se pună în evidență rețeaua relațiilor semantice care leagă între ele cuvintele sistemului respectiv²².

2.1. Metoda onomasiologică și metoda cîmpurilor

2.1.0. *Metoda onomasiologică* își propune, în general, să grupeze toate numele care exprimă un concept²³, ceea ce înseamnă că cercetează toți termenii care exprimă o idee anumită sau idei înrudite. Altfel spus, metoda onomasiologică pune în evidență relațiile, de diferite tipuri, care există între un concept și mai mulți semnificanți²⁴. Deci, în orice caz, pentru cercetarea onomasiologică, studiul vizează conținutul, iar expresia servește doar ca punct de plecare și ca manifestare a distincției semantice²⁵.

În lucrările care și-au propus să stabilească principiile teoretice sau practice care stau la baza metodei onomasiologice, punctele de vedere au diferit mai mult sau mai puțin, iar rezultatele care prezintă interes pentru structuralism există în măsură mai mică²⁶ (2.1.1.) sau mai mare (2.1.2.)

Creată ca disciplină de Quadri²⁷, onomasiologia se remarcă prin caracterul ei eterogen, fiind definită ca o enciclopedie a semanticii, care sintetizează etimologia, cunoașterea

²² După unii lingviști Lyons (1970) p. 47, care s-au bazat numai pe un studiu tangențial al numelor de culori, avem în acest caz un sistem bine organizat.

²³ Luarea în considerație a *conceptului* presupune și studiul semnurilor plecînd de la ceea ce exprimă, adică de la referenți (sau clase de referenți), ceea ce nu e o operație deloc simplă, v. și Rey (1969), p. 14. Pentru raportul semnificație/desemnare v. și Brekle (1975), p. 58—60. În lingvistica românească, dintr-o perspectivă pe care o preluăm, v. Coteanu (1975), p. 35.

²⁴ În ce privește diferitele posibilități de definire și de caracterizare v. Ricken (1960), p. 3—4, Baldinger (1964), p. 25, Heger (1965), p. 13.

²⁵ Se studiază astfel raporturile între un semnificat (signifié) și diferiți semnificanți (signifiants) care îl exprimă, v. Coseriu (1969-a), p. 57.

²⁶ Din acest punct de vedere, Coseriu (1969), p. 57 este de părere că orientarea lexematică, deci semantic structurală, nu trebuie confundată cu punctul de vedere onomasiologic.

²⁷ Quadri (1952), p. 175.

istorică, socială și etnografică. În acest fel, este firesc să apară o serie de dificultăți, atât de ordin teoretic, cât și practic, punând chiar la îndoială caracterul ei științific (dată de dificultățile de a delimita obiectul și metodele de cercetare)²⁸. În orice caz, concepută în felul acesta, onomasiologia ar prezenta mai ales dezavantaje fiind ramura cel mai puțin formalizată a lingvisticii, pentru că se ocupă prea direct de relațiile vocabularului cu societatea²⁹.

Premisa onomasiologiei, cercetarea relațiilor dintre anumite cuvinte, a fost reluată în alte lucrări care aplică mai mult sau mai puțin metoda onomasiologică și, în felul acesta, se poate spune că teoria sistematizării vocabularului își are originea aici.

În afară de aceasta, ca metodă, onomasiologia implică atât o cercetare sincronică, cât și una diacronică, după cum rezultă chiar din definiția dată de Quadri. În condițiile unei insuficiente elaborări teoretice, este evident că modalitatea principală de manifestare a onomasiologiei a fost *sincronică*. La rîndul lor, realizările concrete au diferit destul de mult³⁰ și, în funcție de obiectivele propuse nu ne interesează în egală măsură. Dintre lucrările care ar putea prezenta un interes relativ sub aspectul perspectivelor pentru structuralism, reținem încercările de a stabili un sistem al conceptelor

²⁸ Aceste deficiențe s-au menținut, chiar dacă disciplina s-a îmbogățit cu noi lucrări, teoretice sau practice, v. cele arătate de Ricken (1960), p. 3 ș.u.: „problema generală cea mai arzătoare (a onomasiologiei) este *elaborarea* insuficientă a bazelor ei teoretice. Rezultatele de pînă acum au fost obținute pe baze pur empirice“. În ce privește onomasiologia, discutată în cadrul noilor modalități de analiză a vocabularului v. Coteanu (1975), p. 123—126.

²⁹ Și, în consecință, cercetarea noastră nu are nimic de a face cu acest punct de vedere. Este însă interesant de reținut o cercetare modernă ca cea efectuată de Alinei (1974), p. 146, care consideră sistemul lexical și sub aspectul relațiilor extralingvistice, mai ales în raport cu societatea și diferitele ei epoci.

³⁰ Modalitatea cea mai generală de manifestare a onomasiologiei a fost cercetarea dialectală realizată de geografia lingvistică (cum se exprimă o idee într-un teritoriu lingvistic). Alte modalități (v. la Ricken (1960), p. 3 ș.u.) ca: prezentarea descriptivă a unui domeniu oarecare de lucruri în studiile stilistico-onomasiologice ale lui Spitzer, teoria expresiei a reprezentanților școlii lui Bally, nu ne interesează de asemenea.

sau un sistem logic de relații, care să cuprindă numai ceea ce e formalizat în limba dată. Realizarea acestui deziderat nu este însă ușoară și ceea ce s-a făcut în acest sens nu este, în mare măsură, utilizabil³¹.

În concluzie, metoda onomasiologică prezintă aspecte contradictorii în raport cu obiectivele structuralismului. Pe de o parte, prezintă cele mai mari dificultăți pentru formalizare prin caracterul eterogen, determinat de faptul că se ocupă prea direct de relațiile extralingvistice din vocabular; pe de altă parte însă, teoria sistematizării vocabularului își are originea aici, căci, tratând grupuri de cuvinte, a pus pentru prima dată problema organizării vocabularului³².

De aceea, în ultima vreme, metoda onomasiologică tratează numai anumite aspecte și într-o anumită manieră, în așa fel încît presupune îmbinarea strictă cu metoda semasiologică³³. În toate lucrările de acest gen³⁴, metoda onomasiologică oferă principiile divizării ansamblului vocabularului în (sub)ansambluri subordonate, iar metoda semasiologică oferă principiile concrete ale analizei.

2.1.1. *Metoda câmpurilor* utilizată sub diferite nume, dintre care cele mai frecvente sînt cele de câmpuri *lingvistice lexicale* sau *semantice*³⁵ a fost aplicată mai ales în lucrările

³¹ Lucrările cele mai cunoscute de acest gen sînt: Dornseiff (1954), Hallig-Wartburg (1952). Pentru critica adusă acestor lucrări, sub aspectele teoretice sau practice, v. Tollenaere (1969), p. 29. Pentru baza grupării cuvintelor într-un thesaurus, v. și Halliday (1963), p. 22.

³² Din acest punct de vedere unii lingviști, de ex. Rey (1969), p. 22, apreciază pozitiv această metodă.

³³ Din acest punct de vedere se preconizează rezultate favorabile pentru structuralism, v. Baldinger (1965), p. 51: „mai ales onomasiologia în combinație cu evoluția structurală pe planul conceptelor promite rezultate noi“.

³⁴ Vezi de exemplu Mounin (1965-a-b) și (1972), p. 103—165; Lounsbury (1966).

³⁵ Vezi Ullmann (1958), p. 350—351. Teoria câmpurilor sub aspectul precursorilor ei (W. von Humboldt, Herder, L. Weisgerber, J. Trier...) și raportul dintre metoda câmpurilor și teoria reflectării („teoria câmpului“ ca o condiție a percepției lumii prin diferite sisteme lingvistice sînt discutate de Schaff (1969), p. 27—42.

cu caracter practic, dar prezintă și interes teoretic³⁶ în măsura în care a apărut ca o aplicare a teoriilor saussuriene la cercetarea structurală a lexicului. Înțeleasă astfel, la modul general, ca reflectând o concepție structuralistă, ea s-a putut dezvolta ulterior în mai multe teorii³⁷. Aceste teorii au ca punct de intersecție denumirea de *cîmp*, acordată de la Trier încoace oricărui ansamblu lexical considerat structurat dintr-un punct de vedere oarecare³⁸, chiar dacă, în amănunte, principiile se diferențiază și chiar dacă unele dintre ele nu reflectă o concepție cu adevărat structuralistă³⁹.

Rezultă că, sub aspectul obiectivelor pe care și le propune lucrarea noastră, ceea ce ne interesează din *metoda cîmpurilor* este faptul că ea reprezintă o *modalitate concretă de aplicare* a metodei onomasiologice, cu o sferă mai restrînsă,

³⁶ Vezi discuții asupra acestei metode, de ex.: Ducháček (1965), p. 327—328; Slama-Cazacu (1959), p. 171; Ullmann (1958), p. 348—355; Bahner (1961), p. 195—198; Arcaini (1972), p. 175; Mounin (1972), p. 59—60, 130—131, 108—109; Brekle (1975), p. 84—86; Coteanu (1975), p. 116—117, 123—126. Unele cercetări lexicale moderne, de exemplu Alinei (1974) cuprind afirmații aparent contradictorii (p. 37): pe de o parte, se arată deficiențele metodei cîmpurilor pentru că „ia din afară arii lexicale care se pretează mai bine la clasificări sistematice”; pe de altă parte, se afirmă (id., ibid.), în urma unei analize experimentale cuprinzătoare, că întreg lexicul e organizat în mari ansambluri de lexeme.

³⁷ Terminologia corespunzătoare acestor teorii este destul de variată. Cele mai interesante dintre acestea ni se par: *cîmp morfosemantic* Guiraud (1965), p. 265 ș.u.; *cîmp semasiologic* și *cîmp onomasiologic* Baldinger (1964), p. 249 ș.u.; *cîmpuri paradigmatic* și *cîmpuri sintagmatic* Ducháček (1960), p. 20; Dubois (1962), p. 188—189. Mounin (1965), p. 31—33: diverse tipuri de asociații sau cîmpuri — Coseriu-Geckeler (1974), p. 111—125, Lavorel (1975), p. 49, 64.

³⁸ Numai unii lingviști concep acest punct de vedere strict structural, v. de exemplu definiția dată *cîmpului* de Ullmann (1952), p. 173 — definiție interesantă, dar greu de aplicat în practică — „cîmpurile lexicale sînt sectoare strict organizate ale vocabularului, sisteme în care totul se leagă, în care elementele se delimitează reciproc și în care valoarea fiecărui termen depinde de schema ansamblului (de ex. gama culorilor, ierarhia militară).

³⁹ Vezi de exemplu Matoré (1953), care nu numai că nu aplică o analiză structurală, pentru că nu operează cu opoziții distinctive, dar nu face nici măcar o analiză propriu-zis lingvistică, ci sociologică, prezentînd numai configurații asociative.

pentru că exclude datele extralingvistice prea detaliate și neinteresante pentru analiza lingvistică.

Cea mai dificilă problemă, care interesează atât metoda în sine, cât și utilitatea ei practică pentru cercetarea structurală a vocabularului constă în *delimitarea cîmpurilor*. Cum se poate constata în general⁴⁰, delimitarea cîmpurilor pornește de la date *a priori*, în cele mai multe cazuri de natură extralingvistică⁴¹, iar contribuția lingvistică în determinarea lor *a posteriori* pare posibilă deocamdată, sub forma unor preconizări care constau, mai ales, în încercarea de a le verifica prin criteriile formale aparținînd structuralismului.

În consecință rezultă, pe de o parte, că limitele unui cîmp nu pot fi stabilite cu oarecare precizie fără a recurge la arbitrar și, pe de altă parte, că nu se poate determina un tip universal de cîmp lingvistic. În același timp însă, cum s-a arătat deja⁴² o anumită limitare e o condiție obligatorie pentru existența cîmpului și această limitare nu se poate obține dacă nu ținem seama de pericolul de a intra în domeniul psihologiei⁴³.

Ca urmare a faptelor semnalate, s-a ajuns la ideea că diferitele cîmpuri care alcătuiesc lexicul, luat ca totalitate au caracteristici proprii impuse, probabil, de relațiile extralingvistice diferite pe care le contractează. De aceea, după delimitarea cîmpului, admisă ca arbitrară, acesta trebuie raportat la întregul ansamblu și considerat ca parte a unui întreg, supus prin această relație de integrare influenței celorlalte cîmpuri. În afară de faptul că această raportare la

⁴⁰ Vezi și Dubois (1962) apud Rey (1970, p. 146 sau Mou-nin (1965), p. 31—35, unde se arată că delimitarea unui cîmp lexical păstrează întotdeauna un caracter arbitrar.

⁴¹ De altfel, nici criteriile extralingvistice nu sînt alese cu toată obiectivitatea, cum arată Pottier (1963-a), p. 15. De aceea, unii lingviști, de pildă Greimas (1956), p. 196, manifestă scepticism în această problemă.

⁴² Vezi Pottier (1964), p. 110.

⁴³ S-a preconizat, de aceea, ca o posibilitate de a asigura o delimitare în cîmpuri, o clasificare totală a vocabularului în genul CDU (clasificarea decimală universală). Cum arată Pottier (1964), p. 110—111 chiar dacă o asemenea clasificare ar tenta, ea nu are nimic lingvistic și e, oricum, prea simplistă. De aceea, același autor consideră în afara preocupărilor lingvistice listele de cuvinte grupate în categorii intuitive, de genul celor făcute de Hallig-Wartburg (1952). Obiecții de același gen aduce și Coteanu (1960), p. 39.

ansamblu justifică influența dintre cîmpuri în unele zone de contact și prin aceasta duce la lipsa lui de omogenitate, nu s-au arătat încă soluții practice de realizare a integrării în cadrul vocabularului⁴⁴. În orice caz, în aceste condiții, apare puțin probabilă teza lui Trier, care susține că întreg lexicul unei limbi poate fi structurat din aproape în aproape prin juxtapunerea cîmpurilor lingvistice, cîmpurile fiind constituite la rîndul lor, dintr-un mozaic de termeni, fără acoperiri sau lacune⁴⁵. În afară de aceasta, e firesc să nu acceptăm această teză, dacă ținem seama de faptul că numărul relațiilor mutuale dintre cuvinte este foarte ridicat și că, prin aceste diverse relații, aceleași elemente pot figura în mai multe mozaicuri. Aceeași teorie nu se susține și datorită faptului că modificarea într-un cîmp nu atrage imediat o modificare a cuvintelor vecine, cum susține Trier⁴⁶.

Pe baza celor de mai sus, se impune concluzia că, pentru moment, trebuie să acceptăm *contribuția datelor extralingvistice în delimitarea cîmpurilor*. Concesia trebuie făcută într-o primă etapă a cercetării, în măsura în care avem astfel o posibilitate de a aborda studiul organizat al unui (sub)ansamblu din ansamblu vocabularului printr-o reducere a claselor deschise la clase relativ închise⁴⁷. Întrucît delimitarea admisă este *a priori* și, de aceea arbitrară, în funcție de rigurozitatea aplicării criteriilor adoptate, metoda cîmpurilor trebuie neapărat corectată în sensul că analiza trebuie efectuată în termeni lingvistici. Astfel, prin analiza semantică structurală, se încearcă să se obțină o *delimitare lingvistică*

⁴⁴ O încercare remarcabilă în acest sens poate fi considerată lucrarea lui Alinei (1974).

⁴⁵ Rezultatele analizei noastre vor fi o dovadă care contrazice, de asemenea această teorie. Vezi în acest sens Bidu-Vrăncianu (1974-a-b) și Alinei (1974), p. 155 (analiza sunetelor).

⁴⁶ Vezi infirmarea teoriilor lui Trier la Mounin (1972), p. 43, 123, 146. Vezi și Alinei (1974), p. 61—62, 64, deși acesta afirmă în altă parte (p. 149) că se poate obține un număr finit de sisteme, fără reziduuri, prin completarea structurării la nivele superioare (p. 151), dat fiind că structura lexicului e ierarhică (p. 192).

⁴⁷ Mai precis cu un număr finit la un moment dat și, în principiu, nu mult prea mare, v. Bidu-Vrăncianu (1974-a-b).

a posteriori a unui (sub)ansamblu din ansamblul vocabularului⁴⁸.

În aceste condiții deci, metoda cîmpurilor prezintă mai ales *avantaje de ordin practic, facilitînd abordarea unui (sub)ansamblu din ansamblul vocabularului, pentru a-i determina structura*⁴⁹.

În concluzie, în faza actuală a cercetărilor, concesiile care se fac metodei cîmpurilor pentru că utilizează date extralingvistice se datorează faptului că rezolvă într-o oarecare măsură o dificultate importantă în demonstrarea sistemului lexical și anume : reducerea numărului nelimitat al unităților cu care se efectuează analiza. În consecință sesizarea unei organizări pe porțiuni mai restrînse ale vocabularului poate fi considerată un rezultat și, pentru început, una din posibilitățile de cercetare structurală⁵⁰.

Rezultă astfel că, utilizarea datelor extralingvistice, de altfel întotdeauna importante în studiul vocabularului⁵¹, oferă avantaje practice pentru *delimitarea unui (sub)ansamblu din ansamblul vocabularului*, numit în mod obișnuit *cîmp* și, în același timp, permite *degajarea cîtorva trăsături distinctive* pentru cîmpul studiat, pe baza cărora se pot determina relațiile de opoziție sau identitate lexico-semantică⁵².

⁴⁸ Aceste afirmații se vor putea verifica în analiza practică întreprinsă de noi. căci dacă într-o primă etapă a descrierii referirea la datele extralingvistice este în orice caz utilă, în a doua etapă descrierea lingvistică poate face abstracție de acetse date.

⁴⁹ În ce privește considerarea vocabularului ca ansamblu divizat în diferite tipuri de (sub)ansambluri v. principiile generale Coteanu (1975), p. 12—13, 72—74, 102—106, 108, 130. Pentru aplicarea practică a acestor principii (dintr-un anumit punct de vedere), v. Bidu-Vrânceanu (1975), p. 219—267.

⁵⁰ După unii lingviști, de exemplu Ullmann (1952-a), p. 309 sau Coseriu (1964), p. 149, descrierea structurală a diferitelor cîmpuri poate să permită realizarea și în viitor a unor sisteme mai complexe sau a sistemului întregului vocabular, chiar dacă se vor putea găsi zone nestructurate sau de o structură mai largă și imprecisă (Coseriu, id.).

⁵¹ Factor care determină în primul rînd specificul acestui sistem al limbii : Coseriu (1958), p. 697, Hockett (1958), p. 380—383, Duchacek (1965), p. 569, Malmberg (1966), p. 249—250, dar mai ales Coteanu (1960), p. 47 și (1975), p. 111—118.

⁵² În felul acesta, datele extralingvistice au importanță și pentru analiza lingvistică, cel puțin într-o primă etapă (analiza paradigmatică).

Din cele de mai sus reținem că, imbinând datele extralingvistice, indispensabile pentru moment, cu analiza lingvistică structurală, se poate accepta următoarea caracterizare a cîmpului⁵³ „fiecare cîmp are un conținut (o „valoare“) unitară și acest conținut e subdivizat în opoziții între termeni („cuvinte“) în interiorul cîmpului însuși și, în felul acesta, „prin valoarea sa unitară, un cîmp se opune altor cîmpuri așa cum în fonologie, vocalele se opun consoanelor, iar în gramatică, timpurile verbelor se opun modurilor“.

2.2. Metoda semasiologică și metoda structurală

2.2.0. Cum s-a văzut din discuțiile precedente, într-o etapă superioară a cercetării este necesar ca analiza să fie efectuată în termeni lingvistici și acest lucru nu se poate realiza decît cu ajutorul metodei semasiologice, reorganizată din punct de vedere structural. Așadar, metoda semasiologică, ca metodă modernă de cercetare își propune aplicarea principiilor generale ale structuralismului la specificul substanței formei lexicale. Aceasta se poate realiza în faza actuală a cercetărilor, credem numai pe baza rezultatelor practice obținute cu ajutorul *metodei cîmpurilor*, ca una dintre posibilitățile metodologice ale metodei onomasiologice, care creează condițiile aplicării tehnicii de analiză structurală, analogă, în măsura posibilităților, cu fonologia sau morfologia structurală⁵⁴.

Ca și în cazul discuției asupra celorlalte metode de cercetare, nu vom reține aici decît ceea ce ne interesează pentru elaborarea unor principii metodologice proprii, pe baza cărora să se realizeze descrierea structurală a numelor de culori în limba română contemporană⁵⁵.

⁵³ Definiție care aparține lui Coseriu (1964), p. 156—157.

⁵⁴ Vezi Coteanu (1960).

⁵⁵ Vor rămîne, deci, în afara discuției o serie de probleme de care semantica se ocupă în general: problema sensului și a raportului lui cu conceptul, problema clasificării diferitelor tipuri de sens, relațiile de sens de tipul polisemiei, omonimiei, antonimiei. De asemenea, nu ne vom ocupa cu problemele semanticii diacronice, fie ea chiar structurală.

În afară de aceasta, *importanța metodei semasiologice* rezultă și din faptul că, deși studiul lexical are un caracter complex, în mod obișnuit demonstrarea caracterului sistematic al lexicului se realizează prin studiul conținutului sau al sensului⁵⁶. În felul acesta, expresia urmează să fie considerată numai ca manifestare și garanție a distincției semantice și nu prezintă interes în sine.

2.2.1. Elaborarea unei metode semasiologice în sensul științific al cuvântului este determinată de dezvoltarea semanticii lingvistice ca disciplină modernă⁵⁷. Faptul că, înainte de aceasta nu se poate vorbi de o metodă propriu-zisă, deși au existat lucrări de semantică, apare evident, dacă ținem seama de impasurile reale încă în cercetarea sensului. Aceste dificultăți țin de întârzierea istorică a studiilor de semantică, de greutatea delimitării obiectului ei de cercetare⁵⁸, de dimensiunile prea mari ale cercetării în raport cu necesitățile formalizării, situații care provoacă noutatea denumirilor și, uneori redundanța lor⁵⁹. De aceea, cele mai multe lucrări care au în vedere această situație și își propun să o rezolve, oscilând între dificultățile teoretice și cele practice, încearcă să de-

⁵⁶ Se poate vorbi de aceea de o lexicologie a expresiei, o lexicologie a conținutului, denumită plerematică sau semantică (v. Pottier (1962), p. 10, sau lexematică (v. Coseriu (1964), p. 161—162, sau (1969), p. 56, unde se arată că lexematica se ocupă de raporturile structurale paradigmatică și sintagmatică „des signifiés lexicaux” într-unul și același sistem lingvistic.

⁵⁷ Dintre realizările cele mai importante în acest sens menționăm: Coseriu (1964), (1967), (1974), Pottier (1964), Greimas (1966), *Langages* (1966), *Langue Française* (1969), Mounin (1972), Alinei (1974).

⁵⁸ Cum s-a arătat (Greimas (1966), p. 5) „principala dificultate a unei semanticii structurale este că instrumentul metodologic se confundă cu obiectul de studiu”. De aceea, poate, diferitele tipuri de semantică lingvistică „sînt atît de variate ca și metodele lingvistice” (Rey (1969), p. 8).

⁵⁹ Toate aceste aspecte sînt semnalate de Greimas (1966), p. 6—7. După unii lingviști (Rey (1970), p. 103) această pletoră terminologică corespunde unei dificultăți majore: aceea a definirii unității lexicale. În orice caz, fiind bogată, terminologia semantică e și derutantă, nefiind nici uniformă, nici sistematică la diferiți autori (v. și Lyons (1970), p. 309; v. confruntarea terminologiei făcută de Lavorel (1975), p. 61—72, 178—181).

pășează faza constituirii terminologiei și să elaboreze o metodă semasiologică bine definită⁶⁰. Aceasta înseamnă că, de fapt, în etapa actuală, dezvoltarea metodei semasiologice, se află în strictă interdependență cu extinderea aplicării metodei structurale în cercetarea lexico-semantică. Astfel, unele probleme de cercetare vor fi comune, de pildă : aplicarea probei comutării, degajarea unităților semnificative minimale, descrierea relațiilor (raporturilor) dintre unitățile lexico-semantice în scopul reducerii variantelor la invariante pe baza stabilirii tipurilor de opoziții și a tipurilor de distribuție. În felul acesta, interdependența celor două metode sau, mai precis, reorganizarea metodei semasiologice cu ajutorul metodei structurale, prezintă avantajul că, încearcă să depășească faza în care studiile de semantică au folosit intuiția sau raționamentele.

În ciuda faptului că, o asemenea descriere este un deziderat indiscutabil în etapa actuală de dezvoltare a lingvisticii, părerile în legătură cu cercetarea structurală a vocabularului sînt destul de diferite, după cum își propun să rezolve doar unele aspecte teoretice sau să pună bazele unei cercetări practice efective. În orice caz, ele se reunesc apreciind caracterul dificil al unei asemenea cercetări, care, în același timp însă, prin noutatea ei, oferă o mare bogăție de probleme pentru structuralism⁶¹.

Dificultățile cercetării structurale a lexicului sînt determinate de o serie de caracteristici pe care, se presupune, le are sistemul lexico-semantic. Astfel, prima dintre aceste particularități, din care derivă altele, este că sistemul lexical are un caracter complex, calitate pe care lingviștii au sesizat-o sub diferite aspecte : caracterul deschis sau de sistem teoretic infinit⁶², caracterul mobil și ramificat⁶³. De aceea, poate, ceea ce s-a realizat pînă acum, în privința demonstrării siste-

⁶⁰ Aceasta înseamnă că, „chiar dacă nu e pur lingvistic, studiul științific al structurilor lexicale presupune, între altele, o teorie lingvistică elaborată” (Rey (1970), p. 130). Vezi în acest sens Coteanu (1975), p. 7—13, 32—40, 82—131.

⁶¹ Vezi Alinei (1974).

⁶² Coseriu (1958), p. 697.

⁶³ Duchacek (1965), p. 569

mului lexico-semantic se bazează mai ales pe deducții și mai puțin pe demonstrații lingvistice ⁶⁴.

Toate aceste probleme ni se pare că pot fi rezolvate, dacă se arată în ce condiții sînt valabile în analiza semantică o serie de principii ale structuralismului. Aceasta înseamnă că discuțiile trebuie să lămurească următoarele probleme: organizarea izomorfă a planului conținutului cu a planului expresiei sau, cel puțin, existența unor asemănări de așa natură încît să permită aplicarea unor principii metodologice comune (2.2.2.), problema posibilității de a degaja trăsăturile semantice pertinente (2.2.3) în scopul stabilirii relațiilor de invarianță la nivelul sistemului studiat, prin analiza paradigmatică, completată cu analiza sintagmatică, ceea ce înseamnă, în ultimă instanță, descrierea sistemului lexico-semantic studiat (2.2.4).

2.2.2. Cercetarea structurală a vocabularului implică acceptarea tezei *izomorfismului*, care preconizează că cele două planuri, al expresiei și al conținutului sînt organizate la fel ⁶⁵ sau, cel puțin, pot fi cercetate cu ajutorul aceluiași metode ⁶⁶. Întrucît aplicarea structuralismului la cercetarea planului expresiei este un fapt dovedit, s-a încercat să se justifice izomorfismul prin comparație ⁶⁷. În realizarea acestor compa-

⁶⁴ Tocmai de aceea s-a arătat (v., de exemplu, Mounin (1965-a) p. 49) că este condamnabilă tendința de a impune în lexic (sau în semantică), *independent de realitate* (subl. n.) legile structurale care acționează în fonologie sau în morfologie. Vezi totuși comparația cu fonologia și morfologia făcută de Alinei (1974), p. 9—18. Importanța structuralismului pentru diferite aspecte ale cercetării și contribuțiile diverșilor autori, inclusiv condițiile pe care trebuie să le îndeplinească o cercetare pentru a fi structurală sînt discutate de Schaff (1974), p. 31.

⁶⁵ Aceasta este accepția curentă, admisă de la Hjelmseve încoace de partizanii acestei teze (v. de pildă Holt (1967), p. 59 ș.u.). Prin extindere, unii cercetători vorbesc de izomorfismul sistemului gramatical și al celui fonologic (v. Marcus (1964), p. 87—88) sau de izomorfismul dintre sintaxă și semantică (v. Apresjan (1966), p. 73).

⁶⁶ Ceea ce presupune (v. Holt (1967), p. 59) să se izoleze identitățile de conținut observînd diferențele de expresie produse printr-o schimbare de conținut.

⁶⁷ Comparație realizată mai ales sub aspect metodologic. În felul acesta procedează, de pildă, Coseriu (1964), p. 166—167. Vezi Ma-

rații și în sesizarea analogiilor care rezultă în felul acesta, apar o serie de dificultăți, ceea ce face ca adepții izomorfismului să se grupeze în două orientări, după cum trec cu vederea aceste diferențe, acceptînd această teză fără rezerve (a) sau cum o admit numai în anumite condiții (b).

(a) Izomorfismul, adoptat ca teză este una dintre ideile principale ale glosematicii, care urmărește astfel să degaje trăsăturile structurale comune celor două planuri ale limbii, fonice și semantic, prin metoda comparației interne. Independent de diferențele care se pot constata în felul acesta, destul de puțin numeroșii lingviști⁶⁸ care susțin această teză fără rezerve, consideră că între complexele fonice și complexele semantice se stabilesc paralelisme de structură evidente⁶⁹ sau, cu alte cuvinte, principiile izomorfismului implică organizarea identică a celor două planuri⁷⁰.

(b) Cum însă diferențele dintre cele două planuri sînt greu de trecut cu vederea⁷¹, majoritatea lingviștilor care adoptă teza izomorfismului o fac cu rezerve. Aceste deosebiri sînt chiar destul de numeroase⁷² și cei care s-au ocupat de această problemă au semnalat mereu altele.

Obiecția care la o cercetare practică apare în primul rînd și care împiedică aplicarea unor metode la fel de riguroase

noliu - Manea (1971), p. 292, care intitulează un capitol „Izomorfismul fonematică-semantică” tocmai pentru motivul că modalitățile de analiză structurală în semantică sînt, dacă nu împrumutate din fonologie, cel puțin, construite analogic cu aceasta.

⁶⁸ Menționăm cîțiva dintre aceștia : Prieto (1964), Malmberg (1966), Holt (1967).

⁶⁹ Vezi Kurylowicz (1949), p. 48.

⁷⁰ Vezi comparația privind analiza în trăsături distinctive efectuată de Alinei (1974), care arată diferite aspecte comune : opozițiile dicotomice (p. 13, 15), posibilitatea de a stabili un inventar de trăsături distinctive (p. 15—16, 18—19) ; de asemenea, se afirmă, că o trăsătură distinctivă poate apărea în diferite sisteme lexico-semantice (p. 40).

⁷¹ Astfel, de pildă Coseriu (1964), p. 159 recunoaște că între structurile lexicale și fonologice sînt destule diferențe, chiar radicale, numai că, într-o anumită fază a analizei, interesează analogiile în primul rînd.

⁷² La modul general, dificultățile sînt semnalate în lingvistica românească de Bidu - Vrăncianu (1975).

este determinată de faptul că *lexemele*⁷³ fac parte din inventare nelimitate⁷⁴. La aceasta se adaugă dificultatea de a manevra realitatea semantică fără ajutorul unei realități concrete corespunzătoare, fonică sau grafică, dificultate care se manifestă, în primul rînd, în degajarea trăsăturilor minimale de conținut (sau a semelor)⁷⁵, necesare pentru stabilirea raporturilor de identitate sau opoziție lexico-semantică. În fine, o altă obiecție este constituită de faptul că, în planul conținutului „lipsește elementul poziție, succesiune, care e legea semnificantului fonic unilinear“⁷⁶. De asemenea, lucrurile se complică pentru că procesul comunicării semnificatului e infinit mai complex decît al sunetelor, sensul precizîndu-se prin o serie de contexte.

Aceste constatări cu caracter general sînt precizate de concluzia trasă de E. Coseriu, numit „partizan al izomorfismului“⁷⁷, care arată că „cele două planuri ale limbii sînt structurate diferit și independent, fiecare în felul său“, căci „în virtutea principiului semnului lingvistic, cele două planuri sînt solidare, dar, în același timp, în virtutea non-motivării semnificatului ele sînt *eterogene*“ (subl. n.)⁷⁸.

Datorită faptelor prezentate mai sus, la care se pot adăuga, eventual, altele, s-a spus că „izomorfismul dintre planul conținutului și planul expresiei este în același timp sugestiv și periculos“⁷⁹. De aceea, singura posibilitate de a-l accepta, pentru moment, pare a fi raportul metodologic dintre

⁷³ Termenul *lexem*, preferat de lucrările de semantică structurală, este, în general, sinonim cu termenul *curînt*, v. Alinei (1974), p. 215.

⁷⁴ Vezi, de exemplu, Pottier (1964), p. 119.

⁷⁵ O serie de diferențe între acestea și trăsăturile distinctive ale fonemelor, implicit dificultatea degajării trăsăturilor semantic distinctive (sau semelor) sînt semnalate de Miclău (1970), p. 15—16. În ce privește definirea trăsăturilor semantice (sau semelor) și clasificarea lor, v. Alinei (1974), p. 192. Acesta subliniază importanța identificării lor prin diferențiere și stabilește un raport între seme și lexeme (p. 199—200).

⁷⁶ Fourquet (169), p. 47.

⁷⁷ Duchacek (1965), p. 569.

⁷⁸ Vezi Coseriu (1964), p. 116.

⁷⁹ Vezi Pottier (1963), p. 8.

analiza substanței fonice și a substanței semantice⁸⁰. Se preconizează astfel ca analiza celor două planuri să fie făcută separat, dar cu aceleași metode, așa încît să se obțină delimitarea unităților minimale caracteristice fiecărui plan⁸¹, pe baza cărora se pot recunoaște, explicit sau implicit, existența opozițiilor lexicale analoge, mai mult sau mai puțin⁸², celor din fonologie și gramatică.

2.2.3. Așadar, teza izomorfismului planului expresiei și al conținutului poate fi acceptată mai ales sub aspectul extinderii *procedeeleor de analiză structurală* utilizate în fonologie sau în morfologie, la domeniul lexico-semantic. Se admit astfel, în primul rînd, comutarea și substituția⁸³ ca procedee care pot servi la reducerea variantelor la invariante pe baza trăsăturilor semantice pertinente și, în al doilea rînd, distribuția, pentru a completa lacunele lăsate de prima etapă a analizei.

În consecință, operația practică care stă la baza reducerii variantelor la invariante și care are, de aceea, o importanță foarte mare este degajarea trăsăturilor semantice pertinente (sau a semelor). Această operație are de rezolvat o serie de dificultăți importante, rezultînd, în primul rînd, din relațiile directe ale vocabularului cu domeniile extralingvistice⁸⁴, ceea

⁸⁰ Există însă lingviști care acceptă și utilizează metode comune de cercetare, dar vorbesc totuși de absența izomorfismului dintre planul semnificativului și al semnificatului, de pildă Greimas (1966), p. 11.

⁸¹ Vezi Pottier (1964), p. 109.

⁸² Vezi Coseriu (1964), p. 159 și Coseriu-Geckler (1974), p. 127—129, 134—139. Vezi și Alinei (1974). În lingvistica românească v. Coteanu-Bidu-Vrânceanu (1975), p. 35—36, 126—131, 219—267.

⁸³ Pentru aplicarea analizei structurale v. Hjelmslev (1955); Greimas (1966); Coseriu (1964), (1965), (1967), (1969); Pottier (1964) ș.a. În lingvistica românească v. principii, discuții și exemple privind analiza semică (componentială) la Coteanu-Bidu-Vrânceanu (1975), v. la nota 82.

⁸⁴ În felul acesta, ele sînt rezultatul procesului de reflectare, v. Miclău (1970), p. 15—16. Importanța determinării extralingvistice a trăsăturilor minimale de sens face pe unii lingviști, de exemplu Lyons (1970), p. 364 să afirme că cele mai interesante lucrări publicate pînă acum în domeniul semanticii nu sînt datorate lingviștilor, ci antropologilor. Vezi și Alinei (1974), p. 25, unde se face comparația cu diferite tipuri de taxonomii. De asemenea, Alinei (id., p. 65) mai arată că trăsăturile caracteristice unui sistem lexical sînt mijlocul de

ce determină ca numărul lor să fie extrem de mare și destul de greu de scutit de arbitrar ⁸⁵.

S-a constatat, de asemenea, că dificultățile impuse de tehnica de analiză a trăsăturilor semantice pertinente (sau a semelor) pot să varieze de la un (sub)ansamblu la altul și nu se poate aplica unui alt (sub)ansamblu (sau cîmp) ⁸⁶ o tehnică elaborată pentru un (sub)ansamblu dat, fără a ignora particularitățile sau contradicțiile ⁸⁷.

Acceptarea posibilității de a diviza sensul în unități minimale este pusă în aplicare ⁸⁸ în diferite feluri în funcție de

a-l pune în relație cu domeniile externe, chiar dacă astfel structura nu e nici unică, nici obligatorie. Se postulează astfel (p. 71—72) existența nenumăratelor ierarhii, în care, aceleași trăsături apar în domenii și sisteme diverse.

⁸⁵ După cum arată Mounin (1972), p. 25—26, toate tehnicile întrebuintate pentru a degaja aceste trăsături, lasă loc deciziilor subiective. Un motiv în plus este și faptul că aceste trăsături se manifestă inclusiv prin contexte particulare, fabricate anume — definițiile (id., p. 139). Vezi diversele clasificări ale trăsăturilor semantice distinctive făcute de Alinei (1974), la nota 91. Vezi și clasificările trăsăturilor semantice distinctive făcute de Lavorel (1975), p. 54—64, 178—181, unde se confruntă și terminologia utilizată de diferiți autori.

⁸⁶ Vezi Mounin (1972), p. 162.

⁸⁷ Ivite de la un (sub)ansamblu la altul sau în cercetarea aceleiași (sub)ansamblu în diferite limbi (v., de exemplu, Bidu-Vrănceanu (1972), (1974-a-b)). În felul acesta se ridică problema „universaliiilor lingvistice (sau, în cazul de față, semantice). Unii lingviști resping această teorie (de exemplu Alinei (1974), p. 188, care nu admite existența lor, ci numai a trăsăturilor dominante determinate de dezvoltarea istorico-socială, p. 188—189); alți autori își exprimă rezervele în anumite privințe, împreună cu observații critice, v. Coteanu (1975), p. 130—131, care consideră inexacte premisele acestei teorii și apreciază că s-au obținut rezultate insuficiente pentru că s-a limitat analiza la imitația taxonomiilor. Problema „universaliiilor lingvistice“ este discutată într-un cadru mai larg de Schaff (1974), în capitolul „la grammaire générative et la conception des idées innées“, p. 231—232, 244. „Universaliiile“ sînt admise parțial (sub forma unor regularități paradigmactice și sintagmatice) și clasificate în anumite tipuri de Brekle (1975), p. 129—130. Pentru diverse aspecte ale posibilității de delimitare a „universaliiilor“ și de clasificare a lor, v. Lavorel (1975), p. 68—69. Coseriu (1974), p. 47—73.

⁸⁸ Reținem afirmațiile lui Lyons (1970), p. 364, care arată că analiza componentială rămîne valoroasă indiferent dacă vocabularul oricărei limbi poate fi analizat integral sau numai parțial, în termenii unui ansamblu finit de componente semantice. În orice caz, după ace-

procedura degajării semelor⁸⁹ și credem că, în funcție de necesitățile impuse de cercetarea anumitor (sub)ansambluri, îmbinarea unor elemente din diferite teorii ar putea da rezultate pozitive⁹⁰.

De asemenea, se pot rezolva probleme ale complexității analizei componentiale la nivelul semnificatului prin delimitarea mai multor tipuri de trăsături minimale de semnificație (sau seme)⁹¹. Distincția pornește de la teoria recunoscută în lingvistica modernă că orice formă lingvistică se găsește la încrucișarea celor două axe: paradigmatică și sintagmatică. Corespunzător fiecărei dintre aceste axe rezultă, pe de o parte, componentele semantice, denumite și trăsături (caracteristici) distinctive sau *seme*⁹² și, pe de altă parte, clasele semantice

lași autor (p. 367), „analiza componentială a contribuit într-un mod sensibil la evoluția semanticii. Printre altele, ea a apropiat realizarea formalizării sintaxei și semanticii“. Unele rezerve pot apărea, desigur, din diferite motive și se pot reține discuțiile asupra caracterului universal al analizei componentiale, v. Lyons (1972), p. 362 (v. și nota 87), sau discuțiile privind punctele slabe ale analizei componentiale, v. Coteanu (1975), p. 128—129.

⁸⁹ Avem în vedere manierele de degajare a semelor delimitate de Coseriu (1969), p. 61—62 la nivelul semanticii europene: a) cea adoptată de Pottier, care propune analiza cîmpurilor întregi plecînd de la domeniile obiective ale realității extralingvistice; b) cea utilizată de Greimas, care propune să se ajungă de la început la elementele distinctive minimale ale lexemelor și c) cea adoptată de Coseriu însuși, care pornește de la opoziții imediate între două sau trei lexeme, identificînd astfel semele care opun aceiași termeni.

⁹⁰ Vezi în ce privește numele de culori Anexa_{2,3}. În privința altor (sub)ansambluri lexicale v. Bidu-Vrănceanu (1975), p. 219—267.

⁹¹ Vezi și nota 85. Trăsăturile semantice sînt clasificate și după alte criterii de Alinei (1974), p. 154, care distinge semele *libere* și *structurale*. Este interesantă afirmația lui Alinei (p. 104) în ce privește „scambio di funzioni“ dintre lexeme și trăsături, justificată de condiții istorice (p. 104—105) și dovedită în analiza practică în funcție de diferitele nivele luate în considerație (de exemplu: animal/ciine/baset... p. 156). Consideră că acest schimb de funcțiuni este indicat și de dicționarele tradiționale (id., p. 35—36).

⁹² Vezi și alte criterii de distincție (care fac, oarecum, legătura dintre seme și claseme (v. și nota 93) la Pottier (1964), p. 121—125, preluat de Greimas (1966), p. 53. La ultimul apare diferența terminologică: *sèmes nucléaires* (N) — nucleul care apar indiferent de context și, respectiv, *sèmes contextuels* (C) — care apar datorită con-

foarte generale, relevate de comportamente distribuționale — trăsăturile (caracteristicile) combinatorii sau *clasemele* ⁹³.

Ceea ce este important pentru analiza practică este, că fiecare dintre aceste tipuri de trăsături ⁹⁴ are, în ansamblul pe care îl constituie, relații ierarhice ⁹⁵. De asemenea, prezintă importanță pentru analiza practică faptul că analiza în trăsături minimale de semnificație (sau seme) în cadrul unor (sub)ansambluri considerate ca reprezentând paradigme lexico-semantică este posibilă în grade diferite și, în orice caz necesară într-o primă fază a analizei ⁹⁶, pentru că permite să se degaje

textului, astfel încât efectele sau variațiile de sens apar ca o combinație a unui N cu C și reprezintă un semem (p. 45). Vezi analiza ambelor tipuri de trăsături la Mounin (1972), p. 25, unde se arată că importanța trăsăturilor contextuale (combinatorii) e relevată și de faptul că sint adesea indicate de dicționare. Un mod propriu de a îmbina diferitele aspecte de analiză ale sensului v. la Coteanu (1975), p. 38—71.

⁹³ Importanța unor clase este indicată, mai mult sau mai puțin izolat, de exemplu de Rey (1968), p. 57 care se referă la clasele de genul *animat/inanimat* sau *uman non-uman*. Pentru importanța contextului și a trăsăturilor contextuale v. și Lyons (1970), p. 317 sau Coseriu (1969) p. 71—72, care sugerează chiar importanța acestor trăsături pentru distingerea unor termeni cromatici, de exemplu *rouge* față de *rouge* sau *blond* față de *jaune*. Rolul trăsăturilor combinatorii în procesul comunicării este indicat de faptul că între cele două unități ale sintagmei trebuie să existe o identitate a unor trăsături, semnificațiile precizându-se în context numai în acest fel (v. Todorov (1966-b), p. 22; Vasiliu-Golopenția-Eretescu (1969), p. 47). La Greimas (1966) clasemul apare ca o compatibilitate între două noduri semice, care se pot combina cu un singur sem contextual. În ce privește confruntarea și interferența dintre diferite terminologii (utilizate în lingvistica europeană și americană), v. Lavorel (1975), p. 61—72, 178—181. În lingvistica românească, discutarea principiilor analizei combinatorii este făcută de Coteanu (1975), p. 65—71.

⁹⁴ Se pot adăuga și manierele de clasificare care explicitează aceste distincții, v. de exemplu, Miclău (1970-a), p. 38—44: trăsături reprezentabile, abstracte, categoriale. De asemenea, se poate urmări corespondența acestor tipuri în semantica transformățională.

⁹⁵ Vezi Greimas (1966), p. 36. În lingvistica românească, v. Manoliu (1971), p. 290—292.

⁹⁶ În ce privește necesitatea de a efectua analiza lexico-semantică în etape diferite, din aproape în aproape, mai ales pentru a obține un grad superior de formalizare, v. Lavorel (1975).

o serie de relații (opoziiții⁹⁷ și identități) pe baza cărora se poate efectua reducerea variantelor la invariante⁹⁸.

Rezultatele acestei analize sînt însă insuficiente pentru că nu se poate opera cu întreaga complexitate semantică a elementelor lexicale studiate⁹⁹ și nici nu se poate ține seama de situațiile în care aceste trăsături semantice nu mai realizează opozițiile stabilite drept caracteristice pentru sistemul studiat. De aceea, după părerea noastră¹⁰⁰, analiza în trăsături semantice pertinente (seme) și degajarea opozițiilor realizate pe baza lor, ceea ce reprezintă *descrierea paradigmatică*, trebuie completată cu analiza bazată pe trăsăturile contextuale (combinatorii) sau cu *descrierea sintagmatică*.

⁹⁷ S-a discutat destul de mult asupra tipurilor de opoziții care se pot realiza în lexic: Dubois (1962), p. 189; Todorov (1966-a), p. 15; Coseriu (1964), p. 144 ș.a., considerîndu-se că acestea ar fi mai ales binare sau ternare și de aceea foarte numeroase. Din alți puncte de vedere, aceste opoziții au fost considerate izolate sau neproporționale (după raportul cu ansamblul sistemului) și privaive sau echipolente (după raporturile dintre termeni). Am făcut această mențiune pentru a se confrunta cu rezultatele cercetării noastre.

⁹⁸ În felul acesta se delimitează (v. Mounin (1972), p. 23) două dintre modalitățile de a degaja structura ansamblurilor semnificațiilor (signifiés): una dintre ele (v. Mounin, Greimas, Coseriu, Lounsbury) se bazează pe trăsăturile semantice pertinente, acordînd numai o importanță implicită contextului; cealaltă modalitate (v. Dubois) acordă o importanță deosebită contextului. În general însă, în semantica europeană predomină analiza paradigmatică, iar contextul este mai ales un accesoriu al stabilirii trăsăturilor și al efectuării analizei (și aceasta este și maniera noastră de cercetare). În alte lucrări (de exemplu Alinei (1974)), tehnica analizei e mult specializată (se fac și alte distincții, ca cea dintre „il dominio“ și „il sistema“, p. 34, 43, 155).

⁹⁹ În cazul cuvintelor polisemantice nu se poate avea în vedere decît unul dintre sensuri, iar celelalte sînt neglijate. De altfel, nici pentru acest unic sens ales pentru analiză nu se pot cuprinde toate aspectele concrete de utilizare în limbă. Despre dezambiguizare (sau luarea în considerație pentru analiză numai a unuia dintre sensuri) v. Coteanu (1975), p. 92 (și 63).

¹⁰⁰ Așadar, pentru noi, ca principiu metodologic propriu, cele două modalități de analiză lexico-semantică reprezintă două etape de cercetare, care se completează reciproc. Deși analiza paradigmatică se realizează, de la început, sintagmatic (întrucît echivalența sau non-echivalența semantică sînt stabilite într-un anumit context), este necesară, totuși, detalierea analizei sintagmatice, care nu se poate realiza (concepută astfel) decît într-o a doua etapă. În ce privește raportul analiză paradigmatică/sintagmatică în semantică, v. Brekle (1975), p. 83—84.

2.2.4. Delimitarea celor două tipuri de trăsături a arătat deja importanța interdependenței analizei paradigmatică și analiza sintagmatică. Această interdependență a fost semnalată fie invocându-se principiile generale ale lingvisticii structurale¹⁰¹, fie pentru motivul paralelismului metodologic cu fonologia¹⁰², deja utilizat în semantica structurală¹⁰³, fie, în fine, ca o cerință obligatorie pentru semantica structurală¹⁰⁴.

Pornind de la aceste premise teoretice, cele două modalități de analiză s-au delimitat mai ales în lucrările cu caracter practic care și-au propus să cerceteze concret anumite fragmente din vocabular. S-a ajuns astfel să se distingă „paradigmatica conținutului“, care studiază relația dintre un semnificat și alte semnificate și „sintagmatica conținutului“, care studiază combinația în vorbire a unui semnificat cu alte valori, determinate (substantivale, adjectivale, adverbiale), care exclud altele. Desigur că, în mod concret, la diferiți autori practica analizei poate să difere.

Dacă analiza paradigmatică nu se poate realiza fără de-gajarea trăsăturilor semantic pertinente (sau a semnelor), analiza

¹⁰¹ Vezi prezentarea generală a problemei în capitolul intitulat „Interdependența raporturilor paradigmatică și a raporturilor sintagmatică“, Lyons (1970), p. 56—64.

¹⁰² În acest sens ni se pare deosebit de convingătoare poziția reprezentată de Fischer-Jorgensen (1970), p. 35, care presupune necesară descrierea fonemelor unei limbi după două metode, în egală măsură: (1) după constituenții lor (sau după trăsăturile distinctive) și (2) după posibilitățile lor combinatorii (distribuția sau raporturile lor în lanțul vorbit, chiar dacă unii predecesori în materie de fonologie (de exemplu Troubetzkoi) pun accentul numai pe analiza trăsăturilor distinctive (Fischer-Jorgensen, p. 36).

¹⁰³ Vezi Coseriu (1964), p. 151; Mounin (1972), p. 112; Alinei (1974), p. 13—14. Vezi terminologia prezentată comparativ la Lavorel (1975), p. 69—72, 178—181.

¹⁰⁴ Această cerință este formulată explicit de Coseriu (1969-a), p. 56, care consideră că o problemă „semantică“ nu poate fi lexematică (sau structurală), dacă nu privește raporturile paradigmatică și sintagmatică ale semnificațiilor lexicali (signifiés) într-un singur și același sistem. Această poziție e preconizată de Coseriu când delimitează „les structures paradigmaticques (oppositives)“ și „les structures syntagmaticques (combinatoires)“. Această poziție va fi adoptată și de noi în analiza practică.

sintagmatică este strict determinată de posibilitățile analizei distribuționale în lexic¹⁰⁵. Studiul posibilităților combinatorii prin care se caracterizează termenii unei paradigme lexico-semantice prezintă o serie de dificultăți de principiu. După cum se știe, distribuția unui element lingvistic reprezintă suma tuturor vecinătăților lui¹⁰⁶. O analiză lexicală practică, avînd la bază acest principiu, este însă greu de realizat din cauza caracterului aproape nelimitat al posibilităților de combinare în lexic¹⁰⁷, care stînjenesc înregistrarea¹⁰⁸.

Așadar, aplicarea metodei distribuționale în studiul lexicului ridică mari probleme ca tehnică de analiză, în funcție nu numai de o serie de principii teoretice¹⁰⁹, ci și în funcție de aspectele practice studiate. În acest sens, ceea ce s-a realizat pînă acum are un caracter limitat. Astfel, în lucrările cu

¹⁰⁵ În general, lucrările de semantică care s-au realizat nu încearcă o interpretare a combinațiilor sintagmatice înregistrate, din punctul de vedere al tipurilor de distribuție stabilite de lingvistica modernă. Vezi soluționarea practică a aplicării analizei paradigmatică și sintagmatică în lexic, la Barthes (1966), p. 202—207. În ce privește metoda distribuțională, discutarea și clasificarea diferitelor tipuri de contexte (lingvistice și nelingvistice), v. Coseriu-Geckeler (1974), p. 129—133.

¹⁰⁶ Vezi Z. Harris (1951), cu ediții succesive pînă în 1960) H. A. Gleason (1969); Lyons (1970), p. 329; Fischer-Jorgensen (1970).

¹⁰⁷ Vezi Apresjan (1966), p. 49 sau, în lingvistica românească Guțu-Romalo (1967), p. 54—55.

¹⁰⁸ Unele păreri în această privință sînt sceptice, v., de exemplu, Mounin (1972), p. 57.

¹⁰⁹ Determinate strict de măsura în care se acceptă sau nu sensul ca obiect lingvistic. Din acest punct de vedere convin criteriile de analiză propuse, de pildă de Gleason (1970), p. 66, care consideră, două elemente un singur morfem în funcție de doi factori interdependenți: (1) dacă au o întindere de sens comună și (2) dacă sînt în distribuție complementară. În cazul analizei noastre, indicațiile rezultate din cercetarea bazată pe trăsăturile semantic pertinente sînt foarte importante, căci, după cum se va vedea din analiza practică, diferitele sensuri nu sînt numai diferențe de vecinătate (v. în ceea ce privește morfemul Dubois & Dubois-Charlier (1970), p. 6) și, dimpotrivă, elementele echivalente semantic nu admit aceeași vecinătate.

obiective asemănătoare ¹¹⁰ cu lucrarea noastră ¹¹¹ s-a procedat la o tehnică cu un caracter specific și anume, la gruparea în clase contextuale ¹¹² pe baza selectării anumitor contexte într-o epocă determinată.

Rezultă din cele de mai sus că delimitarea trăsăturilor semantice pertinente (sau a semelor), dar și a trăsăturilor combinatorii (sau a clasemelor), este impusă de însăși complexitatea analizei lexico-semantice. În acest sens, prezentarea teoriilor și metodelor în lexicologia structurală ne-a făcut nu numai să reținem anumite aspecte, dar și să considerăm necesară îmbinarea ¹¹³ unora din elementele de metodă selectate, cu scopul elaborării unei descrieri structurale satisfăcătoare la nivelul lexicului.

¹¹⁰ Reținem ca ilustrative pentru aceste posibilități de cercetare două lucrări, chiar dacă principiul de selecție a sintagmelor este diferit: Dubois (1962) — frecvența anumitor contexte în care apar substantivele *classe* și *parti*; Barthes (1966) — compatibilitățile și incompatibilitățile sintagmatice ale anumitor termeni privind moda așa cum apar în jurnalele de modă dintr-o anumită perioadă.

¹¹¹ De asemenea, ar interesa aplicarea în practica cercetării unui câmp a soluției propuse de Apresjan (1966) — fiecărui element studiat să i se găsească o anumită formă distribuțională generalizată, valabilă pentru unul sau mai multe sensuri ale cuvântului polisemantic. De fapt însă, criteriile de delimitare propuse de Apresjan nu satisfac cerințele unui studiu lexico-semantic, căci se tratează „un anumit sens sintactic“.

¹¹² Contextele preluate de la Apresjan, au fost confruntate și sistematizate în funcție de informațiile și exemplificările dicționarelor limbii române.

¹¹³ Delimitarea celor două părți ale lucrării noastre (ANALIZA PARADIGMATICĂ ȘI ANALIZA SINTAGMATICĂ) s-a făcut numai din motive metodologice practice, scopul analizei fiind însă comun: reducerea variantelor la invariante. De altfel, rezultatele celei de a doua etape se bazează pe prima etapă a analizei, ca o dovadă a îmbinării lor.

3.0. Prezentarea unor puncte de vedere privind cercetarea structurală a vocabularului arată că, deși s-au obținut succese, nu se poate vorbi încă de o metodă bine constituită, cu un caracter general de aplicare. De aceea, în faza actuală, orice cercetare practică care-și propune să demonstreze structura lexicului (considerat în ansamblu sau pe (sub)ansambluri, cum este cazul numelor de culori), este obligată să-și stabilească principiile metodologice ținând seama de teoriile existente și selectând aspectele care pot asigura o analiză unitară, consecventă.

Lucrarea noastră își propune să pună în practică principiile metodologice discutate mai sus, precizate în continuare la *nivelurile analizei* (3.1) și la *noțiunile generale* (3.2).

3.1. Nivelurile analizei și metodele de cercetare

(a) Descrierea are în vedere numai anumite adjective-nume de culoare ¹¹⁴ din limba română literară (v. la 1.2.1), analizate după articolele dicționarilor generale ¹¹⁵ ale limbii române. Deci se urmărește, în primul rînd, *sensul lexical*, adică sensul dat de dicționare, dar și *sensul funcțional* ¹¹⁶, atunci cînd se

¹¹⁴ În ce privește interpretarea articolului de dicționar, v. Todorov (1966-a), unde se delimitează: categoriile semantice, diferențiatorii, și caracteristicile combinatorii.

¹¹⁵ Vezi în acest sens Alinei (1974), p. 31, care consideră că toate definițiile lexicale dintr-un dicționar tradițional sînt o imagine aproximativă și rudimentară a definițiilor formale în trăsături (p. 35).

¹¹⁶ Vezi la Bibliografie (a) și (b).

urmăresc contextele reale ale limbii date și cînd analiza a avut în vedere și alte izvoare ¹¹⁷.

(b) Din cele de mai sus rezultă că modalitatea de degajare a structurii (sub)ansamblului termenilor cromatici se bazează pe analiza sensurilor monemului ¹¹⁸, contextul (dat de dicționare sau de alte izvoare ale limbii) fiind, la început, doar un accesoriu în efectuarea analizei ¹¹⁹.

(c) Întrucît unele nume de culori sînt cuvinte polisemantice, descrierea a avut în vedere nu numai lexemele care exprimă aprecierea cromatică, ci și cuvintele limbii date, care pot exprima și alte valori decît aprecierea cromatică ¹²⁰. Această problemă, care relevă complexitatea și dificultățile analizei lexico-semantică, a fost rezolvată însă în etape diferite, într-o primă etapă fiind posibilă numai cercetarea lexemelor (v. descrierea paradigmatică) și abia într-o etapă superioară putînd să se realizeze descrierea cuvintelor (v. analiza sintagmatică). Realizarea acestor două obiective ni s-a părut că se impune pentru a se realiza o descriere lexico-semantică exactă a limbii date.

(d) Analiza nu a avut în vedere exprimarea aprecierii cromatice prin *combinații de cuvinte* ¹²¹ (considerate sau nu cuvinte compuse, de tipul *galben-verzui* ș.a.), întrucît semnificația acestora rezultă în mod clar din suma semnificațiilor celor două unități, care se utilizează în aceleași condiții semantice și cînd sînt izolate.

¹¹⁷ Pe plan lexical e pertinentă numai valoarea generală a categoriei gramaticale respective, v. și Alinei (1974), p. 52, 54, 58, 177, 179.

¹¹⁸ Unii lingviști insistă să nu se confunde semantica frazei cu cea a monemului (sau a cuvîntului), v. discuțiile la Mounin (1972), p. 181.

¹¹⁹ Vezi caracterizarea generală a acestui tip de semantică la Mounin (1972), p. 23.

¹²⁰ „Aprecierea cromatică” poate apărea ca trăsătură și în alte (sub)ansambluri lexicale, v. Alinei (1974), p. 75, 85, dar acolo sînt trăsături secundare.

¹²¹ Înregistrarea, clasificare și discutarea unor variate combinații utilizate în diferite aspecte concrete ale limbii române pentru a exprima aprecieri cromatice este făcută de Bidu-Vrănceanu (1973).

(e) Întrucît se vor cerceta adjectivele care exprimă o apreciere cromatică, analiza va fi în primul rînd semantică. În același timp însă, sensul ca obiect al cercetării nu poate fi abordat independent de un formant sau o combinație de formanți din limba dată, ceea ce înseamnă că analiza va fi implicit și lexicală. De altfel, *analiza formanților care exprimă aprecierea cromatică* în limba română poate servi ca un criteriu de clasificare a materialului semantic (v. 4.1), ceea ce face această analiză cu atît mai necesară.

(f) Urmărindu-se descrierea lexico-semantică a numelor de culori din limba română contemporană, înseamnă că implicit s-a operat o segmentare a unui (sub)ansamblu din ansamblul vocabularului, criteriul folosit fiind extralingvistic. Datele extralingvistice au fost în continuare necesare în alte etape ale analizei (v. descrierea paradigmatică). Aceasta înseamnă că se va aplica metoda onomasiologică, dar numai într-o oarecare măsură, pentru că datele extralingvistice vor fi utilizate numai implicit, acolo unde explică o serie de fapte lingvistice.

(g) Cercetîndu-se un anumit grup de cuvinte din ansamblul vocabularului și, mai ales, relațiile dintre cuvintele acestui grup, se va aplica și metoda cîmpurilor, dar tot într-o oarecare măsură, pentru că va servi numai la segmentarea materialului lexico-semantic și nu la analiza propriu-zisă¹²². Contribuția metodei cîmpurilor în segmentarea materialului este însă importantă, căci echivalează, într-o oarecare măsură, cu reducerea claselor deschise la clase cel puțin relativ închise.

(h) Dat fiind că scopul lucrării este să se pună în evidență pe diferite căi, din ce în ce mai precise rețeaua de relații care leagă numele de culori, ceea ce înseamnă să se stabilească sistemul acestui (sub)ansamblu din ansamblul vocabularului, analiza trebuie efectuată în termeni lingvistici și, mai cu seamă, în termenii lingvisticii structurale. Mai precis, rețeaua de relații care reprezintă sistemul numelor de

¹²² Aceasta pentru că diferitele lucrări care aplică metoda cîmpurilor nu ne-au oferit o metodă de analiză integrală care să ni se pară satisfăcătoare. În unele lucrări procedeele folosite sînt totuși foarte moderne, v. de exemplu, Alinei (1974).

culori se va pune în evidență prin *reducerea* variantelor la invariante, care se va realiza în două etape diferite :

(1) în *prima etapă*, prin *analiza paradigmatică*, pe baza unui număr relativ mic de trăsături semantice pertinente (sau seme), degajate pe baza datelor extralingvistice și prin interpretarea articolelor din dicționarele generale ale limbii române, se vor stabili opozițiile dintre clase de nume de culori, considerate mulțimi. Aceste opoziții, repetabile în sistem, vor fi degajate la nivelul unui număr oarecare de paradigme (rezultate dintr-o analiză anterioară, v. la 3 și 4). Așadar sistemul numelor de culori din limba română este un sistem complex și dificil de descris, nu numai pentru că însumează un număr relativ mare de termeni și în mișcare¹²³, ci și pentru că impune descrierea pe baza mai multor paradigme (sau o sumă de paradigme), care îl realizează. Această particularitate nu deranjează însă analiza structurală întrucât fiecare din aceste paradigme se descriu pe baza acelorași trăsături semantice pertinente (seme) și realizează opoziții repetabile în sistem. Această etapă a analizei, care trebuie să țină seama într-o oarecare măsură de datele extralingvistice și să efectueze în același timp, o descriere lingvistică, nu poate să aibă în vedere decât lexemele, cu alte cuvinte numai sensul de apreciere cromatică, analizat pe baza trăsăturilor semantice pertinente. Mai mult chiar, întrucât utilizarea concretă în context poate să realizeze unele diferențieri, această etapă a analizei simplifică analiza semantică, lăsând la o parte, în mod intenționat, o serie de fapte.

(2) De aceea, pentru a obține o descriere exactă a sistemului numelor de culori, mai cu seamă a termenilor care sînt polisemantici, este necesar studiul compatibilităților și incom-

¹²³ Spre deosebire de alte sisteme lexico-semantice, de ex. cel al numelor de rudenie, v. Bidu-Vrăncianu (1972). Acest specific se explică extralingvistic prin faptul că delimitarea culorilor nu se poate face cu precizie, v. Moskoviči (1960), p. 85, Semiakin (1967), p. 50. Probleme complexe ridică și alte (sub)ansambluri similare, de ex. cel al sunetelor, a cărui bogăție e explicată prin contactul permanent și predominant cu natura, v. Alinei (1974), p. 194. În ce privește culorile comparativ cu gusturile sau alte percepții, v. Schaff (1969), p. 42—44, unde această problemă e discutată sub aspectul raportului limbă-gîndire.

patibilităților sintagmatice, avînd în vedere caracteristicile combinatorii ale termenilor cromatici. În felul acesta se va realiza o analiză de detaliu și se vor determina aspectele mai complexe, neglijate în alte etape, ca neutralizarea unor opoziții semantice caracteristice sistemului studiat.

Așadar, analiza structurală lexico-semantică poate învinge diferitele dificultăți teoretice și practice și se poate realiza efectiv numai dacă se merge din aproape în aproape sau, altfel spus, dacă se asigură o reducere treptată a obiectului analizei. Aceasta înseamnă că, în primele etape ale descrierii se impune să se opereze cu *clase de termeni* (v. la *Clasificare* și la *Analiza paradigmatică*) și abia în etapa superioară (v. *Analiza sintagmatică*) se poate realiza o descriere care să aibă în vedere *termenii acestor clase*.

3.2. Noțiuni generale

Avînd în vedere nivelurile la care se va efectua analiza lexico-semantică a numelor de culori în limba română contemporană și metodele folosite, vom opera cu următoarea terminologie :

(a) Numele de culori alcătuiesc un (sub)ansamblu care reprezintă un grup de cuvinte reunite prin particularitatea de a exprima „aprecierea cromatică“ a corpurilor. Acest (sub)ansamblu va fi descris ca o sumă de paradigme. Termenii incluși în acest (sub)ansamblu trebuie să satisfacă două condiții : (1) de a exprima un conținut lexical continuu — „aprecierea cromatică“ și (2) de a se diferenția de celelalte elemente din aceeași paradigmă printr-o trăsătură minimală de conținut (sem).

(b) Deci, pentru a se realiza analiza semantică în cadrul fiecărei paradigme, se va opera cu trăsăturile minimale de conținut numite în mod obișnuit seme. Semele se constituie într-un ansamblu numit semem. Această substanță semantică („aprecierea cromatică“) este lingvistic formată, deci trebuie să se exprime printr-un formant al limbii date, ceea ce reprezintă un *lexem*.

Semele (sub)ansamblului lexical studiat vor fi degajate pe baza datelor extralingvistice și corectate cu datele lingvistice

(v. la 5). Cu ajutorul lor, numele de culori realizează în cadrul fiecărei paradigme o serie de opoziții, care se pun în evidență prin proba comutării. Pe baza acestui procedeu se realizează *reducerea variantelor la invariante* care reprezintă *descrierea paradigmatică*.

(c) Avînd în vedere că descrierea lexico-semantică nu poate reda întreaga complexitate a faptelor fără să aibă în vedere studiul contextelor reale în care se manifestă *compatibilitățile* sau *incompatibilitățile sintagmatice* (trăsăturile combinatorii sau clasemele) ale termenilor studiați, se impune aplicarea *distribuției*. Stabilirea *tipurilor de distribuție*¹²⁴ în care apar termenii unei clase de lexeme echivalente va verifica, într-o etapă superioară a analizei, statutele lor de variantă sau invariantă.

Analiza distribuțională va fi aplicată în condițiile specifice pe care le impune studiul vocabularului¹²⁵ și anume prin raportarea la anumite vecinătăți, în cadrul formulei distribuționale $S(A_j)$; la rîndul lor, substantivele sînt grupate în cîteva clase față de care se stabilesc compatibilitățile și incompatibilitățile sintagmatice. În această etapă se vor putea exprima relațiile exacte nu numai dintre termenii aparținînd aceleiași paradigme, cît și dintre termenii aparținînd unor paradigme diferite. Vor fi semnalate și situațiile în care se realizează alte valori semantice decît „aprecierea cromatică“, situații care redau specificul sistemului lexico-semantic caracterizat prin zone limitrofe.

(d) Întrucît în diferite etape ale analizei, se va opera cu clase de elemente, care pot fi considerate *mulțimi*¹²⁶, va fi necesară folosirea rezultatelor stabilite în această privință de lingvistica matematică¹²⁷.

¹²⁴ Vezi nota 107 : v. și Marcus (1966), p. 25.

¹²⁵ Care conține un număr foarte mare și variat de termeni.

¹²⁶ Vezi considerarea vocabularului ca mulțime divizată în diferite (sub)mulțimi după cum sînt luate în considerație anumite aspecte la Coteanu (1975), p. 7, 12, 13, 72, 73, 74.

¹²⁷ Vezi Marcus (1966), Lavorel (1975).

PARTEA A II-A

ANALIZA

4. CLASIFICAREA

4.0 (Sub)ansamblul lexical al limbii române care cuprinde termenii desemnând „aprecierea cromatică“ a corpurilor (ca *galben, roșu, albastru* ș.a.) poate fi descris, în primul rînd (4.1) în funcție de *formanții* care exprimă această substanță semantică; în al doilea rînd (4.2), prin comparația claselor de nume de culori delimitate în acest fel se poate realiza o nouă clasificare, ținînd seama de semnificația lor. Aceasta înseamnă implicit că respectiva distincție în clase a numelor de culori presupune, pe de o parte (4.3) precizarea raportului dintre sens și desemnare și, în funcție de aceasta, pe de altă parte (4.4), delimitarea modalităților de definire a sensului numelor de culori.

4.1. Clasificarea numelor de culori după formații care le exprimă

4.1.0 Așadar, se vor stabili într-o primă fază a analizei, *clasele de formanți*¹ care exprimă sensul de „apreciere cromatică“ și diferitele lui variații rezultate din existența mai multor combinații posibile.

4.1.1 Analiza numelor de culori, pe baza dicționarelor generale ale limbii române, pune în evidență, printr-o cît de sumară comparație faptul că se pot delimita două clase, clasa numelor de culori *simple* (A), în care nu se disting mai mulți

¹ Ceea ce susține ideea că, în anumite etape ale analizei nu trebuie neglijat faptul că semnul e necesar să fie considerat ca o uniune indivizibilă a unui semnificat (signifié) cu un semnificant (signifiant), v., de ex., De Mauro (1969), p. 192.

formanți pentru exprimarea culorii și clasa numelor de culori *derivate* (B), în care sensul de culoare se realizează prin combinația mai multor secvențe minimale.

Cele două clase de nume de culori se pot supune unei delimitări ulterioare, pe baza unor criterii proprii fiecăreia dintre ele.

4.1.2 Clasa numelor de culori *simple* se divizează în două subclase, după cum termenii incluși în ea manifestă proprietatea de a servi ca bază pentru alte nume de culoare, în combinație cu anumite secvențe minimale (A_1) sau după cum nu manifestă această capacitate (A_2).

Ținând seama de criteriile stabilite mai sus, clasa numelor de culori simple³ (A) în limba română contemporană poate fi reprezentată în felul următor (v. tabloul 1) :

Tabelul 1

1	A_1	A_2
Nume de culori simple (clasa A)	galben, roșu, albastru, verde, negru, vînăt, rumen, sur, cărunț, smead, roz.	bej, blond, blondin, bleu, bleumarin, bordo, brun, brunet, crem, ebenin, ecru, gri, grej, grizonat, havan, indigo, kaki, lila, liliac, maro, mov, oliv, opalin, oranj, pal, palid, sein, siv, șaten, vernil, violaceu, violet.

² Precizăm că prin termenul *culoare* se pot înțelege fie (a) lumina colorată, fie (b) materia colorată, fie (c) substanța colorantă, v. *Problèmes* (1957), p. 103. Din acest punct de vedere, atragem atenția că pentru termenii cromatici (v. Anexa₁) dicționarele limbii române nu conțin numai elemente care se referă la sensul (a), spre deosebire de dicționarul limbii engleze cercetat (v. 15 și Anexa₂) care se referă și la (c) aproape întotdeauna.

³ Am considerat elemente simple termenii împrumutați din alte limbi (v. A₂).

Valori	Combinatii de formanti B ₁	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
aproximare în minus	c sau d + e ₁₋₁₅	-iu	-(i)or	-atic	-ui	-uriu	-(i)el	-icel	-uț	-ișor	-uleț	-icios	-eț	-in	-ei	-ai	-oi
aproximare în plus	c + e ₁₋₁₆																
	Ex.	albăstriu gâlbui gâlbenu verziu albiu negriu vinețiu suriu cărunțiu roziu plăviu*	albăstrior gâlbior roșior albior negrior rumeior smedior bălăior	gâlbencic roșatic rozatic suratic	albăstrui gâlbui verzui albui	gâlburiu verzuriu alburii	albăstrel gâlbene rumene bălănel* bălăiel*	gâlbincel albicel	gâlbenuț negruț bălănuț*	verzișor albișor negrișor	albuleț albuieț	gâlbicios gâlbincicios albicios negricios	gâlbeneț albineț rumineț	albin	albei ciornei*	bălăi* plăvai*	gâlbănoi

* V. explicațiile de la nota 10.

4.1.3.1 Clasa numelor de culori derivate (B) realizează diferite sensuri de culoare prin câteva tipuri de combinații ale câtorva secvențe minimale.

Se pot delimita următoarele *serii de formați*, cărora le corespund valori determinate :

Seria C — în care termenii exprimă *aprecieri cromatice* considerate absolut ⁴ și unde :

$c_1 = galben, c_2 = roșu, c_3 = albastru, c_4 = verde,$
 $c_5 = alb, c_6 = negru.$

Seria D — în care termenii exprimă *aprecieri cromatice subordonate* ca semnificație seriei C, pentru că nu se pot defini fără referire la acestea ⁵ și unde :

$d_1 = vînat, d_2 = rumen, d_3 = sur, d_4 = cîrunt,$
 $d_5 = smead, d_6 = roz.$

Seria E — în care termenii exprimă *aproximarea diferitelor aprecieri cromatice* sau apropierea relativă ⁶, în minus sau în plus, față de un termen dintr-una din seriile precedente ⁷ (C sau D), la care se adaugă. Este reprezentată prin următorii termeni :

$e_1 = -iu, e_2 = -ior, e_3 = -atic, e_4 = -ui,$
 $e_5 = -uriu, e_6 = -iel, e_7 = -icel, e_8 = -uț,$
 $e_9 = -ișor, e_{10} = -uleț, e_{11} = -icios, e_{12} = -eț,$
 $e_{13} = -in, e_{14} = -ei, e_{15} = -ai, e_{16} = -oi.$

Seria F — în care termenii exprimă calificarea cromatică în mod concret, prin *raportarea la un obiect concret* ⁸.

⁴ Vezi la nota 13.

⁵ Vezi la analiza pradigmatică.

⁶ Ceea ce dicționarele definesc prin „bate în...“, „cam...“, „de o nuanță mai slabă decît...“ pentru e_1 — e_{15} și ca „foarte...“ pentru e_{16} .

⁷ Termenii e_1 — e_3 , se pot combina atît cu membrii seriei C, cît și cu membrii seriei D, pe cînd termenii e_4 — e_{16} se pot combina numai cu membrii seriei C.

⁸ Vezi notele 12 și 16.

Valori	Combi- nații de formanți B ₂	1	2	3	4	5	Observații
de culoarea obiect- ului x	Numele obiect- ului x + f _n	-iu	-os	-at	-it	-ui	
		arâmiu, cărămiziu, morcoviu, porfiriu, profiriu, purpuriu, rășuriu, rubiniu, ruginiu, rumeniu, scorușiu, singeriu, scorțișoriu, stacojiu, trandafiriu, vișiniu, zmeuriu			mohorît		v. la 5.2.3
		alămiu, auriu, chihlimbăriu, mahoniu, portocaliu, năutiu (nohutiu), nisipiu, rădăciniu, șofrăniū, untdelemnii, mieriu					v. la 5.1.3
		azuriu, siniliu					v. la 5.3.3
		fistichiu, prăzuliū, neftiu, broticiu, măsliniu					v. la 5.4.3

	argintiu, coliliu, ninsoriu, marmuriu, sidefiu	argintos	argintat			v. la 5.5.3
	cărbuniu, chimioniu, corbiu, funinginiu, păcuriu, pământiu, tuciuriu	corbos	funin- ginos			v. la 5.6.3
	pătlăginiu, stinjeniu, toporășiu, vioriu					v. la 5.3.4
	brumăriu, cenușiu, cînepiu, fumuriu, plumburiu, prăfuriu, șoricu, oțeliu					v. la 5.5.4 și la 5.5.5
	cafeniu, căpriu, ciocolatiu, castaniu, lemnii, tutuniu, aluniu				căprui	v. la 4.5
	cărnii, piersiciu, porumbiu					v. la 4.5
	ciucudiu, cîrmiziu, conabiu, gingîrliu, ghiurghiului, ghiviziu, irmiziu, naramziu, vermeliu, samaniu, mieriu ¹ , havaiu, ceadiriu, liliachiu, lulachiu, nărâmziu turungiu					v. la 1.2.1 (tema reprezintă tot nu- mele unui obiect, dar de origine străină (în gene- ral turcească), care a fost ana- lizabil, probabil, la un moment dat

Aprecierea cromatică se poate apropia relativ⁹ (tocmai pentru că e vorba de o nuanță) de una din culorile seriei C. Termenii acestei serii sînt :

$$f_1 = -iu, f_2 = -uriu, f_3 = -os, f_4 = -at, \\ f_5 = -it, f_6 = -ui$$

care se adaugă la un formant reprezentat de numele unui obiect.

4.1.3.2. Analiza numelor de culori *derivate* permite semnalarea următoarelor modalități fundamentale de combinare a seriilor de formați semnalate mai sus, ducînd la realizarea a încă două subclase de nume de culori :

- (1) c sau $d + e_{1-n}$ — care realizează valoarea semantică de aproximare în minus a unei culori (vezi tabloul 2)¹⁰, reprezentînd subclasa B_1 a numelor de culori.
- (2) numele obiectului $x + f_n$ — care realizează, de asemenea, *aproximarea* unei culori, prin concretizarea într-un obiect (vezi tabloul 3)¹¹, reprezentînd subclasa B_2 a numelor de culori.

⁹ În majoritatea cazurilor, membrii acestei clase se pot raporta la una din culorile simple, ceea ce fac îndeobște dicționarele limbii române, concretizarea constînd în exprimarea culorii prin comparație (de ex. : *șofrăniu* „galben ca șofranul“). Referirea directă la un obiect presupune însă o abstractizare inferioară și așa se explică de ce unii din acești termeni se utilizează tocmai pentru aprecieri cromatice care, prin definiție, sînt indefinite și nu se pot raporta în mod clar la una dintre culorile simple. Este cazul, de pildă, pentru *cărnii* „de culoarea cărnii omenști“.

¹⁰ Termenii notați în această schemă cu asterisc nu au o temă corespunzătoare, cuprinsă în seriile de formați c sau d . Au fost incluși totuși în această schemă pentru că, pe de o parte, tema respectivă a existat în limba română ca adjectiv nume de culoare (vezi indicațiile dicționarelor pentru *băl*, *plăv*), dar nu mai este utilizată astăzi, iar pe de altă parte, formații adăugați sînt specializați, în general, pentru a forma nume de culoare (vezi seria E).

¹¹ Majoritatea categoriilor delimitate pot fi raportate la una din culorile subclasei A_1 , față de care exprimă o nuanță (deschis, închis, viu) prin comparația cu un obiect ; v. la analiza paradigmatică.

4.2. Relațiile de semnificație dintre clasele de nume de culori stabilite după formanți

4.2.0. Analiza combinațiilor de formanți posibile care realizează nume de culoare în limba română permite stabilirea unor *opoziii de semnificație*¹².

4.2.1. Astfel, o primă opoziție se stabilește între clasele A_1 , A_2 și B_1 , care sînt realizate prin formanți care exprimă *desemnări directe* ale numelor de culori, față de clasa B_2 , în care prezența anumitor tipuri de formanți presupune comparația cu obiecte mai mult sau mai puțin cunoscute, ceea ce realizează *desemnări indirecte (prin obiecte)* ale numelor de culori. Prin delimitarea acestei relații între clase foarte largi de termeni cromatici se impune discutarea a cîteva probleme: desemnarea aprecierii cromatice și, implicit, raportul dintre desemnare și sens în cazul termenilor cromatici (v. la 4.3.) și în funcție de acestea, posibilitățile de definire a termenilor cromatici (v. la 4.4.).

4.2.2. Se poate degaja, de asemenea, o a doua opoziție de semnificație între clasele mari de nume de culori delimitate la 4.1. Se opune astfel clasa numelor de culori care exprimă *aprecierea cromatică în mod absolut*¹³ (în această

¹² Deși metoda folosită de noi este, în principiu lexicologică, ceea ce ar însemna să se trateze numai semnificațiile, atîta timp cît relațiile semantice apar și la nivelul semnului (prin formanți și combinațiile de formanți care realizează semnificanții), am considerat că analiza formanților poate fi abordată ca o etapă premergătoare, întreprinsă ca auxiliar pentru analiza semantică structurală propriu-zisă care va urma.

¹³ Pentru considerarea aprecierii cromatice ca absolută, trebuie să ținem seama de cîteva date extralingvistice în analiza culorilor. Astfel, în natură, culorile nu se prezintă sub aspectul absolut pe care îl prevede știința (vezi culorile spectrale) sau, mai exact spus, delimitarea culorilor nu se poate face în realitate cu precizie, întrucît spectrul este continuu și numai denumirile imprimă un caracter finit, discret. În felul acesta, denumirea culorilor realizează o anumită generalizare, în sensul că fiecare denumire cuprinde o grupă oarecare de culori vecine, făcînd abstracție de diferența dintre ele, v. André (1949), p. 11—12 și Șemiakin (1967), p. 50—51.

clasă fiind cuprinse numai o parte¹⁴ din numele de culori simple: *galben, roșu, albastru, verde, alb, negru*) față de clasa numelor de culori care exprimă culoarea *non-absolut* sau *prin aproximare* (în această clasă fiind cuprins tot restul numelor de culori)¹⁵. Prin degajarea acestei opoziții între termenii cromatici din limba română grupați în două clase rezultă valorile semantice fundamentale în sistemul numelor de culori: exprimarea „aprecierii cromatice absolut” sau „non-absolut” („cu aproximare”) (v. la 4.4.). Această etapă a analizei este foarte importantă pentru descrierea structurală propriu-zisă¹⁶ (v. la *Analiza paradigmatică*), căci pornind de la aceste valori semantice fundamentale se vor degaja trăsăturile semantic pertinente (v. la 4.4. și 4.5.) și, în continuare, se vor analiza structural termenii grupați în mai multe paradigme (v. la 5.).

4.3. Analiza raporturilor de desemnare în exprimarea aprecierii cromatice

4.3.0. Cum s-a văzut la 4.2.1. se poate face o clasificare a termenilor cromatici în funcție de modalitățile în care se realizează *desemnarea „aprecierii cromatice”*. Aceasta se poate face: *direct*, când aprecierea cromatică se exprimă prin termeni proprii și *indirect*, când aprecierea cromatică se exprimă

¹⁴ Motivele acestei selecții vor rezulta cu mai multă claritate pe parcursul analizei, v. la 5.

¹⁵ Cum s-a văzut deja (4.1), clasa D₁, de ex., cuprinde termenii care exprimă aproximarea în minus sau în plus a unei alte culori, aceasta ca urmare a nevoii de a exprima totuși, *gradațiile* unei culori percepute diferit, care există în mod obiectiv. De aceea s-a dezvoltat un număr considerabil de cuvinte nume de culoare, deși numărul acestor denumiri este mult mai mic în raport cu culorile capabile să fie sesizate. Pe de altă parte, clasa B₂ cuprinde termenii care exprimă aproximarea unei culori prin obiect, iar numărul considerabil de termeni din această clasă este justificat de faptul că, în general, o culoare se manifestă prin obiect. Diversitatea manifestării culorii prin obiect creează posibilitatea exprimării unor culori variate ale aproximării de către termenii clasei D₂.

¹⁶ Așadar, relațiile semantice stabilite între clasele de termeni cromatici degajate prin analiza formanților care le exprimă creează posibilitatea abordării tuturor problemelor privind analiza de semnificație a acestui (sub)ansamblu lexical și, în același timp, dă posibilitatea clasificării întregului material (v. 4.3 ; 4.5 ; 5.).

prin comparație cu obiecte¹⁷, trimiterea obligatorie la aceste obiecte manifestându-se la nivelul formanților¹⁸.

4.3.1. Prin această delimitare, termenii cromatici care reprezintă *desemnări indirecte* ridică problema modalităților de definire¹⁹ (v. și la 4.3.2.); în ce privește termenii cuprinși în această categorie, ei se caracterizează printr-o definiție *deictică* sau *ostensivă*²⁰.

Din acest punct de vedere se remarcă, pe baza dicționar-elor limbii române, dar și ale altor limbi, că *toți termenii cromatici se pot defini ostensiv*, dar *numai unii* (cei care reprezintă desemnări indirecte) *nu se definesc decât ostensiv*²¹. Definiția ostensivă utilizată prezintă, în acest caz, ca și în altele, unele avantaje teoretice și practice, dar și unele dezavantaje. Astfel, definirea ostensivă are avantaje practice în măsura în care ne limităm la indicarea obiectului respec-

¹⁷ Obiectele respective pot fi mai mult sau mai puțin cunoscute, iar culoarea este, în principiu, una dintre însușirile cele mai evidente ale obiectului respectiv, astfel încât se ajunge la o transformare semantică de tipul *sinecdocii*. Formațiile pot fi, în funcție de cunoașterea obiectului mai ales, bine cunoscute și folosite (de ex. *cenușiu*) sau accidentale (v. *zmeuriu*, *broțiciu*).

¹⁸ Semnificatul acestor termeni se realizează din combinarea unui formant reprezentând numele obiectului respectiv, la care se adaugă anumiiți formanți (sufixe), cel mai frecvent *-iu* (v. la 4.1.).

¹⁹ În ce privește discutarea și clasificarea diferitelor tipuri de perifraze lexicografice v. Lavorel (1975), p. 47—48. Dintre tipurile de definiții delimitate (A. definiția în extensiune; B. definiția în comparație cu alte elemente; C. definiția prin clasificare; D. definiția în raport cu un context; E. definițiile complexe) remarcăm manifestarea în dicționarele limbii române, mai ales, a tipurilor B, C, E (despre A și D se spune că sînt greu de sistematizat). În orice caz, reținem afirmația lui Lavorel (p. 471) că o perifrază lexicografică (chiar dacă îndeplinește condițiile unei bune perifrazo-rigoarea, economia, eficaictatea, necircularitatea) nu e o analiză componentială. Aceasta din cauză că „lexicograful nu poate merge atît de departe ca semanticianul în abstractizarea metalingvistică, datorită funcției de vulgarizare a dicționarului. De aceea în analiza semantică pe care o vom efectua e necesar să fie abstractizate diferitele definiții ale dicționarelor limbii române.

²⁰ Definiție propusă de logicienii, dar preluată de lingviști, v. Lyons (1970), p. 310—311 326—328 și Mounin (1972), p. 17. În cazul termenilor cromatici se manifestă în următorul aspect al definițiilor, de ex. *verde* „de culoarea ierbii...”.

²¹ În acest sens se poate reține discuția făcută de Russell (1964), p. 63 ș.u., care distinge conceptele care se pot defini exclusiv ostensiv și cuvintele care se pot defini prin alte cuvinte.

tiv²², dar, în același timp, apar și o serie de dificultăți, căci trebuie identificat corect obiectul astfel indicat. Așadar, dezavantajele apar pentru că nu este suficient să se cunoască obiectul în general, ci trebuie să se cunoască limitele formelor lui de manifestare²³. Rezultă de aici că, chiar în cazul termenilor care se pretează la o asemenea modalitate de definire²⁴, pot apărea dificultăți și acest lucru se verifică în cazul termenilor cromatici despre care s-a spus²⁵ că sînt imprecisi din punctul de vedere al referinței, ceea ce e firesc, dat fiind că spectrul e continuu, pe de o parte și, pe de altă parte, ținînd seama de complexitatea culorii²⁶ și de varietatea manifestării ei prin obiect.

4.3.2. Din cele de mai sus rezultă că, în ceea ce privește termenii cromatici în general și termenii cromatici formați de la numele unui obiect în special, se pune problema²⁷ raportului dintre semnificație și desemnare²⁸. Precizarea acestui raport se impune în cazul unităților lexicului care se pot

²² Vezi Lyons (1970), p. 326, Mounin (1972), p. 17.

²³ Sau referentul exact. În ce privește această problemă v. Coteanu (1975), p. 32—38, 77—79. În cazul termenilor cromatici, importanța referentului se poate verifica în cazul unor cuvinte ca *piersiciu*, definit de unele dicționare „de culoarea verde a piersicii (cu referire la piersica necoaptă) și în alte dicționare ale limbii române numai „de culoarea piersicii“ (care, sub forma ei obișnuită, coaptă, e galben-portocalie“).

²⁴ S-a arătat că definiția respectivă e aplicabilă numai unor clase restrinse de cuvinte (v. Lyons (1970), p. 314, care exemplifică cu cuvintele *vrai* și *bleu*).

²⁵ Vezi Lyons (1970), p. 330.

²⁶ Lyons, id., *ibid.*, semnalează dificultatea definirii unor culori ca *brun* sau *roz*, arătînd complexitatea factorilor de care trebuie să se țină seama.

²⁷ Problema considerată, de altfel, esențială pentru construirea unei teorii adecvate a semanticii, v. Lyons (1970), p. 326; Heger (1969), p. 49; Coteanu (1975), p. 32—38.

²⁸ Acești termeni sînt utilizați cu accepțiile obișnuite: *desemnarea* este raportul unui termen cu lucrul desemnat, iar *semnificația* privește conținutul lingvistic al acestui termen. Termenul *referință* (référéncé) se aplică raportului care există între cuvinte și obiecte, evenimente, acțiuni etc., pe care cuvintele le reprezintă. Deci termenul *referent* (référé) desemnează lucrurile atît ca obiecte denumite, cît și ca „signifiés“ prin cuvinte, iar *referința* este relația care leagă cuvintele și lucrurile (v. nota 27). În lingvistica românească aceste noțiuni sînt clar definite (într-o interpretare pe care o preluăm, în care referent \neq referință de Coteanu (1975), p. 35).

pune în corelație cu trăsăturile universului fizic²⁹, ceea ce este evident valabil pentru termenii cromatici.

Așadar, potrivit scopului lucrării, acela de a determina relațiile care leagă între ei termenii cromatici din limba română trebuie să reținem ca foarte importantă pentru analiză delimitarea a două tipuri de raporturi³⁰: raporturile de semnificație (sau între signifiés) exprimate de termenii cromatici desemnări directe și raporturi de desemnare³¹, exprimate de termenii cromatici desemnări indirecte. Analiza ulterioară se va efectua în funcție de această delimitare, căci analiza structurală se poate realiza numai pentru termenii cromatici care reprezintă desemnări directe³², iar în ceea ce privește termenii care reprezintă desemnări indirecte pot fi urmărite numai raporturile de desemnare³³, de aceea analiza structurală³⁴ nu îi va avea în vedere.

4.3.3. Întrucît termenii cromatici desemnări indirecte reprezintă numai raporturile de desemnare³⁵, în principiu

²⁹ Vezi Lyons (1970), p. 326, care subliniază că noțiunea de existență fizică este esențială pentru definirea raportului semantic de referință. Din acest punct de vedere reținem că aprecierea cromatică nu se poate manifesta decît prin obiecte. Manifestarea obligatorie a culorii și indeterminarea lor, v. Lyons, id., ibid.

³⁰ Vezi Coseriu (1969-a), p. 55—56.

³¹ Raport care se stabilește între semne întregi și realitățile extralingvistice desemnate, ceea ce se vede foarte clar în cazul termenilor cromatici românești formați de la numele obiectului +—iu (sau alți formanți) sau în cazul termenilor cromatici francezi formați de la numele obiectului +—é sau în cazul termenilor cromatici englezi formați de la numele obiectului +—y.

³² Relația dintre semnificat (signifié) și semnificant (signifiant) e aici pur convențională v. și Gleason (1969), p. 10) și nu interesează.

³³ Aici apar raporturile între semnele întregi și realitatea extralingvistică, pentru că asocierea signifié-signifiant nu e convențională (v. și nota 31 în ce privește româna, franceza, engleza).

³⁴ Vezi Coseriu (1969-a), p. 56 care arată că lexematica (semantica structurală) se ocupă numai de analiza semnificațiilor lexicale.

³⁵ Raportul cu obiectul, deci referirea extralingvistică este uneori atît de strictă încît se creează forme accidentale, inteligibile numai într-un anumit context. De aceea, unele forme din dicționare, de ex. *broticiu*, *zmeriu*, *prăzuliu* ș.a. au mențiunea „rar”. De asemenea, termeni ca *porumbiu* „de culoarea porubelului sălbatic pot fi înțeleși numai într-un anumit context extralingvistic, căci acesta nu e un termen clar pentru majoritatea vorbitorilor.

neputînd fi supuși analizei structurale³⁶, ei reprezintă o zonă mai puțin abstractizată, nestructurată în cadrul acestui (sub) ansamblu lexico-semantic. Pentru a stabili totuși poziția lor³⁷ în (sub)ansamblul numelor de culori din limba română, considerăm necesară delimitarea lor în mai multe categorii, ținînd seama de observațiile metodologice făcute mai sus și pe baza interpretării definițiilor acestor termeni din dicționarele limbii române.

Se delimitează astfel următoarele categorii de termeni cromatici românești, care se definesc numai ostensiv, adică prin indicarea unui obiect³⁸:

(a) termeni cromatici care exprimă nuanța unei alte culori prin comparație cu un anumit obiect, de la numele căruia se formează³⁹:

- *alămiu, auriu, limoniu, untdelemniiu, șofrăniiu, chilimbăriiu, nisipiiu, cînepiiu* („galben ca...“);
- *rubiniiu, rubinos, vișiniiu, cireșiiu, cărămiziiu, trandafiriu, arămiiu, ruginiiu, răsuriu, mohorît* („roșu ca...“);
- *azuriu, siniliu* („albastru ca...“);
- *măsliniu, broticiu, prăzului, fistichiiu* („verde ca...“);
- *coliliu, ninsoriu, argintiu* („alb ca...“);

³⁶ Pentru unii dintre acești termeni, dicționarele au propus în definiție o comparație între culoarea obiectului respectiv și o altă culoare (eventual două), ceea ce înseamnă că prezintă un grad de abstractizare superioară față de celelalte categorii (v. categoriile (a), (b) față de celelalte); pentru acest motiv, categoriile respective vor putea figura în analiza ulterioară (v. la 5 și 6). În felul acesta, termeni ca: *limoniu* „galben de culoarea lămii“, *șofrăniiu* „galben de culoarea șofranului“... pot realiza opoziții de culoare față de *galben*, de exemplu, întrucît desemnarea prin obiect poate realiza diferențe ale valorii cromatice (diferențe de intensitate, nuanță, saturație etc.).

³⁷ Vezi la 5.0.3.2.; 5.0.3.4 și 6.7.1, 6.7.2. Din altă perspectivă și în funcție de alte criterii v. Alinei (1974), p. 130, care delimitează un sistem periferic.

³⁸ Numele obiectului reprezentînd formantul de bază al termenului cromatic respectiv, la care se adaugă un anumit format. Inventarul complet al termenilor din această categorie este dat la 4.1 și corespunde clasei B₂ (tabloul 3).

³⁹ S-a considerat posibilă referirea la o altă culoare numai în măsura în care aceste lucruri sînt făcute de dicționare sau apare ca o caracteristică evidentă a obiectului respectiv.

— *funinginiu*, *funinginos*, *chimioniu*, *corbiu*, *păcuriu* („negru ca...“);

(b) termeni cromatici care exprimă intersecția a două culori (de exemplu *alb* și *negru*⁴⁰, sau *roșu* și *albastru* sau *albastru* și *negru*) prin comparație cu un anumit obiect :

- *cenușiu* — „de culoarea cenușei“,
- fumuriu* — „de culoarea fumului“,
- prăfuriu* — „de culoarea prafului“,
- plumburiu* — „de culoarea plumbului“,
- brumăriu* — „de culoarea brumei“,
- oțeliu* — „de culoarea oțelului“,

- *liliachiu* — „de culoarea liliacului“,
- stînjeniu* — „de culoarea stînjenelului“,
- toporășiu* — „de culoarea toporașului“,
- pătlăginiu* — „de culoarea pătlăgelei vinete“ ;

(c) termeni cromatici care, ca și cei de mai sus (b) exprimă intersecția mai multor culori, prin care se realizează, dar delimitarea acestei intersecții⁴¹ nu se poate face decât⁴² prin reprezentarea într-un obiect :

- cafeniu* — „de culoarea cafelei pisate sau a cafelei cu lapte“,
- castaniu* — „de culoarea castanei“,
- ciocolatiu* — „de culoarea ciocolatei“ ;

⁴⁰ Această primă categorie e mult mai bine reprezentată. De altfel, se pare, ea se definește mai clar prin contribuția egală a celor două culori („jumătate alb, jumătate negru“).

⁴¹ De exemplu o culoare cum e *cafeniu* (ca și sinonimele lui : *brun*, *maro*...) este definită de dicționare prin apropierea lui *galben* fie de *negru*, fie de *roșu*. Aceasta pentru că e o culoare complexă, nespectrală, în care intervin nu numai diferențe de culoare, ci și de saturație, v. L y o n s (1970), p. 330.

⁴² Nu mai sînt delimitabile culorile intersectate.

(d) termeni cromatici care nu se pot defini decât prin referirea culorii exprimate la obiectul de la care se formează, sensul de culoare fiind prin excelență concret⁴³ și chiar greu reprezentabil :

lemniu, scorțișoriu, pământiu, rădăciniu, cărniiu, porumbiu, aluniu, piersiciu, mahoni, sidefiu, ivoriu, marmoriu (marmuriu sau marmorean) ;

(e) termeni care au reprezentat inițial tot formații de la nume de obiecte care, fiind de circulație mai restrânsă⁴⁴, nu mai sînt analizabili și chiar nu mai sînt folosiți⁴⁵. În această situație sînt :

lulachiu „indigo“, ciucudiu „roșu deschis“, conabiu „roșu închis“, irmiziu „roșu închis“, ghiviziu „roșu închis, purpuriu“, ghiurghiuliu „roșu deschis, trandafiriu“, marmaziu „roșu deschis“, havaiu „albastru ca cerul“, naramziu „de culoarea portocalei“, turungiu „de culoarea portocalei“, ceadiriu „verde ca paiul griului“, samaniu „de culoarea paiului“, neftiu „de culoarea neftului, verde închis“.

Analiza categoriilor de mai sus dovedește că tendințe de abstractizare manifestă numai categoriile (a) și (b), abstractizarea rezultînd din nevoia de a stabili o valoare semantică stabilă, generală. În felul acesta, cele două categorii de termeni stabilesc nu numai *raporturi de desemnare* (cu obiectul), ci și *raporturi de semnificație* cu celelalte nume de culori⁴⁶.

⁴³ La această situație contribuie și faptul că natura culorii respective sau manifestarea ei prin obiectul respectiv sînt indefinite, deci mai greu de abstractizat. De altfel, caracterul continuu al spectrului și diferitele modificări pe care le poate impune manifestare culorii prin obiect determină variații recunoscute în redarea culorii.

⁴⁴ Datorită faptului că sînt de origine străină, majoritatea turcescă.

⁴⁵ Deși unele dicționare le înregistrează. Ne mai fiind însă analizabili și nici înțeleși, nu vor mai fi menționați în analiză.

⁴⁶ Pentru acest motiv numai acești termeni vor figura totuși în analiza ulterioară (v. și nota 36).

4.4. Modalități de definire a termenilor cromatici

4.4.0. Discuțiile de la 4.3. au arătat ce importanță prezintă în cazul termenilor cromatici precizarea raportului de desemnare. A rezultat astfel că *definiția deictică sau ostensivă este una dintre modalitățile generale de definire a termenilor cromatici*⁴⁷, fiind în același timp însă *singura modalitate de definire pentru o anumită categorie de termeni cromatici, cei care reprezintă desemnări indirecte*⁴⁸.

În același timp, *interpretarea articolelor din dicționarele generale ale limbii române*⁴⁹ indică, de asemenea *numai pentru o categorie limitată de termeni cromatici (galben, roșu, albastru, verde, alb, negru, portocaliu sau oranș, indigo și violet) o altă modalitate de definire*⁵⁰ și anume *ordinea de referință la știință*. Acest mod de definire, care presupune indicarea lungimii de undă sau a frecvenței culorilor din spectru, nu este, de fapt, practicabil la nivelul general de utilizare a unei limbi⁵¹, aspect de care ne ocupăm. Ne interesează⁵² însă în măsura în care ne oferă o posibilitate suplimentară de a analiza semnificația numelor de culori, exprimând în același timp relațiile dintre limbajul natural și cel artificial⁵³.

⁴⁷ În cazul unor termeni ca *verde, alb* etc. definiți de dicționare: „de culoarea ierbii...”, respectiv „de culoarea zăpezii...”.

⁴⁸ Legați obligatoriu de obiect prin faptul că numele acestuia constituie forantul de bază.

⁴⁹ Dar și ale altor limbi, v. la Bibliografie. În această privință trebuie să reținem importanța metalimbajului (inclusiv raportul limba-obiect / limba de descriere) și raportul dintre metalimbajul lexicografic și metalimbajul semantic), v. Lavorel (1975), p. 15—16.

⁵⁰ Alături de cea constituită de indicarea obiectului a cărui culoare specifică o reprezintă.

⁵¹ De altfel, nici dicționarele nu prezintă indicarea concretă a lungimii de undă (această precizare am găsit-o la Eco (1974), p. 44—46 v. nota 54) și preferă indicarea poziției în spectru (adică „care se află între... și între...”).

⁵² În afară de obligația care rezultă din faptul că este una dintre modalitățile de definire din dicționarele generale ale limbii române.

⁵³ Prin limbajul artificial înțelegând (meta) limbajul diferitelor științe. Intrucît dicționarele îl redau numai pe cel al fizicii, ne vom limita analiza la acesta (Diferențele pertinente în fizică pentru delimitarea culorilor sînt semnalate de Lyons (1970), p. 330, tentă, lungimea de undă, luminozitate, saturație. Tot aici se semnalează că

4.4.1. Cercetarea definițiilor numelor de culori prin ordinea de referință la știință constituie una dintre posibilitățile de a prezenta identitățile și opozițiile în cadrul sistemului numelor de culori.

Astfel, din acest punct de vedere, se delimitează o opoziție fundamentală între două clase nume de culori, ținând seama că posibilitatea de a defini o culoare prin ordinea de referință la știință există numai pentru o serie de șapte culori, care fac parte din spectru. Deci această opoziție va fi: „spectral / „nonspectral“.

Așadar, opoziția (1) : „spectral“ (+) / „nonspectral“ (—) se realizează între o clasă de termeni (S_p) alcătuită din : *galben, roșu, albastru, verde, portocaliu, indigo și violet*⁵⁴ și o altă clasă, alcătuită din restul numelor de culori⁵⁵. Adică :

(1) *galben, roșu, albastru, verde,* (+) / X — S (—)
portocaliu, indigo, violet

culoarea, în sensul occidental al termenului nu e totuși un concept universal. Reținem însă că în variante ale limbajului artificial (respectiv în alte științe pot apărea criterii de distincție diferită, v. de ex. Gleason (1969), p. 10, care semnalează diferențele fundamentale pentru repartizarea culorilor în serii, care trebuie considerate esențiale pentru orice descriere botanică. Vezi Alinei (1974), p. 187, unde nu se confundă, pe bună dreptate, analiza cu diversele taxonomii, pentru că „orice știință observă realul dintr-un punct de vedere divers“.

⁵⁴ Această clasă cuprinde deci o parte dintre culorile considerate *primare* (în analiza noastră), la care se adaugă trei culori *secundare* : *portocaliu, indigo și violet*. Aceasta implică raportul dintre experiența vizuală (sau reprezentarea culorilor în spectru, unde fiecare fragment este caracterizat printr-o lungime de undă în milimicroni). Această descriere este prezentată în lucrările de lingvistică de Eco (1971), p. 44—46 astfel : *roșu* (800—650 μm), *oranj* (640—590 μm), *galben* (580—550 μm), *verde* (540—490 μm), *albastru* (480—460 μm), *indigo* 450—440 μm), *violet* (430—390 μm), această caracterizare este valabilă pentru civilizațiile europene, spre deosebire, de exemplu, de cultura hindu, pentru care segmentarea realității se oprește la 550 μm . De asemenea, s-a analizat segmentarea în interiorul unui fragment în raport cu concepția culturală și, respectiv, denumirile date de diverse limbi (de exemplu, fragmentul „albastru“ e reprezentat în rusă de două unități diferite).

⁵⁵ Mulțimea numelor de culori în limba română este reprezentată prin X, iar restul numelor de culori (al căror număr e prea mare pentru a fi înregistrat aici) se poate reda printr-o diferență.

Intrucît definierea prin ordinea de referință la știință este posibilă numai pentru culorile spectrale, rezultă că diferitele opoziții care se pot stabili în continuare la nivelul limbajului artificial⁵⁶, operează numai cu termenii clasei marcate pozitiv⁵⁷ în opoziția fundamentală pentru acest sistem (1). În consecință, analiza care se va efectua în continuare operează cu un număr incomparabil redus de termeni față de analiza la nivelul limbajului natural, fapt de care trebuie să ținem seama în comparația dintre cele două aspecte ale limbii.

Deci opozițiile care caracterizează sistemul numelor de culori la nivelul limbajului artificial grupează numai termenii : *roșu, galben, albastru, verde, violet, indigo, portocaliu, alb și negru*. Între acești termeni se stabilește o altă opoziție (2), ținînd seama de capacitatea lor de a prezenta (+) sau nu (—) radiații luminoase, capacitate care, la nivelul acestui sistem, poate fi considerată trăsătură semantic pertinentă. Deci, această opoziție va fi : „luminos“ (+) / „non-luminos“ (—), care se realizează astfel :

- (2) *roșu, galben, albastru, verde,* (+) *negru* (—)
(2) *alb, portocaliu, indigo*

Tot la nivelul limbajului artificial, termenii marcați pozitiv în cadrul primei opoziții, se pot opune după cum reprezintă radiații *fundamentale* (+)⁵⁸ sau după cum se realizează printr-un amestec de culori *fundamentale* (—)⁵⁹.

⁵⁶ Delimitarea limbajului artificial de cel natural nu înseamnă o cercetare stilistică, ci este impusă de dubla utilizare a unor nume de culori, pe de o parte, la nivelul limbajului obișnuit, și, pe de altă parte, la nivelul științei, cu diferențe atât de importante de semnificație încît sînt prevăzute și de definițiile date de dicționarele generale ale limbii române.

⁵⁷ La care se adaugă *alb* și *negru*, pentru definirea cărora dicționarele utilizează, de asemenea, ordinea de referință la știință.

⁵⁸ Radiațiile pentru care ochiul prezintă maximum, de sensibilitate și din care, prin amestec aditiv, în proporții corespunzătoare se pot obține toate celelalte. Știința numește aceste radiații (denumire pe care o menționează și dicționarele) culori *fundamentale* sau *primare*.

⁵⁹ Termenul științific pentru această grupă de culori, pe care de asemenea, îl menționează și dicționarele, este de culori complementare. Celor trei culori *fundamentale* : *roșu, galben și albastru* le corespund culorile complementare : *violet (roșu + albastru), verde (galben + albastru), portocaliu (galben + roșu)*.

A treia opoziție va fi deci: „fundamental“ (+) / „non-fundamental“ sau „complementar“ (—).

(3) *roșu, galben, albastru* (+) / *verde, violet, portocaliu* (—).

Termenii marcați pozitiv în cadrul celei de a treia opoziții nu se pot delimita unul față de altul decât prin lungimea de undă diferită, particularitate care se exprimă în cifre, motiv pentru care dicționarele generale ale limbii române nu o utilizează ca element *concret* de definire.

Rezultă de aici că, cel puțin pentru trei dintre culorile *primare*, adică pentru *roșu, galben, albastru*⁶⁰, nici ordinea de referință la știință nu oferă posibilități suplimentare de definire lingvistică, ceea ce permite afirmația⁶¹ că aceste culori sînt ele însele categorii funcționînd ca termeni de identificare⁶², adică sînt indivizibile din punct de vedere semantic⁶³.

4.2.2. Cum s-a putut vedea, sistemul numelor de culori la nivelul limbajului artificial se caracterizează prin o serie de opoziții proprii, delimitate pe baza unor trăsături suplimentare de semnificație. Astfel, deși sistemul general al numelor de culori în limba română se realizează din reunirea sistemelor limbajului natural și artificial, diferențele constatate între ele⁶⁴ sînt atît de mari încît nu se pot stabili

⁶⁰ Acestor termeni, pe baza comportării lingvistice similare rezultînd din definițiile dicționarelor, le-am adăugat termenii: *verde, alb și negru*, v. la 4.5.

⁶¹ Vezi și la 4.5.

⁶² Pentru interpretarea termenului de identificare v. Todorov (1966-b), p. 102, unde se spune, de exemplu, că fr. *pourpre* are categoria „roșu“ (termen de identificare) plus un diferențiator.

⁶³ Această interpretare este susținută de existența unor situații similare în alte domenii ale științei, v. Nicolescu (1968), p. 174, Marcus (1970), p. 199. Primul dintre autori (p. 176) demonstrează, de altfel, existența teoretică a unui dicționar axiomatic pentru fiecare limbă, în care se pot include, probabil, și termenii discutați de noi. Teoria circularității lexicului a fost ilustrată pe larg de Allinel (1974), p. 199, pornind de la o serie de aspecte semnalate de Marcus (1970).

⁶⁴ Din această cauză numai termenii limbajului artificial se includ în lucrarea noastră, nu și sistemul.

tangențe⁶⁵. Utilitatea lingvistică a stabilirii sistemului numelor de culori la nivelul limbajului artificial — în afara obligației unei asemenea cercetări rezultând din modalitățile de definire din dicționarele limbii române — constă numai în faptul că duce la interpretarea⁶⁶ unora din numele de culori ca elemente indivizibile, funcționând drept constituenți semantici.

4.5. Analiza valorilor semantice fundamentale în sistemul numelor de culori

4.5.0. Discuțiile precedente au arătat că unii termeni cromatici au o importanță mai mare decât alții în sensul că, pe de o parte, sînt indivizibili din punct de vedere semantic, și, pe de altă parte, intră în componența altor nume de culori. Această observație trebuie pusă în legătură cu delimitarea uneia dintre opozițiile dintre clasele mari de nume de culori, discutată la 4.2.2. și anume opoziția între clasa termenilor cromatici care exprimă aprecierea cromatică *absolut* și clasa termenilor cromatici care exprimă culoarea *non-absolut* sau *cu aproximare*. După cum se va vedea în continuare, acestea sînt valorile semantice fundamentale în sistemul numelor de culori.

4.5.1. Analiza semnificațiilor tuturor numelor de culori pe baza dicționarelor generale ale limbii române duce la constatarea că definițiile date presupun prezența obligatorie ca element component de semnificație (sau sem) a unuia dintre următoarele elemente: „galben“, „roșu“, „albastru“, „verde“, „alb“, „negru“⁶⁷.

⁶⁵ După cum se va vedea la ANALIZA PARADIGMATICĂ.

⁶⁶ Vezi precizările necesare în această privință la 4.5.

⁶⁷ Pentru exemplificare reținem deocamdată cîteva termeni din fiecare clasă delimitată la 4.1.: *vinăt* — „de culoare albastru întunecat, negru“; *sur* „de culoare intermediară între alb și negru“; *albul*, *albăstrui*, *verzui* ș.a. înseamnă aproximarea în minus a culorii respective de la care se formează. Chiar și unii termeni care se definesc numai prin obiect, sînt comparați uneori (v. și nota 36) cu una dintre aceste șase culori: *prăzuliu* „verde ca prazul“; *șofrăniu* „galben ca șofranul“ ș.a.m.d.

Așadar, acești termeni au un caracter simplu, primar, indivizibil, nu numai sub aspectul formanților⁶⁸ care îi realizează, ci și sub aspectul semnificației⁶⁹.

Intrucît termenii : *roșu, galben, albastru, verde, alb și negru* funcționează drept constituenți semantici (seme) ai restului numelor de culori din limba română vor reprezenta clasa numelor de culori *primare* (P), față de care se delimitază celelalte denumiri, care vor fi considerate, de aceea, *secundare* (S).

Din cele de mai sus rezultă că relația dintre cele două clase de nume de culori este de condiționare univocă (sau de determinare) pentru că sensul unităților din clasa numelor de culori *secundare* implică prezența sensului unităților din clasa numelor de culori *primare*⁷⁰.

Relația dintre aceste două clase (*primare* și *secundare*) în care sînt cuprinși toți termenii cromatici din limba română, se poate exprima folosind *teoria mulțimilor*⁷¹.

⁶⁸ După cum s-a constatat la 4.1.

⁶⁹ Prin faptul că acești termeni nu numai că nu se definesc prin referire la alte culori, ca tot restul termenilor cromatici și că sînt ei înșiși nedecompozabili ca semnificație pot fi considerați ca reprezentînd o analogie perfectă cu numeralele de la 1 la 10. Acestea se comportă similar atît pentru că și ele sînt indivizibile semantic, cît și pentru că intră ca elemente componente de semnificație în structura celorlalte numerale, v. Golopenția-Eretescu (1965), p. 303—309. Vezi de asemenea și Lavorel (1975), p. 21—23, care arată regulile de proiecție care îi permit, cu un alfabet de zece caractere și cîteva operații de concatenare, să se obțină o infinitate de numere întregi.

⁷⁰ Vezi paralelismul cu delimitarea propusă de Coseriu (1969), p. 60—71 între structurile paradigmatică *primare* (cînd termenii se implică reciproc fără ca unul să fie primar în raport cu ceilalți) și structurile paradigmatică *secundare* (cînd implicația între termeni este cu sens unic, numai unul din termeni implicîndu-l pe celălalt și nu invers). Trăsături *primare* și *secundare* delimitează și Alinei (1974), p. 57—58, dar după alte criterii. Alinei admite chiar existența trăsăturilor primare în sistemele periferice (p. 131).

⁷¹ Vom folosi pentru aceasta aplicația lingvistică a teoriei mulțimilor realizată de Marcus (1966). Această modalitate de a prezenta formalizat relațiile dintre unitățile lexicale ni se pare avantajoasă tocmai pentru a evita insuficiențele și deficiențele sistematizărilor din lexic. În această privință reținem și diferitele modalități de aplicare a lingvisticii matematice la studiul sensului utilizate de Lavorel (1975), inclusiv recomandarea făcută de acesta (p. 20) ca descrierea să nu fie prea codificată; Lavorel arată că

Astfel, admitem că X este mulțimea numelor de culori în limba română. Această mulțime se definește pe baza proprietății caracteristice a elementelor care-i aparțin de a exprima culoarea.

Mulțimea X se descompune în o serie de submulțimi, care se pot defini fie pe baza unor proprietăți caracteristice (v. delimitarea în cadrul schemelor 1, 2 și 3), fie prin specificare (v. enumerarea tuturor numelor de culori ale limbii române în schemele menționate).

Cercetînd relațiile dintre aceste (sub) mulțimi, se delimitează (sub) mulțimea P a numelor de culori primare.

$P = \text{roșu, galben, albastru, verde, alb, negru}$

față de mulțimea S , care cuprinde restul numelor de culori ale limbii române ⁷².

$S = A'', B_1, B_2$

Relația dintre aceste două (sub) mulțimi ale mulțimii numelor de culori din limba română este dată de egalitatea :

$x = S \cup P$

întrucît un element din X aparține cel puțin uneia dintre mulțimile P și S .

În același timp, cercetarea relației dintre aceste două (sub) mulțimi ale numelor de culori pune în evidență însemnătatea deosebită a mulțimii P și prezintă interes deosebit pentru caracterizarea generală a acestui sistem.

este necesară o rigoare extremă a etapelor formalizării (p. 171—172), ceea ce ne-a preocupat și pe noi. Despre importanța limbajului formal și a metodelor matematice în științele sociale, în speță în știința limbajului, v. și Brekle (1975), p. 20, 79.

⁷² Întrucît elementele (sub)mulțimii S sînt mult mai numeroase, am preferat menționarea claselor din care fac parte. Elementele claselor respective sînt reprezentate în schemele 1, 2, 3 de la 4.1. Menționăm că, pentru necesitățile analizei de aici, clasa A a fost delimitată în clasa A_1 (numele de culori primare) și A'' , (restul numelor de culori din clasa A). În ce privește definirea raporturilor de identitate, apartenență, incluziune aplicate la studiul sensului v. Brekle (1975), p. 20.

Analiza efectuată a arătat ⁷³ că elementele (sub) mulțimii P sînt incluse, sub aspectul semnificației, în elementele mulțimii S.

Deci : $p \in P$, dar și $p \in S$

și putem spune că mulțimea P este conținută sau inclusă în (sub) mulțimea S :

$$P \subseteq S$$

Dar (sub) mulțimea S nu e inclusă în (sub) mulțimea P, deoarece unele elemente de sens din S nu aparțin lui P.

Adică : $S \subset P$

Aceasta înseamnă că (sub) mulțimea P e strict inclusă sau strict conținută în S ($P \subset S$) sau că relația (opozitia) dintre cele două (sub) mulțimi este *privativă în dauna lui P* sau *privativă în favoarea lui* ⁷⁴.

4.6. Concluzii asupra relațiilor (de desemnare și de semnificație) între clase de termeni cromatici

4.6.0. Analiza relațiilor stabilite între *clase de termeni* care cuprind întreg inventarul numelor de culori al limbii române contemporane pune în evidență o primă serie de observații privind caracterizarea acestui (sub)ansamblu lexical.

4.6.1. Astfel, între *clasele de nume de culori* delimitate pornind de la formații care le exprimă se stabilesc sub aspectul semnificației următoarele serii de opoziții :

(1) numele de culori / numele de culori
desemnări directe / desemnări indirecte ⁷⁵

⁷³ Ceea ce se va putea vedea și în continuare la ANALIZA PARADIGMATICĂ.

⁷⁴ Vezi Marcus (1966), p. 12.

⁷⁵ Se opun termenii cromatici formați de la numele unui obiect + -iu (desemnări indirecte), tuturor celorlalți termeni cromatici.

(2) numele de culori desemnări <i>absolute</i> ⁷⁶		numele de culori desemnări <i>non-absolute</i> (<i>prin aproximare</i>)
(3) numele de culori <i>primare</i>		numele de culori <i>secundare</i>

4.6.2. Din cele de mai sus ⁷⁷ și pe baza analizei definițiilor din dicționare, care denotă că termenii cromatici pot fi definiți prin indicarea unui obiect („de culoarea obiectului x. y...“) rezultă că la nivelul acestui (sub)ansamblu lexical se pot stabili două tipuri de raporturi esențiale :

(1) raporturi de desemnare, ceea ce reprezintă *structura referențială* ⁷⁸ a acestui (sub)ansamblu lexical — raporturi stabilite între *termenii cromatici desemnări indirecte*, în care referirea extralingvistică, la obiect se manifestă la nivelul întregului semn lingvistic ⁷⁹ care reprezintă termenul cromatic. Prin referirea obligatorie la obiecte, care face, în cele mai multe dintre cazuri, să fie aproape imposibilă definirea culorii în alți termeni ⁸⁰, numele de culori între care se stabilesc raporturi de desemnare reprezintă o zonă mai puțin abstractizată în sistemul studiat. În cazul unora dintre acești termeni ⁸¹ apar relații de semnificație ⁸². Din acest punct de vedere, toți termenii cromatici din această categorie exprimă ca valoare semantică *aprecierea non-absolute (prin aproximare)* a unei culori ⁸³.

⁷⁶ În cadrul opozițiilor (2) și (3) se opune seria de șase termeni : *galben, roșu, albastru, verde, alb, negru* (absolute și primare) tuturor celorlalți termeni cromatici.

⁷⁷ Avînd în vedere că se delimitează o clasă de termeni cromatici *desemnări indirecte*, adică prin obiect, folosindu-se numele obiectului pentru a indica culoarea lui.

⁷⁸ Corespunzător distincțiilor propuse de Coseriu (1969), p. 55.

⁷⁹ Prin obligativitatea folosirii numelui obiectului cu formații de bază.

⁸⁰ Vezi de ex. termeni ca *cărniiu, lemniiu* etc.

⁸¹ Cei foarte frecvenți, al căror sens a devenit, prin aceasta, raportabil la ceilalți termeni cromatici.

⁸² Vezi mai jos la (2).

⁸³ Gama acestei aproximări fiind mult mai largă : aproximări de nuanță sau culori de tranziție, de intensitate, saturație ș.a.).

(2) raporturi de semnificație sau structura de semnificație a acestui (sub)ansamblu lexical, stabilită între termenii cromatici desemnări directe. Raporturile de semnificație se stabilesc în acest caz în funcție de opoziția fundamentală în exprimarea aprecierii cromatice: *absolut/non-absolut (prin aproximare)*⁸⁴. Relațiile stabilite din acest punct de vedere între cele două clase de termeni cromatici (*primari* și *secundari*) au fost exprimate cu ajutorul teoriei mulțimilor și s-au reprezentat printr-o opoziție privativă.

În funcție de delimitarea acestor raporturi, analiza structurală se va efectua în continuare (v. la ANALIZA PARADIGMATICĂ și la ANALIZA SINTAGMATICĂ) numai la nivelul termenilor care reprezintă *structura de semnificație* a sistemului numelor de culori.

⁸⁴ Pentru valorile aproximării, v. la ANALIZA PARADIGMATICĂ.

5. ANALIZA PARADIGMATICĂ

5.0. Precizări preliminare

5.0.1. Exprimarea relațiilor dintre clase de nume de culori (v. la 4) prezintă avantajul că duce la degajarea *trăsăturilor semantice caracteristice* (sau seme) pentru acest sistem lexico-semantic. Aceste seme s-au degajat pe baza opoziției dintre clasa numelor de culori primare și clasa numelor de culori secundare și sînt reprezentate de: exprimarea aprecierii cromatice absolute și exprimarea non-absolută (prin aproximare) a culorii. Pe baza acestor considerații, la care se adaugă analiza definițiilor termenilor cromatici din dicționarele limbii române rezultă câteva observații importante pentru analiza ulterioară :

(1) Analiza numelor de culori *secundare* se va realiza după principiul deja admis că numele de culori *primare* pot fi considerate seme sau constituenți semantici¹ la nivelul acestui sistem lexico-semantic.

(2) Analiza numelor de culori *secundare* presupune nu numai definirea printr-o culoare primară, ci, așa cum arată definițiile dicționarelor², manifestarea non-absolută sau,

¹ Plecînd de la definițiile pe care le oferă dicționarele limbii române, avem în vedere că: *roz* = „roșu foarte deschis“, *bleu* = „albastru deschis“, *bordo* = „roșu închis“; *vinăt* = „albastru-negru (albastru întunecat) sau „de culoarea cerului senin spre seară“, *oranj* = „galben-portocaliu“, *crem* = „alb-gălbui“, *violet* = „roșu bătînd în albastru“ (sau albastru-roșcat)“, *gri* = „între alb și negru“.

² Definiții care sînt de multe ori neclare și presupun o serie de precizări, care pot fi, de altfel, destul de echivoce, dintre care cea mai frecventă e ordinea de referință la natură: „de culoarea obiectului...“.

prin aproximare a acestei culori se poate realiza în mai multe situații. Delimitarea acestor situații, bazată pe un criteriu unic — lumea fizică a culorii — determină ca această a doua trăsătură semantică fundamentală³ în sistemul cromatic a aproximarea, să cuprindă, de fapt, două valori semantice subordonate: (a) *nuanțele mai deschise sau mai închise*, care se pot reprezenta în limitele uneia și aceleiași culori⁴, atunci când aproximarea se face față de o culoare⁵ și (b) culorile care se pot apropia aproximativ de două culori în același timp⁶, reprezentând culori intermediare, mai greu definibile.

Așadar, analiza se va efectua la nivelul termenilor cromatici *desemnări directe*, care reprezintă *structura de semnificație* a acestui (sub)ansamblu lexical, iar semele pe baza cărora se va face analiza, rezultate din stabilirea de opoziții

³ Prima fiind exprimarea */absolută/* sau */fără aproximare/* a culorii, realizată numai în cazul celor șase nume de culori primare.

⁴ Justificarea există din punct de vedere extralingvistic, datorită faptului că spectrul este continuu și, în limitele unei culori se cuprinde un număr oarecare de culori vecine.

⁵ În cadrul acestei categorii se mai poate delimita, eventual, o situație subordonată, dacă avem în vedere că „*aproximarea*” se poate realiza în diferite grade. Astfel, am putea considera că unele culori reprezintă un grad de aproximare mai mare față de nuanțele deschise ale unei culori când sint definite ca „bate în...”, „cam...”. De fapt, în unele cazuri intervin mai mulți factori, complexitate pe care nu o sesizează nici dicționarele și cu atât mai puțin vorbitorii în general. Astfel, Lyons (1970), p. 330 semnalează câteva exemple de acest gen, de ex.: fr. *rose* se apropie de *rouge* sub aspectul „teinte“-i, avînd însă o foarte mare luminozitate și o saturație mai curînd redusă. În exemplul prezentat aici, majoritatea vorbitorilor nu au în vedere, în practică, luminozitatea, care nu mai e simțită trăsătură distinctivă în sistemul cromatic european, v. Coseriu (1964), p. 186.

⁶ Modalitatea curentă de definire a acestor culori în dicționare, care trimite, de cele mai multe ori, la sinonime, evită tocmai ambiguitățile unora din acești termeni, ceea ce nu înseamnă că rezolvă problema. Faptele sint precizate numai în măsura în care se trimite la un obiect (de culoarea obiectului...), ceea ce reprezintă totuși un grad de precizie relativă, întrucît nu se manifestă la nivelul formanților (ca în cazul subclasei B₂, unde nu mai era necesară consultarea dicționarului).

dintre clase de nume de culori⁷ sînt: exprimarea absolută sau non-absolută (prin aproximare) a culorii. La rîndul ei, aproximarea se subdivide în trei valori⁸: aproximarea în minus⁹, aproximarea în plus¹⁰ și aproximarea unei culori față de alta¹¹.

(3) În fine, ținînd seama de toate observațiile de mai sus se poate considera că termenii cromatici analizați (desemnări directe) reprezintă o *paradigmă* lexico-semantică¹² întrucît impart un conținut lexical continuu, realizînd în același timp o serie de opoziții și de identități. În continuare, termenii analizați se grupează într-un număr oarecare de *paradigme*, care se reunesc într-o sumă de paradigme prin care se reprezintă acest sistem lexico-semantic. Astfel deci, o *culoare primară* și *mai multe culori secundare* vor fi considerate ca alcătuiind o *paradigmă*, întrucît segmentează din conținutul continuu de culoare o zonă anumită, delimitată în raport cu un punct central, reprezentat de culoarea primară¹³.

Potrivit principiului enunțat mai sus numărul paradigmei care alcătuiesc sistemul lexico-semantic al numelor de culori va fi, în principiu, cel al numelor de culori *primare*.

⁷ Din acest punct de vedere tehnica degajării acestor valori semantice caracteristice sistemului studiat, care vor constitui de aceea trăsături semantice pertinente, poate fi comparată cu maniera propusă de Coseriu (1969), p. 62—63. Deosebirea constă în faptul că nu operăm cu opoziții între două sau trei lexeme cum propune Coseriu, ci cu aceleași opoziții, dar între clase de lexeme. S-a procedat astfel datorită complexității numerice a (sub)ansamblului lexical analizat.

⁸ După cum rezultă din paragraful precedent (2) și chiar din analiza exemplelor date la nota 1.

⁹ Vezi exemplele: *roz*, *bleu* de la nota 1.

¹⁰ Vezi exemplele: *bordo* de la nota 1.

¹¹ Vezi exemplele: *oranj*, *violet*, *gri* de la nota 1.

¹² Pentru definiția și analiza unei paradigme lexico-semantice v. Coseriu (1967) și Lounsbury (1966).

¹³ Acest mod de grupare a culorilor este în oarecare măsură aralog cu cel efectuat de Moskovici, care arată că unei culori din sistemul de bază îi corespund alte culori din subsistemele de gradul 1 și 2. Diferența constă în faptul că criteriile de clasificare sînt diferite, la Moskovici (1960), (1965) constau în frecvența cuvintelor sau activitatea lor (capacitatea de a dezvolta sensuri noi, de a intra în expresii, de a forma cuvinte compuse).

În continuare, analiza va avea în vedere relațiile dintre termenii fiecăreia dintre aceste paradigme, urmărind să stabilească, prin aceleași elemente diferențiale (sau seme) identitățile și opozițiile repetabile la nivelul fiecărei paradigme. Aceasta presupune o serie de precizări privind tehnica de analiză paradigmatică.

5.0.2 Degajarea trăsăturilor semantice pertinente (sau a semelor)

5.0.2.1 După cum s-a arătat (v. la 4.5 și 5.0.1) sistemul numelor de culori din limba română contemporană se poate descrie pe baza a șase paradigme, ai căror termeni se grupează în jurul următorilor termeni: *galben* (I), *roșu* (II), *albastru* (III), *verde* (IV), *alb* (V), *negru* (VI). Astfel, lexemele¹⁴ aparținând fiecăreia dintre aceste paradigme au un sem comun care indică tonalitatea culorii, reprezentată prin unul din cele șase: *galben* (a), *roșu* (b), *albastru* (c), *verde* (d), *alb* (e), *negru* (f)¹⁵.

La rândul lor, termenii fiecărei paradigme se află în opoziție unii față de alții prin diferențe minimale (alte seme), care exprimă diferite caracteristici ale culorii ca aproximarea intensității tonului (în minus sau în plus) sau aproximativitatea unei culori față de alta¹⁶.

Așadar aceste seme se pot grupa astfel: I — adjectiv¹⁷, II — pentru apreciere cromatică (care presupune

¹⁴ Înțelegem prin lexem interpretarea unității lexicale numai sub aspectul unuia dintre sensuri, respectiv acela de „apreciere cromatică a corpurilor (rezultat al senzației cromatice)“. Celelalte sensuri (multe desemnând aprecieri psihologice) nu interesează aici (și intră în alte (sub)ansambluri lexico-semantice).

¹⁵ În acest caz cei șase termeni sînt elemente ale metalimbajului semantic (eventual și ale metalimbajului lexicografic). Între indicii utilizați la 4 și cei de aici nu există nici o legătură.

¹⁶ Criteriile se bazează pe date extralingvistice (spectrul continuu, de ex.).

¹⁷ Reprezentarea în cadrul părții de vorbire-adjectiv este o premisă pentru analiză, provenind din faptul că aceasta este modalitatea obișnuită de existență morfologică a aprecierii cromatice. Valoarea generală a categoriei gramaticale respective va fi admisă pentru analiză ca o singură trăsătură semantică. În ce privește raportul dintre semnificația lexicală și cea gramaticală, v. și Brekle (1975), p. 87—88.

sau include vizibil), III — de un anumit tip sau avînd un anumit ton (indicat de unul dintre cele șase seme reprezentînd această categorie: galben (a), roșu (b), albastru (c), verde (d), alb (e), negru (f)), IV — cu anumite caracteristici¹⁸ (ale tonului) Acestea¹⁹ sînt: aproximarea în minus, aproximarea în plus, aproximarea față de altă culoare. Semele din această categorie sînt selectate facultativ și se pot manifesta în diferite combinații²⁰.

Caracterul distinctiv al acestor seme rezultă substituind unul dintre ele într-un lexem și verificînd dacă se modifică semnificația semnului²¹. De exemplu, dacă lexemul *albastrui* conține semele: albastru + aproximare în minus și dacă se comută prima tranșă cu un alt sem, reprezentat de unul din cele șase din categoria III, obținem alte lexeme: *verzui*, *gălbui* etc. De asemenea, dacă în cazul aceluiași lexem se comută a doua tranșă cu semul aproximare față de altă culoare, obținem alt lexem: *violet*. Validitatea lingvistică a operației este dovedită de faptul că

¹⁸ Manifestările (valorile) culorii primare reprezentate de semele din categoria IV sînt perfect justificate din punct de vedere extralingvistic. O serie de caracteristici ale spectrului, în special caracterul lui continuu și o serie de particularități ale percepției lui (această capacitate, care este ea însăși perfectibilă, variază de la om la om, după profesie sau sex etc.), pe de o parte și, pe de altă parte, manifestarea concretă prin obiect care poate aduce modificări mai mari sau mai mici, fac ca aproximarea să funcționeze ca o caracteristică esențială la nivelul acestui sistem lexico-semantic.

¹⁹ Atît /aproximarea în minus/, cît și /aproximarea în plus/ se justifică extralingvistic, v. Beaudeneau-Pfeiffer (1957), p. 6: nuanțele culorii sînt compuse din valori și din tonuri. Se disting următoarele valori: deschis, intens sau mediu și închis. Bazîndu-ne, în delimitarea semelor, pe datele obiective ale realității extralingvistice, stabilim analogii cu maniera propusă de Pottier. Cum însă am ținut seama și de relațiile dintre termeni (opozitii) cînd am delimitat aceste seme putem stabili asemănări și cu metoda utilizată de Coseriu. Vezi în această privință delimitarea manierelor de degajare a semelor făcută de Coseriu (1969), p. 62—63.

²⁰ Spre deosebire de semele din categoriile I, II, III care sînt prezente obligatoriu întotdeauna (în cazul III un sem din cele șase — eventual două).

²¹ Vezi Mounin (1972), p. 40—41.

prin fiecare dintre cele două modificări operate mai sus în planul conținutului obținem modificări în planul expresiei²².

Cum s-a văzut în exemplificările de mai sus, contextul lingvistic este numai un accesoriu al verificării semelor și al efectuării analizei. Acesta e aplicat atît în sens restrîns, adică în conținutul sememului (sau ansamblului de seme) contextul fiind alcătuit de celelalte seme²³, dar și în sensul propriu, mai larg, dat fiind că lexemele cromatice nu pot fi utilizate izolat, căci însușirea cromatică există numai prin obiect (ceea ce înseamnă lingvistic că adjectivele de culoare se utilizează obligatoriu cu referire la substantiv). Astfel modificările produse în planul expresiei de înlocuirea unui sem din conținutul sememului în exemplele date mai sus se manifestă și în conținutul mesajului lingvistic reprezentat de contextul S + Adj : *rochia verzuie / rochia albastră / rochia violetă*.

5.0.2.2 Așadar, *analiza paradigmatică* se va efectua pe baza semelor delimitate mai sus și va duce la stabilirea *variantelor* (sau claselor de lexeme echivalente, între care nu se poate stabili un raport de comutare) și a *invariantelor* (sau a claselor distincte de lexeme echivalente, obținute prin înlocuirea unuia din semele distinctive în sistemul lexico-semantic studiat).

Specificul cercetării lexicale care operează cu un număr mare de termeni²⁴ (mai ușor analizabili dacă sînt grupați în clase) și care se caracterizează prin fenomenul curent al sinonimiei, face ca, în anumite cazuri, să se stabilească *clase de elemente echivalente*. În acest caz, unitatea *invariantă* poate fi oricare dintre termenii clasei²⁵, atunci cînd nu există un arhilexem (formă a limbii ale cărei seme sînt comune cu ale celorlalte lexeme).

Admițînd că *termenii cromatici aparținînd unor paradigme diferite* reprezintă *invariante* (întrucît raportul de co-

²² Așa cum presupune aplicarea probei comutării care duce la stabilirea invariantelor sau variantelor.

²³ În maniera de analiză reprezentată de semantica europeană, de tipul Pottier, Coseriu, Greimas.

²⁴ Nefiind posibil, din această cauză, să se stabilească variantele fiecărei unități în parte.

²⁵ Analogia este perfectă cu situația semnalată de Gleason (1969), p. 68 pentru desinențele de plural ale substantivelor în engleză.

mutare se stabilește printr-un sem din categoria a III-a : a/b/c/d/e/f), în continuare, analiza se va efectua în cadrul fiecărei paradigme, utilizând pentru stabilirea identităților (sau cvasi-identităților) și opozițiilor aceleași seme. În felul acesta se va realiza, pe de o parte, *reducerea variantelor la invariante*²⁶ în cadrul fiecărei paradigme²⁷ și, pe de altă parte, degajarea opozițiilor care să reprezinte *descrierea unitară a întregului (sub)ansamblu* analizat din ansamblul vocabularului.

5.0.3. Clasificarea numelor de culori în paradigme

5.0.3.1. Pe baza observațiilor făcute anterior se va realiza clasificarea termenilor cromatici în paradigmele care alcătuiesc acest sistem lexico-semantic în limba română contemporană.

Astfel, admitând că unul din semele din categoria a III-a este fundamental (culorile se grupează în funcție de un anumit ton, iar diferitele caracteristici (reprezentate de unul din semele din categoria a IV-a se referă la acesta), numărul paradigmelor care alcătuiesc sistemul lexico-semantic studiat corespunde respectivelor seme (v. la 5.0.2.1).

Criteriul de grupare a termenilor în fiecare paradigmă devine relația dintre o culoare primară și cele câteva culori secundare care se definesc prin ea²⁸, pentru că între toate aceste elemente se stabilesc diferite identități și opoziții.

²⁶ La acest nivel fiind distinctivă una din valorile semului /aproximare/.

²⁷ Principiul reducerii variantelor la invariante la două nivele (între diferite paradigme și în interiorul fiecărei paradigme), practicat de noi corespunde distincției făcute de Lyons (1970), p. 330 când delimitează „diferențe de culori” și „distincții în cadrul aceleiași culori”. Sint date ca exemple cuvintele rusești *sinii* și *goluboi*, dar și *zelény* și *tchélty*, sau, pentru franceză *cramoisi* și *écarlate*, care sint distincții de nuanță în cadrul aceleiași culori (rouge). La fel, Barthes (1966), p. 180 arată că poate exista o marcă care să divizeze aceeași specie de culoare: *le gris* poate fi *clair* sau *foncé* și această opoziție e semnificativă, nu gris-ul în sine.

²⁸ Avînd un element comun, toate aceste elemente segmentează un conținut lexical continuu. În felul acesta ne putem raporta la definiția obișnuită a paradigmei, pe care am adaptat-o la aspectul studiat: totalitatea formelor în care se realizează, într-o limbă dată, un anumit sens de culoare.

5.0.3.2 Respectarea acestui criteriu în încadrarea termenilor aleși pentru analiză²⁹ face totuși să apară unele dificultăți de repartizare, dificultăți cu atât mai mari cu cât sensul de culoare e mai puțin abstractizat. Pentru aceste situații se impune o discuție specială. Dificultăți de încadrare în paradigmele delimitate prezintă următoarele categorii de termeni³⁰ :

(1) Termeni care se definesc prin două culori primare, una având importanță fundamentală ca termen de identificare. De exemplu : *oranj* „galben-roșcat“, *crem* sau *ecru* „alb-gălbui“, *indigo* „albastru-violet“. Întrucît în cazul acestei categorii importanța primei culori este evidentă, căci inversarea lor ar provoca modificări de sens, numele de culori înregistrate mai sus vor fi analizate în cadrul paradigmei primei culori prin care se definește (V).

(2) Termeni care se referă la două culori primare, ambele avînd importanță egală, întrucît atât prima, cît și a doua pot servi ca termen de identificare, aceste culori realizîndu-se prin intersecția celor două culori primare. Dat fiind că ambele culori primare pot servi ca termen de identificare, considerăm că încadrarea într-una dintre cele două paradigme nu schimbă cu nimic analiza.

În această situație este *violet*, care se definește ca „albastru-roșcat“ sau ca „roșu bătînd în albastru“³¹. Pentru motivul că prima modalitate de definiție e mai frecventă în dicționare, vom încadra culorile care se definesc ca *violet* în paradigma lui *albastru* (III).

²⁹ Din inventarul stabilit pe baza dicționarelor limbii române (v. Anexa 1) au rămas de studiat numai termenii desemnării directe (v. la 4.3).

³⁰ Ordinea categoriilor este proporțională cu creșterea dificultăților de analiză.

³¹ În acest caz se verifică obiecția adusă de Golopenția-Eretescu (1967), p. 106, modalității de definire prin sinonime a unor termeni în dicționare, căci *violet* este definit prin *vioriu* și invers, ceea ce nu reprezintă o indicație utilă decît în măsura în care *violet* se poate defini suplimentar prin ordinea de referință la știință (fiind o culoare spectrală, iar *vioriu*, prin modul de formare, trimite la un obiect.

Tot în paradigma lui *albastru* (III) vom încadra pe *vinăt*, care se definește ca „albastru-negru”³².

Prin intersecția a două culori primare se definesc termeni ca : *sur*, *gri*³³ ș.a. („jumătate alb și jumătate negru”). Ținând seama de faptul că în definițiile date de dicționare, „alb” este prima dintre culorile prin care se definesc, termenii respectivi vor fi încadrați în paradigma lui „alb” (V).

Ceea ce este foarte important sub aspectul descrierii sistemului lexico-semantic studiat, cum se va vedea în cursul analizei, este că unii dintre termenii din această categorie se mai definesc și prin semele aproximare în minus sau aproximare în plus³⁴.

(3) Termeni ca : *maro(n)*, *maroniu*, *bej*, *șaten*, *havan* prezintă dificultăți de încadrare într-una din paradigmele stabilite pentru că nu se pot defini prin raportarea clară la o culoare primară (sau la unul din semele din categoria a III-a, v. la 5.0.2.1)³⁶, adică prin semele obișnuite în sistemul studiat³⁷.

Ca și în cazul de mai sus (2), ni se pare interesant pentru descrierea sistemului studiat, faptul că între unii dintre acești

³² Diferite dicționare definesc culoarea *indigo* ca un tip de „albastru”.

³³ Acești termeni au sinonim perfect pe *cenușiu*, care se definește ostensiv. De altfel, și alți termeni din această categorie pot avea corespondenți (sinonime mai mult sau mai puțin exacte, v. Coteanu (1975), p. 75—84) termeni cromatici desemnări indirecte (adică de același tip cu *cenușiu*).

³⁴ Vezi și nota 27, unde este citat Barthes (1966), p. 180, care semnalează, că *griu*-ul poate fi deschis sau închis și această diferență contează, nu *griu*-ul în sine. În această situație sînt și termeni ca *violaceu*, *mov*, *lila*, care nu se raportează la culorile primare decît indirect, prin *violet*, pe care îl /aproximează în plus/ sau /în minus/.

³⁵ La care se adaugă alți termeni (aproximativ sinonimi) reprezentînd desemnări indirecte : *cafeniu*, *ciocolatiu*, *căprui*, *căpriu*. Toți se definesc în dicționare numai ostensiv (indicînd obiectul pentru care reprezintă o culoare caracteristică).

³⁶ Faptul ar putea fi justificat extralingvistic, întrucît toate aceste culori nu sînt spectrale. Dar mai probabilă pare interpretarea că acest tip de culori nu este foarte important în română (unde termenii sînt toți împrumuturi recente sau desemnări indirecte), spre deosebire de alte limbi (de exemplu în engleză există un termen de bază vechi și important, în jurul căruia se grupează alții — destul de numeroși — care realizează diferite opoziții, v. Anexa-3).

³⁷ De aceea, acești termeni sînt încadrați în structura de desemnare, nu în cea de semnificație. Ca un argument în plus se poate reține că în franceză, de unde am împrumutat acești termeni, ei reprezintă tot nume de obiecte (sau desemnări indirecte).

termeni s-ar putea stabili identități sau opoziții, de exemplu : *maro(n)/maroniu* semul distinctiv fiind *aproximarea în minus*.

Dat fiind că termenii discutați mai sus nu pot fi raportați cu exactitate la semele din categoria a III-a și deci nu se pot defini clar din acest punct de vedere, nu vor fi incluși în paradigmele delimitate, reprezentând *sfera mai puțin abstractizată și deci mai puțin organizată (sau neorganizată)* din sistemul cromatic³⁸.

5.0.3.4 Așadar, analiza efectuată pînă acum duce la concluzia că inventarul termenilor cromatici din limba română contemporană³⁹ se repartizează în următoarele paradigme, care constituie sistemul acestui (sub)ansamblu din ansamblul vocabularului.

Ținînd seama de rezultatele analizei anterioare și pentru a facilita analiza care va urma, vom reprezenta aceste paradigme într-un tablou⁴⁰ (tabloul 4) :

³⁸ Vezi nota 37. Dacă ținem seama de faptul că între termenii din această categorie se stabilesc unele opoziții, i-am putea considera o paradigmă în curs de organizare.

³⁹ Cu excepția termenilor care au fost excluși, pentru motivele arătate, în diferitele etape ale analizei de pînă acum.

⁴⁰ Vor figura în tablou *numai acele desemnări indirecte* pentru care se stabilește în dicționare o comparație cu o culoare primară, întrucît în acest caz între acești termeni și culoarea primară se stabilește o opoziție, termenii desemnări indirecte putînd exprima toate valorile aproximării (în minus, în plus sau față de altă culoare). De exemplu : *limoniu* „galben deschis ca lămîia” se spune lui *galben*, după cum i se spune și *portocaliu* „galben-roșcat ca portocala”. Din acest punct de vedere acești termeni pot fi echivalenți cu unii dintre termenii care exprimă una dintre valorile aproximării (de exemplu *portocaliu* este echivalent cu *oranj*, pentru care e distinctivă „aproximarea lui „galben” față de „roșu” (roșcat)”. O dovadă a abstractizării unora dintre acești termeni (care ne permite să-i opunem termenului absolut) este faptul că, în cazul unora dintre ei obiectul nu este foarte bine cunoscut (cel puțin pe baza informațiilor idiolectului autoarei), dar e cunoscut termenul cromatic, de exemplu : *stacojiu* „roșu intens”, *șofrăniu* „galben intens” ș.a. În rest însă, fiind totuși desemnări indirecte (prin obiecte) ale culorii, acești termeni vor fi delimitați în aceste tablouri ca atare, iar ulterior nu vor mai figura în analiză, fiind valabile observațiile făcute aici. Ceilalți termeni cromatici desemnări indirecte, care nu au fost incluși în acest tablou pentru că dicționarele le definesc numai prin obiect (iar informațiile bazate numai pe idiolectul autoarei pot fi subiective) figurează în inventarul complet al termenilor din această categorie din tabloul 3, clasa B₂ de la 4.1. iar unii dintre ei au mai fost discutați la 4.3.

Paradigmele	Desemnare directă		Desemnare indirectă
	Absolută	Non-absolută (prin aproximare)	
I	galben	gâlbiu, gâlbui, gâlbeniu, gâlbior, gâlbenuț, gâlbejit, gâlbejos, gâlbinicios, gâlbicios, gâlbineț, gâlbăjor, gâlbenatec, gâlbinicel, gâlbenel, gâlburiu, gâlbănoi, oliv, kaki, oranj, palid, blond, blondin, bălan, bălai, bălănel, bălănuț, bălăior, plăviu, plăvit.	auriu, aurit, untdelemniiu, șofraniu, alămiu, cînepiu, portocaliu.
II	roșu	roșior, roșiatic, roșcat, rumen, rumeniu, rumenel, rumeior, rumineț, rujan, roșcovan, rubicond, (îm)bujorat, roz, rozatic, rozalb, rozeu (roziu), bordo	porfiriu, profiriu, purpuriu , purpuros, purpurat, rubiniu, rubinos, vișiniu, cireșiu, cărămiziu, zmeuriu, trandafiriu, ruginiu, stacojiu, șingeriu.
III	albastru	albăstriu, albăstrui, albăstrel, albăstrior, bleu, bleumarin, opalin, vinăt, vinețiu, indigo, violet, vioriu, violaceu, lila, mov.	azuriu, azurit, siniliu, sinilit.
IV	verde	verzui, verziu, verzuriu, vernil	prăzuliu, broticiu.

Paradigmele	Desemnare directă		Desemnare indirectă
	Absolută	Non-absolută (prin aproximare)	
V	alb dalb	albiu, albiu, albiniu, alburii, albicios, albuț, albuleț, albiuieț, albișor, albiu, albicele, albe, albei, albiu, albet, albineț, albiu, ecru, crem, greș, liliu, blond, blondu, bălan, bălănel, bălănuț, bălai, bălăior, plăviu, plăviț, plăvan, sur, suriu, suratic, siv, sein, gri, cărunț, grizonant.	ninsoriu, coliliu,
VI	negru	negriu, negrii, negriu, negruț, ebenin, smead, smediou, smedișor, oacheș, brun, brunet.	funinginiu, funinginos, tuciuriu, corbiu, corbos, păcuriu.

5.0.4. Analiza paradigmatică va fi efectuată folosind următoarele notații :

- /vizibil/ = k,
- / (pentru) apreciere cromatică / = l,
- unul dintre semele: /galben/ = a, /roșu/ = b,
/albastru/ = c, /verde/ = d, /alb/ = e,
/negru/ = f,
- valorile culorii primare (sau diferitele manifestări ale tonului) — m. Acestea sînt: /aproximarea în minus/ = m₁, /aproximarea în plus/ = m₂,
/aproximarea față de altă culoare/ = m₃.

Pentru o prezentare mai clară, analiza fiecărei paradigme va fi însoțită de un tablou, unde vor fi folosite următoarele notații :

- + = prezența unui sem.
- = absența unui sem.
- 0 = caracteristică indiferentă.

5.1. Analiza paradigmatică a paradigmei I

5.1.0. Pe baza semelor delimitate mai sus se stabilesc în paradigma I din sistemul numelor de culori (v. tablourile 5 și 6) următoarele identități (sau cvasi-identități) și opoziții⁴¹, realizate prin prezența sau absența anumitor seme, ceea ce reprezintă reducerea variantelor la invariante.

5.1.1. Opoziția dintre termenii care exprimă aprecierea cromatică /galben(a) fără aproximare/⁴² și cei care o exprimă cu /aproximare în minus/ (m_1), opoziții care se pot verifica prin proba comutării⁴³. Astfel, /aproximarea în minus (m_1) a lui (a)/ este o trăsătură distinctivă pentru o serie de termeni cromatici (+),

⁴¹ Termenii care se opun (comută) reprezintă invariantele. Când un membru al opoziției este reprezentat de o clasă de variante, fiecare dintre termenii acestei clase (comutind cu primul termen al opoziției) reprezintă o invariantă față de acesta. Termenii reuniți într-o clasă reprezintă variante, iar unul dintre ei poate fi ales ca invariantă (v. situația similară semnalată de Gleason (1969), p. 68 a desinențelor de plural ale substantivului în engleză).

⁴² Semele sînt notate între / /, ca și în alte lucrări de semantică structurală. Între " " s-a notat sensul, înțeles în general.

⁴³ Vezi la 5.0.2.1 sau mai jos.

⁴⁴ Înlocuind într-un context substantivul (numele unui obiect sau al unei ființe) : *gălbui* cu *gălbui*, *gălbeniu* ș.a. nu se produce nici o schimbare în vederea însușirii cromatice a respectivului obiect sau ființă. În schimb, înlocuind unul dintre acești termeni cu *galben* se produce o modificare în redarea aprecierii cromatice (nu mai e specificată o nuanță deschisă a acestei culori). Din alt punct de vedere, dacă în contextul /+aproximare în minus a lui galben/ înlocuim /+non-aproximare a lui galben/ căștinem în loc de *gălbui*, *gălbui* etc. *galben*.

față de cei care se caracterizează negativ din acest punct de vedere :

gălbui, gălbui, gălbeniu, gălburiu, gălbior, gălbăjor, gălbenuț, gălbenel, gălbincel, (+) / galben (-) gălbenatec, bălănel⁴⁵, bălănuț, bălăior

5.1.2. /Aproximarea în plus (m_2) a lui galben(a) / este o trăsătură distinctivă pentru o serie de nume de culori (+), față de cele care se caracterizează negativ (-) din acest punct de vedere :⁴⁶

gălbănoi (+) / galben (-)

5.1.3. /Aproximarea față de altă culoare / (m_3) sau nuanțele de tranziție constituie o trăsătură distinctivă pentru o serie de termeni cromatici, care sînt marcați pozitiv din acest punct de vedere ; acestora li se opun termenii care exprimă numai valorile culorii „galben“ (a). Intrucît culorile față de care se aproximează /galben/ sînt diferite, se delimitează două serii de opoziții.

Prima dintre ele este constituită de /aproximarea lui galben(a) față de roșu(b) / (m_3'). Se opun astfel :

*oranj⁴⁷ (+) / galben
gălbui, gălbui.. (-)*

A doua opoziție se realizează între termenii care exprimă culoarea /galben(a) fără aproximare / sau / (a) cu aproximare în minus / și termenii care exprimă /aproximarea lui galben(a) față de verde(d) / (m_3'') : *oliv* și /aproximarea în plus a lui galben(a) față de verde (d) / : *kaki* :

*oliv (+) / galben,
gălbui, gălbui... (-)*

⁴⁵ Ultimii trei termeni nu sînt definiți decît parțial în această etapă a analizei, definiția exactă fiind realizată de ANALIZA SINTAGMATICĂ.

⁴⁶ Și aici se poate verifica statutul de invariantă prin proba comutării, cum s-a făcut la nota 44.

⁴⁷ Pentru limba română este numai termen cromatic, deci desemnare directă, iar ca structură a formanților e simplu. Nu ne interesează că în limba franceză el reprezintă o desemnare indirectă (numele unui obiect pentru care această culoare e caracteristică).

kaki (+) / *galben*,
gălbui, *gălbui...* (—)

5.1.4. Considerăm nemarcați sub aspectul semelor semnificate mai sus termenii: *bălan*, *bălai*, *plăviu*, *plăviș*, *blond*, *blondin*⁴⁸, *gălbejit*, *gălbineț*, *gălbejos*⁴⁹ care pot fi definiți atât prin /aproximare în minus/ („cam galben“), cât și /fără aproximare/ („galben“ fără alte precizări)⁵⁰.

5.1.5. Inventarul claselor de lexeme echivalente din paradigma I este deci următorul:

- 1 — seria reprezentată printr-un singur termen invariantă, care exprimă culoarea / (a) fără aproximare /: *galben*.
- 2 — seria elementelor lexicale echivalente care exprimă /aproximarea lui(a) în minus/: *gălbui*, *gălbui*, *gălbeniu*, *gălburiu*, *gălbior*, *gălbăjor*, *gălbenuț*, *gălbenel*, *gălbinicel*, *gălbenatec*, *gălbenicios* (*gălbicios*), *bălănel*, *bălănuț*, *bălăior*.
- 3 — clasa reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă /aproximarea lui(a) în plus/: *gălbănoi*.
- 4 — clasa elementelor lexicale echivalente care exprimă /aproximarea lui(a) față de (b)/: *oranj*.
- 5 — clasa reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă /aproximarea lui(a) față de (d)/: *oliv*.
- 6 — clasa reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă /aproximarea în plus (m₂) a lui(a) față de (d)/: *kaki*.

5.1.6. Prin analiza de mai sus s-a obținut reducerea variantelor la invariante în cadrul unei paradigme lexico-semantice și s-au exprimat, în același timp, relațiile dintre termenii acestei paradigme.

⁴⁸ Toți acești termeni sînt definiți de dicționarele limbii române: „galben“ sau „cam galben“ (despre părul omului).

⁴⁹ Toți acești termeni sînt de definiți de dicționare „galben“ sau „cam galben“ (despre fața omului, și, de obicei, din cauza unei boli).

⁵⁰ Am considerat definite paradigmatic diminutivele (*bălănel...*).

Utilizînd simbolurile prin care s-au notat diferitele seme, se poate caracteriza fiecare serie de lexeme echivalente din această paradigmă astfel :

$$1 = kU1Ua; \quad 2 = kU1UaUm_1; \quad 3 = kU1UaUm_2$$

$$4 = kU1UaUm'_3; \quad 5 = kU1UaUm''_3; \quad 6 = kU1UaUm_2Um''_3$$

Ansamblul semelor care definesc seriile de mai sus reprezintă sememe. Comparînd sememele de mai sus, se constată că în limba română contemporană există o formă a cărui semem e comun mai multor termeni, fiind un arhisemem : *galben*.

5.1.7. Pe baza datelor prezentate, inventarul stabilit mai sus pentru paradigma I din sistemul numelor de culori se poate reda prin două tablouri (5 și 6).

Tabelul 5

Paradigma I	Exprimarea absolută a lui (a)	Exprimarea non-absolută (prin aproximare) a lui (a)			
		m_1	m_2	m_3	
1	galben			m'_3	m''_3
2		gălbui, gălbui, gălbeniu, gălburiu, gălbior, gălbăjor, gălbenuț, gălbenel, gălbincel, gălbenatec, bălănel, bălănuț, bălăior, gălbenicios, (gălbicios)			
3			gălbănoi		
4				oranj	
5					oliv
6					kaki

Para- digma	Seme Lexeme	adj	k	l	a	m			
						m ₁	m ₂	m ₃	
								m' ₃	m'' ₃
1	galben	+	+	+	+	-	-	-	-
2	gālbiu	+	+	+	+	+	-	-	-
	gālbui	+	+	+	+	+	-	-	-
	gālbeniu	+	+	+	+	+	-	-	-
	gālburiu	+	+	+	+	+	-	-	-
	gālbior	+	+	+	+	+	-	-	-
	gālbājor	+	+	+	+	+	-	-	-
	gālbenuș	+	+	+	+	+	-	-	-
	gālbenel	+	+	+	+	+	-	-	-
	gālbinicel	+	+	+	+	+	-	-	-
	gālbenatec	+	+	+	+	+	-	-	-
	bālānuș	+	+	+	+	+	-	-	-
	bālānel	+	+	+	+	+	-	-	-
	bālāior	+	+	+	+	+	-	-	-
gālbenicios (gālbicios)	+	+	+	+	+	-	-	-	
3	gālbānoi	+	+	+	+	-	+		
4	oranj	+	+	+	+	-	-	+	-
5	oliv	+	+	+	+	-	-	-	+
6	kaki	+	+	+	+	-	+	-	+
	bālan	+	+	+	+	0	-	-	-
	bālai	+	+	+	+	0	-	-	-
	plāviu	+	+	+	+	0	-	-	-
	plāviș	+	+	+	+	0	-	-	-
	blond(in)	+	+	+	+	0	-	-	-
	palid	+	+	+	+	0	-	-	-
	gālbejit	+	+	+	+	0	-	-	-
	gālbineș	+	+	+	+	0	-	-	-
	gālbejos	+	+	+	+	0	-	-	-

5.2. Analiza paradigmatică a paradigmei a II-a

5.2.0. În cadrul celei de a II-a paradigme din sistemul numelor de culori din limba română (v. tabelele 6 și 7) se degajă aceleași serii de opoziții.

5.2.1. Opoziția dintre termenii care exprimă aprecierea cromatică /roșu (b) fără aproximare/ și cei care exprimă /(b) cu aproximare în minus (m_1)/⁵¹, aceasta fiind o trăsătură distinctivă (+) :

*roșior, roșiatic, roșcat, roz, rozatic,
rozalb, rozeu (roziu), rumeniu, rumenel, (+) / roșu (—)
rumeior*

5.2.2. /Aproximarea în plus a lui (b) / constituie o trăsătură distinctivă pentru o serie de termeni cromatici față de cei care se caracterizează negativ din acest punct de vedere :

bordo (+) / roșu (—)

dar și

bordo (+) / roșior, roșiatic... (—)

5.2.3. /Aproximarea față de altă culoare (m_3) a lui (b) / nu este distinctivă în cadrul paradigmei a II-a.

5.2.4. Sint nemarcați din punctul de vedere al semelor de mai sus următorii termeni⁵³ : *rumen*⁵⁴, *roșcovan*, *rubicond*, *rujan*, (*im*)*bujorat*, care se definesc atît prin /aproximarea în minus/ („cam roșu, care bate în roșu“), cît și / (b) fără aproximare / („roșu“ fără alte precizări)⁵⁵.

⁵¹ Relațiile dintre termenii acestei serii sînt fie de identitate : *roșior, roșiatic, roșcat, rumeniu, rumenel, rumeior*, fie de cvasi-identitate, /aproximativ în minus/ fiind de un grad mai mare : *roz, rozatic, rozalb, rozeu (roziu)*.

⁵² Operația de verificare (proba comutării) se face ca la nota 44.

⁵³ Toți acești termeni sînt definiți de dicționarele limbii române „roșu“ sau „cam roșu“ (despre pârul. față omului sau despre unele animale, v. la 6.2).

⁵⁴ Am considerat, în schimb, definite paradigmatic diminutivele : *rumeor, rumeior...*

⁵⁵ Întrucît pentru acești termeni analiza paradigmatică e insuficientă, definirea lor exactă se va face la ANALIZA SINTAGMATICĂ.

5.2.5. Inventarul claselor de lexeme echivalente din paradigma a II-a este deci următorul :⁵⁶

- 7 — seria reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă culoarea (b) fără aproximare / : *roșu*.
- 8 — seria elementelor lexicale echivalente care exprimă /aproximarea lui (b) în minus / : *roșior, roșiatic, roșcat, roz, rozatic, rozalb, rozeu (roziu), rumenel, rumeniu, rumeior*.
- 9 — seria reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă /aproximarea în plus (m_2) a lui (b) / : *bordo*.

5.2.6. Prin analiza de mai sus, pe lângă că se obține reducerea variantelor la invariante la nivelul paradigmei a II-a a numelor de culori, se exprimă, în același timp, relațiile dintre termenii acestei paradigme.

Pe baza semelor distinctive în această paradigmă se caracterizează fiecare serie de lexeme echivalente astfel :

$$7 = k \cup 1 \cup b; \quad 8 = k \cup 1 \cup b \cup m_1; \quad 6 = k \cup 1 \cup b \cup m_2$$

Comparând sememele de mai sus se constată că *roșu* are caracteristicile unui arhisemem (v. și 5.1.6.).

5.2.7. Pe baza datelor prezentate, inventarul stabilit mai sus pentru paradigma a II-a din sistemul numelor de culori se poate reda prin două tabele (7 și 8) :

Tabelul 7

Paradigma a II-a	Exprimarea absolută a lui (b.)	Exprimarea non-absolută (prin aproximare) a lui (b)		
		m_1	m_2	m_3
7	roșu			
8		roșior, roșiatic, roșcat, roz, rozatic, rozalb, rozeu (roziu), rumenel, rume- niu, rumeior		
9			bordo	

⁵⁶ Intrucît inventarul se stabilește în întreg sistemul numelor de culori, vom nota seriile din paradigma a II-a continuînd de la cifra la care s-au oprit seriile din paradigma I.

Paradigma a II-a	Seme Lexeme	adj	k	l	b	m		
						m ₁	m ₂	m ₃
7	roșu	+	+	+	+	-	-	-
8	roșior	+	+	+	+	+	-	-
	roșiatic	+	+	+	+	+	-	-
	roșcat	+	+	+	+	+	-	-
	roz	+	+	+	+	+	-	-
	rozatic	+	+	+	+	+	-	-
	rozalb	+	+	+	+	+	-	-
	rozeu (roziu)	+	+	+	+	+	-	-
	rumenel	+	+	+	+	+	-	-
	rumeniu	+	+	+	+	+	-	-
	rumeor	+	+	+	+	+	-	-
9	bordo	+	+	+	+	-	+	-
	rumen	+	+	+	+	0	-	-
	roșcovan	+	+	+	+	0	-	-
	rubicond	+	+	+	+	0	-	-
	(îm)bujorat	+	+	+	+	0	-	-
	rujan	+	+	+	+	0	-	-

5.3. Analiza paradigmatică a paradigmei a III-a

5.3.0. În cadrul celei de a III-a paradigme a numelor de culori (v. tabelele 9 și 10) se manifestă următoarele serii de opoziții :

5.3.1. Opoziția dintre termenii care exprimă aprecierea cromatică /al b a s t r u (c) f ă r ă a p r o x i m a r e / și cei care

exprimă / (c) cu aproximare în minus (m_1) /, aceasta fiind o trăsătură distinctivă (+):⁵⁷

albăstriu, albăstriui, albăstrel, (+) / albastru (—)
albăstrior, bleu, opalin

5.3.2. /Aproximarea în plus (m_2) a lui (c) / constituie o trăsătură distinctivă (+) pentru unul dintre termenii acestei paradigme (+) față de ceilalți, caracterizați negativ din acest punct de vedere:

bleumarin (+) / albastru (—)

dar și

bleumarin (+) albăstriu, albăstriui, albăstrel... (—)

5.3.3. /Aproximarea față de altă culoare/ (m_3) constituie o trăsătură distinctivă (+) pentru o serie de nume de culori care sînt marcate pozitiv (+), față de seria care exprimă numai valorile culorii „albastru“, / (c) cu sau fără aproximare /:

<i>vînăt, vinețiu, indigo,</i>	<i>albastru, albăstriu,</i>
<i>violet, vioriu, violaceu, (+) /</i>	<i>albăstriui, albăstrel,</i>
<i>lila, mov</i>	<i>albăstrior, bleu, (—)</i>
	<i>bleumarin, opalin</i>

În cadrul seriei marcate pozitiv mai sus, se delimitează o serie (1) care exprimă /aproximarea lui albastru (c) față de roșu (roșiatic) (b) / (m_3) și o altă serie (2) care exprimă /aproximarea lui albastru (c) față de negru (f) / (m_2);

(1) *violet, vioriu, violaceu, lila, mov*

(2) *vînăt, vinețiu, indigo.*

La nivelul fiecăreia dintre seriile de mai sus, valorile semantice de /aproximare în minus/ (m_1) și /în plus/ (m_2) intervin ca o posibilitate de a determina cîteva serii de opoziții.

Față de *violet, vioriu, lila* („albastru roșcat“), /aproximarea în minus/ (m_1) este distinctivă pentru *violaceu* și *mov*:

violaceu, mov (+) / violet, vioriu, lila (—)

⁵⁷ Proba comutării se aplică în aceleași condiții semnalate la nota 44.

Față de *vinăt*, /aproximarea în minus/(m_1) este distinctivă(+) pentru *vinețiu*, iar /aproximarea în plus/(m_2) pentru *indigo*⁵⁸(+):

vinețiu (+) / *vinăt* (—)

indigo (+) / *vinăt* (—)

5.3.4. Inventarul seriilor de lexeme echivalente din paradigma a III-a este următorul :

- 10 — seria reprezentată de un singur termen invariantă care exprimă culoarea /albastru(c) fără aproximare/: *albastru*.
- 11 — seria lexemelor echivalente care exprimă /aproximarea lui(c) în minus/: *albăstriu*, *albăstrui*, *albăstrel*, *albăstrior*, *bleu*, *opalin*.
- 12 — seria reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă /aproximarea lui(c) în plus/: *bleumarin*.

În cadrul seriei elementelor lexicale echivalente care exprimă /aproximarea lui(c) față de(b)/ intervin ca distinctive și alte valori ale aproximării, ceea ce face să se delimiteze mai multe serii de elemente lexicale echivalente :

- 13 — seria elementelor lexicale echivalente care exprimă /aproximarea lui(c) față de(b)/: *violet*, *vioriu*, *lila*.
- 14 — seria elementelor lexicale echivalente care exprimă aproximarea în minus(m_1) a lui(c) față de(b)/: *violaceu*, *mov*.

În cadrul seriei elementelor lexicale echivalente care exprimă /aproximarea lui(c) față de(f)/ intervin,

⁵⁸ Dicționarele îl definesc destul de neclar ca „albastru închis” sau „albastru roșcat închis”. Singurele precizări, care clarifică însă lucrurile numai pentru specialiști, sînt : „culoarea spectrului care se află între... și între...”, sau de culoarea unui anumit obiect”.

Paradigma a III-a	Exprimarea absolută a lui (c)	Exprimarea non-absolută (prin aproximare) a lui (c)						
		m ₁	m ₂	m ₃				
				m' ₃	m' ₃ + m ₂	m" ₃	m" ₃ + m ₁	m" ₃ + m ₂
10	al- bas- tru							
11	albăs- triu albăs- trui albăs- trel albăs- trior bleu opalin							
12			bleu- ma- rin					
13				vio- let vio- riu lila				
14					violaceu mov			
15						vînăt		
16							vinețiu	
17								indigo

Paradigma a III-a	Seme Lexeme	adj	k	l	c	m			
						m ₁	m ₂	m ₃	
								b	f
10	albastru	+	+	+	+	-	-	-	-
11	albăstriu	+	+	+	+	+	-	-	-
	albăstrui	+	+	+	+	+	-	-	-
	albăstrel	+	+	+	+	+	-	-	-
	albăstrior	+	+	+	+	+	-	-	-
	bleu	+	+	+	+	+	-	-	-
	opalin	+	+	+	+	+	-	-	-
12	bleumarin	+	+	+	+	-	+	-	-
13	violet	+	+	+	+	-	-	+	-
	vioriu	+	+	+	+	-	-	+	-
	lila	+	+	+	+	-	-	+	-
14	violaceu	+	+	+	+	+	-	+	-
	mov	+	+	+	+	+	-	+	-
15	vînăt	+	+	+	+	-	-	-	+
16	vinețiu	+	+	+	+	+	-	-	+
17	indigo	+	+	+	+	-	+	-	+

de asemenea, ca distinctive și alte valori ale „aproximării”, ceea ce face să se delimiteze mai multe serii de elemente lexicale echivalente :

15 — seria reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă /aproximarea lui(c) față de (f) / : *vinăt*.

16 — seria reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă /aproximarea în minus (m_1) a lui(c) față de (f) / : *vinețiu*.

17 — seria reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă /aproximarea în plus (m_2) a lui(c) față de (f) / : *indigo*.

5.3.5. Relațiile dintre lexemele aparținând paradigmei a III-a din sistemul numelor de culori se pot rezuma astfel :

10 — $kU1Uc$; 11 — $kU1UcUm_1$; 12 — $kU1UcUm_2$;

13 — $kU1UcUm'_3$; 14 — $kU1UcUmUm''_3$; 15 — $kU1UcUm''_3$;

16 — $kU1UcUm''_3Um_1$; 17 — $kU1Um''_3Um^2$

Comparînd sememele de mai sus se constată că *albastru* are caracteristicile unui arhisemem.

5.3.6. Pe baza analizei efectuate, inventarul paradigmei a III-a din sistemul numelor de culori va fi redat în două tabele (9 și 10) :

5.4. Analiza paradigmatică a paradigmei a IV-a

5.4.0. Cea de a IV-a paradigmă a numelor de culori se caracterizează prin următoarele opoziții :

5.4.1. Opoziția dintre termenii care exprimă aprecierea cromatică /verde(d) fără aproximare/(—) și cei care exprimă /aproximarea în minus(m_1) a lui(d)/(+):

verzui, verziu, (+) / *verde* (—)
verzuriu, vernil

5.4.2. /Aproximarea în plus (m_2)/ nu este distinctivă în această paradigmă.

5.4.3. Inventarul claselor de lexeme echivalente din paradigma a IV-a este următorul:

- 18 — seria reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă culoarea / (d) fără aproximare/: *verde*.
 19 — seria elementelor lexicale echivalente care exprimă /aproximarea în minus (m_1) a lui (d)/ *verziu, verziu, verzuriu, vernil*.

5.4.4. Reducerea variantelor la invariante efectuată mai sus permite următoarea exprimare a relațiilor din paradigma a IV-a:

18 — kU1Ud; 19 — kU1UdUm

Comparînd sememele de mai sus, se constată că *verde* are caracteristicile unui arhisemem.

5.4.5. Pe baza analizei de mai sus, inventarul paradigmei a IV-a din sistemul numelor de culori din limba română va fi redată prin două tabele (11 și 12):

Tabelul 11

Paradigma a IV-a	Exprimarea absolută a lui (d)	Exprimarea non-absolută (prin aproximare) a lui (d)
		m_1
18	verde	
19		verziu, verziu, verzuriu, vernil

Tabelul 12

Paradigma a IV-a	Seme Lexeme	adj	k	l	d	m		
						m_1	m_2	m_3
18	verde	+	+	+	+	-	-	-
19	verziu	+	+	+	+	+	-	-
	verziu	+	+	+	+	+	-	-
	verzuriu	+	+	+	+	+	-	-
	vernil	+	+	+	+	+	-	-

5.5. Analiza paradigmatică a paradigmei a V-a

5.5.0. Cea de a V-a paradigmă din sistemul numelor de culori se caracterizează prin următoarele opoziții :

5.5.1 Opoziția dintre termenii care exprimă aprecierea cromatică /alb (e) fără aproximare/ (—) și cei care exprimă /aproximarea în minus (m₁) a lui (e)/ (+) :

albiu, albui, albinu, alburu,
albicios, albuț, albuleț, albișor, (+) / *alb, dalb* (—)
albior, albicel, albel, bălănel,
bălănuț, bălăior

5.5.2. /Aproximarea în plus (m₂) a lui (e)/ constituie o trăsătură distinctivă (+) pentru o serie de termeni cromatici din această paradigmă :

alboi, lilial (+) / *alb, dalb* (—)

dar și

alboi, lilial (+) / *albiu, albui, albinu, alburu,* (—)
albicios, albuț,.....

5.5.3. /Aproximarea față de altă culoare/ (m₃) constituie o trăsătură distinctivă (+) pentru o serie de nume de culori care sînt marcate pozitiv din acest punct de vedere, față de seria care exprimă valorile culorii /alb (e) cu sau fără aproximare/ :

sur, suriu, suratic, siv, *alb, dalb,*
sein, gri, crem, ecru, grej (+) / *albiu, albui, albicios, albuț* (—)
alboi, lilial

În cadrul seriei marcate pozitiv în opoziția de mai sus, se delimitează termenii care exprimă /aproximarea lui alb (e) față de galben (cam galben) (a)/ (1) și termenii care exprimă /aproximarea lui alb (e) față de negru (f)/ (2) ⁵⁹ :

⁵⁹ Termenii din această categorie sînt definiți de dicționare „jumătate alb și jumătate negru” sau ostensiv (cînd sînt echivalenți cu termenii desemnări indirecte de tipul *cenușiu, fumuriu...*).

(1) *ecru, crem, grej* ⁶⁰

(2) *sur, suriu, suratic, siv, sein, gri*

La nivelul uneia dintre seriile delimitate mai sus (2) (care se definește prin intersecția culorilor /alb (e) și negru (f)/ ⁶¹, valoarea semantică de /aproximare în minus (m₁)/ este distinctivă pentru termenii *suriu* și *suratic*, care se opun termenilor nemarcați : *sur, siv, sein, gri*.

suriu, suratic (+) / *sur, siv, sein, gri* (—)

5.5.4. Considerăm nemarcați din punctul de vedere al semelor de mai sus două categorii de termeni : pe de o parte, *bălai, bălan* ⁶², *blond, blondin* ⁶³, *albei, albineț, albeț, plăvai, plăvan* ⁶⁴, pe de altă parte, *cărunt* ⁶⁵ și *grizonant* ⁶⁶.

⁶⁰ Din punct de vedere practic există, poate, unele diferențe, dar nu sînt delimitabile și chiar perceptibile, de vreme ce dicționarele propun aceeași definiție pentru toți : „de culoarea mătasei nespălate, nealbite“ sau „alb-gălbui“.

⁶¹ Vezi și nota 40 de la 4.3.3.

⁶² Diminutivele acestor doi termeni le-am considerat marcate prin semul (m₁) datorită valorii impuse de sufix, ca și în alte cazuri similare, v. la 5.1 ; 5.2.

⁶³ Încadrarea acestor termeni atît în paradigma I, cît și în paradigma a V-a va fi justificată la ANALIZA SINTAGMATICĂ. Deocamdată reținem că dicționarele le definesc (nu întotdeauna suficient de clar) fie ca : „galben. cam galben“ (despre părul omului), fie „alb, cam alb“ (despre pielea, fața omului). De asemenea, dicționarele indică utilizarea lor cu sensul „alb-gălbui“, „alb-cenușiu“ (despre culoarea blăunii unor animale).

⁶⁴ *Plăvai* și *plăvan*, definite de dicționare „alb-gălbui“ sau „alb-cenușiu“ și se utilizează numai cu referire la animale (deci nu se definesc prin semul (a), de aceea nu au fost incluse și în paradigma I (ca ceilalți termeni din aceeași serie).

⁶⁵ Izolat, se înregistrează și alți termeni, aproximativ echivalenți de exemplu *cărunțiu*. În general, sînt definiți „alb, aproape alb, cam alb“, sau „albit“ sau „jumătate alb, jumătate negru“. De obicei numai contextul (lingvistic sau extralingvistic) dă posibilitatea unei definiri precise.

⁶⁶ Definirea exactă a tuturor termenilor înregistrați aici (5.5.4), se va face la ANALIZA SINTAGMATICĂ.

5.5.5 Inventarul claselor de lexeme echivalente din paradigma a V-a este următorul :

- 20 — seria de elemente lexicale echivalente care exprimă aprecierea cromatică /*(e)* fără aproximare/ : *alb, dalb*.
- 21 — seria elementelor lexicale echivalente care exprimă culoarea /*(e)* cu aproximare în minus (m_1)/ : *albiu, albui, albinu, alburu, albicios, albuț, albuleț, albișor, albișor, albicel, albel, bălanuț, bălanel, bălăior*.
- 22 — seria elementelor lexicale echivalente care exprimă culoarea /*(e)* cu aproximare în plus (m_2)/ : *alboi, lilial*.
- 23 — seria elementelor lexicale echivalente care exprimă /aproximarea lui *(e)* față de *(a)*/ : *crem, ecru, grej*.

În cadrul seriei elementelor lexicale echivalente care exprimă /aproximarea lui *(e)* față de *(f)*/, semul /aproximare în minus/ (m_1) delimitează două serii :

- 24 — seria lexemelor echivalente care exprimă /aproximarea lui *(e)* față de *(f)*/ : *sur, siv, sein, gri*.
- 25 — seria lexemelor echivalente care exprimă /aproximarea în minus (m_1) a lui *(e)* față de *(f)*/ : *suriu, suratic*.

5.5.6. Relațiile dintre lexemele aparținând paradigmei a V-a din sistemul numelor de culori se pot rezuma astfel :

- 20— $kU1Ue$; 21— $kU1UeUm_1$; 22— $kU1UeUm_2$;
23— $kU1UeUm'_3$; 24— $kU1UeUm''_3$; 25— $kU1UeUm'''_3Um_1$

Comparînd sememele de mai sus se constată că *alb(dalb)* are caracteristicile unui arhisemem.

5.5.7. Pe baza analizei de mai sus, inventarul paradigmei a V-a din sistemul numelor de culori va fi redat prin două tablouri (13 și 14) :

Para- digma a V-a	Exprimarea absolută a lui (e)	Exprimarea non-absolută (prin aproximare) a lui (e)				
		m ₁	m ₂	m ₃		
				m' ₃	m"3	m"3 + m ₁
20	alb, dalb					
21		albiu, albui, albinu, alburu, albicios, albuț, albuleț, albuieț, albișor, albior, albicel, albel, bălănel, bălănuț, bălăior.				
22			alboi lilial			
23				crem ecru grej		
24					sur, siv, sein, gri	
25						suriu suratic

Paradigma a V-a	Seime Lexeme	adj	k	l	e	m			
						m ₁	m ₂	m ₃	
								m' ₃ (e+a)	m'' ₃ (e+j)
20	alb	+	+	+	+	-	-	-	-
	dalb	+	+	+	+	-	-	-	-
21	albiu	+	+	+	+	-	-	-	-
	albui	+	+	+	+	-	-	-	-
	albinu	+	+	+	+	+	-	-	-
	alburu	+	+	+	+	+	-	-	-
	albicios	+	+	+	+	+	-	-	-
	albuș	+	+	+	+	+	-	-	-
	albuleț	+	+	+	+	+	-	-	-
	albuieț	+	+	+	+	+	-	-	-
	albișor	+	+	+	+	+	-	-	-
	albiol	+	+	+	+	+	-	-	-
	albicel	+	+	+	+	+	-	-	-
	albel	+	+	+	+	+	-	-	-
	bălănel	+	+	+	+	+	-	-	-
	bălănuț	+	+	+	+	+	-	-	-
bălăior	+	+	+	+	+	-	-	-	
22	alboi	+	+	+	+	-	+	-	-
	lilial	+	+	+	+	-	+	-	-
23	crem	+	+	+	+	-	-	+	-
	ecru	+	+	+	+	-	-	+	-
	grej	+	+	+	+	-	-	+	-
24	sur	+	+	+	+	-	-	-	+
	siv	+	+	+	+	-	-	-	+
	sein	+	+	+	+	-	-	-	+
	gri	+	+	+	+	-	-	-	+
25	suriu	+	+	+	+	+	-	-	+
	suratic	+	+	+	+	+	-	-	+

5.6. Analiza paradigmatică a paradigmei a VI-a

5.6.0. Cea de a VI-a paradigmă din sistemul numelor de culori se caracterizează prin următoarele opoziții :

5.6.1. Opoziția dintre termenii care exprimă aprecierea cromatică /negru (f) fără aproximare/ (—) și cei care exprimă / (f) cu aproximare în minus/ (+) :

negriu, negricios, negrior, negruț (+) / *negru* (—)

5.6.2. /Aproximarea în plus/ (m_2) nu are valoare distinctivă în paradigma a VI-a.

5.6.3. Sînt nemarcate din punctul de vedere al semelor caracteristice acestui sistem lexico-semantic termenii : *smead*⁶⁷, *oacheș, brun, brunet*.

5.6.4. Inventarul claselor de lexeme echivalente din paradigma a VI-a este următorul :

26 — clasa reprezentată printr-un singur termen invariantă care exprimă culoarea / (f) fără aproximare/ : *negru*.

27 — clasa elementelor lexicale echivalente care exprimă culoarea / (f) cu aproximare în minus (m_1)/ : *negriu, negricios, negrior, negruț, smedior*⁶⁷, *smedișor*.

5.6.5. Relațiile dintre lexemele aparținînd paradigmei a VI-a din sistemul numelor de culori se pot rezuma astfel :

$26 = k \cup 1 \cup f$; $27 = k \cup 1 \cup f \cup m_1$

Comparînd sememele de mai sus se constată că *negru* are caracteristicile unui arhisemem.

5.6.6. Pe baza analizei de mai sus, inventarul paradigmei a VI a din sistemul numelor de culori va fi redat prin două tablouri (15 și 16) :

⁶⁷ Ca și în alte cazuri, diminutivele acestui termen le-am considerat marcate prin semul (m_1).

Tabelul 15

Paradigma a VI-a	Exprimarea absolută a lui (f)	Exprimarea non-absolută (prin aproximare) a lui (f)
		m_1
26	negru	
27		negriu, negrior, negruț, negricios, smedior, smedișor

Tabelul 16

Paradigma a VI-a	Seme Lexeme	adj	k	l	f	m		
						m_1	m_2	m_3
26	negru	+	+	+	+	-	-	-
27	negriu	+	+	+	+	+	-	-
	negrior	+	+	+	+	+	-	-
	negruț	+	+	+	+	+	-	-
	negricios	+	+	+	+	+	-	-
	smedișor	+	+	+	+	+	-	-
	smedior	+	+	+	+	+	-	-

5.7. Concluzii asupra descrierii paradigmatică a sistemului numelor de culori

5.7.0. Analiza efectuată a pus în evidență că fiecare paradigmă din sistemul numelor de culori al limbii române se caracterizează prin aceleași seme (sau trăsături semantice pertinente).

Fiecare paradigmă are aceeași structură, relațiile stabilindu-se între baza ei, reprezentată de termenul care exprimă „aprecierea cromatică fără aproximare (absolut)” și termenii

ei, care exprimă aceeași culoare „cu aproximare (de diferite tiouri)”⁶⁸.

În felul acesta, întrucît descrierea fiecărei paradigme se realizează într-un mod omogen, se obține o caracterizare generală a acestui sistem lexico-semantic apelînd la teoria mulțimilor⁶⁹.

5.7.1.1. Astfel, fiecare paradigmă, considerată mulțime, se caracterizează prin opoziția dintre o serie de (sub)mulțimi. Unele dintre aceste opoziții au caracter general, funcționînd în fiecare paradigmă, cum este cazul opozițiilor dintre (sub)mulțimea constituită de baza paradigmei (termenii care exprimă culoarea /fără aproximare/) și (sub)mulțimea care exprimă /aproximarea în minus/ a culorii respective. Opoziția dintre (sub)mulțimea reprezentată de baza paradigmei și (sub)mulțimea care exprimă /aproximarea în plus/ sau cea dintre aceeași bază și (sub)mulțimea care exprimă /aproximarea față de altă culoare/ nu se întîlnesc în toate paradigmele, ci numai în cîteva (paradigmele I, a III-a, a VI-a).

5.7.1.2. Din cele de mai sus rezultă concluzia că opozițiile prin care se caracterizează paradigmele care alcătuiesc sistemul lexico-semantic al numelor de culori din limba română contemporană sînt *omogene*⁷⁰.

În termenii teoriei mulțimilor această caracterizare poate fi demonstrată astfel: dacă (sub)mulțimile care alcătuiesc o paradigmă sînt reprezentate de: $R =$ (sub)mulțimea care exprimă culoarea /fără aproximare/, $T =$ (sub)mulțimea termenilor care exprimă culoarea cu /aproximare în minus/, $U =$ (sub)mulțimea care exprimă /aproximarea în plus/, $V =$ (sub)mulțimea termenilor care exprimă /aproximarea față de altă culoare/, atunci opoziția R/T este omogenă în raport cu R/U și cu R/V , întrucît $R \cap T = R \cap U = R \cap V =$ termenii care exprimă culoarea /fără aproximare/.

⁶⁸ „Aproximarea în minus” (m_1) se manifestă în toate paradigmele, iar celelalte două - „aproximarea în plus” (m_2) și „aproximarea față de altă culoare” (m_3) apar numai în unele paradigme.

⁶⁹ Pentru că, din nou, se operează cu clase de termeni. Pentru teoria generală, v. Marcus (1966).

⁷⁰ Vezi în acest sens Marcus (1966), p. 24.

5.7.1.3. În aceste condiții, opozițiile din sistemul lexico-semantic studiat nu sînt singulare.

5.7.1.4. Analiza fiecărei paradigme din acest sistem a arătat că elementele reprezentînd (sub)mulțimea alcătuită din termenii unei paradigme (T) includ, sub aspectul semnificației, elementele (sub)mulțimii alcătuite din baza paradigmei (B). Deci :

$$t \in T, \text{ dar } \text{și } t \in B$$

și putem spune că (sub)mulțimea B este inclusă sau conținută în (sub)mulțimea T.

Dar (sub)mulțimea T nu este inclusă în (sub)mulțimea B, deoarece unele elemente de sens din T nu aparțin lui B.

$$\text{adică : } T \not\subset B$$

Aceasta înseamnă că (sub)mulțimea B este inclusă sau strict conținută în T ($B \subset T$) sau că relația (opoziția) dintre aceste două (sub)mulțimi este *privativă în dauna lui B* sau *privativă în favoarea lui T* sau altfel spus, termenii care exprimă culoarea *cu aproximare* sînt marcați (aproximarea funcționînd ca o trăsătură distinctivă), față de termenii care exprimă culoarea *fără aproximare*, care sînt nemarcați.

5.7.2.0. *Descrierea paradigmatică* a numelor de culori permite, astfel, o primă serie de *concluzii*, avînd nu numai importanță practică, ci și teoretică.

5.7.2.1. Analiza paradigmatică efectuată oferă avantajul de a realiza o *descriere omogenă*⁷¹ a unui sistem lexico-semantic, întrucît se bazează pe un număr mic de seme identice care dau posibilitatea repetării aceluiași opoziții în fiecare paradigmă din sistemul studiat, rezultatele obținute fiind comparabile astfel.

5.7.2.2. În ceea ce privește sistemul lexico-semantic studiat se constată, în primul rînd, stricta determinare extra-

⁷¹ Deziderat formulat adesea pentru lexicologia și semantica structurală.

lingvistică⁷², caracteristică semnalată pînă acum mai ales teoretic⁷³. Ambiguitatea culorii în manifestarea ei concretă ca o caracteristică extralingvistică esențială pentru sistemul lexico-semantic studiat explică, probabil, dificultățile reale în denumirea culorii⁷⁴.

În felul acesta s-au degajat semele caracteristice sistemului studiat: „absolut” / „non-absolut” („cu aproximare”). „Aproximarea”⁷⁵, ca o caracteristică semantică distinctivă este deci justificată extralingvistic printr-un complex de factori: spectrul este continuu, manifestarea concretă prin obiect și în anumite condiții de luminozitate produce modificări pentru una și aceeași culoare, două culori se alterează prin vecinătate. Deci în natură și în arte nu se întilnesc decît culori relativ saturate, ceea ce face ca culorile spectrale să nu se redea, de fapt, cu precizia pe care o vrea știința.

5.7.2.3. Descrierea paradigmatică a sistemului numelor de culori din limba română contemporană pune în evidență *zone clar structurate*, reprezentate de relațiile dintre termenii tuturor paradigmei care se definesc prin semele / m_1 / și / m_2 / cu termenul-bază al paradigmei caracterizat negativ (sau „fără aproximare”).

În cadrul unora dintre paradigmele care alcătuiesc sistemul studiat (I, III, VI) se disting zone a căror *structurare poate*

⁷² Vezi și Malmberg (1966), p. 55: „Analiza denumirilor (direcțiilor spațiale) (paranteza noastră) și a denumirilor culorilor ne fac să ajungem la concluzia că în limbă ele nu se sistematizează după sistemul logic al noțiunii, ci în dependență cu legile externe ale cunoașterii senzoriale a omului, care se găsește într-o relație activă cu lumea”.

⁷³ Vezi Coteanu (1960), p. 42—47.

⁷⁴ Poate așa se explică de ce inventarele (nomenclatoarele) din industria textilă preferă să utilizeze în exclusivitate indicarea culorii prin cifre. Aceasta înseamnă, de fapt, că denumirile culorii au caracter de simbol. Vezi și Malmberg (1966), p. 52: „Nu există nici limite fizice, nici limite psihologice între tonurile de culori și de asemenea nici între culorile unice (de bază). Regiunea aplicării fiecărei denumiri de culoare e de aceea foarte neprecisă, deși nu e cu totul nedefinită”.

⁷⁵ Într-o anumită măsură, unele dintre aceste trăsături semantice pertinente (/aproximarea în minus/ în orice caz și, mai puțin, /aproximarea în plus/) se manifestă pe plan lingvistic la nivelul *formanților și combinațiilor de formanți* (v. la 4.1 și 4.2) deziderat continuu formulat pentru lexicologia și semantica structurală.

deveni independentă⁷⁶, întrucît, pe lingă semul /aproximare față de altă culoare/ (m_3) a uneia dintre culorile primare (a), (c), (e) intervin ca distinctive, în unele cazuri, și semele / m_1 / și / m_2 / ⁷⁷. Este cazul termenilor ca *violet*, care se definesc fie prin /aproximarea lui albastru (c) față de roșu (b)/, fie și prin /aproximarea în minus sau în plus/ a lui „violet”. În aceeași situație este și *gri* ⁷⁸, din paradigma a VI-a.

În felul acesta rezultă specificul sistemului lexico-semantic față de celelalte sisteme ale limbii, pe de o parte ⁷⁹ și al unei limbi față de altele, pe de altă parte ⁸⁰.

5.7.3.0. Etapa actuală a cercetării efectuate permite să se tragă și o serie de concluzii teoretice :

5.7.3.1. Metoda de cercetare a sistemului lexico-semantic folosită de noi rezolvă cîteva din impedimentele semnalate pînă acum :

— Așadar, sistemul lexico-semantic poate fi descris pe baza unui asemenea număr mic de trăsături semantic perti-

⁷⁶ Termenii din paradigma I care se caracterizează prin /aproximarea față de altă culoare (b) sau (d)/ adică *portocaliu*, *oranj*, *oliv*, *kaki* prezintă în mai mică măsură această tendință de structurare proprie.

⁷⁷ Considerăm această situație o dovadă a caracterului specific mai puțin stabil, lax și ramificat al sistemului lexical, despre care s-a vorbit. Reamintim că, în același sens, considerăm că trebuie interpretată structura referențială reprezentată de desemnările indirecte (numele unui obiect + un anumit formant), care reprezentau o zonă *nestructurată* (și poate numai unii dintre acești termeni, mai abstractizați, v. la 5.0.3.2 (3) puteau fi considerați, de asemenea, o zonă în curs de structurare).

⁷⁸ Pentru situația lui în alte limbi, de exemplu în engleză, v. Hjelmslev, *Prolegomena*, p. 64: *gray* intră jumătate în porțiunea cuvîntului englezesc *blue* („albastru”) și jumătate în aceea a cuvîntului *brown* („cafeniu”), v. și Anexa 2.

⁷⁹ Vezi Hockett (1958), p. 380—382, Coteanu (1960), p. 42—47, Coseriu (1964), p. 141. Vezi discuția problemei la Bidu (1967), p. 5—6 (0.2). Vezi și nota 78.

⁸⁰ Diferențele de la o limbă la alta în redarea culorii au fost semnalate la modul general de Hjelmslev, exemplu reluat apoi de Greimas (1966), p. 26, Malmberg (1966), p. 189—190, Stati (1968), p. 29, Moskoviči (1960) și (1965). Vezi și Anexa 1, 2, 3.

nente ⁸¹, care realizează opoziții repetabile. Aceste opoziții se manifestă însă mai ales între *clase de termeni*, de aceea e utilă analiza cu ajutorul *teoriei mulțimilor*.

— Ținând seama că opozițiile din sistemul lexico-semantic se stabilesc între clase avînd un număr mai mare sau mai mic de termeni, gradul de complexitate a diferitelor sisteme lexico-semantice poate să varieze ⁸³. Sistemul numelor de culori în limba română contemporană reprezintă un exemplu al unui grad de complexitate mai mare ⁸⁴, fapt care se poate justifica extralingvistic ⁸⁵.

— Din observațiile de mai sus rezultă că, deși vocabularul este o clasă deschisă și deci în permanentă mișcare, incluzînd astfel un număr în principiu infinit de termeni, nu constituie un impediment decît la prima vedere, căci, cel puțin în ceea ce privește sistemul lexico-semantic studiat, pe baza trăsăturilor semantice propuse, s-ar putea cuprinde atît elementele pe care limba română contemporană nu le mai folosește ⁸⁶, cît și elemente mai noi ⁸⁷.

⁸¹ Trăsături care, în parte, cel puțin, sînt obiectivabile pe plan lingvistic, (v. la nota 75) ceea ce constituie un răspuns, chiar dacă e parțial, la o altă problemă a semanticii structurale.

⁸² Se infirmă astfel teoriile care susțin că în lexic opozițiile sînt izolate, v. Cantineau (1952), p. 11—40, sau binare, eventual ternare, v. Dubois (1962), p. 189.

⁸³ Vezi de exemplu, sistemul numelor de rudenie în limba română, comparativ cu alte limbi, v. Bidu-Vrănceanu (1972), sau alte sisteme, (1974-a, b).

⁸⁴ Ceea ce se manifestă, printre altele, în faptul că sistemul se realizează printr-o sumă de paradigme.

⁸⁵ Capacitatea de a sesiza culoarea e perfectibilă, de aceea acest sector al vocabularului se îmbogățește mereu, mai ales prin nume de obiecte care devin nume de culori, ca o dovadă în plus pentru importanța pe care o are obiectul în definirea culorii (de exemplu: *ocru, turcoaz* sau combinația de formați obișnuită pentru limba română: numele obiectului + — *tu*).

⁸⁶ De exemplu: *neftiu, ciucudiu...* v. la 1.2 pentru care e distinctivă aproximarea prin obiect.

⁸⁷ De exemplu: *oliv, kaki, ecru* ș.a., mai ales împrumuturi din franceză.

5.7.3.2. Analiza sistemului numelor de culori efectuată pînă acum, pe baza dicționarelor generale, lasă nerezolvate⁸⁸ încă cîteva aspecte din cercetarea structurală a lexicului :

— deși s-a procedat la analiza unui anumit cîmp semantic, al numelor de culori în limba română contemporană, s-au avut în vedere numai elementele aparținînd unei părți de vorbire-adjectiv, pentru a nu se complica descrierea ;

— din aceleași motive, nu s-au analizat decît *lexemele*. În cazul unităților care reprezintă cuvinte polisemantice, precizarea poziției sensului de apreciere cromatică ni se pare necesară⁸⁹ pentru a stabili relațiile în ansamblul vocabularului⁹⁰.

⁸⁸ Majoritatea problemelor rămase nerezolvate sau neclare vor fi rezolvate la ANALIZA SINTAGMATICĂ.

⁸⁹ Chiar dacă, din principiu, lexematica sau semantica structurală se ocupă numai sau mai ales de studiul lexemelor. Această necesitate ni se pare, de altfel, impusă și de complexitatea (sub)ansamblului lexical studiat, căci în cazul altor (sub)ansambluri lexicale (de exemplu numele de rudenie), studiul lexemelor e suficient (v. Bîdu-Vrânceanu (1972)).

⁹⁰ Altfel, pot lua naștere echivocuri în utilizarea concretă a limbii.

6.0. Precizări preliminare

6.0.1. Etapele anterioare ale cercetării au semnalat deja importanța *caracteristicilor combinatorii*¹ pentru stabilirea sistemului lexico-semantic studiat².

Mai mult chiar, cercetarea sintagmatică este singura care poate lămuri probleme rămase nerezolvate ca: analiza semantică a cuvintelor polisemantice prin delimitarea posibilităților combinatorii pe sensuri³, o analiză mai detaliată a relațiilor dintre termenii cromatici, ceea ce permite să se stabilească situațiile în care se neutralizează diferite opoziții în sistemul lexico-semantic studiat.

În felul acesta, *analiza sintagmatică*, folosind datele *analizei paradigmatică*, va pune în evidență relații mai complexe

¹ Denumite și *trăsături combinatorii* sau *contextuale*. De asemenea mai pot fi denumite *claseme*. Vezi Pottier (1964), p. 121—125, Greimas (1966), p. 53 ș.a. (v. nota 91 de la 223). Delimitarea acestui tip de trăsături, alături de trăsăturile semantice pertinente, este o dovadă a interdependenței dintre analiza paradigmatică și sintagmatică, corespunzător celor două axe, la încrucișarea cărora se găsește orice formă lingvistică.

² Acesta fiind scopul lucrării, același pentru ambele tipuri de analiză. De altfel, rețeaua de relații stabilită prin analiza paradigmatică neglijează anumite aspecte, pentru că nu se poate opera cu întreaga complexitate semantică.

³ Acestea semnaleză condițiile în care e posibilă combinarea reprezentărilor semantice date cu alte reprezentări semantice, condiții care pot fi specificate pozitiv sau negativ. În felul acesta, după unii lingviști (de ex. Harris (1963), p. 17, apud Vasiliu-Golopenția (1970), p. 27, analiza acestui aspect la nivelul lexicului ar trebui să ofere avantajul unei diferențieri obiective și precise a sensurilor (adică oricărei diferențe de semnificație trebuie să-i corespundă o diferență de distribuție, deci diferențele de distribuție echivalează cu diferențele de sens).

la nivelul sistemului numelor de culori în limba română contemporană.

6.0.2. Studiul posibilităților combinatorii prin care se caracterizează termenii unei paradigme lexico-semantice prezintă o serie de dificultăți de principiu⁴. Deși nu s-a încercat o *interpretare a posibilităților combinatorii* în lexic din punctul de vedere al *tipurilor de distribuție* stabilite de lingvistica modernă, vom încerca această îmbinare metodologică cu scopul reducerii variantelor la invariante⁵. Premisa de la care s-a pornit constă în faptul că dicționarele dau, sporadic, indicații asupra situațiilor în care trăsăturile combinatorii⁶ au importanță asupra diferențierilor semantice⁷. În acest sens, se va urmări un studiu, cu caracter de ansamblu, al compatibilităților și incompatibilităților sintagmatice.

După cum se știe, *distribuția* reprezintă suma tuturor vecinătăților unui element lingvistic⁸, iar o analiză lexicală practică, avînd la bază acest principiu, este foarte dificilă, fără anumite adaptări, din cauza caracterului aproape nelimitat al posibilităților de combinare în lexic⁹, care stînjenesc înregistrarea exhaustivă¹⁰.

⁴ Cum s-a mai spus deja în alte etape ale analizei, deși delimitarea trăsăturilor semantic pertinente și a trăsăturilor combinatorii este impusă de însăși complexitatea analizei lexico-semantice, elaborarea practică a metodelor de analiză paradigmatică și sintagmatică se află într-o fază de căutare. De aceea este necesar să se țină seama atît de principiile teoretice generale, cît și de condițiile concrete și exacte ale analizei.

⁵ Așa cum s-a practicat în fonologie, v. de ex.: Fischer-Jorgensen (1970).

⁶ Mai simplu spus: utilizările într-un anumit context.

⁷ Sugestii de interpretare modernă a acestor situații găsim la Coseriu (1969-b), unde se exemplifică p. 104.

⁸ Vezi de ex.: Harris (1951), Index: *Distributional relations*. Vezi și Marcus (1967), p. 27—30, Apresjan (1966), p. 49, Lyons (1970), p. 56—60.

⁹ De aceea, modalitatea de analiză distribuțională bazată pe înregistrarea totalității *vecinătăților* ni se pare că nu poate fi aplicată în lexic, chiar dacă ar fi abordată limitat, pe stiluri sau pe autori.

¹⁰ Ceea ce s-a realizat pînă acum, în lucrări cu caracter asemănător cu lucrarea noastră, are un caracter limitat: v. de ex.: Dubois (1964); și notele 111—112—113 de la 2.2.4.

6.0.3. De aceea, descrierea contextuală a fiecărei unități aparținând paradigmei lexico-semantice cercetate, se poate realiza admitând câteva condiții ¹¹.

Astfel, se va proceda la analiza sintagmatică a numelor de culori *prin raportarea la anumite vecinătăți (contexte)*.

S-a stabilit deja de la început (v. la 1.2. și 3.1.) că analiza numelor de culori se va face în limitele unei anumite părți de vorbire-*adjectiv*. Așadar, contextul caracteristic pentru adjectiv este contextul substantival, reprezentat de formula distribuțională (S)Aj ¹².

În felul acesta, analiza sintagmatică trebuie să aibă în vedere conținutul semantic al substantivelor în al căror context apar adjectivele nume de culoare și în raport cu care manifestă compatibilitate sau incompatibilitate contextuală. Clasele de substantive vor fi cele deja utilizate în analiza distribuțională ¹³, preluată cu unele precizări impuse de specificul elementelor lexico-semantice studiate ¹⁴, așa cum rezultă din dicționarele limbii române.

Intrucât varietatea unor clase de substantive este foarte mare, s-au delimitat o serie de contexte generale, reprezentative pentru clasa respectivă, alături de care există alte contexte, cu caracteristici variabile ¹⁵. Această delimitare a fost impusă

¹¹ Respectând premiza enunțată la nota 4.

¹² Includem aici și situația în care aprecierea cromatică exprimată de adjectivele nume de culoare se atribuie substantivului prin intermediul copulei, comportarea semantică a adjectivului nume de culoare nefiind modificată: *rochia este albastră, cerul se face mai albastru*. Deși nu ne interesează, cel puțin pentru motivul că nu ne-am ocupat de asemenea situații, menționăm că unii lingviști (Pottier. 1967), disting, în funcție de modul de legătură al adjectivului cu substantivul (necesitatea prezenței unor mărci sau elemente de legătură, ca prepozițiile etc.), diferite trăsături semantice ca tranzitivitatea sau non-tranzitivitatea (p. 39) sau complementația (la complémentation, p. 46—47).

¹³ Vezi Apresjan (1966), p. 51, care preia clasificarea lui Ch. C. Fries. Pentru limba română, v. Diaconescu (1970), p. 88—89.

¹⁴ S-au inclus unele categorii în funcție de necesitățile impuse de analiza numelor de culori, v. punctul 3.

¹⁵ În această situație sînt clasele I sau O₂ de substantive, în care se delimitează contexte în care pot apărea termeni aparținînd unor paradigme diferite și contexte în care pot apărea numai anumite nume de culoare (*roșu* în contextul *singe*, *alb* în contextul *lapte*). Pentru probabilitatea apariției unor nume de culoare în anumite contexte v. și Pottier (1964), p. 130.

și de faptul că, în același timp, la aceleași anumite contexte (sau vecinătăți) trebuie să se raporteze termenul aparținând unor paradigme diferite sau unor serii diferite din aceeași paradigmă.

1. Substantive desemnând animate-simbol A.

2. Substantivele clasei A se divizează în două grupe : P — substantive desemnând o persoană și \bar{P} — substantive animate care nu desemnează o persoană (animale, păsări).

3. Substantivele din grupa P se divizează în continuare în mai multe subgrupe, după cum adjectivele nume de culoare se referă la clase largi de persoane, determinate biologic (P_1 : *rasă*), la o persoană umană în general (P_2 : *om, femeie, bărbat* etc.) sau la părți ale corpului unei persoane¹⁶ (P_3 : *față* sau *piele*, P_4 : *păr*, P_5 : *ochi*, P_6 : alte părți ale corpului uman).

4. Substantivele din grupa \bar{P} se pot reprezenta prin contexte generale ca : *animal, pasăre, insectă* sau prin contexte particulare : *vulpe, urs, câine, pisică, cal, bou, vacă, oaie, porumbel* ș.a.

5. Substantivele care desemnează inanimate — simbol \bar{A} , se divizează în două grupe : O (substantive care desemnează obiecte concrete) și \bar{O} (substantive care desemnează concepte abstracte, ca : *fantezie, ură, indiferență, optimism, milă, cinste*).

6. Grupa O a substantivelor se divizează în două subgrupe : O_1 — substantive care desemnează lucruri și O_2 — substantive care desemnează materii (care se pot reprezenta prin contexte generale, ca : *pulbere, lichid, mătase, stofă* și contexte particulare : *lapte, sînge, cărbune, aur*).

7. Substantivele subgrupeii O_1 se divizează în două serii : I — substantivele care desemnează lucruri izolate (care se reprezintă prin contexte generale : *obiect, casă, scaun, rochie*,

¹⁶ Deși subclasele de substantive $P_1, P_2, P_3, P_4, P_5, P_6$ nu reprezintă persoana umană decît indirect (ca părți ale corpului uman) am inclus această delimitare întrucît oferă date foarte interesante la nivelul sistemului lexico-semantic studiat, prin degajarea unor noi opoziții sau a unor tipuri de distribuție diferită.

basma, *floare* sau foarte multe alte contexte particulare) și \bar{I} — substantivele colective (care se prezintă prin contexte generale, ca : *îmbrăcăminte*, *rufărie* sau prin contexte particulare ca : *păpuriș*, *brădet*).

În raport cu clasele de substantive stabilite mai sus se vor degaja compatibilitățile sau incompatibilitățile fiecărui membru al unei paradigme, sau așa cum rezultă din indicațiile de utilizare și din exemplificările oferite de dicționarele generale ale limbii române completate cu materialul extras din câteva lucrări practice¹⁷, sau din analiza idiolectului autoarei.

Compatibilitățile sau incompatibilitățile fiecărui membru al unei paradigme vor fi reprezentate într-un tablou prin *valențe pozitive* sau *negative*, după cum asociația este posibilă sau nu, iar în cazul claselor de substantive cu un caracter mai variat fiind necesară, cel puțin, admiterea contextelor generale. O serie de factori¹⁸ ne determină să considerăm mai corectă interpretarea ca *valențe libere* a situațiilor în care dicționarele nu dau indicații sau exemplificări și în care analiza pe baza contextelor stabilite sau pe baza idiolectului autoarei nu oferă un rezultat clar, compatibilitatea fiind, eventual, posibilă¹⁹.

Pe baza valențelor pozitive sau negative se va putea măsura randamentul sintagmatic²⁰, care este un fapt statistic, nu un fapt de sistem, dar care prezintă totuși atât avantaje practice, ca exprimarea raportului de frecvență dintre termenii unei paradigme, cât și avantaje teoretice, ca verificarea unor teze cum e cea privind relația dintre întinderea sensului

¹⁷ Vezi la Bibliografie.

¹⁸ Menționăm cițiva dintre cei mai importanți : diversitatea elementelor cutrinse într-o clasă de substantive (v. și la nota 8), varietatea manifestării culorii prin obiect și faptul că, de multe ori, culoarea poate fi identificată subiectiv, în funcție de o serie de factori personali privind individul care o percepe.

¹⁹ Introducerea *valențelor libere* ar putea fi justificată și de faptul că, în cazul elementelor lexico-semantice studiate, libertatea de utilizare de către vorbitori este foarte mare, v. și nota 11.

²⁰ Termenul *randament sintagmatic* și o modalitate de analiză numai oarecum asemănătoare în măsura în care operează cu valențe pozitive și negative apar și la Barthes (1967), p. 190, 193.

și randamentului sintagmatic sau privind raportul dintre frecvență și specializarea sensurilor²¹.

6.0.4. Așadar, analiza sintagmatică va urmări, ca și analiza paradigmatică, să stabilească relațiile la nivelul fiecărei paradigme din sistemul numelor de culori, distribuția reprezentând un mod de a pune în valoare relațiile specifice pe care aceste elemente le contractează în sistemul dat²².

Ca metodă²³, se va prelua acest tip de analiză distribuțională²⁴ care consideră semnificația comună o primă condiție a analizei²⁵. Aceasta înseamnă că, pe baza rezultatelor analizei paradigmatică, mai precis, *la nivelul fiecărei serii de elemente lexicale echivalente*²⁶ (sub aspectul semelor) din fiecare paradigmă²⁷ a numelor de culori se vor cerceta *compatibilitățile și incompatibilitățile* și se vor semnala diferențele de distribuție²⁸. Așadar, ceea ce va interesa în această etapă a

²¹ S-a spus că sensurile mai frecvente au aptitudini de combinare mai puțin specializate, iar sensurile mai puțin frecvente au aptitudini mai specializate, v. A p r e s j a n (1966), p. 52; sau, altfel spus, segmentele care admit vecinătățile cele mai extinse, sînt în același timp unitățile care au cea mai mare frecvență, v. D u b o i s (1964), p. 7.

²² În felul acesta, distribuția reprezintă pentru analiza noastră, din punct de vedere metodologic, o posibilitate de a generaliza rezultatele analizei posibilităților combinatorii.

²³ Vezi și precizările metodologice făcute la Partea I.

²⁴ Vezi de ex.: G l e a s o n (1969), p. 66—68, care consideră că *semnificația comună* este o primă condiție a clasificării alomorfelor în morfeme.

²⁵ Deci nu numai că nu ne convine poziția celor care exclud sensul din analiză, ci și întreprindem chiar analiza pornind de la seriile echivalente din punct de vedere semantic (similar cu situația semnalată la nota 24).

²⁶ Aceasta înseamnă că se vor prelua notațiile în cifre ale seriilor din fiecare paradigmă.

²⁷ Pornind de la premisa că termenii aparținînd paradigmelor diferite sînt, prin acest fapt, invariante (dacă nu intervine fenomenul neutralizării). În felul acesta, modalitatea de aplicare a analizei distribuționale adoptată (raportarea la aceleași anumite vecinătăți) face să nu poată fi acceptate unele definiții ca: elementele care nu admit nici un context comun reprezintă invariante. Așadar, termenii diferitelor paradigme din sistemul numelor de culori care reprezintă unități invariante la nivelul analizei paradigmatică, pot să apară în aceleași vecinătăți, care sînt cele alese pentru analiză.

²⁸ Se vor semnala și diferențele de randament sintagmatic, dar, cum s-a spus deja, importanța acestui aspect este mai mică, nefiind un fapt de sistem.

analizei, este să se verifice dacă elementele echivalente din punct de vedere paradigmatic, deci reprezentînd variante, au o distribuție²⁹ capabilă să le ofere aceeași calitate și din punct de vedere sintagmatic. Cu alte cuvinte, ca termenii discutați să aparțină unor clase distincte de lexeme echivalente³⁰, este necesar și suficient ca cele două elemente să comute în câteva poziții sau, cel puțin, într-o singură poziție. Întrucît în această etapă a analizei efectuate asupra numelor de culori sînt cuprinse toate aspectele privind acest fragment al vocabularului, rezultatele analizei sintagmatice vor avea caracterul hotărîtor, rezultatele descrierii paradigmatică reprezentînd numai o etapă intermediară.

6.0.5. Dat fiind că cercetarea sintagmatică vine să întreprindă datele cercetării paradigmatică, analiza se va face în cadrul seriilor din fiecare paradigmă a numelor de culori (v. la 5.1—5.6), ținînd seama de precizările făcute mai sus.

Pentru a facilita analiza, descrierea sintagmatică privind termenii fiecărei paradigme va fi redată printr-un tablou, în care se vor folosi următoarele notații :

+ = compatibilitate sintagmatică rezultată din indicațiile și ilustrările dicționarelor limbii române și din integrarea în contextele stabilite.

²⁹ Pe baza tipurilor de distribuție definite în lucrările semnalate la nota 8.

³⁰ Ca și la ANALIZA PARADIGMATICĂ se grupează variantele în serii dat fiind specificul analizei lexicale care impune să se opereze cu un număr mare de elemente (de aceea s-a apelat și la teoria mulțimilor), ceea ce face dificilă stabilirea variantelor și invariantelor fiecărei unități în parte, ca în analiza fonologică, de pildă. Chiar dacă, în felul acesta se pune întrebarea cine este invarianta pentru elementele considerate variante și grupate într-o serie, nu considerăm că ar fi un impediment în aplicarea acestui fel de analiză atîta timp cît se dovedește că elementele dintr-o serie sînt echivalente (variate), fie sub aspectul trăsăturilor semantic pertinente, fie al trăsăturilor contextuale. Se poate considera că invarianta dintr-o serie, atunci cînd nu există un arhilexem, este unul dintre elemente, ales arbitrar, așa cum s-a procedat și în analiza morfologică (v. de ex.: Gleason (1969), p. 68, situația similară a desinențelor de plural ale substantivelor în engleză). Așadar, inovația metodologică (pentru care se pot stabili unele paralelisme în alte lucrări și care se străduiește să respecte principiile generale) a fost introdusă pentru a satisface necesitățile impuse de specificul analizei lexicale.

- = incompatibilitatea rezultată din indicațiile dicționarului limbii române și din faptul că nu sînt admise contextele stabilite.
- (+) = compatibilitatea manifestată numai în condițiile unui *sens figurat*.
- [+] = compatibilitatea manifestată numai în condițiile unui alt sens decît cel de culoare ³¹.
- O = valență liberă.

Indicațiile din tablouri apar cu suficientă claritate numai în unele situații, întrucît se operează cu clase de obiecte, ceea ce face necesară, în majoritatea cazurilor, discutarea situațiilor concrete, pentru care tablourile oferă numai informații generale. Se va indica astfel dacă sînt admise contextele generale considerate ca reprezentative pentru fiecare dintre clasele de substantive. Se vor reproduce, de asemenea, contextele înregistrate de dicționare, în primul rînd și cele depistate de noi în izvoarele suplimentare folosite, în al doilea rînd.

Se vor indica, de asemenea, în cadrul fiecărei clase de substantive, contextele în care nu se realizează sensul unei anumite aprecieri cromatice, ci se realizează alte sensuri, inclusiv figurate.

6.1. Analiza sintagmatică a paradigmei I

6.1.0 .Seriile de lexeme ³² din paradigma I au următoarele compatibilități și incompatibilități sintagmatice (v. tab. 17):

³¹ Această situație, ca și cea de mai sus, sînt posibile numai pentru cuvintele polisemantice.

³² După cum s-a mai arătat, elementele grupate într-o serie reprezintă *variante*, iar elementele unei serii față de altă serie reprezintă *invariante*. Cu alte cuvinte, elementele dintr-o serie trebuie să se reunească prin aceleași caracteristici semantice și combinatorii, pe cînd elementele din serii diferite se caracterizează prin alte trăsături semantice sau combinatorii.

6.1.1. Singurul termen al seriei 1, *galben* apare în următoarele poziții :

a) în combinație cu clasa substantivelor P :

— după substantivul *rasă*, desemnând grupa oamenilor care au drept caracteristică „pielea galbenă“ (echivalent cu *rasa mongolă*) ;

— Nu se combină în mod obișnuit cu substantivul *om* sau alte substantive care desemnează persoana umană în general. Dacă apar totuși asemenea combinații sintagmatice sînt justificate numai printr-o elipsă, termenul la care se referă fiind *piele* sau *față* : (*el, ea*) *e galben(ă) ca ceara*.

— Admite contextele : *păr, ochi*.

Admite, de asemenea, contextele : *față, chip, piele*, cînd, la trăsătura semantică (*a*), se adaugă alte trăsături semantice implicate de sensul pe care îl au aceste combinații sintagmatice : „galben datorită unei emoții, bolii sau fricii“³³.

b) Manifestă compatibilitate sintagmatică cu unele substantive din clasa \bar{P} ca : *vulpe, urs, cîine, pasăre (canar), porumbel* (dar nu se poate combina cu substantive ca *vultur*, de exemplu).

În combinație cu substantivul *cal*, aparținînd acestei clase, sensul „apreciere cromatică (*a*)“ devine secundar, fiind înlocuit cu sensul care desemnează o anumită categorie a acestor animale, („șarg“).

c) Manifestă compatibilitate sintagmatică cu substantivele ilustrative pentru clasa I.

Izvoarele cercetate au mai pus în evidență următoarele contexte reprezentînd substantive din această clasă : *scaun, lună, frunză, trandafir, filă (file), spic, pere, oglindă, bandă*.

d) Se poate combina cu unele substantive din clasa I, ca : *păpuriș, cîlți, rufărie*.

³³ *Galben* poate fi înlocuit în aceste contexte cu alte lexeme : *livid, palid, alb, pămîntiu*, v. la 6.8.2.

În combinație cu substantivul *friguri* își pierde sensul „apreciere cromatică (a)“, fiind înlocuit cu sensul „o anumită boală contagioasă“, care se definește prin alte trăsături semantice.

- e) Admite contextele generale reprezentând clasa de substantive O_2 : *mătase, stofă, pulbere, lumină*. Se poate combina, de asemenea, și cu alte substantive din această clasă : *aur, sîrmă, mei*, dar nu se combină cu alte substantive din această clasă, ca : *sînge, cărbune* ș.a.
- f) Manifestă incompatibilitate sintagmatică cu substantivele clasei \bar{O} .
- g) Lexemul *galben* apare în combinații sintagmatice cu alte adjective nume de culoare, fiind așezat mai ales înainte, dar și după acestea. Apare în combinații cu adjective ca : *deschis, închis, palid, ușor, slab*. În toate aceste cazuri se neutralizează opoziția semantică dintre seria 1 și seriile 2 și 3, prin pierderea semului / (a) fără aproximare /, scopul unor asemenea combinații fiind tocmai exprimarea nuanțelor, iar varietatea combinațiilor este explicabilă prin criterii extralingvistice.

Dintre contextele de acest fel (foarte variate), înregistrăm câteva : *Din pădurețul acru se scot cele mai multe nuanțe de galben : galbănu-curatu, galbăndeschis, galbăn-închis, galbăn-aprins* (16, p. 16—17) ; *Culoarea ce se dobîndește este galbenă deschisă, bătînd puțin în verde* (17, p. 47), *pulbere ușor galbenă* (12, v. Activină) ; *acid slab galben* (id. v. Acid Clorsulfonic) ; *crystale galbene ca lămîia* (12, v. Galben Veronese) ; *crystale galbene aurii* (id., Galben Chinolin S.) ; *pulbere oranj-galbenă* (id. Roșu de Alizarină).

6.1.1.2. Termenul *galben*, care reprezintă seria 1 din paradigma numelor de culori, are un randament sintagmatic mare — opt valențe pozitive.

6.1.2.1. Variantele seriei 2 *gălbiu, gălbui, gălbeniu, gălburiu, gălbior, gălbăjor, gălbenuț, gălbenel, gălbincel, gălbenatec, gălbenicios (gălbicios), bălănel, bălănuț, bălăior*, manifestă următoarele compatibilități și incompatibilități sintagmatice :

a) Cu substantivele clasei P :

— Nici unul dintre termenii acestei serii nu se combină cu substantivul *rasă*.

— Se combină cu substantivele *față, piele* următorii termeni ai acestei serii : *gălbui, gălbăjor, gălbicios, gălbenicios*. Termenii : *bălănel, bălănuț, bălăior* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de aceste substantive pentru a exprima sensul („a \cup m_1 “) ³⁴.

Admit contextul *păr* variantele : *gălbui, gălbior, bălăior, bălănel, bălănuț*.

În ceea ce privește lexemele *gălbui, gălbenel*, (eventual *gălburiu*), considerăm că, în cazul acestor combinații sintagmatice putem admite numai valențe libere.

— Cu referire la substantive desemnând persoana umană în general se pot utiliza numai : *bălănel, bălănuț, bălăior*, dar, în această situație, aprecierea cromatică este generalizată ³⁵.

b) Toți termenii seriei 2 pot admite contextele generale pentru clasa de substantive \bar{P} : *animal, pasăre*, chiar și *câine, pisică*. În schimb contextele înregistrate sînt foarte reduse ca număr : *cal* pentru *gălbenicios*, *pasăre (păsări)* pentru *gălbior*, *șarpe* pentru *gălbui*.

Lexemul *gălbenicios (gălbicios)* în combinație cu substantivul *oi* pierde valoarea semantică 'apreciere cromatică (a)', căpătînd sensul „care are gălbenare, bolnav de o anumită boală“.

Termenii : *bălănel, bălănuț, bălăior* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei P, cînd au sensul (a \cup m_1) ³⁶.

³⁴ Vezi la 6.5.1 și la 6.8.2.

³⁵ Cuprinde și aprecieri cromatice referitoare la *față, piele*, cînd se definește prin (e \cup m_1), deci v. și la 6.5.

³⁶ Pot avea însă și sensul (e \cup m_1), cînd admit contextele *față, piele*, dar nu admit contextul *păr*, v. la 6.5.

c) Cu substantivele clasei I se pot combina lexemele : *gâlbiu, gălbui, gălbeniu, gălburiu, gălbior, gălbenuț, gălbini- cel, gălbenatec, gălbenicios (gălbicios)*. Contextele înregistrate sînt : pentru *gâlbiu* : *trandafiri, maluri, haine, șifonier, tăblii, perdea* ; pentru *gălbui* : *chenar, ogradă, perdele, dungă, mare* ; pentru *gălbeniu* : *tufănică* ; pentru *gălbior* : *foc, papuc, flori, pere* ; pentru *gălbenuț* : *buruienută* ; pentru *gălbini- cel* : *holda* ; pentru *gălbenatec* : *spice*. Nu s-au înregistrat deci exemplificări pentru *gălburiu* (care se poate include totuși în contextele generale ale acestei clase), *gălbenel* și *gălbăjor* (pentru care combinațiile pot fi, cel mult, doar virtual posibile).

Termenii : *bălănel, bălănuț, bălăior* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei I, ca și față de toate celelalte substantive inanimite.

d) Termenii : *gâlbiu, gălbui, gălbeniu, gălburiu, gălbe- natec, gălbenicios (gălbicios)* pot admite contexte ca : *rufărie, îmbrăcăminte* aparținînd clasei I de substantive, deși nu s-au înregistrat exemplificări. Ceilalți termeni ai seriei 2 manifestă incompatibilitate sintagmatică în această situație.

e) Cu substantivele clasei O₂ se pot combina următorii termeni ai seriei 2 : *gâlbiu, gălbui, gălbeniu, gălburiu, găl- benatec, gălbenicios, gălbicios*, care admite contexte generale ca : *pulbere, lichid, mătase, stofă*. În același timp, izvoarele cercetate au mai pus în evidență următoarele contexte : *iarbă* pentru *gâlbiu*, *orz* pentru *gălbui*, *scrum* pentru *gălbe- niu*, *apă* pentru *gălbenicios, gălbicios* și *gălbenatec*.

f) Cu substantivele abstracte din clasa \bar{O} , variantele seriei 2 nu se combină³⁷.

g) În combinație cu alte nume de culoare așezate înainte sau după ele, variantele seriei 2 exprimă împreună cu acestea, culori de tranziție, păstrîndu-și valoarea semantică obișnuită (a U m₁) : *lumina verde-gălbuie* (12, b. Azbest) ; *pulbere roșie-gălbuie* (id. v. Oranj Congo R) ; *lichid gălbui-roșiatic* (id. v. Alunit) ; *pulpa fructului e albă-gălbuie* (12. v. Par- men auriu).

³⁷ Dicționarele dau totuși o atestare considerată improprie : *sfiala ei gălbuie (a lunii)* (G o g a, p. 48, apud 7).

6.1.2.2. Faptele de distribuție discutate ne permit să stabilim noi relații între termenii, considerați variante, care aparțin seriei 2.

Astfel, se opune grupa (mulțimea) termenilor care au caracteristica combinatorie *uman* (2 a) față de mulțimea termenilor care se pot combina atât cu animate, cât și cu inanimite (2 b). Repartizarea termenilor seriei 2 în aceste grupe este următoarea: (2 a) *bălănel*, *bălănuț*, *bălăior* și (2 b) *gălbiu*, *gălbui*, *gălbeniu*, *gălburiu*, *gălbior*, *gălbenuț*, *gălbenel*, *gălbenicel*, *gălbenatec*, *gălbenicios*, *gălbicios*.

Așadar, dacă ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (2 a) este conținut în ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (2 b), dar nu și invers, înseamnă că elementele celor două grupe din seria 2 se află în *distribuție defectivă* și pot fi considerate aparținând unor serii de unități neechivalente³⁸.

6.1.2.2. De asemenea, analiza caracteristicilor combinatorii oferă posibilitatea delimitării relațiilor dintre variantele seriei 2 și prin diferențele de randament sintagmatic.

Se delimitează astfel: lexemul cu randamentul sintagmatic cel mai mare: *gălbiu* (cel mai mare număr de valențe pozitive — 6), lexemele cu randament sintagmatic mediu: *gălbui*, *gălbeniu*, *gălburiu* (patru valențe pozitive) și *gălbenatec*, *gălbenicios*, *gălbicios* (trei valențe pozitive) și lexemele cu randament sintagmatic mic: *gălbăjor*, *gălbenuț*, *gălbini-cel*³⁹, *bălănel*, *bălănuț*, *bălăior* (două valențe pozitive) și *gălbenel* (o valență pozitivă).

6.1.3. Termenul invariantă reprezentând seria 3 (*gălbănoi*) are o utilizare sintagmatică limitată la unele substantive din clasa \bar{P} , dicționarele indicând numai combinația: *șerpoaie*⁴⁰.

³⁸ Cele două grupe ar trebui notate cu cifre diferite. Pentru a păstra însă corespondența cu seriile de unități delimitate la ANALIZA PARADIGMATICĂ se vor diferenția, deocamdată, prin notarea, alături de cifră, a unui indice reprezentat de o literă.

³⁹ Poziția mai slabă din punct de vedere lexical a acestor unități, verificată cu precizie prin măsurarea randamentului sintagmatic poate fi dedusă și din faptul că dicționarele nu ilustrează, în general, cu exemple asemenea cuvinte (v. Anexa).

⁴⁰ Celelalte izvoare cercetate, precum și analiza idiolectului autoarei, nu ne oferă date suplimentare.

6.1.4. Termenul invariantă reprezentînd seria 4 (*oranj*) are următoarele caracteristici combinatorii :

a) Nu se combină cu substantivele animate, nici din clasa P, nici din clasa \bar{P} .

b) Admite contextele generale ale substantivelor inanimate din clasa I (*casă, rochie*) sau din clasa \bar{I} (*îmbrăcăminte*).

c) Admite contextele generale din clasa O_2 : *pulbere, mătase, lichid*. Lexemul *oranj* este utilizat ca denumire a uneia din culorile spectrului solar, apărînd, în acest caz, în contextele *culoare* (sau *rază*).

6.1.5.1. Lexemul din seria 5 (*oliv*) are următoarele caracteristici combinatorii :

a) Nu se combină cu substantivele animate, nici din clasa P, nici din clasa \bar{P} .

b) Admit în schimb contextele generale ale substantivelor inanimate (cu excepția lui \bar{O}) : din clasa I (*casă, rochie*), din clasa \bar{I} (*îmbrăcăminte*), din clasa O_2 (*pulbere, mătase*).

6.1.5.2. Lexemul din seria (*kaki*) are aceleași caracteristici combinatorii cu lexemul din seria 5.

Dintre contextele specifice înregistrate în izvoare menționăm *veston* din clasa I de substantive.

6.1.6.1. Lexemele care nu au fost grupate în seriile delimitate în paradigma I a sistemului numelor de culori⁴¹ (*bălan, bălai, plăviu, plăviț, blond, blondin, gălbineț, gălbejit, gălbejos, pal(id)*) prezintă următoarele caracteristici combinatorii :

a) Cu substantivele clasei P :

— Se combină cu substantive desemnînd *părul* omului : *bălan (păr), bălai (gene, plete, păr barbă), plăviț (cosițe, păr), blond (cap, plete), gălbineț*. Nu admit acest context lexemele : *gălbejit, gălbejos și palid*.

⁴¹ Trăsăturile semantice distinctive la nivelul sistemului studiat nu erau pertinente pentru ele, întrucît, după definițiile dicționarelor, culoarea se reprezenta ca „galben“, dar și „cam galben, aproape galben“, deci nu interesează aproximarea.

— Față de substantivele *față* și *piele* manifestă compatibilitate sintagmatică lexemele: *gălbejit*, *gălbejos*, *gălbineț*, *pal(id)*, care au în această situație trăsătura semantică (a)⁴², adăugînd însă o valoare semantică suplimentară „din cauza bolii, emoției, fricii“.

Lexemele *bălan*, *bălai*, *plăviț*, *plăviu*, *blond*, *blondin*, în contextul *față*, *piele* a omului, pierd trăsătura semantică (a), înlocuind-o cu (e), deci se neutralizează opoziția dintre *alb* și *galben*⁴³.

— Toate lexemele acestei categorii se pot combina cu substantive desemnînd persoana umană, în general, ca urmare a extinderii aprecierii cromatice privind *părul* (eventual și *pielea*). Contextele înregistrate pentru lexemele care au această caracteristică combinatorie sînt următoarele: pentru *bălan*: *femeia*, *om*, *tînăr*; pentru *bălai*: *fată*, *fetiță*; pentru *plăviț*: *copii*, *cosițe*, *păr*; pentru *plăviu*: *băiețaș*; pentru *blond*: *tineri*.

b) Față de substantivele clasei \bar{P} , manifestă incompatibilitate sintagmatică lexemele: *blond*, *blondin*, *pal(id)*. Ceilalți termeni din această categorie nu se pot combina nici ei cu substantivele din clasa \bar{P} cînd exprimă aprecierea cromatică „galben“ (adică cînd au semnul — (a)⁴⁴.

În contextul *oi*, lexemul *gălbejos* pierde mai mult sau mai puțin sensul de /apreciere cromatică (a)/, însemnînd „plin de gălbează, bolnav de o anumită boală“.

c) Lexemele acestei categorii nu se combină cu substantivele inanimite din clasele I, \bar{I} și O_2 . Cele cîteva situații în care se utilizează doar unele din aceste lexeme se realizează în condiții în care se pierde sensul de apreciere cromatică sau se realizează sensuri figurate sau specializate: *bălai*: despre *lună*, *sămîntă*; *blond*: despre *bere*, *noapte*, *riu*, *roze*, *valuri*.

În combinație cu alte nume de culori sau cu unele substantive ca: *lună*, *lumină*, lexemele (*pal(id)*) au semnificația „fără strălucire, lipsit de intensitate, șters“.

⁴² În unele situații, semnul (a) poate fi înlocuită cu (e).

⁴³ Vezi la 6.8.2.

⁴⁴ Manifestă, în schimb, compatibilitate sintagmatică în această situație cînd exprimă aprecierea cromatică „alb“, v. la 6.5. De remarcat că nu se află în această situație *plavăn*, care exprimă numai sensul „alb“ cu referire la animale.

6.1.6.2. Deși termenii discutați aici apar numai în contextul animat uman⁴⁵, după cum s-a văzut mai sus, se diferențiază totuși foarte mult prin o serie de contexte specifice sau prin faptul că își schimbă sensul în anumite contexte. De aceea reprezentarea descrierii de mai sus sub forma unui tip de distribuție ni se pare posibilă numai dacă se face abstracție de unele fapte⁴⁶.

Astfel, se poate considera că termenii: *bălan*, *bălai*, *plăviș*, *plăviu*, *blond*, *blondin* în contextele P_2 și P_4 nu contractează niciodată un raport de comutare, ceea ce înseamnă că se află în raport de *variație liberă* și reprezintă deci elemente lexicale echivalente⁴⁷.

6.1.6.3. Sub aspectul randamentului sintagmatic între termenii analizați nu se stabilesc diferențe întrucât toate se caracterizează prin același număr de valențe pozitive (două).

6.1.7. Concluzii

6.1.7.1. Cu ajutorul tipurilor de distribuție stabilite mai sus și al raportului de comutare de care s-a ținut seama la analiza paradigmatică, se stabilesc următoarele serii de unități *invariante* în paradigma I din sistemul numelor de culori:

- (1) *galben*
(2 a)⁴⁸ *bălănel*, *bălănuș*, *bălăior*

⁴⁵ Când au trăsătura (a) (v. și la 6.5). Face excepție *gălbejos*, care nu a mai fost cuprins aici dat fiind că apare numai în contextul P cu un sens în care aprecierea cromatică este acoperită de alte trăsături semantice.

⁴⁶ Printre altele de faptul că acești termeni, în alte contexte (P_3) se utilizează exprimând altă apreciere cromatică (e). De asemenea nu avem în vedere că în contextul P_2 opoziția /apreciere cromatică (a)/: /apreciere cromatică (e)/ se neutralizează.

⁴⁷ Ceilalți termeni discutați la 6.1.6 nu pot fi cuprinși în serii fie pentru că au valori limitate la anumite contexte, fie pentru că la sensul de apreciere cromatică se adaugă alte trăsături. De aceea se poate considera că reprezintă o zonă (reziduală sau de contact cu alte (sub)ansambluri lexico-semantice) mai puțin structurată sau nestructurată în sistemul numelor de culori.

⁴⁸ Ținând seama de datele *Analizei sintagmatice* și, în ultimă instanță de utilizarea concretă în limbă a acestor termeni, seriile notate sub aceeași cifră, dar cu altă literă ca indice (respectiv 2 a/2 b) reprezintă serii distincte de unități *invariante*. Nu s-au notat cu cifre diferite, cum ar fi trebuit pentru a nu se complica notarea deja folosită la *Analiza paradigmatică*.

- (2 b) *gălbui, gălbui, gălbeniu, gălburiu, gălbior, gălbe-
nuț, gălbenel, gălbincel, gălbenatec, gălbenicios,
gălbicios*
- (3) *gălbănoi*
- (4) *oranj*
- (5) *oliv*
- (6) *kaki*
- (28) *bălan, bălai, plăviț, plăviu, blond, blondin.*

6.1.7.2. Sub aspectul posibilităților combinatorii, se constată că termenul cu sfera cea mai largă (avînd deci randa-mentul sintagmatic mare — opt valențe pozitive) este *galben*, de care se apropie în oarecare măsură (avînd șase valențe po-zitive) *gălbui*, *gălbui* și *gălb(en)icios* (cinci). Toți ceilalți ter-meni din paradigma I a numelor de culori au posibilități combinatorii reduse.

6.1.7.3. Analiza sintagmatică a pus în evidență și o serie de aspecte mai complexe, care nu rezultaseră în etapele ante-riore ale analizei și anume : cîteva contexte în care termenii cromatici pierd valorile semantice obișnuite, adică nu mai au semele stabilite în sistemul studiat. În aceste situații se uti-lizează cu alte valori semantice, care se definesc prin alte seme aparținînd altor sisteme ale lexicului. În această situație sînt unele dintre contextele înregistrate la 6.1.1 (a și d), 6.1.2.1 (b), 6.1.4.1 (f), 6.1.6.1 (a și b), care reprezintă *zonele mai puțin structurate sau nestructurate (limitrofe) la nivelul lexicului.*

În același timp, tot în această etapă a analizei s-a pus în evidență alt aspect, de asemenea mai complex, și anume cazu-riile de neutralizare a unor opoziții semantice caracteristice sistemului studiat (v. la 6.1.1.1 (a) și la 6.8.2).

6.1.7.4. Rezultatele analizei sintagmatice a paradigmei I din sistemul numelor de culori vor fi reprezentate într-un tabel (17).

⁴⁹ Pentru a putea stabili corespondența dintre seriile distincte de unități echivalente în sistemul numelor de culori, rezultate atît din Analiza paradigmatică, cît și din Analiza sintagmatică, se va nota această serie (căreia nu-i corespunde una la Anliza paradigmatică) cu (respectiv 28).

Serii	Caracteristici combinatori Temenii paradigmei I	ANIMAT							INANIMAT				Randa- ment sintag- matic
		P						P	O			O	
		P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆		I	I	O ₂		
1	galben	+	-	+	+	+	-	+	+	+	+	-	8
2 a	gălbui	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	-	6
	gălbui	-	-	0	0	-	-	+	+	+	+	(+)	4 (5)
	gălbenui	-	-	∓	0	-	-	+	+	+	∓	-	5
	gălburiu	-	-	0	0	-	-	+	+	+	+	-	4
	gălbior	-	-	0	+	-	-	+	+	-	-	-	3
	gălbăjor	-	-	+	-	-	-	+	0	-	-	-	2
	gălbenuș	-	-	0	0	-	-	+	+	-	-	-	2
	gălbenel	-	-	0	0	-	-	+	0	-	-	-	1
	gălbincel	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	2
	gălbenatec	-	-	0	0	-	-	+	+	+	+	-	4
	gălbincios	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+	-	5
gălbicios	-	-	+	0	-	-	+	+	+	+	-	5	
2 b	bălănel	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
	bălănuș	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
	bălăior	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2

3	gălbănoi	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1
4	oranj	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
5	oliv	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
6	kaki	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
27	bălan	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	2
	bălai	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	2
	plăviu	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	2
	plăvai	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	2
	plăviț	-	+	-	+	-	-	-	-	-	[+]	-	2
	blond	-	+	-	+	-	-	-	(+)	-	-	-	2 (4)
	blondin	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	2
	pal	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	2 (4)
	palid	-	+	+	-	-	-	-	[+]	-	-	-	2 (3)
	gălbejit	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	3
	gălbejos	-	+	+	-	-	-	[+]	-	-	-	-	2 (3)
gălbineț	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2	

6.2. Analiza sintagmatică a paradigmei a II-a

6.2.0. Seriile de lexeme ale paradigmei a II-a din sistemul numerelor de culori au următoarele compatibilități și incompatibilități sintagmatice (v. tabelul 18) :

6.2.1.1. Invarianta reprezentînd seria 7 apare în următoarele poziții :

a) în combinație cu clasa substantivelor P :

— după substantivul *rasă*, desemnînd grupa oamenilor care au drept caracteristică pielea roșie (indigenii din America) ;

— se combină cu substantivele *față* și *piele*, adăugînd, în această situație, o trăsătură semantică suplimentară „din cauza emoției, de diferite tipuri“.

Numai ca o extindere a acestei aprecieri cromatice se pot admite combinațiile cu substantive ca : *om* sau alte substantive desemnînd persoana umană în general : *Prutul s-a făcut roșu*. În unele situații faptul că termenul de referire a aprecierii cromatice e tot *fața* omului, apare foarte clar⁵⁰.

Admite contextul *ochi*, dar în această combinație sensul aprecierii cromatice se pierde într-o măsură mai mare sau mai mică, valoarea semantică exprimată fiind „injectat, congestionat“.

Se poate combina și cu alte substantive desemnînd părți ale corpului uman : *nas*, *buze*, *păr*.

— Se poate combina cu unele substantive desemnînd : colectivități umane, dar fără să mai exprime aprecierea cromatică : *cravată roșie*, *cruce roșie*.

b) Lexemul *roșu* manifestă compatibilitate sintagmatică față de unele substantive din clasa \bar{P} : *bou*, *vacă*, *pești*, *ploșnițe*.

c) Manifestă compatibilitate sintagmatică cu substantivele din clasa I : *casă*, *basma*, *rochie*, *floare*. Izvoarele cercetate au

⁵⁰ Vezi exemplul : *Neacșa, fată rinjoasă, roșie ca un bujor și nefardată*, Caragiale, *Opere*, Editura pentru literatură, București, 1963, p. 239.

mai pus în evidență următoarele contexte reprezentând substantive din această clasă : *haină, măr, trandafir, rază*.

În combinație cu anumite substantive desemnând obiecte concrete, lexemul *roșu* pierde sensul „apreciere cromatică (b)”, dat fiind că sintagma realizează în ansamblu un sens unic și nou, diferit de al elementelor componente ; aceste contexte sînt : *cruce, ouă, fir, pătlăgele, iarbă, pămînt*.

d) Poate admite unele contexte ca : *îmbrăcăminte* din clasa \bar{I} .

e) Manifestă compatibilitate sintagmatică atît față de textele generale din clasa O_2 : *mătase, stofă, pulbere, lichid* cît și față de alte substantive din această clasă : *vin, sînge, satin, ulei, pietriș, țiglă*, chiar și în unele combinații mai puțin obișnuite : *aur*⁵¹. Există, desigur, și substantive din această clasă cu care nu se poate combina, de ex. : *lapte, cărbune*.

În contextul *metale*, pierde sensul „apreciere cromatică (b)“, înlocuindu-l cu „incandescent“.

f) Termenul reprezentînd seria 7, poate apărea în combinații cu substantive abstracte din clasa \bar{O} , pierzînd însă, în această situație, sensul de „apreciere cromatică (b)“. Contextul reprezentativ este : *idei*⁵².

g) Lexemul *roșu* apare în combinații sintagmatice cu alte adjective nume de culoare, fiind așezat mai ales înainte, dar și după acestea și în combinație cu adjective ca : *deschis, închis, palid*, cînd este așezat numai înaintea lor. În toate aceste cazuri se neutralizează opoziția semantică dintre seria 7 și seriile 8, 9 sau alți termeni cromatici⁵³ prin pierderea semelor (b) /fără aproximare/, scopul unor asemenea combinații fiind tocmai exprimarea nuanțelor.

⁵¹ Aprecierea cromatică obișnuită fiind „galben“ (a).

⁵² Cu același sens apare și în contextele reprezentînd substantive din alte clase : *oameni, țară*.

⁵³ Ne referim la unii dintre termenii cromatici desemnări indirecte foarte clar reprezentați ca tipuri (nuanțe) de „roșu“ : ca de exemplu : *purpuriu, vișiniu, cireșiu, cărămiziu* ș.a. Se întîlnesc, de altfel, frecvent și în toate stilurile combinații de acest gen : *roșu purpuriu, roșu cărămiziu* etc. Vezi în acest sens B i d u - V r ă n c e a n u (1973).

Înregistrăm câteva dintre contextele de acest fel⁵⁴: (1) *sucle roșii deschise, roșii închise, roșii întunecate, roșii aprinse* (16, p. 33); *crystale de culoare roșie deschisă* (12, v. Acizi crezotici); *crystale de culoare roșie închisă* (id. Arseniat de argint); *pulbere roșie închisă* (id. v. Indigo roșu); *pulbere roșie-bordo* (id. v. Bordo strălucitor diamen); *Colorant roșu-bordo* (id. v. Bordo A); (2) *soluție roșie-vișinie* (12, v. Bordo strălucitor Diamin); *sare roșie-purpurie* (id. v. Purpureo-sare). Eventual, se combină mai mulți determinanți: *pulbere roșie-cafenie, pulbere brună-roșie* (12, v. Azorubin); *crystale roșii-oranj* (id. v. Acid rubeanic); *pulbere roșie-gri* (id. v. Roz direct); *colorant roșu-albastru* (id. v. Purpura); *soluție roșie-violetă* (id. v. Ericorom T).

6.2.1.2. Termenul care reprezintă seria 7, *roșu* se caracterizează printr-un randament sintagmatic mare — opt valențe pozitive, la care se adaugă încă două în condițiile modificării sensului.

6.2.2.1. Variantele seriei 8 (*roșior, roșiatic, roșcat, rumeni, rumenel, rumeior, roz, rozatic, rozalb (roziu)*) manifestă următoarele compatibilități și incompatibilități sintagmatice:

a) Cu substantivele clasei P:

— Nici unul dintre termenii acestei clase nu se combină cu substantivul *rasă*.

— Se combină cu substantivele *față, piele, obraji* următorii termeni ai acestei clase: *roșcat, roșiatic, roșior, rumeni, rumeior, rumenel*. Pentru ceilalți termeni ai acestei clase, aceste combinații pot fi considerate, cel mult, valențe libere.

Admit contextul *păr*, variantele: *roșcat, roșiatic*. Ceilalți termeni ai seriei 8 nu pot apărea în această poziție.

Unii termeni ai acestei serii se pot combina și cu substantive desemnând alte părți ale corpului: *roz rumeior (buze), cu talpă roză*.

⁵⁴ Am înregistrat numai contextele care reprezintă situații generale pentru limba literară. Nu s-au înregistrat situațiile specifice anumitor domenii din stilul științific, de ex. din creșterea porumbeilor: *roșu pe gagi* sau *roșu trestiu* (v. Peterfi Șt., *Creșterea porumbeilor*, Edit. agrosilvică, București, 1963).

— Cu referire la substantive desemnând persoana umană în general, se pot utiliza numai : *rumeior*, *rumenel*, de ex. : *față rumeioară*.

b) Pot admite contexte din clasa \overline{P} numai următorii termeni ai seriei 8 : *roșiatic*, *roșcat*.

c) Cu substantivele clasei I⁵⁵ se pot combina toate lexemele din seria 8, în afară de *rumeior* și *rumeniu*. Contextele înregistrate sînt : pentru *roșiatic* : *pulover*, *coasta*, *zare*, *struguri*, *flori* ; pentru *roșcat* : *stîncă*, *rochie* ; pentru *roșior* : *roze*, *boabe* ; pentru *roz* : *bilet*, *tencuială*, *floricel*, *val*, *fundă* ; *rozatic* : *lumină*, *rozalb* : *flori*, *candela* ; *rozeu* (*roziu*) : *flori*, *aurora*.

Termenul *roșior* în combinație cu substantivele *pere*, *prune* pierde valoarea semantică de „apreciere cromatică (b)“, înlocuind-o cu „un anumit soi din fructul respectiv“.

Termenii *rumeior* și *rumeniu* pot admite o combinație limitată cu un substantiv din această clasă : *măr* (*merișor*), eventual cu încă cîteva substantive desemnând fructe.

d) Termenii : *roșiatic*, *roșcat*, *roz* (eventual *rozalb*) pot admite contexte ca : *rufărie*, *îmbrăcăminte*, aparținînd clasei \overline{I} de substantive.

e) Admit contextele generale ale clasei O₂ următorii termeni ai seriei 8 : *roșiatic*, *roșcat*, *roz*, *rozatic*, *rozalb*. În același timp, izvoarele cercetate au mai pus în evidență următoarele contexte : pentru *roșiatic* : *pulbere*, *cristale* ; pentru *roz* : *hîrtie*, *sare*, *cristale*, *vopsea*.

Unele combinații cu substantive din această clasă a altor termeni din seria 8 sînt posibile numai în stilul poetic și în condițiile pierderii valorii semantice de apreciere cromatică, de exemplu : *polei rumeniu* (*al lunii*).

f) Termenii din seria 8 nu se combină cu substantivele din clasa \overline{O} ⁵⁶.

⁵⁵ Unele combinații cu substantive inanimate, nume proprii (toponimice) sînt improprii : *dulce e viața în rozul Bagdad*, Mace-donski. *Poezii*, Editura pentru literatură și artă, Buc., 1955, p. 42.

⁵⁶ Ca și în alte situații, singurele combinații ale termenilor cromatici cu substantive abstracte sînt posibile numai în stilul poetic și în condițiile unui sens figurat. De ex. : *privindu-și orașul în roză idilă*, Mace-donski, (*op. cit.*, la nota 55), p. 143.

g) În combinație cu alte nume de culoare, așezate înainte sau după ele, variantele seriei 8 exprimă, împreună cu acestea, culori de tranziție, păstrându-și valoarea semantică obișnuită („b U m₁“): *colorant galben-roșietic* (12, v. Oranj Sudan II); *pulbere brună-roșietică* (id. v. Roșu Acid 2 B Extra).

6.2.2.2. Faptele de distribuție discutate degajă noi relații între termenii, considerați variante, care aparțin seriei 8.

Astfel, se opune grupa (mulțimea) termenilor care au caracteristica combinatorie uman (8 a) grupei (8 b) pentru care nu e distinctivă această trăsătură (se pot combina cu animate de orice fel și cu inanimate). Repartizarea termenilor seriei 8 în grupe delimitate este următoarea: (8 a) *rumeniu, rumeior, rumenel* și (8 b) *roșior, roșiatic, roșcat, roz, rozatic, rozalb, rozeu (roziu)*.

Așadar, dacă ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (8 a) este conținut în ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (8 b), dar nu și invers, înseamnă că elementele celor două subclase din seria 8 se află în *distribuție defectivă*.

Intrucât cele două grupe ale seriei 8 comută în poziția P₂, ele reprezintă două serii de unități *invariante*.

6.2.2.3. De asemenea, analiza caracteristicilor combinației oferă posibilitatea delimitării relațiilor dintre termenii seriei 8 și prin diferențele de randament sintagmatic.

Se delimitează astfel: lexemele cu randamentul sintagmatic cel mai mare: *roșiatic* și *roșcat* (cel mai mare număr de valențe pozitive — șapte); lexemul cu randament sintagmatic mediu: *roz* — patru valențe pozitive, și lexemele cu randamentul sintagmatic mic: *roșior, rumeniu, rumenel, rumeior, rozatic, rozalb, rozeu (roziu)* — două valențe pozitive).

6.2.3.1. Termenul invariantă reprezentând seria 9 (*bordo*) are o utilizare sintagmatică limitată:

a) Nu se poate combina cu substantivele clasei P, în nici o situație;

b) Nu se poate combina cu substantivele clasei \bar{P} .

c) Admite unele contexte din clasa I ca: *rochie, basma, scaun*.

În afară de acestea, s-au înregistrat contextele : *șal*, *vipușcă*.

d) Se poate combina cu unele substantive din clasa \bar{I} ca : *îmbrăcăminte*.

e) Se poate combina cu unele substantive din clasa O_2 : *stofă*, *mătase* și *vin*.

f) Nu admite combinația cu substantivele din clasa \bar{O} .

g) Se poate combina cu alte nume de culori apropiate sau nu, pentru a exprima culori de tranziție, păstrându-și și în această situație valoarea semantică obișnuită : *pulbere bordo-verde* (13, Bordo Bx).

6.2.3.2. Termenul *bordo*, reprezentînd seria 9 are un rاندament sintagmatic mediu (trei valențe pozitive).

6.2.4.1. Lexemele (*roșcovan*, *rubicond*, *rumen*, *rujan*) care nu au fost grupate în seriile delimitate în paradigma a II-a a numelor de culori⁵⁷ manifestă următoarele compatibilități sintagmatice :

a) Cu substantivele clasei P :

— Admite contextul *păr* (*mustață*, *barbă*) numai termenul *roșcovan*.

— Se combină cu substantivele *față*, *piele*, *obraji* (ai omului) următorii termeni : *roșcovan*, *rubicond* și *rumen*.

Prin extinderea acestei aprecieri cromatice, termenii *roșcovan* și *rumen* se utilizează și cu referire la substantive desemnînd persoana umană în general : de ex. : *individ*, *fete*, *el*, *ea*.

— Manifestă incompatibilitate față de substantivele acestei clase numai termenul : *rujan*.

b) Cu substantivele *bou*, *vacă* din clasa \bar{P} se combină numai *rujan*, care nu se combină nici cu substantivele animate — uman, nici cu substantivele inanimate.

⁵⁷ Ca și la 6.1.6.1., trăsăturile semantice delimitate nu erau distincte, întrucît dicționarele definesc acești termeni ca „roșu” dar și „cam roșu, aproape roșu”.

c) Cu anumite substantive din clasa I (desemnând alimente și fructe : *franzele*, *colaci*, *merișoare*) se combină numai *rumen*, dar în condițiile modificării sensului (aprecierea cromatică e condiționată de efectul coacerii).

În combinație cu alte substantive inanimat ca : *cer*, *văpăi*, *zori*, *trandafiri*, *rumen* capătă sensul de „roșu aprins“.

d) Termenii din această categorie manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele claselor I, O₂ și \bar{O} .

6.2.4.2. Analiza distribuției termenilor analizați aici duce la delimitarea a două grupe, după cum manifestă compatibilitatea sintagmatică numai față de substantivele clasei P (29 a) sau numai față de substantivele clasei \bar{P} (29 b). Repartizarea termenilor în aceste două grupe este următoarea : (29 a) *roșcovan*, *rubicond*, *rumen* și (29 b) *rujan*.

Relațiile dintre aceste subclase de termeni se pot exprima astfel : dacă termenii grupelor (29 a) și (29 b) nu pot apărea niciodată în aceleași contexte, se află în *distribuție complementară*. Pe baza criteriului distribuției complementare termenii celor două grupe pot fi considerați *variante complementare* sau *combinatorii*, în schimb, întrucât termenii primelor două subclase contrastează sau comută în câteva poziții cu termenii celei de a treia subclase și se află deci în distribuție contrastivă, reprezintă două serii de unități *invariante*.

6.2.4.3. De asemenea, analiza caracteristicilor combinatorii oferă posibilitatea delimitării relațiilor dintre acești termeni și prin diferențele de randament sintagmatic.

Se delimitează astfel lexemele cu randament sintagmatic mediu : *rumen* (patru valențe pozitive) și *roșcovan* (trei valențe pozitive), față de lexemele cu randament sintagmatic mic : *rubicond* și *rujan* (o valență pozitivă).

6.2.5. Concluzii.

6.2.5.1. Cu ajutorul tipurilor de distribuție stabilite mai sus și al raportului de comutare de care s-a ținut seama la

analiza paradigmatică, se pot stabili următoarele serii de unități *invariante* în paradigma lui *roșu*.

(7) *roșu*

(8 a) *rumeniu, rumëior, rumenel*

(8 b) *roșior, roșiatic, roșcat, roz, rozatic, rozalb, rozeu (roziu)*

(9) *bordo*

(29) *roșcovan, rubicond, rumen, rujan.*

6.2.5.2. Sub aspectul posibilităților combinatorii, se constată că termenul cu sfera cea mai largă (cea ce se concretizează în randamentul sintagmatic mare : opt pînă la zece valențe pozitive ⁵⁸) este *roșu*, de care se apropie în oarecare măsură, avînd un număr de valențe pozitive destul de apropiat (șapte) *roșiatic* și (șase) *roșcat* și *stacojiu*. Toți ceilalți termeni ai paradigmei lui *roșu* au posibilități combinatorii reduse.

6.2.5.3. Analiza sintagmatică a pus în evidență și o serie de aspecte mai complexe, care nu rezultaseră în etapele anterioare ale analizei și anume, cîteva contexte în care termenii paradigmei lui *roșu* pierd, total sau parțial, valorile semantice obișnuite, adică nu se mai definesc prin trăsăturile semantice stabilite în sistemul studiat, ci se definesc prin alte trăsături semantice, care se delimitează în alte sisteme ale lexicului. În această situație sînt unele dintre contextele înregistrate la 6.2.1.1. (a, c, e, f, g).

În același timp, tot în această etapă a analizei s-au pus în evidență și cazurile de neutralizare a unor opoziții care funcționează în sistemul studiat (v. la 6.2.1.1. — g și la 6.8.2.

6.2.5.4. Rezultatele analizei sintagmatice a paradigmei a II-a din sistemul numelor de culori vor fi reprezentate într-un tabel (18) :

⁵⁸ Al doilea număr reprezintă totalul valențelor pozitive, care cuprind două valențe realizate numai în condițiile modificării sensului.

Serii	Caracteristici combinatorii Terminii paradigmei a I-a	ANIMAT							INANIMAT				Randa- ment sintag- matic	
		P							P̄	O				Ō
		P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆	I		Ī	O ₂			
6	roșu	+	-	+	+	[+]	+	+	+	+	+	[+]	8 (10)	
7 a	rumenu	-	+	+	-	-	-	-	[+]	-	-	-	2 (3)	
	rumenel	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2	
	rumelor	-	+	+	-	-	-	-	[+]	-	-	-	2 (3)	
7 b	roșior	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	2	
	roșiatic	-	-	+	+	+	-	+	+	+	+	-	7	
	roșcat	-	-	+	+	-	-	+	+	+	+	-	6	
	roz	-	-	0	-	-	+	0	+	+	+	[+]	4 (5)	
	rozatic	-	-	0	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
	rozalb	-	-	0	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
	rozeu	-	-	0	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
	(roziu)	-	-	0	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
8	bordo	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3	
29	rumen	-	+	+	-	-	+	-	[+]	-	-	-	1	
	rujan	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	3 (4)	
	roșcovan	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	1	
	rubicond	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	3	

6.3. Analiza sintagmatică a paradigmei a III-a

6.3.0. Clasele de lexeme echivalente din paradigma a III-a a sistemului numelor de culori manifestă următoarele compatibilități și incompatibilități sintagmatice (v. tabloul 19) :

6.3.1.1. Singurul termen al seriei 10, *albastru*, apare în următoarele poziții :

a) în combinație cu clasa substantivelor P :

— Admite contextul *ochi* (ai omului).

— Manifestă incompatibilitate sintagmatică față de toate celelalte substantive din această clasă.

b) Admite numai unele contexte ale clasei substantivelor \bar{P} : *pasăre, porumbel, vultur, acvilă, cocor*.

În combinație cu substantivul *vulpe* din această clasă, valoarea semantică de „apreciere cromatică (c)” se pierde sau, în orice caz, nu corespunde reprezentării obișnuite, desemnându-se un anumit soi al animalului respectiv.

c) Manifestă compatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei I. În afara contextelor generale în care poate să apară, izvoarele cercetate au mai pus în evidență următoarele contexte : *foaia, cer, odaie, lampă, liane, flori, lotus, rază, mare, haină, pălărie, petale, izvoare, depărtări, flacăra, perdea, Dunărea*.

În combinație cu substantivul *vulpe* din această clasă, și *inimă*, se pierde valoarea semantică de „apreciere cromatică (c)”, fiind înlocuită cu alte valori semantice.

d) Se poate combina cu unele substantive colective din clasa \bar{I} : *rufărie, straie, îmbrăcăminte, vilvătaie, fluorescență* (12, v. Antranol).

e) Admite contextele generale ale substantivelor din clasa O_2 : *pulbere, mătase, stofă, lichid, tafta, atlas* sau alte contexte din această clasă : *lazur, cerneală*, dar nu admite alte substantive ca : *lapte, cărbune*.

În unele combinații cu substantive din această clasă, ca *sînge* și *piatră* pierde valoarea semantică de „apreciere cromatică (c)”, fiind înlocuită cu alte valori semantice.

f) Manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele abstracte din clasa \bar{O} în condițiile valorii seman-

Serii	Caracteristici combinatorii Terminării paradigmei a III-a	ANIMAT							INANIMAT				Randa- ment sintag- matic
		P						\bar{P}	O			\bar{O}	
		P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆		I	\bar{I}	O ₂		
10	albastru	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	[+]	5 (6)
11	albăstriu	-	-	-	-	0	+	0	+	+	+	-	4
	albăstrui	-	-	-	-	0	+	+	+	+	+	-	5
	albăstrel	-	-	-	-	-	0	0	+	-	-	-	1
	albăstrior	-	-	-	-	-	0	0	+	-	-	-	1
	bleu	-	-	-	-	0	0	-	+	+	+	-	3
12	opalin	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
	bleumarin	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
13	violet	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
	vioriu	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	4
14	lia	-	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	4
	violaceu	-	-	-	-	-	-	-	+	0	+	-	2
15	nov	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
	vinăt	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	+	7 (8)
16	vinețiu	-	-	-	-	-	+	0	+	+	+	-	4
17	indigo	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2

tice pe care o exprimă în mod obișnuit („apreciere cromatică (c)“), dar se poate combina cu unele substantive din această clasă când exprimă alte valori semantice, ca „melancolic, trist“, mai ales în stilul poetic, *tăcere, ciudă, tristețe, vrajă, tărie, limpezime*.

g) Lexemul *albastru* apare în combinații sintagmatice cu alte adjective nume de culoare, fiind așezat atât înainte cât și după acestea, sau în combinație cu alte adjective : *deschis, închis, palid*, când este așezat numai înaintea lor. În toate aceste cazuri se neutralizează opoziția semantică dintre seria 10 și seriile 11 și 12 (1) sau opoziția față de alte nume de culoare (2) prin pierderea semelor / (c) fără a p r o x i m a r e : (1) *pigment albastru intens* (12, v. *Albastru de fier*); *cristale albastre închise* (id., v. *Azurit*); *trece în albastru deschis* (id., v. *Pigmenți termofon*); (2) *pulbere neagră-albastră* (12, v. *Negru pentru lină*); *pulbere gri-albastră* (id., v. *Albastru Eboli B*).

6.3.1.1. Termenul care reprezintă seria 10, *albastru* se caracterizează printr-un randament sintagmatic mediu : cinci valențe pozitive, la care se adaugă încă una, în condițiile modificării sensului.

6.3.2.1. Termenii seriei 11 (*albăstriu, albăstrui, albăstrel, albăstrior, opalin, bleu*) au următoarele caracteristici combinatorii :

a) Față de substantivele clasei P manifestă incompatibilitate sintagmatică în toate situațiile. Numai termenul : *albăstrui* admite un contact reprezentând o parte a corpului omenesc : *vinele*.

b) Toți termenii seriei 11 nu admit contextele generale ale clasei de substantive \bar{P} , dar unii termeni ca : *albăstrui* pot admite alte contexte din această clasă, de ex. : *porumbel*. Pentru termenii *albăstriu, albăstrel, albăstrior* asemenea combinații pot fi considerate posibile numai ca valențe libere, iar termenii *bleu* și *opalin* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de toate substantivele clasei P.

c) Termenii : *albăstriu, albăstrui, opalin* și *belu* manifestă compatibilitate față de toate substantivele clasei I. Din

izvoarele cercetate s-au mai înregistrat următoarele contexte : pentru *albăstriu* : *lumini, văpaie, umbră, zare* ; pentru *albăstrui* : *abur* ; pentru *bleu* : *pijamae* ; pentru *albăstrel* : *flo-ricică, flăcări*.

d) Termenii : *albăstriu, albăstrui, bleu* admit contexte din clasa I ca : *rufărie, îmbrăcăminte*. Ceilalți termeni ai seriei 11 manifestă incompatibilitate sintagmatică față de această clasă de substantive.

e) Termenii : *albăstriu, albăstrui, opalin, bleu* admit contexte generale ale clasei O₂ de substantive : *pulbere, lichid, mătase, stofă*. S-au înregistrat și contextele : *omăt* pentru *albăstriu, postav* pentru *albăstrel*.

f) Față de toate substantivele clasei \bar{O} toți termenii seriei 10 manifestă incompatibilitate sintagmatică.

g) Termenii : *albăstrui, albăstriu, bleu* se pot combina cu alte adjective nume de culoare pentru a exprima culori de tranziție, când își păstrează valoarea semantică obișnuită : *culoarea ce o capătă firele este cea verde-albăstrie spălăcită* (17) ; *pulbere verde-albăstrie* (12, v. Verde alizarincianin F) ; *pulbere de culoare cenușie-albăstruie* (id., v. Gri de zinc).

6.3.2.2. Analiza distribuției termenilor seriei 11 oferă posibilitatea delimitării a două grupe, după cum una dintre ele (11 a) manifestă compatibilitate sintagmatică atât față de substantivele animate, cât și față de cele inanimate sau, după cum manifestă compatibilitate numai față de cele inanimate (11 b). Repartizarea în cele două grupe e următoarea : (11 a) *albăstriu, albăstrui, albastrel, albăstrior, bleu* și (11 b) *opalin*.

Așadar, dacă ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (11 b) este conținut în ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (11 a), dar nu și invers, înseamnă că elementele celor două grupe din seria 11 se află în *distribuție defectivă*.

În același timp însă, în contextul comun (substantive inanimate), termenii celor două grupe nu comută niciodată, ceea ce înseamnă că sînt în *distribuție defectivă noncontrastivă*⁵⁹ și că reprezintă unități echivalente.

⁵⁹ Cf. acest tip de distribuție la Ch. F. Hockett, (1947), p. 321—343.

6.3.2.3. De asemenea, analiza caracteristicilor combinației oferă posibilitatea delimitării relațiilor dintre termenii seriei 11 și prin diferențele de randament sintagmatic.

Se delimitează astfel : lexemul cu randamentul sintagmatic cel mai mare : *albăstrui* (cinci valențe pozitive), lexemele cu randament sintagmatic mediu : *albăstriu*, *bleu* (trei valențe pozitive) și lexemele cu randament sintagmatic mic : *opalîn* (două), *albăstrel* (una) și *albăstrior* (zero).

6.3.3. Termenul care reprezintă seria 12 (*bleumarin*) se caracterizează prin următoarele posibilități combinatorii :

a) Manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei P și \bar{P} în toate situațiile.

b) Admite majoritatea contextelor generale ale clasei I de substantive. În izvoarele cercetate s-au mai înregistrat următoarele contexte : *costum*, *șorț*, *basma*.

c) Admite unele contexte ale clasei \bar{I} de substantive, de ex. : *îmbrăcăminte*.

d) Admite contextele generale ale clasei O_2 de substantive : *pulbere*, *lichid*, *mătase*, *stofă*.

e) Manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele din clasa \bar{O} .

6.3.4.1. Termenii seriei 13 (*violet*, *vioriu*, *lila*) au următoarele posibilități combinatorii :

a) Cu substantivele clasei P :

— Numai termenul *violet* admite contextul *față* (a omului), exprimînd o apreciere cromatică posibilă numai în anumite condiții (boală, îngheț ș.a.).

— Numai termenul *vioriu* admite contextul *ochi* (ai omului).

Termenul *lila* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei P.

b) Termenii seriei 13 nu admit contextele generale ale clasei \bar{P} de substantive, totuși unele combinații cu substantive din această clasă sînt posibile pentru *vioriu*, de ex. *porumbei*.

c) Toți termenii seriei 13 admit contexte ale substantivelor din clasa I. Din izvoarele cercetate s-au mai înregistrat contexte : pentru *violet* : *flori*, *nouri* ; pentru *vioriu* : *zarea*, *umbră*, *lampă*, *cer*, *fir* ; pentru *lila* : *dungă*, *apus*.

d) Lexemele *violet* și *lila* admit contexte generale ale substantivelor din clasa \bar{I} , ca : *îmbrăcăminte*, *câlți*.

e) Lexemele *violet*, *vioriu* și *lila* admit contextele generale ale substantivelor din clasa O_2 (*pulbere*, *stofă*, *lichid*). Lexemul *violet* este utilizat și ca denumire a uneia din culorile spectrului solar, apărînd, cu această valoare, în contextul *culoare* sau *rază*.

f) Față de substantivele clasei \bar{O} manifestă incompatibilitate sintagmatică toți termenii discutați.

g) Termenii *violet* și *vioriu* se combină cu alte adjective nume de culoare, stînd atît înainte cît și după acestea, pentru a exprima aproximarea a două culori una față de cealaltă, ceea ce înseamnă că își păstrează valoarea semantică obișnuită. Culoarea cu care se combină poate fi apropiată sau nu : *pulbere violet-albastru închis* (12, v. Violet Acid G. B.) ; *pulbere brună-violetă* (12, v. Bordo deschis).

6.3.4.2. Analiza distribuției termenilor seriei 13 oferă posibilitatea delimitării mai multor grupe, după cum manifestă compatibilitate sintagmatică numai față de substantivele inanimite (13 a), sau după cum se pot combina atît cu substantive animate cît și inanimite (13 b). Repartizarea termenilor seriei 12 în aceste grupe este următoarea : (13 a) *lila* și (13 b) *violet* și *vioriu*.

Relațiile dintre aceste grupe se pot exprima astfel : dacă ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (13 a) este conținut în ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (13 b), dar nu și invers, înseamnă că elementele celor două grupe din seria 13 se află în *distribuție defectivă*. În același timp, întrucît în contextul comun (substantivele inanimite) termenii celor două grupe nu comută niciodată (fiind în variație liberă) înseamnă că se află în distribuție defectivă non-contrastivă⁶⁰ și reprezintă unități echivalente.

⁶⁰ Vezi o situație similară la nota 59, (la 6.3.2.2), unde se dă și trimiterea pentru definiția teoretică a acestui tip de distribuție.

6.3.4.3. Sub aspectul randamentului sintagmatic între termenii seriei 13 nu se stabilesc diferențe, întrucît toți se caracterizează printr-un randament sintagmatic mediu (*violet* și *vioriu* — patru valențe pozitive, *lila* — trei valențe pozitive).

5.3.5.1. Termenii seriei 14 (*violaceu* și *mov*) au următoarea distribuție :

a) Nu se combină cu substantivele din clasele P și \bar{P} .

b) Admit contextele generale ale clasei I de substantive.

În afară de acestea s-au mai înregistrat următoarele contexte : pentru *violaceu* : *lanț* și pentru *mov* : *pagini*, *potire*.

c) Lexemul *mov* admite contextele generale ale clasei I de substantive. Pentru termenul *violaceu* asemenea combinații ni se par posibile numai ca valențe libere.

d) Ambii termeni admit contexte generale ale clasei O₂, eventual și alte contexte, de ex. : *hîrtie*.

e) Termenii *violaceu* și *mov* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de clasa \bar{O} de substantive.

6.3.5.2. Analiza distribuției termenilor seriei 13 arată că toți termenii acestei clase apar în aceleași poziții (adică se pot combina numai cu substantive inanimite) și nu contractează niciodată un raport de comutare, ceea ce înseamnă că se află în raport de *variație liberă* și reprezintă, unii față de alții, *variante*.

6.3.5.3. Sub aspectul randamentului sintagmatic între termenii seriei 14 nu se stabilesc diferențe întrucît toți se caracterizează printr-un randament sintagmatic mic (*violaceu* — trei valențe pozitive, *mov* — două valențe pozitive).

6.3.6.1. Lexemul care reprezintă seria 15 (*vînat*) are următoarele caracteristici combinatorii :

a) Cu substantivele clasei P :

— Admite contextele *față*, *piele* (a omului), exprimînd însă o apreciere cromatică neobișnuită, determinată de un anumit motiv (*frig*, *ger*, în general).

Cu aceeași valoare semantică se utilizează și în contexte reprezentând alte părți ale corpului omenesc : *buze, mâini*.

— Admite contextul *ochi* (ai omului).

b) Admite numai unele contexte generale ale substantivelor din clasa P, de ex. : *pasăre* sau alte contexte reprezentând substantive din această clasă : *sitar*.

În contextul *cal* pierde trăsătura semantică (c) („albastru“), înlocuind-o cu altă apreciere cromatică („cenușiu, sur închis“), deci se neutralizează opoziția cu unii termeni din paradigma lui *alb* (în contextul *cal*, de exemplu).

c) Admite contextele generale ale clasei I de substantive. Din izvoarele cercetate s-au mai înregistrat contextele : *pată, fum, nor, cer, munte, codru*.

În anumite combinații cu substantive din această clasă valoarea semantică obișnuită se pierde total sau parțial : în contextul *zi* înseamnă „întunecat, închis“, iar în contextul *pătlăgea*, exprimă aprecierea cromatică obișnuită, dar mai important devine faptul că exprimă un anumit soi al acestei plante.

d) Nu admite contextele clasei \bar{I} .

e) Admite contextele generale ale substantivelor din clasa O_2 .

În anumite combinații cu substantive din această clasă, de ex. *piatră*, valoarea semantică obișnuită este înlocuită cu altă valoare („un anumit soi“).

f) În mod obișnuit, față de substantivele clasei \bar{O} manifestă incompatibilitate sintagmatică. Unele combinații sînt totuși posibile în stilul poetic (de ex. *ris, gol*), dar în condițiile pierderii valorii semantice de „apreciere cromatică“, care e înlocuită cu sensul de „sumbru, închis“.

g) Termenul *vinăt* se combină cu alte nume de culoare pentru a exprima nuanțe de tranziție, combinații în care își păstrează valoarea semantică obișnuită, de exemplu : *vinăt-plumburiu, vinăt-brumăriu*.

Pentru a exprima aceleași valori semantice se utilizează și combinațiile cu adjective ca *deschis, închis*, care se așază numai după numele de culoare : *vinăt-fumuriu închis, vinăt-vioriu deschis*.

6.3.6.2. Termenul *vinăt* se caracterizează printr-un randament sintagmatic mare (șase valențe pozitive).

6.3.7.1. Termenul care reprezintă seria 16 (*vinețiu*) are următoarele caracteristici combinatorii :

a) Cu substantivele din clasa P are posibilități combinatorii limitate, admițând numai contextul : *vine*, reprezentând o parte a corpului omenesc.

b) Nu admite contextele generale ale substantivelor din clasa \bar{P} și nu s-au înregistrat nici alte contexte, deci combinația poate fi considerată posibilă numai ca valență liberă.

c) Poate admite unele dintre contextele generale ale substantivelor din clasa I, de ex. : *rochie*, *basma*.

În afară de acestea, s-au mai înregistrat contextele : *cer*, *umbre*.

d) Poate admite unele contexte ale clasei \bar{I} de substantive : *îmbrăcăminte*, *câlți*.

e) Admite contextele generale ale substantivelor din clasa O_2 , de ex. : *pulbere*, *lichid*. În afară de acestea s-a mai înregistrat și contextul : *marmură*.

f) Nu se combină cu substantivele din clasa \bar{O} .

6.3.7.2. Termenul *vinețiu* se caracterizează printr-un randament sintagmatic mediu (patru valențe pozitive).

6.3.8.1. Termenul care reprezintă seria 17 (*indigo*) are următoarea distribuție :

a) Nu se combină cu substantivele claselor P și \bar{P} .

b) Admite unele contexte ale clasei I de substantive, ca *rochie*, *basma*.

c) Nu se admit contextele clasei \bar{I} de substantive.

d) Admite contextele generale ale clasei O_2 (*lichid*, *pulbere*, *stofă*) și se mai utilizează pentru a denumi una dintre cele șapte culori ale spectrului, în contextul *culoare* sau *rază*.

e) Manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele din clasa \bar{O} .

6.3.8.2. Sub aspectul randamentului sintagmatic termenul seriei 16 se caracterizează printr-un randament mic (două valențe pozitive).

6.3.9. Concluzii

6.3.9.1. Cu ajutorul tipurilor de distribuție stabilite mai sus și al raportului de comutare de care s-a ținut seama la analiza paradigmatică, se pot stabili următoarele serii de unități *invariante* în a III-a paradigmă a numerelor de culori :

(10) *albastru*

(11) *albăstrui, albăstriu, albăstrel, albăstrior, bleu, opalin*

(12) *bleumarin*

(13) *violet, vioriu, lila*

(14) *violaceu, mov*

(15) *vînăt*

(16) *vinețiu*

(17) *indigo*

6.3.9.2. Sub aspectul posibilităților combinatorii se constată că termenul-bază al paradigmei, *albastru* nu are cel mai mare număr de valențe pozitive, avînd un randament sintagmatic mediu (cinci valențe pozitive, la care se adaugă încă una în condițiile modificării sensului). În schimb, *vînăt* are un randament mare (șapte valențe pozitive, la care se adaugă încă una în condițiile modificării sensului). Toți ceilalți termeni ai paradigmei a III-a au posibilități combinatorii reduse.

6.3.9.3. Analiza sintagmatică a pus în evidență cîteva situații (contexte) în care termenii paradigmei a III-a pierd, total sau parțial, valorile semantice obișnuite, adică nu se definesc prin semele stabilite în sistemul studiat, avînd alte seme, caracteristice altor sisteme ale lexicului. În această situație sînt unele dintre contextele înregistrate la 6.3.1.1 (e, f) și la 6.3.8.1 (a, b, c, d, f).

Și în paradigma a III-a s-a constatat o situație în care se neutralizează opoziția semantică obișnuită în sistemul studiat (v. la 6.3.1.1 (g) și la 6.8.2)).

6.3.9.4. Rezultatele analizei sintagmatică a paradigmei a III-a din sistemul numelor de culori vor fi reprezentate într-un tabel (19) :

6.4. Analiza sintagmatică a paradigmei a IV-a

6.4.0. Clasele de lexeme din paradigma a IV-a a sistemului numelor de culori manifestă următoarele compatibilități și incompatibilități sintagmatică (v. tabelul 20).

6.4.1.1. Termenul *verde*, care reprezintă seria 18, apare în următoarele poziții :

a) Cu substantivele clasei P se combină în condiții limitate :

— Admite contextul *ochi*, ca singura posibilitate de a se combina cu substantivele acestei clase în condițiile păstrării valorii semantice obișnuite.

— Admite contextul *față* (a omului), când păstrează semul /apreciere cromatică/, dar pierde semul (d) („verde“), sensul exprimat fiind „palid dintr-o anumită cauză : „emoție, teamă, boală“.

— Se combină cu substantive care desemnează persoana umană în general, pierzând în această situație nu numai semul /apreciere cromatică/, ci și semul (d), înlocuind valoarea semantică obișnuită cu sensurile „viguros“ (în contextul *bătrîn*) și „îndrăzneț“ (în contextul *om...*).

b) Poate admite unele contexte generale ale clasei \bar{P} de substantive, ca : *animal, pasăre* ; alte combinații fiind : *broască, șopîrlă, lăcustă*.

În combinație cu substantivul *cai* din această clasă își pierde însă total sensul de apreciere cromatică.

c) Admite contextele generale ale clasei I de substantive. Din izvoarele cercetate s-au mai înregistrat contextele : *codru, luncă, undă, lăstar, trunchi, jghiab, câmpii, valuri, flamura*.

În unele combinații cu substantive din această clasă sensul de „apreciere cromatică (d)“ se pierde, fiind

Tabelul 20

Seri	Caracteristici combinatorii Termerii paradigmei a IV-a	ANIMAT							INANIMAT				Randament sintagmatic	
		P							P	O				O
		P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆	I		I	O ₂			
18	verde	-	[+]	[+]	-	+	-	+	+	+	+	[+]	5 (8)	
19	verzui	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	-	5	
	verziu	-	-	-	-	0	-	0	+	0	+	-	2	
	verzuriu	-	-	-	-	+	-	0	+	0	+	-	3	
	vernii	-	-	-	-	-	-	-	+	0	+	-	2	

înlocuit cu alte valori semantice, pentru care sînt distinctive alte trăsături semantice :

— în combinație cu substantivele desemnînd *plante* (are sensul de „plin de sevă“);

— în combinație cu substantivul *lemn* (are sensul „ud“ opus lui „uscat“);

— în combinație cu substantive desemnînd *fructe*, de ex. *caisă(e)* (are sensul „necopt“);

— în combinație cu substantivul *piei* (are sensul „neprelucrat“);

— în combinație cu substantivele *cuvinte*, *limbaj* (are sensul „adevărat“);

— în combinație cu substantivul *stele* are un sens figurat.

d) Admite unele dintre contextele generale ale substantivelor din clasa \bar{I} (de ex. : *îmbrăcăminte*) și se poate combina de asemenea și cu alte substantive din această clasă ca : *brădet*, *cărpiniș*.

e) Admite contextele generale ale substantivelor din clasa O_2 . Din izvoarele cercetate s-au mai înregistrat contextele : *postav*, *apă*, *papură*, *iarbă*, *cristale*.

f) Față de substantivele clasei \bar{O} manifestă incompatibilitate sintagmatică.

g) Se poate combina cu alte adjective nume de culoare, așezat înainte sau după ele, cînd pierde trăsătura semantică „fără aproximare“, neutralizînd astfel opoziția dintre seria 18 și seria 19. Același lucru se întîmplă și cînd se combină cu determinanți ca *deschis*, *închis* sau alți termeni cromatici : *cristale cenușii-verzi* (12, v. Azotură de Magneziu); *cristale verzi-brune* (id. Argint Vitelinic); *cristale verzi-gălbui* (id. v. Butrarufină); *pulbere verde-închisă* (id., v. Verde strălucitor).

6.4.1.2. Termenul *verde* se caracterizează printr-un randament sintagmatic mare (șase valențe pozitive și încă două valențe pozitive în condiții de modificare a sensului).

6.4.2.1. Termenii seriei 19 (*verzui*, *verziu*, *verzuriu*, *vernii*) au următoarea distribuție :

a) Cu substantivele clasei P :

— Se combină în contextul *ochi* numai termenii : *verzui*, *verzuriu*.

— În celelalte contexte ale clasei P termenii seriei 18 nu pot să apară, iar termenul *vernii* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de întreaga clasă a acestor substantive.

b) Termenul *verzui* se poate combina cu substantive din clasa \bar{P} . Pentru termenii *verziu* și *verzuriu* asemenea combinații pot fi considerate posibile numai ca valențe libere, iar termenul *vernii* manifestă incompatibilitate sintagmatică în această situație.

c) Toți termenii seriei 19 admit contextele generale ale substantivelor din clasa I. În afară de acestea, s-au mai înregistrat din izvoarele cercetate următoarele contexte : pentru *verzui* : *redingotă*, *șalvari*, *undă*, *surtuc* ; pentru *verziu* : *cer*, *floare*.

d) Termenul *verzui* se combină cu unele substantive din clasa \bar{I} , iar pentru ceilalți termeni asemenea combinații pot fi considerate posibile numai ca valențe libere.

e) Toți termenii seriei 19 admit contextele generale ale substantivelor din clasa O_2 . Din izvoarele cercetate s-au mai înregistrat contextele pentru *verzui* : *spumă*, *iarbă*, *lumină*.

f) Toți termenii discutați manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele din clasa \bar{O} .

g) Toți termenii seriei 18 se pot combina cu alte adjective nume de culoare, fiind așezați după acestea, combinații în care își păstrează valoarea semantică obișnuită : *pulbere neagră-verzuie* (12, v. Verde Agalma B) ; *pulbere cenușie-verzie* (id. v. Oxizi de Ceriu).

6.4.2.2. Faptele de distribuție discutate degajă noi relații între termenii seriei 19.

Astfel, se opune grupa (mulțimea) termenilor care manifestă compatibilitatea sintagmatică numai față de substantivele neanimate (19 a) grupei (19 b) care manifestă compatibilitate sintagmatică atât față de substantivele animate, cât și

față de cele inanimate. Repartizarea termenilor seriei 19 în aceste două grupe este următoarea: (19 a) *vernîl* și (19 b) *verzui*, *verziu*, *verzurîu*.

Așadar, dacă ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (19 a) este conținut în ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (19 b), dar nu și invers, înseamnă că elementele celor două grupe din seria 19 se află în *distribuție defectivă*. Întrucît însă în contextul comun (substantivele inanimate) termenii celor două grupe nu comută niciodată (sînt în variație liberă) înseamnă că sînt în distribuție defectivă non-contrastivă⁶¹ și reprezintă unități echivalente.

6.4.2.3. Sub aspectul randamentului sintagmatic, termenul *verzui* se caracterizează printr-un randament mediu (cinci valențe pozitive), iar termenii *verzurîu*, *verziu*, *vernîl* (primul — trei și ultimele — două valențe pozitive) printr-un randament mic.

6.4.3. Concluzii.

6.4.3.1. Cu ajutorul tipurilor de distribuție stabilite mai sus și al raportului de comutare de care s-a ținut seama la analiza paradigmatică, se pot stabili următoarele serii de unități *invariante* în paradigma lui *verde*:

(18) *verde*

(19) *verziu*, *verzui*, *verzurîu*, *vernîl*

6.4.3.2. Sub aspectul posibilităților combinatorii, se constată că termenul cu sfera cea mai largă (cea ce se concretizează prin cel mai mare număr de valențe pozitive — șase, la care se adaugă încă una, în condițiile modificării sensului) este *verde*, de care se apropie ca număr de valențe pozitive (cinci) numai *verzui*, toți ceilalți termeni avînd posibilități combinatorii reduse.

6.4.3.3. Analiza sintagmatică a pus în evidență un număr mai mare și mai variat de contexte în care termenul *verde*, în mai mare măsură și în mai mică măsură și alți termeni ai paradigmei, își pierd total sau parțial, valorile semantice obișnuite, definindu-se prin alte trăsături semantice, proprii

⁶¹ Vezi și notele 59 și 60.

altor sisteme lexico-semantice. În această situație sînt unele dintre contextele înregistrate la 6.4.1.1. (a, b, c).

Analiza sintagmatică a paradigmei lui *verde* a degajat o singură situație în care se neutralizează opozițiile semantice obișnuite în acest sistem, v. la 6.8.2.

6.4.3.4. Rezultatele analizei sintagmatice a paradigmei a IV-a din sistemul numelor de culori vor fi reprezentate într-un tabel (20) :

6.5. Analiza sintagmatică a paradigmei a V-a

6.5.0. Termenii din paradigma a V-a a sistemului numelor de culori au următoarea distribuție (v. tablou 21) :

6.5.1.1. Termenii *alb* și *dalb* din seria 20 apar în următoarele poziții :

a) Cu substantivele din clasa P :

— Lexemul *alb* se combină cu substantivul *rasă*, așezat după el, pentru a exprima aprecierea cromatică referitoare la grupe mari de oameni, care se caracterizează prin piele de culoare deschisă (albă). Lexemul *dalb* nu poate apărea în această poziție.

— Termenul *alb* admite contextul : *păr* (al omului), exprimînd însă nu numai o apreciere cromatică, căci se adaugă trăsături semantice suplimentare (alb din cauza bătrîneții, a vîrstei mai înaintate). Prin extindere poate să apară și în alte contexte de același gen : *sprînceană albă*, cu *sprîncenele albe*.

Termenul *dalb* manifestă incompatibilitate sintagmatică în această situație.

— Fără să fie o apreciere cromatică obișnuită, lexemul *alb* se poate referi și la culoarea *ochilor* umani : *m-a privit cu ochi albi*⁶² ; *albul scleroticii*⁶³ ; termenul *dalb* nu poate să apară nici în această poziție.

⁶² Vezi Camil Petrescu, *Patul lui Procust*, Editura Eminescu, București, 1970.

⁶³ Vezi Camil Petrescu, *Un om între oameni*, vol. I, Editura Tineretului, 1953.

— Termenul *alb* admite contextele *față, piele, chip*: de ex. *chip alb*; *piele albă*. Lexemul *dalb* nu apare nici în această poziție.

Ca și alte nume de culoare, prin extinderea acestei aprecieri cromatice, *alb*, dar și *dalb* se pot combina cu substantive care desemnează persoana umană în general: *femeia (voinică) albă*; *dalbă copiliță*; *dalbe frumuseți ale fetei*.

În unele combinații cu substantive de acest tip, de ex. *tînăr (tînără)* de la valoarea semantică reprezentînd o anumită apreciere cromatică, se trece la sensul „curat, neprihănit“.

— Numai lexemul *alb* poate să apară în context reprezentînd și alte părți ale corpului, de ex.: *dinți, mîini ș.a. : brațe albe*⁶⁴; *mînuțe albe*: *sînul alb, alba frunte*⁶⁵; *grumazurile albe*.

— Numai lexemul *alb* se poate combina cu substantive desemnînd colectivități de persoane, de ex.: *gărzi*, pierzînd însă în această combinație sensul de apreciere cromatică.

b) Cu substantivele din clasa \bar{P} se combină numai termenul *alb*, care admite atît contextele generale ale substantivelor din această clasă, cît și alte contexte, de ex.: *iepe, cal, cămilă, fluturi, porumbei, pești*.

În anumite combinații cu substantive din această clasă, de ex.: *pește, vite*, valoarea semantică obișnuită a lexemului *alb* este înlocuită cu alte valori semantice, care se definesc prin alte trăsături semantice.

c) Termenul *alb* admite atît contextele generale ale clasei I de substantive, cît și alte substantive din această clasă, de ex.: *scufie, mănuși, guler, pat, munte, floare, odaie, cătune, perini, luntrea, veșmînt*.

Termenul *dalb* nu admite contextele generale ale clasei I de substantive, dar poate să apară numai în cîteva combinații: *flori și veșminte*.

În anumite combinații cu substantive din clasa I, de ex.: *bilă, piine, rînd, săptămînă*, valoarea semantică obișnuită a lexemului *alb* este înlocuită cu alte valori semantice, care se definesc prin alte trăsături semantice.

⁶⁴ Vezi M. Eminescu, *Poezii*, Edit. pt. Literatură și artă, Buc., 1958, p. 34.

⁶⁵ Vezi A. Macedonski, (*op. cit.* la nota 55), p. 79, 113.

Valoarea semantică obișnuită a termenilor seriei 20 (*alb* și *dalb*) se pierde și în combinație cu substantive ca: *zi, noapte, lună, soare, stele*, sensul lor în această combinație fiind „luminos, strălucitor“. În aceeași situație se află termenul *alb* și în combinație cu substantivele: *părăluțe, rime, izvoare, incandescență*, când valoarea semantică este numai „strălucitor“, de ex.: *izvoare în stare de incandescență albă* (11).

În alte combinații cu substantive din această clasă ca *vînt, zile* se ajunge de la valoarea semantică de apreciere cromatică, dat fiind că culoarea albă e o culoare simpatică, la sensul figurat de „plăcut“.

d) Termenul *alb* admite contextele generale ale clasei I de substantive (de ex.: *rufărie, îmbrăcăminte*), iar termenul *dalb* manifestă incompatibilitate sintagmatică în aceste situații.

e) Numai termenul *alb* admite atît contextele generale ale clasei O₂ de substantive, cît și alte substantive din această clasă, de ex.: *pînză, substanță, spumă, marmură*.

În combinație cu substantivul *lumină*, *alb* păstrează trăsătura semantică „apreciere cromatică“, dar aprecierea cromatică respectivă are reprezentare numai ca termen științific în fizică și se definește în alte condiții: „lumina solară, nedespărțită în culorile spectrului“ (12, v. Spectrul continuu sau 11, v. Culoare). Fiind o noțiune importantă, combinația *lumină albă* depășește limitele fizicii și este înregistrată de toate dicționarele generale ale limbii române.

În anumite combinații cu substantive din această clasă, ca *hîrtie, pîine, vin*, semele ‘apreciere cromatică (a)’ este păstrat, dar distinctivă devine o trăsătură semantică suplimentară în fiecare dintre aceste combinații⁶⁶.

f) Termenii *alb* și *dalb* se pot combina cu substantive din clasa O, dar numai în condițiile pierderii valorii semantice obișnuite — „apreciere cromatică (e)“, care este înlocuită cu sensurile „curat, neprihănit, plăcut“, care se definesc prin alte seme. Cîteva contexte de acest fel, care s-au înregistrat în izvoarele cercetate sînt: pentru *alb* — *vis, vecie*, iar pentru *dalb* — *cîntări, visuri, basme, vitejie, simbol*.

⁶⁶ Căci *hîrtie albă* înseamnă „hîrtie nescrisă“, *pîine albă* înseamnă „un anumit soi de pîine, făcut din făină albă“, iar *vin alb* înseamnă „un anumit soi de vin“.

g) Numai lexemul *alb* poate să apară în combinații sintagmatice cu alte adjective nume de culoare, așezat înaintea sau după acestea, dar în toate aceste situații pierde trăsătura semantică „fără aproximare“, neutralizându-se astfel opoziția dintre acest termen și seriile 21, 22, 23 din aceeași subclasă sau neutralizându-se, de asemenea, opoziția față de alți termeni cromatici din alte subclase ale paradigmei numelor de culori⁶⁷ : *metal alb argintiu* (12, v. Ruteniu); *rochia este de culoare roz-albă*.

6.5.1.2. Faptele de distribuție discutate degajă noi relații între termenii, considerați variante, care aparțin seriei 19.

Astfel, termenii seriei 20 apar în aceleași poziții (adică se pot combina atât cu substantive animate, uman, cât și cu inanimate), dar se exclud în anumite poziții (numai *alb* este admis de contextele animat P₁, P₃, P₄, P₅, P₆ și P). Așadar, termenii *alb* și *dalb* sînt în variație liberă în anumite contexte, dar se exclud în alte contexte, ceea ce înseamnă că cei doi termeni ai seriei 19 apar în *distribuție parțial complementară*⁶⁸.

Așadar, pe baza criteriului distribuției complementare și al echivalenței semantice, cei doi termeni ai seriei 19 pot fi considerați *variante combinatorii*.

6.5.1.3. Sub aspectul randamentului sintagmatic, între termenii seriei 20 se stabilește o diferență frapantă : *alb* are un randament sintagmatic foarte mare (toate valențele pozitive — zece) și *dalb* are un randament sintagmatic mic (numai două valențe pozitive).

6.5.2.1. Termenii seriei 21 (*albiu, albui, albinu, alburu, albicios, albuș, albuleș, albișor, albior, albicel, albel, bălănel, bălănuș, bălăior*) au următoarea distribuție :

a) Cu substantivele clasei P :

— Nici unul dintre termenii acestei clase nu se combină cu substantivul *rasă*.

— Admit contextul *păr* (al omului) variantele⁶⁹ : *alburu* : *sprînceană alburie*.

⁶⁷ În toate situații se exprimă o aproximare, de cele mai multe ori o aproximare în minus, a unei culori.

⁶⁸ Vezi această situație și în alte cazuri, la 6.3.5.2.

⁶⁹ Subliniem că : lexemele *bălănel* și *bălăior* nu admit, atunci cînd conțin semul (e), contextul *păr*.

— Se combină cu substantivele *față, piele, obraji* următorii termeni ai acestei serii: *bălăior, bălănel, bălănuț*⁷⁰, *albîșor*, eventual și *albicel, albel*, pentru care asemenea combinații pot fi considerate valențe libere.

— Numai lexemul *alburii* se utilizează pentru aprecierea cromatică a *ochilor* omului, avînd însă în această situație sensul „de culoare albastră“ sau „verde spălăcită“, deci se neutralizează opoziția dintre *alb* și respectiv *verde* și *albastru*.

— Numai termenii *bălănel, bălănuț* și *bălăior* se combină cu substantive desemnînd persoana umană în general⁷¹.

b) Numai termenii: *alburii* și *albicios* admit contextele generale ale clasei \bar{P} de substantive, dar cîțiva dintre ceilalți termeni ai seriei 21 se pot combina cu cîteva substantive din această clasă: *bălăior* cu *animale, albel* cu *boi, albicios* cu *porumbei*⁷².

c) Termenii: *albiu, albu, albicios, alburii, albinii* pot admite contextele generale ale clasei I de substantive. În afară de acestea, din izvoarele cercetate s-au mai înregistrat contextele: pentru *albiu*: *rîu, nor, dungă*; pentru *alburii*: *nori, lumină, boltă, neguri*; pentru *albicios*: *luceafăr, dungă, umbră*; pentru *albiu*: *nufăr, poale*.

Termenii: *albuș, albuleș, albuieș, albiu, albinel, albel* deși nu admit în mod obișnuit contextele generale ale substantivelor din clasa I, pot admite, eventual, unele contexte din această clasă⁷³.

Termenii: *bălăior, bălănel, bălănuț* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele din această clasă, ca și față de toate substantivele inanimite.

d) Numai termenii *alburii* și *albicios* pot admite contextele generale ale clasei \bar{I} de substantive (ca: *rufărie, îmbrăcămîne*). Pentru *alburii* s-au mai înregistrat contextele: *flăcăraie, neguri*.

⁷⁰ Toți acești trei termeni cînd se definesc prin trăsăturile semantice ($1 \cup e \cup m_1$) manifestă incompatibilitate sintagmatică față de contextul *păr*.

⁷¹ În acest domeniu pot să apară și alți termeni care s-ar putea încadra în această clasă. de ex.: *porumbei albicioși*, dar care nu ne interesează pentru că nu se utilizează în limba standard.

⁷² Pentru *bălăior, bălănuț* v. la 6.8.2.

⁷³ Și nici dicționarele nu dau exemplificări.

e) Termenii : *alburiiu*, *albicios*, eventual *albiu*, *albui*, *albiniiu* (ca valențe libere) pot admite contextele generale ale clasei O_2 de substantive. În afară de acestea s-au mai înregistrat contextele : pentru *albicios* : *materie*, *zăpadă*, *argilă* ; pentru *alburiiu* : *lumină* ; pentru *albișor* : *scrobeală*.

f) Toți termenii seriei 21 manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele din clasa \bar{O} .

g) Termenii : *albiu*, *albui*, *albiniiu*, *albicios*, *alburiiu* se pot combina cu alte adjective nume de culoare, păstrându-și, în general, valoarea semantică obișnuită. Termenul *alburiiu* în situația de mai sus, sau în combinație cu substantivul *culoare*, pierde semul (e), păstrând numai trăsătura „aproximare în minus“, valoarea semantică a acestor combinații fiind de a exprima nuanțele șterse, deschise, spălăcite ale oricărei culori.

6.5.2.2. Faptele de distribuție discutate degajă noi relații între termenii, considerați variante, care aparțin seriei 21.

Astfel, se delimitează grupa (mulțimea) care manifestă compatibilitate sintagmatică numai față de substantivele animate (21 a), față de grupa (mulțimea) termenilor care se pot combina atât cu animate cât și cu inanimate (21 b). Repartizarea termenilor seriei 21 în aceste grupe e următoarea : (21 a) *bălănel*, *bălănuț*, *bălăior* și (21 b) *albiu*, *albui*, *albiniiu*, *albior*, *albicel*, *albel*, *alburiiu*, *albicios*, *albișor*.

Relațiile dintre grupele de termeni din seria 21 se pot exprima astfel : dacă toate pozițiile termenilor grupei (21 a) sînt și ale termenilor grupei (21 b), dar nu și invers, înseamnă că acești termeni sînt în distribuție defectivă. În același timp, cei doi termeni comută în poziția P_2 și reprezintă serii de unități invariante ⁷⁴.

6.5.2.3. De asemenea, analiza caracteristicilor combinatorii oferă posibilitatea delimitării relațiilor dintre termenii seriei 21 și prin diferențele de randament sintagmatic.

Se delimitează astfel : lexemele cu randament sintagmatic mediu *alburiiu* (cinci valențe pozitive), *albicios* (patru valențe pozitive) și *albișor* (trei valențe pozitive), lexemele cu randament sintagmatic mic (*bălănel* și *bălăior* — cu două valențe

⁷⁴ Vezi și note la 59, 60, 61.

pozitive și *albiu*, *albui*, *albinu*, *albuț*, *albuleț*, *albior*, *albicel*, *albel*, *bălănuț* — toate cu o singură valență pozitivă).

6.5.3.1. Termenii care reprezintă seria 22 (*alboi*, *lilial*) au următoarele caracteristici combinatorii :

a) Cu substantivele clasei P nu se combină nici unul dintre termenii discutați, în nici o situație.

b) Termenul *alboi* admite unul dintre contexte generale ale clasei \bar{P} de substantive (*cîine*) și contextul *porc* (*porci*) din aceeași clasă ⁷⁵. Termenul *lilial* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei \bar{P} .

c) Termenul *lilial* nu admite contextele generale ale substantivelor din clasa I, dar poate admite alte contexte din această clasă ⁷⁶.

d) Cu substantivele claselor \bar{I} , O_2 și \bar{O} , termenii seriei 22 nu se combină.

6.5.3.2. Faptele de distribuție discutate degajă noi relații între termenii, considerați variante, care aparțin seriei 21.

Astfel, se opune termenul *alboi* care admite numai combinația cu substantivele clasei \bar{P} , termenului *lilial*, care se poate combina numai cu substantivele clasei I.

Așadar, dacă cei doi termeni ai seriei 22 nu pot apărea niciodată în aceleași contexte înseamnă că se află în *distribuție complementară*.

Pe baza criteriului distribuției complementare și al echivalenței semantice, ei pot fi considerați *variante combinatorii*.

6.5.3.3. Ambii termeni ai seriei 22 se caracterizează printr-un randament sintagmatic foarte mic : o singură valență pozitivă.

6.5.4.1. Termenii seriei 23 (*crem*, *ecru*, *grej*) au următoarea distribuție :

a) Toți manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele claselor P și \bar{P} .

⁷⁵ Acestea fiind singurele posibilități înregistrate de dicționare.

⁷⁶ Posibilitățile combinatorii sînt, oricum, reduse, căci, fiind adjectiv neologic, este înregistrat numai de unele dicționare și fără exemplificări.

b) Toți termenii seriei 23 admit unele dintre contextele generale ale clasei I de substantive (de ex. *rochie, batic*).

c) Toți termenii seriei 23 pot admite unele dintre contextele generale ale clasei \bar{I} de substantive (*crem* și *ecru* pot admite contextele *rufărie, îmbrăcăminte, grej* poate să se combine cu *îmbrăcăminte*).

d) Termenii seriei 23 pot apărea în contextele generale ale clasei O_2 de substantive, de ex. : *mătase, pînză*. Unii dintre termeni pot să apară și în alte contexte, de ex. : *cristale crem* (12, v. Albastru de Bromtimol).

e) Toți termenii seriei 23 manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei \bar{O} .

6.5.4.2. Întrucît termenii seriei 23 apar în aceleași poziții și nu contractează niciodată un raport de comutare înseamnă că se află în raport de *variație liberă*.

6.5.4.3. Termenii seriei 23 au un randament sintagmatic mic — trei valențe pozitive.

6.5.5.1. Termenii seriei 24 (*sur, siv, sein, gri*) au următoarea distribuție :

a) Cu substantivele din clasa P :

— Toți termenii manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivul *rasă*.

— Termenii *sur, siv* și *gri*⁷⁷, admit contextul *păr*, în care nu poate însă să apară, în mod obișnuit, *sein*⁷⁸.

— Prin extinderea aprecierii cromatice privind *părul*, numai termenul *sur* se poate utiliza cu referire la substantive desemnînd persoana umană în general (*individ, bărbat, femeie*), ceilalți termeni ai seriei 24 neputînd să apară în asemenea contexte.

⁷⁷ În unele lucrări științifice și chiar în limba standard, *gri* se poate utiliza, chiar frecvent, pentru desemnarea culorii părului uman.

⁷⁸ Termen, de altfel, utilizat doar izolat în limba literară standard. În aceeași situație e și *siv*.

— În celelalte contexte ale clasei P, termenii seriei 24 nu pot să apară.

b) Admit contexte din clasa \bar{P} toți termenii seriei 24. Din izvoarele cercetate s-au mai înregistrat contextele : pentru *sur* : *dulăi, cai, lup, taur, graur, cuc* ; pentru *siv* : *lînă* (a țigăilor), *coamă, vite, porumbei*⁷⁹ ; pentru *sein* : *lînă, găină* ; pentru *gri* : *porumbei*⁸⁰.

c) Cu substantivele din clasa I se combină numai termenii *sur* și *gri*, care admit o parte din contextele generale, dar și alte contexte, ceilalți termeni (*siv* și *sein*) manifestând incompatibilitate sintagmatică în aceste situații. Din izvoarele cercetate s-au înregistrat contextele pentru *sur* : *munte, drum, ger, boltă, seară* și pentru *gri* : *rochie, pată*.

d) Numai termenii *sur* și *gri* admit unele contexte din clasa \bar{I} (de ex. : *îmbrăcăminte*).

e) De asemenea, numai termenii *sur* și *gri* admit contexte generale din clasa O_2 de substantive, de ex. : *mătase, stofă, pulbere*. Pentru *sur* s-a mai înregistrat contextul *ceață*.

f) Toți termenii seriei 24 manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei \bar{O} .

g) Mai ales termenul *gri* se utilizează în combinație cu alte nume de culoare, apropiate sau nu, ca apreciere cromatică, de ex. : *gri-negricioase, pulbere gri-roșie* (12, v. Acid sulfosalicilic). De asemenea sînt posibile combinațiile cu alți determinanți care se referă de asemenea la aprecierea cromatică, aproximînd-o : *pulbere gri închis* (id. v. Albastru diago indigo).

6.5.5.2. Analiza distribuției termenilor seriei 24 oferă posibilitatea delimitării mai multor grupe, după cum manifestă compatibilitate sintagmatică numai față de substantivele animate (24 a) — *sein* și *siv* sau atît față de substantivele animate, cît și inanimate (24 b) — *sur* și *gri*. La rîndul lor, cei doi termeni ai subclasei (24 a) se diferențiază prin trăsăturile combinatorii, căci unul dintre termeni, *siv*, poate să apară numai în context animat — animal, iar *sein* are trăsătura combinatorie animat în general (uman și animal).

⁷⁹ În acest domeniu se utilizează și forme speciale, neînregistrate de dicționare, de ex. : *sivate*.

⁸⁰ De ex. în lucrarea citată la nota 54, p. 24, 25, 183, 184.

Relațiile dintre subclasele de termeni din seria 23 se pot exprima astfel : dacă ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (24 a) este conținut în ansamblul contextelor în care apar termenii seriei (24 b), dar nu și invers, înseamnă că elementele celor două subclase se află în *distribuție defectivă*. Întrucât însă, în contextele comune termenii celor două grupe nu comută niciodată, înseamnă că reprezintă unități echivalente.

6.5.5.3. Sub aspectul randamentului sintagmatic se diferențiază *sur*, care are un randament mediu (șase valențe pozitive), față de ceilalți termeni ai seriei 24 care au un randament mic (*gri* — trei valențe pozitive, *siv* — două și *sein* — una).

6.5.6.1. Termenii seriei 25 (*suriu* și *suratic*) apar în următoarele combinații :

a) Cu substantivele clasei P :

— Termenul *suriu* admite contextul *păr* sau alte contexte echivalente (de ex. : *barba* omului), iar pentru *suratic* combinațiile de acest fel fiind considerate posibile numai ca valență liberă.

— În toate celelalte contexte ale clasei P, termenii seriei 25 nu pot să apară.

b) Termenii seriei 25 admit unele contexte generale ale clasei \bar{P} (*animal*, *pasăre*), iar pentru termenul *suriu* s-a mai înregistrat contextul *vacă*.

c) Termenii seriei 25 admit unele contexte generale ale substantivelor din clasa I (de ex. : *casă*, *rochie*), iar pentru *suriu* s-au mai înregistrat contextele : *nor*, *perdea*.

d) Termenii seriei 25 pot admite, eventual, unele contexte ale clasei \bar{I} de substantive, de ex. : *îmbrăcăminte*.

e) Termenii seriei 25 pot apărea în unele contexte generale ale clasei O_2 de substantive, de ex. : *stofă*, *mătase*, iar pentru *suriu* s-au înregistrat contextele *postav* și *lumină*.

f) Termenii seriei 25 manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei \bar{O} .

6.5.6.2. Intrucît termenii seriei 25 apar în aceleași poziții și nu pot comuta niciodată, înseamnă că se află în raport de variație liberă.

6.5.6.3. Termenii seriei 25 au un randament sintagmatic mic (*suriu* — patru valențe pozitive și *suratic* — trei).

6.5.7.1. Lexemele : *bălai, bălan, blond, blondin, plăviș, plăvai, plăvan, albei, albineț*⁸¹, care nu au fost grupate⁸² în seriile delimitate în paradigma a V-a a sistemului numelor de culori (deși conțin semul (a)), manifestă următoarele compatibilități sintagmatice :

a) Cu substantivele din clasa P :

— Nici unul dintre termenii de mai sus nu admite contextul *păr*⁸³ sau alte contexte echivalente (*plete, barbă*).

— Admit contextele *piele, față* (privind o culoare mai mult sau mai puțin albă) termenii : *bălai, bălan, blond, blondin*⁸⁴, *albei, albineț*.

— Se combină cu substantivul *ochi* numai termenul *albineț*.

— Cu substantivele desemnînd persoana umană în general (de ex. : *om, badea, puica*) se combină termenii : *albineț, albei, cărunt*.

Pot să apară în aceste contexte, dar în condiții oarecum diferite, căci presupun și alte aprecieri cromatice⁸⁵ termenii : *bălai, bălan, blond, blondin*.

⁸¹ Dicționarele spun despre el „(regional, despre oameni) *blond, bălai*“.

⁸² Vezi analiza unora dintre ei (*bălai, bălan, blond, blondin, plăviș, plăvai*), sub alte aspecte la 6.1.

⁸³ Atunci cînd se definesc ca /apreciere cromatică (e)/ (termenii citați la nota 81). Acești termeni admit însă contextul *păr* cînd se definesc ca /apreciere cromatică (a)/, v. la 6.1.

⁸⁴ Acești termeni nu admiteau acest context cînd se defineau ca /apreciere cromatică (a)/.

⁸⁵ Se extinde nu numai /aprecierea cromatică (e)/ (referitoare la pielea omului), ci și /aprecierea cromatică (a)/ (referitoare la părul omului), v. și la 6.1 sau la 6.8.2.

⁸⁶ Cînd se definesc ca /apreciere cromatică (e)/, ceea ce nu se întîmplă cînd se definesc ca /apreciere cromatică (a)/, v. la 6.1.

— Manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei P numai termenii : *plăvai*, *plăvan* și *plăviț*⁸⁶.

b) Deși nu admit contextele generale ale clasei \bar{P} , se pot combina totuși cu unele contexte din această clasă termenii : *bălai*, *bălan*, *plăviț*, *plăvan*, *plăvai*⁸⁷. Contextele în care pot apărea acești termeni sînt : *vacă*, *oaie*, *mieori* (*bălai*); *cal* (*bălan*); *vaci*, *boi* (*plăvai*, *plăvan*); *miorită* (*plăviț*).

Ceilalți termeni manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei P.

c) În mod obișnuit, termenii discutați nu se combină cu substantive din clasa I.

d) Toți termenii acestei categorii manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele din clasele \bar{I} , O_2 și \bar{O} .

6.5.7.2. Analiza distribuției termenilor discutați duce la delimitarea a două grupe, după cum manifestă compatibilitate sintagmatică numai față de substantivele clasei P (30 a) sau numai față de substantivele clasei \bar{P} (30 b) sau se pot combina cu substantive din ambele clase (P și \bar{P}) (30 c).

Repartizarea termenilor în aceste grupe este următoarea : (30 a) *albei*, *albineț*, *blond*, *blondin*, (30 b) *plăvai*, *plăviț*, *plăvan* și (30 c) *bălan*, *bălai*.

Relațiile dintre aceste grupe de termeni se pot exprima astfel : dacă termenii grupelor (30 a) și (30 b) nu pot apărea niciodată în aceleași contexte, întrucît primii se combină numai cu substantive animate — uman, iar cei de ai doilea numai cu substantive animate — animal, înseamnă că se află în *distribuție complementară*. Pe baza criteriului distribuției complementare, termenii primelor două grupe reprezintă *variante combinatorii*. În același timp, dacă ansamblul contextelor în care apar termenii grupelor (30 a) și (30 b) este conținut în ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (30 c), dar nu și invers, înseamnă că relațiile dintre primele grupe și ultima sînt de *distribuție defectivă*. În același timp însă, întrucît în contextul comun al termenilor celei

⁸⁷ În ultimele trei exemple se exprimă atît aprecierea cromatică (e), cît și „alb-gălbui“ sau „alb-cenușiu“. De aceea, cînd se combină cu substantive din clasa P, acești termeni se încadrează numai în paradigma a V-a și nu în paradigma I (v. și la 6.8.7).

de a treia categorii, cu termenii primei și respectiv celei de a doua categorii, termenii discutați nu comută niciodată înseamnă că sînt în *distribuție complementară non-contrastivă* și reprezintă unități echivalente.

6.5.7.3. Sub aspectul randamentului sintagmatic acești termeni au un randament mediu sau mic (*bălai, bălan* — trei valențe pozitive și *albei, blond, blondin, plăvai, plăviț, plăvan* — două valențe pozitive).

6.5.8.1. Lexemele *cărunt* și *grizonant* nu au fost grupate în seriile delimitate în paradigma a V-a a numelor de culori⁸⁸, deși conțin semul (e). Acești termeni pot apărea în următoarele contexte :

a) Cu substantivele clasei P :

— Ambii termeni admit numai contextul *păr* și prin extinderea aprecierii cromatice, numai termenul *cărunt* se poate combina cu substantive desemnînd persoana umană în general.

b) Față de substantivele clasei \bar{P} , ambii termeni manifestă incompatibilitate sintagmatică.

c) Cu substantivele din clasa I, acești termeni nu se combină în mod obișnuit, cu excepția termenului *cărunt*, care admite numai cîteva contexte (*munți, stînci, codri*) și numai în condițiile unui sens figurat.

d) Ambii termeni manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele din clasele \bar{I} , O_2 și \bar{O} .

6.5.8.2. Întrucît termenii discutați apar în aceleași poziții și nu pot comuta niciodată, înseamnă că se află în raport de *variație liberă*.

6.5.8.3. Ambii termeni au un randament sintagmatic mic : *cărunt* — două valențe pozitive, la care se adaugă încă una în condițiile unui sens figurat, și *grizonant* — o valență pozitivă.

⁸⁸ Ei pot fi parțial echivalenți cu *sur, gri* (cînd se definesc ca „jurnătate alb, jumătate negru), dar se pot defini și ca „alb, cam alb, aproape alb, sau mai mult sau mai puțin albit“ despre părul omului.

6.5.9. Concluzii

6.5.9.1. Cu ajutorul tipurilor de distribuție stabilite mai sus și al raportului de comutare de care s-a ținut seama la analiza paradigmatică, se vor stabili următoarele serii de unități invariante în paradigma a V-a a sistemului numelor de culori.

- (20) *alb*
*dalb*⁸⁹
- (21 a) *bălănel, bălănuț, bălăior*
- (21 b) *albiu, albui, albinu, albior, albicel, albel, alburiu, albicios, albișor*
- (22) *alboi*
lilial
- (23) *crem, ecru, grej*
- (24) *sein, siv, sur, gri*
- (25) *suriu, suratic*
- (30) *albei, albineț, blond, blondin, plăvai, plăviț, plăvan, bălan, bălai*

6.5.9.2. Sub aspectul posibilităților combinatorii se constată că termenul *alb* are toate valențele pozitive (una realizată în condițiile modificării de sens) și deci randamentul sintagmatic cel mai mare nu numai în subclasa din care face parte, ci și în paradigma numelor de culori în general.

6.5.9.3. Analiza sintagmatică a pus în evidență o serie de aspecte mai complexe și anume: contextele în care termenii paradigmei a V-a pierd total sau parțial, valorile semantice obișnuite, adică se definesc prin alte seme, specifice altor sisteme lexico-semantice. În această situație sînt unele dintre contextele înregistrate la 6.5.1.1 (a, b, c, e, f), 6.5.2.1. (a).

Analiza sintagmatică a paradigmei a V-a a pus în evidență un număr mult mai mare de situații caracteristice sistemului numelor de culori (v. la 6.5.1.1. (a), 6.5.7.).

6.5.9.4. Rezultatele analizei sintagmatice a paradigmei a V-a din sistemul numelor de culori vor fi sistematizate într-un tablou (22):

⁸⁹ Am înregistrat în rînduri diferite la aceeași serie variantele combinatorii, spre deosebire de variantele libere pe care le-am notat în șir continuu.

Serii	Caracteristici combinatorii Termenii paradigmei a V-a	ANIMAT							INANIMAT				Randa-ment sintagmatic
		P						\bar{P}	O			\bar{O}	
		P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆		I	\bar{I}	\bar{O}_2		
20	alb dalb	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	[+] [+]	10 (11) 2 (3)
21 a	oălănel oălănuț oălăior	-	+	+	-	-	-	0 0 +	-	-	-	-	2 1 1
21 b	albiu albui albinu alburu albicios albuț albuleț albuieț albișor albior albicel albel	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1 1 1 5 (6) 4 1 1 1 3 (4) 1 1 1 1
22	alboi lilial	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1 1

23	ecru	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
	crem	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
	grej	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
24	siv	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	2
	sein	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1
	sur	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	-	5
	gri	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	-	6
25	suriu	-	-	-	+	-	-	-	+	+	+	-	4
	suratic	-	-	-	0	-	-	-	+	+	+	-	3
30	albei	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
	albineț	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	4
	blond	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
	blondin	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
	plăvai	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1
	plăvan	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1
	plăviț	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1
	bălan	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	3
	bălai	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	3
	cărunt	-	+	-	+	-	-	-	(+)	-	-	-	1
	grizonant	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	2 (3)

În combinație cu anumite substantive desemnând obiecte concrete, lexemul *negru* pierde sensul „apreciere cromatică (f)“, dat fiind că sintagma realizează în ansamblu un sens unic și nou, diferit de al elementelor componente. Aceste contexte sînt : *bilă, bubă, vărsat, bursă, post*.

În alte cîteva contexte, de la sensul „apreciere cromatică (f)“ s-a ajuns prin deplasare sau extindere la sensul „întunecos“ ; contextele în care se înregistrează acest sens derivat, înregistrat de dicționare ca un sens distinct, sînt : *noapte, vale (văi), codru, măgură*.

d) Admite unele contexte din clasa \bar{I} , de exemplu : *îmbrăcăminte*.

În schimb însă, în combinație cu alt substantiv din clasa \bar{I} , *rufărie (rufe)* de la sensul „apreciere cromatică (f)“ s-a ajuns la sensul „murdar“ (înregistrat ca sens distinct de dicționare) pentru definirea căruia sînt necesare și alte trăsături semantice.

e) Manifestă compatibilitate sintagmatică atît față de contextele generale din clasa O_2 : *mătase, stofă, pulbere, lichid*, cît și față de alte substantive din această clasă : *mușama, tafta, ape, cărbune (Agate)*.

În combinație cu anumite substantive din această clasă (de ex. : *pîine, vin*), lexemul *negru* pierde, parțial sau total, semul (f).

f) Lexemul *negru* nu se combină în mod obișnuit cu substantivele din clasa \bar{O} . Combinațiile sînt posibile numai cu cîteva substantive din această clasă și numai în condițiile pierderii totale a sensului „apreciere cromatică (f)“, înlocuit prin sensul „nefericit, amărit“, care se definește prin alte trăsături semantice. Asemenea contexte sînt : *robie, pre-sentiment*⁹¹ sau : *veșnicie, gînduri, întristare, durere*.

g) Lexemul *negru* apare în combinații sintagmatice cu alte adjective nume de culoare, fiind așezat înainte sau după

⁹¹ Același sens se poate realiza și în combinație cu un substantiv din clasa I : *zile*.

acestea sau în combinație cu adjective ca : *deschis, închis, intens*, când este așezat numai înaintea lor. În toate aceste cazuri se neutralizează opoziția semantică dintre seria 26 și seria 27 sau alți termeni cromatici, prin pierderea semelor /*(f) fără a proxima re*/, scopul unor asemenea combinații fiind tocmai exprimarea nuanțelor.

Înregistrăm câteva dintre contextele de acest fel : *are culoare neagră-brună* (12, v. Azotură de Uran); *pulbere neagră-cenușie* (id., v. Benza Cenușiu), *colorant negru-intens* (id., v. Negru de anilină); *bucăți negre închise* (id. v. Negrul lui Vidal).

6.6.1.2. Termenul *negru* care reprezintă seria 26 se caracterizează printr-un randament sintagmatic mare (nouă valențe pozitive și încă două valențe pozitive în condițiile modificării sensului).

6.6.2.1. Termenii seriei 27 (*negriu, negricios, negrior, negruț, smedior, smedișor*) manifestă următoarele compatibilități sintagmatice :

a) Cu substantivele clasei P :

— Nici unul dintre termenii acestei clase nu se combină cu substantivul *rasă*.

— Admit contextele *față, piele* termenii : *negricios, smedior, smedișor*.

Termenii *negricios* și *negrior* admit contextul *păr*.

Termenii *smedior* și *smedișor* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de acest context, ca și față de orice alte contexte în afară de cel de mai sus și contextele reprezentînd persoana umană în general.

Față de substantivul *ochi* manifestă compatibilitate sintagmatică numai termenii : *negriu* și *negrișor*.

— Se combină cu substantivele desemnînd persoana umană în general, presupunînd, ca și la alte adjective nume de culoare, o apreciere cromatică cu referire la mai multe părți ale corpului (*piele, păr, ochi*) termenii : *negricios (om,*

mîndră, directorul, român, băiețandru, băiat); *negruț* (față, eu); *negrișor* (flăcău); *smedior* (domniță); *smedișor* (fetiță).

Lexemele *negrior* și *negriu* nu apar în asemenea combinații.

b) Termenii *negrior*, *negruț*, *negriu*, *negrișor*, *smedior*, *smedișor* manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei \bar{P} , iar pentru lexemul *negricios* combinația cu substantive din această clasă poate fi considerată valență liberă.

c) Lexemul *negricios* poate admite unele contexte ale clasei \bar{I} de substantive, de ex. : *îmbrăcăminte*. Ceilalți termeni (*negrior*, *negriu*, *negruț*, *negrișor*, *smedior*, *smedișor*) manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele acestei clase.

d) Termenul *negricios* admite contextele generale ale clasei I de substantive sau alte contexte din această clasă, de ex. : *fîșie*. Ceilalți termeni ai seriei 26 nu se pot combina cu substantive din această clasă.

e) Dintre termenii seriei 27, numai *negricios* se poate combina cu substantive din clasa O_2 .

f) Toți termenii seriei 27 manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei \bar{O} .

6.5.2.2. Faptele de distribuție discutate degajă noi relații între termenii, considerați variante, care aparțin seriei 27.

Astfel, se opune grupa (mulțimea) termenilor care exprimă „aprecierea cromatică negru (f) cu aproximare în minus“ ($f \cup m_1$) numai cu referire la substantive animate uman (27 a), față de mulțimea (27 b) pentru care nu este distinctivă această trăsătură (se pot combina atît cu substantive animate cît și inanimate). Repartizarea termenilor seriei 27 în aceste grupe este următoarea : (27 a) *smedior*, *smedișor* și (27 b) *negrior*, *negrișor*, *negruț*, *negriu*, *negricios*.

Așadar, dacă ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (27 a) este conținut în ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (27 b), dar nu și invers, înseamnă că

elementele celor două grupe din seria 27 se află în distribuție defectivă.

Intrucît termenii celor două grupe ale seriei 27 comută în cîteva poziții (P_2 de ex.) și se află deci în distribuție contrastivă, reprezintă două serii de unități *invariante*.

6.6.2.3. De asemenea, analiza caracteristicilor combinatorii oferă posibilitatea delimitării relațiilor dintre termenii seriei 27 și prin diferențele de randament sintagmatic.

Se delimitează astfel : lexemul cu randament sintagmatic mare : *negricios* (șapte valențe pozitive) și lexemele cu randament sintagmatic mic : *negriu* și *negrișor* (trei valențe pozitive), *smedior* și *smedișor* (două valențe pozitive) și *negrior* și *negruț* (o valență pozitivă).

6.6.3.1. Lexemele *smead*, *oacheș*, *brun*, *brunet* care nu au fost repartizate în seriile delimitate în paradigma a VI-a⁹² a numelor de culori manifestă următoarele compatibilități sintagmatice :

a) Cu substantivele calsei P :

— Toți acești termeni manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivul *rasă*.

— Admit contextul *păr* termenii : *brun*, *brunet*.

Toți acești termeni se combină cu substantivele *față*, *piele* (a omului).

Prin extinderea acestei aprecieri cromatice, termenii *smead*, *oacheș*, *brunet* se combină și cu substantive desemnînd persoana umană în general. S-au înregistrat astfel contextele : *împăratul*, *dumnealui*, *ea*, *unul* pentru *smead* ; *fete*, *voinici*, *om*, *femeie*, *grecii* pentru *oacheș* ; *june*, *fată* pentru *brunet*.

b) Cu substantivele din clasa \bar{P} se poate combina numai lexemul *oacheș*⁹³, dar, în asemenea combinații, se pierde

⁹² Intrucît pot exprima culoarea (f) atît cu, cît și fără aproximație (dicționarele le definesc ca „negru, cam negru“...).

⁹³ Dicționarele îl definesc în primul rînd ca termen cromatic care desemnează culoarea închisă a ochilor, părului, sprîncenelor oamenilor. Se menționează și se pot utiliza cu referire la lucruri, dar numai rar și cu sens figurat.

semul (f). păstrându-se numai trăsătura semantică de „apreciere cromatică“ (1), la care se adaugă alte trăsături semantice (aprecierea cromatică se realizează numai în anumite condiții, la oi trebuie să existe pete colorate în jurul ochilor, iar caii trebuie să aibă ochi de culori diferite).

c) Nici un termen din această categorie nu admite contextele generale ale clasei I de substantive, deși termenii *oacheș* și *brun* pot să apară în câteva combinații cu substantive din această clasă. Astfel s-au înregistrat contextele: *viorele*, *pîine*, *linie* pentru *oacheș* și *pete* pentru *brun*.

d) Toți termenii din această categorie manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei \bar{I} .

e) Cu substantivele din clasa O_2 se poate combina numai lexemul *brun*, de ex. : pulbere (12), v. Verde Naftalen Acid J) sau *limonit* (id. v. Limonit).

f) Față de substantivele din clasa \bar{O} toți termenii din această categorie manifestă incompatibilitate sintagmatică.

g) Cu alte adjective nume de culoare se poate combina numai lexemul *brun*, păstrându-și valoarea semantică obișnuită, de ex. : *are culoare neagră-brună* (12, v. Azotură de Uran).

6.6.3.2. Analiza distribuției termenilor *smead*, *oacheș*, *brun*, *brunet* duce la delimitarea a două grupe, după cum manifestă compatibilitate sintagmatică numai față de substantivele clasei P (31 a) sau atât față de substantivele clasei P, cât și față de substantivele clasei I (31 b). Repartizarea termenilor în aceste grupe este următoarea : (31 a) *smead*, *brunet* și *oacheș* și (31 b) *brun*.

Relațiile dintre aceste grupe de termeni se pot exprima astfel : dacă ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (31 a) este conținut în ansamblul contextelor în care apar termenii grupei (31 b), dar nu și invers, înseamnă că elementele celor două grupe se află în *distribuție defectivă*. Întrucît termenii celor două grupe nu comută niciodată în contextul comun (substantive animate) înseamnă că reprezintă unități echivalente.

6.6.3.3. De asemenea, analiza caracteristicilor combinatorii oferă posibilitatea delimitării relațiilor dintre termenii din această categorie și prin diferențele de randament sintagmatic. Astfel, termenul *brun* are un randament sintagmatic mediu (patru valențe pozitive), iar ceilalți termeni au un randament mic (*oacheș* — trei valențe pozitive, *smead* și *brunet* — două valențe pozitive).

6.6.4. Concluzii.

6.6.4.1. Cu ajutorul tipurilor de distribuție stabilite mai sus și al raportului de comutare de care s-a ținut seama la analiza paradigmatică, se stabilesc următoarele serii de unități invariante în paradigma a VI-a :

(26) *negru*

(27 a) *smedior, smedișor*

(27 b) *negriu, negricios, negrior, negrișor, negruț*

(31) *smead, brunet, oacheș, brun.*

6.6.4.2. Sub aspectul posibilităților combinatorii, se constată că termenul cu sfera cea mai largă este *negru* (opt valențe pozitive, la care se adaugă încă două în condițiile modificării sensului). De acesta se apropie numai *negricios*, căci toți ceilalți termeni ai paradigmei lui *negru* au posibilități combinatorii reduse.

6.6.4.3. Analiza sintagmatică a pus în evidență câteva situații în care termenii paradigmei lui *negru* pierd, total sau parțial, valorile semantice obișnuite, definindu-se prin alte trăsături semantice, care caracterizează alte sisteme ale vocabularului. În această situație sînt unele dintre contextele înregistrate la : 6.6.1.1. (a, c, d, e, f).

Și în paradigma lui *negru* există câteva contexte în care se neutralizează opozițiile obișnuite în sistemul numelor de culori (v. la 6.6.1.1. (g), v. și la 6.8.2).

6.6.4.4. Rezultatele analizei sintagmatică a paradigmei a VI-a din sistemul numelor de culori vor fi reprezentate într-un tabel (23) :

Serii	Caracteristici combi- natorii Termenii paradigmei a VI-a	ANIMAT							INANIMAT				Randa- ment sintag- matic
		P						\bar{P}	O			\bar{O}	
		P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆		I	\bar{I}	\bar{O}		
26	regru	+	-	+	+	+	[+]	+	+	+	+	[+]	8 (10)
27 a	smedior	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
	smedişor	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
27 b	regriu	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	-	3
	regricos	-	+	+	+	-	+	0	+	+	+	-	7
	regrior	-	-	-	+	-	-	-	0	-	-	-	1
	regrişor	-	+	-	+	+	-	-	0	-	-	-	3
	negruţ	-	+	-	-	-	-	-	0	-	-	-	1
31	snead	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
	brunet	-	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	3
	cacheş	-	⊕	+	-	-	-	[+]	[+]	-	-	-	2 (3)
	brun	-	-	+	+	-	-	-	+	-	+	-	4

6.7. Analiza sintagmatică a numelor de culori care nu s-au încadrat în paradigmele sistemului numelor de culori din limba română contemporană

6.7.0. Din motivele arătate (v. la 4.3) există o categorie de termeni⁹⁴, reprezentînd *structura referențială* a numelor de culori, care nu au fost analizați cu ajutorul procedeeleor de analiză structurală⁹⁵, întrucît ei nu se pot defini decît prin obiect.

Pentru a verifica utilitatea și contribuția procedeeleor de analiză structurală folosite, vom încerca extinderea⁹⁶ studiului posibilităților combinatorii și la acești termeni.

Aceasta se poate realiza în măsură mai mare în cazul unor termeni care prezintă o echivalență semantică aproximativă⁹⁷, întrucît în acest caz se poate încerca să se stabilească relațiile dintre acești termeni cu ajutorul distribuției⁹⁸ (6.7.1).

În cazul celorlalți termeni cromatici desemnări indirecte (6.7.2) studiul posibilităților combinatorii nu se poate realiza în condițiile unei echivalențe semantice⁹⁹, ceea ce înseamnă

⁹⁴ Termenii cromatici desemnări indirecte.

⁹⁵ Aceste procedee s-au putut aplica numai termenilor *desemnări directe*, care reprezintă *structura de semnificație*.

⁹⁶ Chiar dacă e parțială și limitată.

⁹⁷ Ne referim la termenii, pe care dicționarele îi definesc „de culoarea cafelei“ mai mult sau mai puțin închise. Sub aspectul extralingvistic, aceste culori nu reprezintă culori spectrale, ceea ce face să apară dificultăți în denumire, rezolvate numai prin referirea la un obiect. Termenii cuprinși în această categorie sînt, de aceea, majoritatea *desemnări indirecte* (termeni formați de la numele unui obiect): *cafeniu*, *ciocolatiu*, *lemnii*, *castaniu*, *căpriu*, *căprui*. Chiar acei termeni care în limba română nu mai apar ca desemnări indirecte (au o structură simplă sub aspectul formanților) ca: *maro(n)*, *havan* reprezintă în limba din care i-am împrumutat (respectiv franceza), tot nume de obiecte. Pe baza echivalenței semantice am inclus aici încă cîțiva termeni: *maroniu* (*maro(n)* + *-iu* = „aproape maro, care bate în maro“), *șaten* și *bej*.

⁹⁸ Întrucît am admis că se poate stabili între ei o echivalență semantică aproximativă.

⁹⁹ După cum s-a mai spus termenii respectivi nu pot fi considerați ca echivalenți semantici pentru că trimit la obiecte diferite. Ca și în cazul de mai sus (6.7.1) o echivalență semantică aproximativă s-ar putea stabili totuși, mai ales în măsura în care, pentru unii dintre ei, dicționarele propun o comparație cu o culoare primară: *vișiniu* „roșu ca vișina“. În aceste condiții vom încerca să grupăm acești termeni indicînd aproximativ paradigma de care se apropie în exprimarea unei aprecieri cromatice.

că nu vom putea folosi distribuția pentru a stabili relațiile dintre ei. În consecință ne vom limita să indicăm posibilitățile combinatorii sub forma unui tablou, a cărui utilitate constă mai ales în faptul că ne indică utilizarea acestor termeni în limbă.

6.7.1.1. Analizînd posibilitățile combinatorii ale termenilor : *cafeniu*, *ciocolatiu*, *lemnii*, *castaniu*, *căpriu*, *căprui*, *maro(n)*, *maroniu*, *havan*, *șaten*, *bej*¹⁰⁰ în același mod cu termenii încadrați în paradigmele numelor de culori, se constată (v. tabloul 24) că :

a) Cu substantivele din clasa P se pot combina numai termenii : *castaniu*, *șaten*, *căpriu* și *căprui*. Acești termeni admit următoarele contexte : *castaniu*¹⁰¹ și *șaten* numai contextul *păr*, iar *căpriu* și *căprui* numai contextul *ochi*.

Ceilalți termeni manifestă incompatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei P.

b) Numai termenii *cafeniu* și *castaniu* admit unele contexte din clasa P. Astfel, pentru *cafeniu* s-au înregistrat contextele : *veveriță*, *copoi*, iar pentru *castaniu* : *cal*.

Termenul *căpriu* în contextul *oi*, din clasa \bar{P} , își modifică valoarea semantică însemnînd „cu lina roșiatică“.

c) Aceeași termeni care manifestă compatibilitate sintagmatică față de substantivele clasei I, pot admite și unele contexte din clasa \bar{I} , de ex. : *îmbrăcăminte*.

d) Tot termenii de mai sus admit contexte din clasa O_2 : *mătase*, *stofă*, *pulbere*, *lînă*, *postav*.

e) Față de substantivele din clasa \bar{O} toți termenii din această categorie manifestă incompatibilitate sintagmatică.

¹⁰⁰ Se poate adăuga și *brun*.

¹⁰¹ Termenul *castaniu* poate apărea, cu totul accidental, și în contextul *ochi*.

6.7.1.2. Stabilirea calității de *variantă* sau *invariantă* a unităților de mai sus cu ajutorul distribuției nu se poate face însă decât pentru acei termeni care sînt echivalenți (cu o aproximație mică) din punct de vedere semantic¹⁰². În această situație sînt: *cafeniu* și *maro(n)* (32 a), pe de o parte și *castaniu*, *șaten*, *căpriu* și *căprui* (32 b), pe de altă parte.

Termenii grupei (32 a) se combină mai ales cu inanimate, dar și cu animate non-uman¹⁰³. Întrucît termenii acestei grupe apar în aceleași poziții și nu pot comuta niciodată, înseamnă că se află în raport de *variație liberă*.

Termenii grupei (32 b) se combină toți numai cu animate, dar apar în contexte diferite: *castaniu* și *șaten* numai în contextul *păr*, iar *căpriu* și *căprui* numai în contextul *ochi*. Întrucît termenii grupei (32 b) nu pot apărea niciodată în aceleași contexte, se află în *distribuție complementară*, reprezentînd, în consecință, *variante combinatorii*.

6.7.1.3. Sub aspectul randamentului sintagmatic, termenii discutați aici au: fie randament mediu (*cafeniu*, *bej* — patru valențe pozitive), fie randament mic (*maro(n)*, *maroniu*, *havan*, *ciocolatiu*, *lemniiu* — trei valențe pozitive, *castaniu* — două, *șaten*, *căpriu*, *căprui* — una).

6.7.1.4. Rezultatele analizei sintagmatice de mai sus vor fi reprezentate într-un tabel (24)¹⁰⁴:

6.7.2. Posibilitățile combinatorii ale celorlalți termeni cromatici desemnări indirecte din limba română vor fi reprezentate numai într-un tabel (25)¹⁰⁵ pentru motivele arătate la 6.7.0.

¹⁰² Printre alte dovezi, semnalăm și faptul că dicționarele le definesc unele prin altele.

¹⁰³ *Cafeniu* se combină în mod curent cu substantive din clasa P, ceea ce se întîmplă numai rar cu *maro(n)*.

¹⁰⁴ Absența unei cifre în rubrica *serii* din tabelul 24 înseamnă că termenii respectivi nu mai sînt repartizați serii.

¹⁰⁵ În ultima rubrică cifra romană indică paradigma de ai cărei termeni se apropie mai mult sau mai puțin în exprimarea aprecierii cromatice.

Serii	Caracteristici combinațiilor Termenii	ANIMAT						INANIMAT				Randa- ment sintag- matic	
		P						\bar{P}	O				\bar{C}
		P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆		I	\bar{I}	O ₂		
	maro(n)	-	-	-	-	-	-	0	+	+	+	-	3
	cafeniu	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	4
	castaniu	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	2
	șaten	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1
	căpriu	-	-	-	-	+	-	[+]	-	-	-	-	1 (2)
	căprui	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	1
	bej	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
	maroniu	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
	havan	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
	ciocolatiu	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
	lemnii	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3

6.8. Raportul dintre numele de culori aparținând unor paradigme diferite din sistemul numelor de culori

6.8.1. Relațiile sintagmatice dintre numele de culori primare (*galben, roșu, albastru, verde, alb și negru*).

6.8.1.1. Urmărind posibilitățile combinatorii ale numelor de culori primare se pot stabili câteva observații :

— Toate numele de culori primare au posibilități combinatorii largi, concretizate într-un număr mare de valențe pozitive, fără ca acesta să fie totuși egal.

Cel mai mare număr de valențe pozitive, rezultat din compatibilitățile cu toate clasele de substantive, capacitate pe care nu o au celelalte nume de culoare, îl realizează *alb* (unsprezece valențe pozitive); termenii *galben, roșu, negru* au un randament ceva mai mic (opt — nouă valențe pozitive), iar termenii *albastru* și *verde* au cel mai mic număr de valențe pozitive (cinci-șase).

— Majoritatea termenilor discutați se pot combina cu substantivul *rasă*, care reprezintă clasa P_1 , excepție făcând doar termenii *albastru* și *verde*.

— Cu substantivele clasei P_2 , numele de culori primare se combină în mică măsură. Cei doi termeni care au această compatibilitate (*alb* și *galben*) nu apar totuși în această poziție în mod obișnuit.

— Majoritatea numelor de culori primare (*galben, roșu, alb, negru*) admit contextele claselor P_3 și P_4 . Singurii termeni care nu au această posibilitate (vezi și mai sus, sînt *albastru* și *verde*, care au, tocmai de aceea, un randament sintagmatic mai mic.

— Toate numele de culori primare se combină cu substantivele clasei P_5 și cu substantivele claselor \bar{P} și O (I, \bar{I} și O_2).

— Majoritatea numelor de culori primare (*roșu, albastru, alb și negru*) se pot combina și cu substantivele din clasa \bar{O} , ceea ce nu se întîmplă în mod obișnuit cu celelalte nume de culori. Această compatibilitate sintagmatică este totuși con-

Caracteristicii combinatorii	ANIMAT							INANIMAT				Randa- ment sintag- matic	Cf. para- dig- ma-
	P						\bar{P}	O			\bar{O}		
	P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆		I	\bar{I}	O ₂			
limoniu	-	-	+	-	-	-	+	+	-	+	-	3	I
chihlim- băriu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
șofrăniu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
untdelem- niu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
nisipiu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
alămiu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	4	
cînepiu	-	-	-	+	-	-	+	+	-	+	-	2	
tutuniu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
portocaliu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
morcoviu	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	3	
mieriu	-	-	-	-	0	-	-	+	-	+	-	2	
auriu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	3 (4)	

(îm)bujora ^t	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2
porfiriu	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
profiriu	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	3
purpuriu	-	-	0	-	-	+	-	+	+	+	-	4
purpuros	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
purpurat	-	-	-	-	-	-	+	0	-	+	-	2
rubiniu	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	4
rubinos	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
vişiniu	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	4
cireşiu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
cărămiziu	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	4
zmeuriu	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	3
trandafiriu	-	+	+	-	-	-	-	+	0	+	-	4
arămiu	-	-	-	+	-	-	0	+	-	+	-	3
ruginiu	-	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	4
stacojiu	-	+	+	-	-	-	+	+	0	+	-	6
sîngeriu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
scoruşiu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
răsurii	-	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	3

Caracteristicile combinatorii	ANIMAT							INANIMAT				Randa- ment sintag- matic	Cl. sub- clasa para- dig- ma- tică
	P						\bar{P}	O			\bar{O}		
	P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆		I	\bar{I}	O ₂			
Termeni													
azuriu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2	III
azurat	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
siniliu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2	
sinilit	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1	
liliachiu	-	-	-	-	-	-	-	+	0	-	-	2	
stînjeniu	-	-	-	-	-	-	-	+	0	-	-	2	
toporaşiu	-	-	-	-	-	-	-	+	0	-	-	2	
pătlăgniu	-	-	-	-	-	-	-	+	0	-	-	2	
micşuniu	-	-	-	-	-	-	-	+	0	-	-	2	
prăzuliu	-	-	-	-	-	-	-	+	0	+	-	2	IV
fisticăiu	-	[+]	-	-	-	-	-	+	0	+	[+]	2 (3)	
broticăiu	-	-	-	-	-	-	-	+	0	+	-	2	
măslăiu	-	-	+	-	-	-	-	+	0	+	-	3	
argintiu	-	-	-	0	-	-	+	+	+	+	-	5	V
ninsoriu	-	-	-	+	-	-	-	+	+	+	-	3	

coliliu	-	-	-	+	-	-	0	+	-	+	-	3
cenușiu	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	-	6
prăfuriu	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	3
fumuriu	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	4
plumburiu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
șoriciu	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1
oțeliu	-	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	3
brumăriu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	4

V

funinginiu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
funinginos	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1
tuciuriu	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	3
corbiu	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	2
corbos	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	1
păcuriu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	2
pămîntiu	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	3
chimioniu	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	[+]	2
mohorit	-	[+]	[+]	+	-	-	+	+	+	+	-	5 (7)
ebenin	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	1

VI

diționată, căci se realizează numai în condițiile unei modificări de sens sau, cel puțin, al unui sens figurat. Observațiile făcute mai sus se pot constata și în tabelul 26.

6.8.1.2. Așadar, avînd posibilități combinatorii largi, numele de culori primare nu se diferențiază din punct de vedere sintagmatic, în afară de faptul (ne semnificativ, de altfel) că termenii *albastru* și *verde* au posibilități mai reduse.

6.8.2. Neutralizarea opozițiilor semantice în sistemul numelor de culori.

6.8.2.1. Deși noțiunea de *neutralizare* a fost mai puțin utilizată la nivelul analizei lexico-semantice¹⁰⁶, vom pune în evidență câteva situații la nivelul sistemului numelor de culori care sînt manifestări ale acestui fenomen, întrucît reprezintă *suprimarea*, în anumite condiții, a unei opoziții, care în alte condiții își păstrează valabilitatea la nivelul sistemului lexico-semantic studiat. Așadar, degajarea fenomenului neutralizării are o condiționare *sintagmatică* și s-a putut face numai în această etapă a analizei, întrucît nu apare în inventar, ci în succesiunea unităților lingvistice.

6.8.2.1. O situație de neutralizare a opozițiilor caracteristice sistemului numelor de culori este reprezentată de apariția în contextul *față*¹⁰⁷ (a omului) a următoarelor nume de culori: *galben* (și alți termeni din paradigma I: *gălbejit*, *gălbineț*, *gălbejos*), *alb*, *livid*, *palid*, *pămîntiu*, eventual chiar *verde*. Fiecare din acești termeni, care în mod obișnuit aparțin unor paradigme diferite de nume de culori, pierde semul care indică această apartenență (respectiv: /a/ pentru *galben*, *gălbineț*, *gălbejit*, *gălbejos*, /e/ pentru *alb*, *livid*, *palid*, /f/ pentru

¹⁰⁶ O definiție adaptată la specificul analizei lexicale apare la Dubois (1962), p. 62. Reținem de aici precizarea că neutralizarea opozițiilor semantice se realizează în condiții definite extralingvistice.

¹⁰⁷ Sau alte contexte echivalente: *chip*, *piele*.

¹⁰⁸ Am inclus aici și unii termeni desemnări indirecte, întrucît e evident că este vorba de culori diferite care, într-un anumit context, semnifică aceeași apreciere cromatică.

Tabelul 26

Caracteristici combinatorii	ANIMAT								INANIMAT			Randa- ment sintag- matic		
	P				P̄				C				Ō	
	P ₁	P ₂	P ₃	P ₄	P ₅	P ₆	I	Ī	Ō ₂					
Termeni														
galben	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	[+]	9
roșu	+	-	+	+	[+]	+	+	+	+	+	+	+	[+]	8 (10)
albastru	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	+	[+]	5 (6)
verde	-	[+]	[+]	-	+	-	+	+	+	+	+	+	[+]	5 (8)
alb	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	[+]	10 (11)
negru	+	-	+	+	+	[+]	+	+	+	+	+	+	[+]	8 (10)

*pămîntiu*¹⁰⁸, /d/ pentru *verde*, exprimînd toate „o anumită (aproximativ aceeași) apreciere cromatică”¹⁰⁹.

6.8.2.2. O altă situație de neutralizare a unei opoziții semantice dintre termenii aparținînd unor paradigme diferite din sistemul numelor de culori este reprezentată de apariția în contextele *față*, *piele* (a omului), deci în contextul substantivelor din clasa P₃ a termenilor *măsliniu*, *tuciuriu*¹¹⁰, *negricios*, *smead*, *smedișor*, *oacheș*, *brun*. În această situație neutralizarea se realizează prin pierderea semelor /d/ și /f/.

6.8.2.3. Alt caz de neutralizare este apariția în contextul *ochi* (ai omului), deci în contextul substantivelor din clasa P₅ a termenului *alburii* (prin pierderea semului /e/) și termenii *verde* sau *albastru*.

6.8.2.4. Un caz mai complex de neutralizare îl constituie termenii : *bălan*, *bălai*, *bălănel*, *bălănuț*, *bălăior*, *plăvai*, *plăviu*, *plăviș*, *blond*, *blondin*, care au fost încadrați atît în paradigma I, pentru că au semul /a/ (cînd apar în contextul substantivelor din clasa P₄ — *păr*), cît și în paradigma a V-a, pentru că au semul /e/ (cînd apar în contextul substantivelor din clasa P₃ — *față*, *piele*) sau în contextul substantivelor din clasa P).

Fenomenul neutralizării se realizează atunci cînd termenii discutați apar în contextul substantivelor din clasa P₂ (substantive desemnînd persoana umană în general, ca : *bărbat*, *femeie* etc.), cînd se neutralizează opoziția dintre *alb* și *galben*, întrucît ambele seme coexistă¹¹¹ (/a/ și /e/).

6.8.2.5. O situație de neutralizare la nivelul termenilor unei singure paradigme a numelor de culori se realizează prin apariția în contextul substantivelor din clasa P₄ (*părul* omului) a termenilor *alb*, *cărunt*, *sur* și *grizonat*. În acest caz, se pierde semul /m₃/ („aproximarea față de altă culoare /f/“), păstrîndu-se numai semul /e/, la care se adaugă o trăsătură semantică suplimentară („din cauza bătrîneții“).

¹⁰⁸ La care se adaugă o trăsătură semantică, dintr-o anumită cauză (boală, emoție etc.).

¹¹⁰ Vezi și nota 108.

¹¹¹ Indivizii respectivi au atît părul de culoare galbenă, cît și pielea de culoare albă.

6.9. Concluzii privind analiza sintagmatică a numelor de culori

6.9.0. Cercetarea sintagmatică a numelor de culori permite să se tragă o serie de concluzii, atât cu caracter practic¹¹², privind sistemul lexico-semantic studiat (6.9.1), cât și cu caracter teoretic, privind posibilitățile de cercetare structurală în lexic și rezultatele care se pot obține; în același timp se pot verifica unele ipoteze emise în această privință (6.9.2).

6.9.1.1. Descrierea sintagmatică a numelor de culori din limba română contemporană s-a realizat prin interpretarea articolelor din dicționarele generale ale limbii române din punctul de vedere al comportării contextuale a *cuvintelor*¹¹³ care exprimă în primul rînd o anumită apreciere cromatică, dar care pot exprima și alte valori semantice, deci s-a avut în vedere întreg conținutul semantic al cuvintelor așa cum sînt înregistrate de dicționarele limbii române.

În felul acesta s-a obținut o descriere reală a unui fragment al lexicului limbii române, care să țină seama și să pună în evidență toată complexitatea faptelor.

S-au stabilit așadar, condițiile exacte și în același timp și limitele în care trăsăturile semantice degajate prin analiza paradigmatică pot defini termenii studiați. Astfel, alături de contextele în care termenii studiați realizează valorile semantice stabilite, există contexte în care se realizează valori definite prin alte trăsături semantice. Rezultă deci, că analiza sintagmatică a realizat nu numai o descriere de detaliu a sistemului numelor de culori în limba română, ci și o descriere corectă.

¹¹² În afara celor privind analiza sintagmatică a fiecărei paradigme din sistemul numelor de culori, cum s-a văzut la sfîrșitul fiecărui paragraf.

¹¹³ Spre deosebire de analiza paradigmatică, care a avut în vedere lexemele (unul dintre sensuri, ca substanță semantică lingvistic formată; în acest caz, substanța semantică este „o anumită apreciere cromatică“).

6.9.1.2. În ceea ce privește posibilitățile combinatorii ale numelor de culori în limba română, în afara concluziilor trase pe parcurs, se mai pot face următoarele observații :

a) Cu substantivele abstracte din clasa \bar{O} , pentru care determinarea printr-o apreciere cromatică este improprie, combinațiile se pot realiza numai în condițiile unei modificări de sens sau, cel puțin, în condițiile unui sens figurat. Chiar în aceste condiții limitate, această capacitate nu o au decît destul de puține nume de culori, în primul rînd unele dintre numele de culori primare (*roșu, albastru, alb, negru*) și încă câteva (*mohorît, dalb, gălbui, auriu, vînăt, roz*)¹¹⁴.

b) În afara compatibilităților și incompatibilităților pe care diferitele nume de culori le pot manifesta față de restul claselor de substantive, se pot realiza modificări ale valorii semantice obișnuite de apreciere cromatică, fie în cazuri izolate, reprezentate de anumite contexte dintr-o clasă de substantive (1), fie în limitele unei întregi clase de substantive (2)¹¹⁵. Dacă situațiile din prima categorie au fost semnalate pe parcurs și la concluziile parțiale, numele de culori care pot realiza combinații sintagmatice cu anumite clase de substantive numai cu modificare de sens (a doua situație) sînt următoarele : *verde, fistichiu, blond, pal(id), gălbejos, rumen, rumeior, roz, vînăt, alburîu, albișor, cărunț*, deci un număr destul de mic față de totalul numelor de culori din limba română.

c) Numele de culori cu randament sintagmatic mare sînt destul de reduse față de ansamblul vocabularului cromatic, singurul termen care realizează combinațiile cu toate clasele de substantive fiind *alb*.

Acești termeni sînt în primul rînd numele de culori primare : *galben, roșu, albastru, verde, negru* și un număr destul de redus de alți termeni : *gălbui, gălbeniu, gălbenicios ; roșiatic, roșcat ; vînăt, albăstriu ; verzui ; alburîu, sur, negricios, mohorît, stacojiu, argintiu, cenușiu*.

¹¹⁴ Desigur că, în stilul poetic, unde libertatea lingvistică e mai mare, se pot înregistra și alți termeni sau alte combinații.

¹¹⁵ În tablourile care însoțesc descrierea sintagmatică apar numai acestea.

6.9.2.0. Rezultatele analizei sintagmatice permit citeva observații cu caracter teoretic sau metodologic.

6.9.2.1. Analiza paradigmatică la nivelul lexicului nu poate să țină seama decât de unul dintre sensurile cuvântului polisemantic (numit fie lexem, fie semem de diferiți autori și din diferite puncte de vedere), fiind astfel o analiză incompletă, mai ales pentru aceste cuvinte.

Din alt punct de vedere, datele analizei paradigmaticice sînt indispensabile pentru analiza sintagmatică, care poate să meargă la detaliu, avînd în vedere atît cuvintele unei anumite limbi, pe de o parte, cît și posibilitățile concrete de utilizare (sau, mai precis, de combinare) a acestor cuvinte. În felul acesta, analiza sintagmatică permite degajarea situațiilor în care se manifestă semele caracteristice sistemului studiat ¹¹⁶, obținîndu-se astfel date complete și exacte.

Cu alte cuvinte, analiza paradigmatică a realizat o segmentare la nivelul amplexării presupuse de cercetarea lexico-semantică, iar precizia analizei oferite de cercetarea sintagmatică este posibilă numai în aceste condiții. Astfel, în etapa reprezentată de analiza sintagmatică, invariantele stabilite prin analiza paradigmatică își păstrează această calitate și numai clasele de elemente lexicale echivalente se pot diferenția (în funcție de capacitățile combinatorii); aceste situații sînt apoi calificate ca variante (de diferite tipuri) sau ca invariante, în funcție de diferitele tipuri de distribuție stabilite de lingvistica structurală.

6.9.2.2. Analizînd *cuvintele*, descrierea sintagmatică are în vedere și posibilitatea unor elemente lexicale de a avea mai multe sensuri (sau *polisemia*), aspect care a trebuit să fie neglijat în cercetarea paradigmatică.

În același timp, din punctul de vedere al sistemului lexico-semantic stabilit, aceste *sensuri care nu exprimă o anumită apreciere cromatică* în cadrul unui cuvînt polisemantic reprezintă zone limitrofe, de tangență dintre mai multe sisteme ale limbii, fiind, probabil, *zone mai puțin structurate sau nestructurate ale lexicului*. Ele *dovedesc*, în orice caz,

¹¹⁶ Așa cum au fost stabilite la Analiza paradigmatică.

organizarea mai puțin stringentă a sistemului lexico-semantico 117.

6.9.2.3. Întrucît sensurile cuvintelor polisemantice, care exprimă nu numai o anumită apreciere cromatică se descriu cu ajutorul altor trăsături semantice, specifice altor sisteme și pentru că, deci, fiecare sens se definește printr-o altă serie de trăsături distinctive, rezultă că cuvintele polisemantice reprezintă un suprafascicol de trăsături distinctive.

6.9.2.4. În fine, analiza sintagmatică mai poate verifica problema teoretică a raportului dintre întinderea sensului (sensuri de bază, sensuri specializate etc.) sau dintre frecvența cuvîntului și posibilitățile combinatorii, așa cum au fost exprimate de noi prin randamentul sintagmatic.

Se poate remarca astfel, că termenul care are randamentul sintagmatic cel mai mare în sistemul numelor de culori, *alb*, apare într-un dicționar de frecvență 118 cu frecvența cea mai mare 119 comparativ cu ceilalți termeni cromatici. În continuare, frecvența descrescîndă a altor termeni cromatici 120 este proporțională cu un randament sintagmatic, de asemenea descrescînd 121.

În orice caz, se verifică ipoteza 122 că sensurile de bază (în cazul nostru, toți termenii discutați exprimă, ca sens de bază, o anumită apreciere cromatică) au aptitudini de combinare mai largi (sau mai numeroase) decît celelalte sensuri (cum s-a văzut la numele de culori, aceste combinații se realizează cu una, cel mult cu două clase de substantive).

117 În orice caz, ele dovedesc că nu se poate vorbi de așa-zisul mozaic perfect al lui Trier, v. și Mounin (1972), p. 123.

118 Vezi Izvoare, 13.

119 Reproducem datele din acest dicționar: 12.672/165/7680.

120 Din păcate apar numai cîțiva și, de aceea, nu am putut extinde confruntarea datelor.

121 Reproducem datele pentru încă cîțiva termeni (nume de culori primare): *galben*: 55.07/64/74.41; *negru* 79.84/104/76.77; *albastru*: 44.83/60/74.72; *roșu*: 65.51/75/87.35.

122 Vezi A p r e s j a n (1966), p. 52.

7. CONCLUZII

7.0. Cercetarea numelor de culori în limba română contemporană, efectuată în mai multe etape și-a propus, pe de o parte, să studieze posibilitatea existenței unui sistem lexico-semantic la nivelul unui anumit fragment al vocabularului și, pe de altă parte, să găsească o metodă adecvată pentru o asemenea analiză.

Pe baza acestei cercetări se pot desprinde o serie de *concluzii cu caracter practic*, privind particularitățile acestui sistem lexico-semantic (7.1.), dar și o serie de *concluzii teoretice*, privind posibilitățile metodologice ale structuralismului în lexic, mai cu seamă prin verificarea unor ipoteze, formulate pînă acum mai ales intuitiv și mai puțin demonstrate practic (7.2.).

7.1.0. Lucrarea de față, propunîndu-și *descrierea sistemului lexico-semantic al numelor de culori în limba română contemporană*, se deosebește de celelalte lucrări cu aceeași temă¹, fie pentru că acestea, atunci cînd au fost monografii, nu au abordat metode moderne de cercetare², fie pentru ca.

¹ Vezi la Bibliografie, Studii (3b).

² Fac excepție Moskoviči (1960), (1964), (1965) și Berlin & Kay (1969). Moskoviči afirmă că a efectuat analiza structurală a numelor de culori în engleză sau din engleză comparativ cu alte limbi, pentru că structuralismul a obținut prea puține rezultate în cercetarea lexicului, spre deosebire de fonologie sau morfologie. Rezultă astfel că autorul își propune scopuri structurale, dar planul lucrărilor sale afirmă obiective eterogene, care fac să se piardă din vedere cele strict structurale. Dintre aspectele cercetate de Moskoviči cu ajutorul unor metode moderne menționăm delimitarea după frecvența numelor de culori în sistem de bază și subsisteme de gradul 1 și 2. La aceeași delimitare se ajunge și cînd se ține seama de „activitatea cuvintelor” (capacitatea de a dezvolta sensuri noi, de forma cuvinte compuse, de a intra în expresii și locu-

atunci cînd au aplicat metodele moderne de cercetare, numele de culori nu au reprezentat decît exemplificări tangențiale³.

De altfel, părerile lingviștilor în legătură cu posibilitățile pe care le oferă pentru structuralism analiza numelor de culori au fost de multe ori sceptice⁴, chiar dacă nu sînt justificate întotdeauna, în întregime.

știni). Berlin și Kay aplică principiile antropologice, psihologice și lingvistice, datele fiind culese de autori de la diferite subiecte vorbitoare (se face un test experimental al unor ipoteze stabilite înainte, utilizînd stimulenți cromatici care reprezintă 40 de nuanțe, 8 grade de luminozitate, toate de maximă saturație). Fără a face o demonstrație clară, autorii afirmă existența ca universalii lingvistice a 11 termeni cromatici (white, black, red, green, yellow, brown, purple, pink, orange, grey) care satisfac următoarele criterii: 1) să fie monolexem (ceea ce nu înseamnă caracterul individual al sensului, ci faptul că înțelesul nu poate fi ghicit din părțile sale); 2) semnificația să nu fie inclusă în alți termeni cromatici (aplicîndu-se unilateral cu *scarlet* și *crimson*, care nu sînt termeni de bază, pentru că sînt nuanțe de roșu; credem că acest criteriu ar fi trebuit aplicat și lui *pink*, despre care chiar Berlin și Kay afirmă (p. 22) că derivă din roșu); 3) aplicarea termenului cromatic să nu fie restrînsă la o clasă unică de obiecte (de ex. engl. *blond*); 4) un criteriu nu foarte clar discutat, privind utilizarea și stabilitatea referențelor termenilor cromatici (mai ales după date psihologice, în orice caz nelingvistice). Deși are unele puncte comune cu analiza noastră, rezultă din cele spuse mai sus (și din alte fapte), că cercetarea lui Berlin și Kay nu este o analiză lingvistică structurală (componentială sau de alt fel).

³ Dat în numeroase lucrări pentru a semnala existența unui „continuum” amorf, pe care fiecare limbă îl divizează în mod arbitrar. Prima exemplificare a fost făcută de Hjelmslev, fiind reluată apoi de numeroși lingviști, v. nota 8 la 1.1.2.

⁴ Astfel, Pottier (1963-a), p. 7 consideră că „nu se poate vorbi de o structură semantică atunci cînd se alege un domeniu deja structurat”, cum este cel al numelor de culori. Mai justificată ni se pare părerea lui Ullmann (1952-a), p. 300, care crede că numele de culori nu reprezintă un tot structurat pentru că *nu prezintă o linie de demarcație precisă* (subl. n.), părere pe care o contrazice în altă parte, considerînd, dimpotrivă, că numele de culori sînt un sector strict organizat. Cercetarea practică întreprinsă de noi a arătat dificultățile de analiză lingvistică determinate de particularitățile extralingvistice ale domeniului cercetat (v. și subl. n. din citat): dar, în același timp, a rezultat că numele de culori, cum probabil este cazul și cu alte (sub)ansambluri din ansamblul vocabularului, nu reprezintă un sector *strict* organizat. Tocmai de aceea ipotezele teoretice bazate pe deducții logice sau intuitive, trebuie verificate sau demonstrate printr-o analiză practică.

În aceste condiții, analiza noastră nu a putut ține seama decât cu totul accidental de rezultatele altor descrieri privind numele de culori în diferite limbi, căci numai puține dintre acestea ni s-au părut interesante⁵ și mai ales numai din anumite puncte de vedere.

La toate acestea se adaugă și faptul că, după părerea noastră, numele de culori reprezintă unul dintre (sub)ansamblurile vocabularului care ridică numeroase probleme dificile pentru analiza structurală, deși au fost utilizate ca exemplificări⁶ de lucrări de semantică structurală. Dificultățile analizei structurale a numelor de culori provin, pe de o parte, din determinarea extralingvistică strictă a acestui (sub)ansamblu lexical, determinare care este în același timp complexă și variată și, pe de altă parte, datorită faptului că reprezintă un (sub)ansamblu care include un număr mare de termeni, cărora li se pot adăuga mereu alții⁷. Prin aceste particularități, (sub)ansamblul numelor de culori se deosebește esențial de alte (sub)ansambluri lexicale, de exemplu cel al numelor de rudenie, care sînt foarte bine definite și, în principiu, într-un număr stabil⁸.

⁵ Ne referim mai ales la următoarele lucrări: André (1949), care, fără să abordeze metode moderne, prezintă numeroase sugestii metodologice și, în orice caz, o analiză serioasă și complexă a numelor de culori din latină, Moskoviči (1960, 1964, 1965), care aplică metode moderne, chiar dacă nu sînt neapărat strict structurale, încercînd și o comparare a particularităților acestui cîmp semantic în diferite limbi, și Conklin (1964), care încearcă o analiză structurală bazată pe trăsături semantice distinctive, dar aplicată la o limbă pentru care determinările extralingvistice sînt cu totul diferite de cele valabile pentru limba română. Vezi de asemenea și Berlin-Kay (1969).

⁶ Vezi nota 3. Reținem însă și afirmația mai puțin obișnuită făcută de Lyons (1970), p. 47: „ce vocabulaire des couleurs, que pourtant l'on cite souvent à ce propos, est plus complexe qu'on ne le croit”. Analiza întreprinsă de noi, ni se pare că dovedește justetea acestei păreri.

⁷ După cum se vede la Anexa-1, s-au înregistrat peste două sute de termeni (cca 260) din limba română contemporană.

⁸ Vezi Hjelmslev (Essais linguistiques, 1957, apud Rey (1970), p. 132). Vezi și analiza făcută pentru limba română comparativ cu alte limbi de Bidu-Vrânceanu (1972). Alte (sub)ansambluri lexico-semantice au fost, de asemenea, analizate comparînd două limbi: română/franceză — (sub)ansamblurile denumirilor animalelor domestice și locuinței — Bidu-Vrânceanu — 1974-a-b), italiană/olandeză sau italiană/engleză — sistemul sunetelor v. Alinei (1974), p. 31, 40, 51 ; 28.

7.1.1. Încercînd să rezolve tocmai dificultățile semnalate mai sus, analiza efectuată de noi a considerat că numele de culori reprezintă un (sub)ansamblu din ansamblul vocabularului (sau un cîmp semantic), iar relațiile din interiorul lui se stabilesc între clase de elemente lexicale echivalente, avînd, în diferite etape ale cercetării, un caracter din ce în ce mai redus numeric.

Relațiile dintre aceste clase de nume de culori au fost descrise cu ajutorul trăsăturilor semantic distinctive (sau al semelor); acestea din urmă au fost degajate ținînd seama de datele extralingvistice⁹ ale domeniului cercetat¹⁰, ca: particularitățile spectrului¹¹, condițiile perceperii¹² și altele. În

⁹ De altfel, se acceptă în general importanța particularităților extralingvistice pentru distincțiile lexicale, v. de ex. Lyons (1970), p. 331.

¹⁰ În același timp, ni se pare demnă de reținut observația făcută de Lyons (id. ibid.): „e periculos să presupunem că, de exemplu, dimensiunile substanței culorii care sînt pertinente din punct de vedere lingvistic, trebuie să fie în mod necesar identice cu cele pe care le alege fizica sau o altă știință”; pentru limba română vezi observațiile de la 4.4.

¹¹ Ne referim în special la caracterul continuu al spectrului și la faptul că, raportat la modul precis în care știința reprezintă culorile (v. culorile spectrale caracterizate printr-o anumită frecvență), în natură sau în artă delimitările nu se pot face cu aceeași precizie. De aceea, denumirile culorilor realizează o anumită generalizare, în sensul că fiecare nume cuprinde o grupă oarecare de culori vecine, făcînd abstracție de diferența dintre ele. În afară de aceasta, denumirile culorilor nu pot ține seama de aspectul real complex al culorii, de aceea nici o denumire nu poate exprima toate cele trei calități fizice ale culorii (luminozitatea, saturația și tonalitatea). Se exprimă în general o abstractizare pe linia uneia din calități sau, altfel spus, se exprimă ceea ce a frapat mai mult la o culoare, v. André (1949), Șemiakin (1967). De altfel, limbile diferă în general, după cum consideră esențială una dintre aceste calități și astfel, de ex., pentru limbi ca latina și greaca era distinctivă luminozitatea (v. André (id.) sau Coseriu (1964), p. 158), de care nu se mai ține seama în limbile romanice (după unii lingviști, v. Lyons (1970) p. 330—331, unele urme ale acestei distincții s-au mai păstrat, v. de ex., pentru limba franceză: *noir/gris/blanc*).

¹² Această capacitate e ea însăși perfectibilă și variabilă de la om la om, după profesie, sex, vîrstă etc. Se ajunge la această variație datorită faptului că numărul culorilor capabile să fie sesizate de om este, de fapt, teoretic, foarte mare, chiar dacă numărul denumirilor e mult mai mic. De aceea, determinarea numărului culorilor care pot fi percepute de om se poate face maximal, minimal sau mediu, iar cifra variază după autori, v. de ex.: Moskoviči (1960), cca. 7000, iar la Șemiakin (1967), cca. 20.000.

același timp, aceste date extralingvistice, de care s-a ținut seama, au fost în permanență controlate din punct de vedere lingvistic prin manifestarea la nivelul formanților. Pe baza semelor definitorii (exprimarea „aprecierii cromatice fără aproximare“ sau „cu aproximare (de diferite tipuri)“) s-au exprimat opoziții repetabile¹³ în sistemul lexico-semantic studiat, ceea ce înseamnă că se asigură o descriere omogenă.

7.1.2. Sistemul lexico-semantic al numelor de culori din limba română contemporană prezintă următoarele caracteristici :

— Este un sistem complex, care cuprinde un număr mare de termeni, din care cauză este necesar să fie descris printr-o sumă de paradigme reunite într-un sistem.

— Este strict determinat de factori extralingvistici, ceea ce face dificilă denumirea culorii și definirea termenilor care o exprimă, de unde rezultă existența unor zone pe cale de structurare¹⁵ sau chiar nestructurate¹⁶.

¹³ Aceste opoziții s-au dovedit a fi în general omogene (v. la 5.7) spre deosebire de opozițiile stabilite între numele de culori din alte limbi, considerate echipolente (v. Coseriu (1964), apud Rey, p. 139).

¹⁴ Reprezentate de relațiile dintre termenii tuturor paradigmei pentru care sînt distinctive semele (m_1) și (m_2) (aproximarea în minus și în plus) cu termenul-bază al paradigmei (care este caracterizat negativ din acest punct de vedere).

¹⁵ Reprezentate de termenii citorva paradigme (I, III, V), care se definesc prin mai multe valori ale /aproximării/ (atît / m_3 /, adică /aproximarea față de altă culoare/, cît și / m_1 /, adică /aproximarea în minus/). Este cazul termenilor care se definesc ca „violet“ din paradigma a III-a sau a termenilor care se definesc ca „gri“ (sau „cenușiu“) din paradigma a V-a. ș.a. (v. la 5.1.3).

¹⁶ Din acest punct de vedere se reține delimitarea termenilor cromatici în două categorii, respectiv două structuri: referențială (cuprinzînd termenii-desemnări indirecte, formați de la numele unui obiect) și (structura) de semnificație (cuprinzînd restul termenilor, desemnări directe). Sub aspectul celor discutate aici, termenii care constituie structura referențială reprezintă zona nestructurată sau pe cale de structurare (v. de exemplu seria culorilor definite Acafeniu“). Acest tip de structură ar corespunde sistemelor periferice delimitate de Alinei (1974), p. 149.

Caracterul lax și de tip deosebit al sistemului lexico-semantic rezultă nu numai din existența zonelor prezentînd structuri diferite, ci și din existența *zonelor limitrofe, de contact între mai multe cîmpuri semantice*. Aceste zone de contact între cîmpuri sînt reprezentate de mai multe situații : a) sensurile termenilor cromatici polisemantici care nu exprimă o apreciere cromatică și care se includ, de aceea, în alte cîmpuri ; b) situațiile (contextele lingvistice concrete, v. la analiza sintagmatică) în care nu se realizează valoarea semantică obișnuită a termenilor analizați și c) utilizarea termenilor cromatici în alte cîmpuri semantice ¹⁷.

— Determinarea extralingvistică face, de asemenea, ca sistemul numelor de culori să se caracterizeze printr-o *relativă mobilitate*, ceea ce înseamnă că există o permanentă mișcare impusă de o serie de modificări, rezultate din reflectarea realității obiective sau datorate unor factori foarte variați ¹⁸. De aceea, o serie de termeni cromatici pot fi excluși, la un moment dat, ca învechiți, iar alții, mai noi, pot fi adoptați. Ceea ce ni se pare însă foarte important este, că toți acești termeni ar putea fi analizați pe baza trăsăturilor semantice care definesc sistemul numelor de culori în limba română contemporană ¹⁹.

¹⁷ Ca exemplificare reținem Barthes (1966), p. 115, 126, 180 și Alinei (1974), p. 75, 85, unde se arată importanța termenilor cromatici pentru alte cîmpuri.

¹⁸ De exemplu : relațiile cu alte domenii extralingvistice ca moda. Aceasta poate avea importanță și în legătură cu diferitele influențe străine de la un moment dat. Astfel, în limba română, o serie de termeni cromatici turcești au fost excluși și s-au introdus alții, de origine franceză.

¹⁹ Astfel, termeni excluși (v. motivele la 1.2.1), ca : *neftiu, samaniu, ciucudiu* etc. ar putea fi incluși în structura referențială a acestui sistem și s-ar putea defini, eventual, în continuare, prin comparație cu unele culori primare, cărora li se pot opune exprimînd valorile lor non-absolute prin aproximare.

— Ca o consecință a mobilității numelor de culori decurge faptul că *relațiile dintre termenii acestui sistem nu au rigiditatea* celor din fonologie sau morfologie, căci, cum s-a văzut mai sus, excluderea sau includerea unui termen nu are consecințe directe pentru ceilalți termeni din sistem²⁰.

7.2.0. Analiza concretă a unui (sub)ansamblu din ansamblul vocabularului permite avantajul de a se verifica o serie de ipoteze teoretice privind caracteristicile sistemului lexico-semantic, ipoteze formulate, pînă acum, mai mult prin deducții logice (7.2.1.); în același timp, oferă posibilitatea să se tragă unele *concluzii teoretice* asupra posibilităților metodelor structurale în lexic (7.2.2.). Întrucît *lucrarea a pornit de la analiza practică*²¹, iar concluziile teoretice au fost o simplă consecință, se poate constata că rămîn nerezolvate încă unele probleme în cercetarea structurală a vocabularului (7.2.3.).

7.2.1.1. După cum se știe, toți lingviștii care au abordat, într-un fel sau altul, problema cercetării structurale a voca-

²⁰ Faptul că relațiile dintre termenii cromatici sînt relative, în sensul că un termen poate fi însușit, independent de cunoașterea altora a fost semnalat de Lyons (1970). Astfel, se arată (p. 350) că, deși termenii de culoare acoperă un continuum referențial, e posibil, în principiu, să se învețe referința uneia dintre culori fără a cunoaște unitățile lexicale care se referă la alte părți ale continuumului (de ex.: *bleu/non-bleu*). Această situație este posibilă mai ales pentru că se poate învăța ostensiv că *vert* se referă la culoarea ierbii, a unui arbore, a unei rochii (p. 330). În orice caz, se pare totuși că poziția relativă a termenilor e fixă, căci *l'orange* se află între *le rouge* și *le jaune* ș.a.m.d. (p. 329—330).

²¹ Tocmai de aceea lucrarea noastră se deosebește de alte lucrări, în care, numele de culori sînt luate ca exemplificare pentru a ilustra o teorie și deci, numai din punctul de vedere care convine teoriei respective. O cercetare practică, care trebuie să țină seama de toate aspectele, are, de aceea, după părerea noastră, mult mai mare importanță pentru concluziile teoretice care s-ar putea trage, pentru că arată în mod real atît posibilitățile, cît și limitele.

bularului au emis părerea că sistemul lexical, dacă există, este de un tip deosebit ²².

Dacă, în general, aceste ipoteze se bazează, mai ales, pe observația evidentă a multiplicității și eterogenității legăturilor lexicale, ceea ce ar determina ca *vocabularul să nu aibă structuri simple și clare*, analiza practică întreprinsă de noi asupra numelor de culori constituie o dovadă precisă în acest sens. Astfel, *structura laxă* a sistemului lexical apare la nivelul sistemului numelor de culori prin faptul că, acestea se realizează nu numai prin *zone perfect structurate*, în care se regăsesc opozițiile analoge celor din fonologie și morfologie, ci și prin *zone nestructurate* sau *pe cale de structurare*. În felul acesta se combate în mod evident teoria lui Trier ²³ că sistemul lexical ar fi reprezentat de un mozaic perfect alcătuit din sistemele diferitelor cîmpuri ²⁴, iar fiecare cîmp, la rîndul lui, ar reprezenta, de asemenea, un mozaic la fel de perfect.

În același timp, datorită strictei determinări extralingvistice, care s-a putut constata cu claritate în (sub)ansamblul lexical cercetat, sistemul lexical are *un caracter deschis* și, în consecință, *mobil*. Aceste particularități nu constituie însă un impediment în analiza structurală decît la prima vedere, căci, cel puțin în sistemul lexico-semantic studiat, pe baza datelor propuse s-ar putea analiza și elementele pe care limba română contemporană nu le mai folosește ²⁵, cît și alte elemente mai noi ²⁶.

²² Ca exemplificare reținem Hjelmslev (1957), p. 102—105, citat care semnalează aproape toate particularitățile care ar determina acest caracter deosebit: numărul în principiu nelimitat și incalculabil al elementelor lexicale, ceea ce face ca, cel puțin la prima vedere, vocabularul să pară negarea unei structuri, de unde scepticismul în privința posibilităților semanticii structurale.

²³ Sau a altor lingviști, de ex. Ullmann, v. la nota 4.

²⁴ Aceasta nu e posibil, cum s-a văzut, pentru că există zone limitrofe, de tangență între cîmpuri.

²⁵ Vezi la nota 19.

²⁶ Desigur, coordonatele analizei se pot modifica după o perioadă foarte îndelungată, de ex., la latină, la limbile romanice, v. și la nota 11.

7.2.1.2. Alături de aceste observații cu caracter general se mai pot face altele, cu caracter de detaliu, dar, de asemenea, importante.

Astfel, s-a văzut că aplicând procedeele de analiză structurală comune altor domenii lingvistice, *s-au obținut opoziții identice cu cele din fonologie*²⁷. Aceste opoziții au fost puse în evidență cu ajutorul comutării, ceea ce a implicat degajarea unor trăsături semantice minimale (sau seme). Unele dintre aceste seme²⁸ rezultând din opozițiile dintre clase de nume de culori și bazate pe distincții extralingvistice au putut fi obiectivate lingvistic prin manifestarea la nivelul formanților sau combinațiilor de formanți (v. la 4.1 și 4.2). În felul acesta, lucrarea noastră dă răspuns, chiar dacă parțial, unei alte probleme a semanticii structurale.

Așadar, sistemul lexico-semantic se poate descrie pe baza unui mic număr de seme prin care realizează *opoziiții* repectabile. Aceste opoziții se manifestă însă *între clase de termeni*, ceea ce presupune *unele adaptări metodologice* (v. *contribuția teoriei mulțimilor*) în afară de faptul că, aceste clase, avînd un număr mai mare sau mai mic de termeni, *gradul de complexitate a diferitelor sisteme lexico-semantice poate să varieze*.

7.2.2.0. Analiza structurală a numelor de culori din limba română contemporană a încercat să elaboreze o serie de *principii metodologice proprii*, care, pe de o parte, să valorifice aspectele pozitive ale rezultatelor de pînă acum și, pe de altă parte, să țină seama de întreaga complexitate a faptelor în analiza lexico-semantică.

7.2.2.1. S-a stabilit în primul rînd că *analiza pe clase* în cadrul unui sistem lexico-semantic *se impune* în orice caz,

²⁷ Vezi Coseriu (1964).

²⁸ Este cazul /aproximării în minus/ și /în plus/.

impedimentul numărului mare și, în principiu, indefinit de termeni fiind rezolvat astfel. Se rezolvă apoi o altă problemă metodologică și anume se realizează, chiar dacă oarecum relativ, o reducere a claselor deschise la clase închise. Ope-
rînd cu *clase de termeni*, analiza întreprinsă de noi a dovedit necesitatea și utilitatea aplicării *teoriei mulțimilor* prin posibilitățile de a exprima în acest fel *identitățile și opozițiile, care pot fi raportate la categoriile cunoscute din lingvistica structurală*²⁹.

7.2.2.2. În același timp, o contribuție metodologică a analizei întreprinse de noi o constituie *îmbinarea analizei paradigmatică cu analiza sintagmatică*³⁰, pentru a se putea ține seama de întreaga complexitate a faptelor lexicale.

S-a arătat că *analiza paradigmatică* la nivel lexical nu poate să țină seama decît de unul dintre sensurile (sau semele) realizate de cuvîntul polisemantic, fiind astfel, în cazul concret al descrierii unei anumite limbi, o analiză incompletă. În schimb însă, datele analizei paradigmatică fac posibilă analiza sintagmatică, care merge la detaliu, atît în ce privește cuvintele unei limbi³⁰, cît și posibilitățile concrete de combinare a acestor cuvinte. În felul acesta, analiza sintagmatică permite sesizarea situațiilor în care nu se manifestă semele caracteristice sistemului studiat.

Așadar, reducerea variantelor la invariante, care consti-
tuie obiectivul structural al lucrării întrucît reprezintă stabi-
lirea rețelei de relații a numelor de culori din limba română
contemporană, se realizează, pentru a reda întreaga comple-
xitate a faptelor în două etape, care se presupun reciproc —
analiza paradigmatică și analiza sintagmatică.

7.2.3. Analiza numelor de culori în limba română contem-
porană lasă însă și cîteva lacune privind posibilitățile cerce-
tării structurale.

²⁹ În privința acestor posibilități s-au făcut, după cum se știe, afirmații pline de scepticism.

Astfel, deși esențial este că se poate efectua descrierea structurală a lexicului la nivelul unui (sub)ansamblu, rămîne încă nerezolvată problema posibilității de a descrie structural întreg ansamblul lexical al unei limbi. De altfel, deși s-a afirmat că, după descrierea mai multor (sub)ansambluri, acestea s-ar putea ordona, nu s-au arătat soluții practice în acest sens ³¹.

În fine, lucrurile mai par încă destul de complicate întrucît aplicarea la alte (sub)ansambluri a tehnicii elaborate pentru un (sub)ansamblu dat presupune o serie de adaptări, în funcție de particularitățile fiecăruia ³². De asemenea, o serie de adaptări sînt necesare și cînd se face analiza aceleiași (sub)ansamblu lexical comparativ de la o limbă la alta ³³.

Considerăm că toate aceste probleme pot fi rezolvate numai prin analiza practică, ceea ce presupune realizarea descrierii structurale a cît mai multe (sub)ansambluri lexicale, alături de cel al numelor de culori.

³¹ O concepție de ansamblu, însoțită de unele sugestii practice privind o asemenea ierarhie apar la Alinei (1974).

³² Analiza structurală a mai multor (sub)ansambluri din ansamblul vocabularului limbii române este făcută după aceleași principii metodologice de Bidu-Vrănceanu (1975), p. 219—267; în felul acesta rezultă mai clar, prin comparație, asemănările, dar și diferențele dintre problemele ridicate de diferite (sub)ansambluri.

³³ Din punct de vedere teoretic putem reține afirmația lui Lyons (1970), p. 329 că „vocabularele diferitelor limbi nu sînt izomorfe”. Din punct de vedere practic se poate vedea analiza detaliată a trei (sub)ansambluri diferite efectuată pentru română comparativ cu alte limbi, v. Bidu-Vrănceanu (1972), (1974-a-b). Vezi și Anexa 2, 3, (1).

ANEXA 1 cuprinde inventarul termenilor din limba română care exprimă o *apreciere cromatică* sub forma unei însușiri (adjective), a unei calități (substantive) sau a unui proces (verbe). Nu vor fi cuprinși aici termenii care, deși se apropie ca formă de unele nume de culori, nu exprimă o apreciere cromatică (v. la 1.2.1 (b) și 1.2.2. (b)).

Lista termenilor cromatici, alcătuită pe baza dicționarelor generale ale limbii române, va cuprinde indicații pe trei rubrici :

- (1) privind dicționarele unde sînt atestați termenii respectivi (se vor folosi trimiterile prin cifre, conform ordinii de la BIBLIOGRAFIE-IZVOARE).
- (2) privind capitolele din lucrarea noastră unde sînt analizați termenii respectivi sau unde se arată motivele pentru care nu vor fi analizați.
- (3) privind corespondentul din limba franceză (termenul echivalent sau apropiat, iar cînd acesta nu există se va da o perifrază). Pentru termenii care nu vor fi cuprinși în analiză din diferite motive, nu se va indica acest corespondent.
- (4) privind corespondentul din limba engleză. Se respectă aceleași principii ca la (3).

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
alămiu adj.	1, 2, 4, 5, 6	4.1 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur de laitton	yellow-brass
alb, adj.	1, 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.2 ; 4.4 ; 4.5 ; 5.5.1 ; 6.5.1. ; 6.8.2.1. ; 6.8.2.2 ; 6.8.2.6	blanc	white
alb, subst.	id.	1.2.2 (c)	_____	_____

albastru, adj.	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1. ; 4.2. ; 4.4 ; 4.5 ; 5.3.1. ; 6.3.1 ; 6.8.1 ; 6.8.2.1	bleu	blue
albastru, subst.	id.	1.2.2 (a)	-----	-----
albăstreală, subst.	4, 5, 7, 8, 9	1.2.2 (a)	-----	-----
albăstrel, adj.	4, 5, 7, 8, 9	1.2.2 (c)	bleuâtre	bluish
albăstri, vb.	4, 5, 7, 8, 9	1.2.2 (c)	-----	-----
albăstrior, adj.	4, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 5.3.1 ; 6.3.2.4	bieuâtre	bluish
albăstrime, subst.	7, 8, 9	1.2.2 (c)	-----	-----
albăstrire, subst.	7, 8, 9	1.2.2 (c)	-----	-----
albăstrit, adj. vb.	4, 5, 7, 8, 9	1.2.1 (b)	-----	-----
albăstriu, adj.	4, 5, 7, 8	4.1 ; 5.3.1 ; 6.3.2	bleuâtre	bluish

TERMINI CROMATICI	1	2	3	4
albăstrui, adj.	4, 7, 8	4.1 ; 5.3.1 ; 6.3.2	id.	id.
albeață, subst.	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	1.2.2 (c)	_____	_____
albei, adj.	4, 5, 7	4.1 ; 5.5.4 ; 6.5.7	blond	blond
albel, adj.	7	4.1 ; 4.2 ; 5.5.1 ; 6.5.2	blanchâtre	whitish
albeț, adj.	4, 7	4.1 ; 4.2 ; 5.5.4 ; 6.5.7	blond	blond
albi, vb.	2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	1.2.4	_____	_____
albicel, adj.	7	4.1 ; 4.2 ; 5.5.1 ; 6.5.2	blanchâtre	whitish
albicios, adj.	4, 5, 6, 7, 8	4.1 ; 4.2 ; 5.5.1 ; 6.5.2	blanchâtre	whitish
albiclune, subst.	4, 5, 7	1.2.2 (c)	_____	_____

albime, subst.	5, 7	1.2.2 (c)	-----	-----
albin, adj.	7	5.5.4 ; 6.5.7	blond	blond
albineț, adj.	4, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 5.5.4 ; 6.5.7	blanchâtre	whitish
albinu, adj.	5, 7	4.1. ; 5.5.1 ; 6.5.2	blanchâtre	whitish
albior, adj.	4, 5, 7, 8, 9	4.1. ; 5.5.1 ; 6.5.2	id.	id.
albire, subst.	7, 8, 9	1.2.2 (c)	-----	-----
albișor, adj.	4, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 5.5.1 ; 6.5.2	blanchâtre	whitish
albiu, adj.	4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 5.5.1 ; 6.5.2	id.	id.
alboi, adj.	7	4.1 ; 5.5.2 ; 6.5.2	très blanc	very white
albui, adj.	5, 7, 8	4.1 ; 5.5.1 ; 6.5.2	blanchâtre	whitish

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
albuiet, adj.	7	4.1 ; 5.5.1 ; 6.5.2	id.	id.
albuleț, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 5.5.1 ; 6.5.2	id.	id.
alburit, adj. vb.	5, 7, 8, 9	1.2.1 (c)	-----	-----
alburiu, adj.	4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 5.5.1 ; 6.5.2	blanchâtre	whitish
albuț, adj.	4, 5, 8	4.1 ; 5.5.1 ; 6.5.2	id.	id.
aluniu, adj.	3, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3.3 (d)	couleur noisette	hazel
arămiu, adj.	3, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur de cuivre	yellow-copper
arginitiu, adj.	3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	argentin, argenté	silver, silvery
auriu, adj.	4, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	doré	golden

azurat, adj.	4, 5, 6, 7	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	azuré	azure
azuriu, adj.	2, 4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	id.	id.
bălai, adj.	4, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.4 ; 5.5.4 ; 6.5.2 ; 6.5.7 ; 6.8.2.5	blond	fair, blond ; flaxen
bălăior, adj.	4, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.2 ; 5.5.1 ; 6.1.2 ; 6.5.2 ; 6.8.2.5	un peu blond	id.
bălan, adj.	1, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.4 ; 5.5.6 ; 6.1.6 ; 6.5.7 ; 6.8.2.5	blond beuf blanc	id.
bălănel, adj.	5, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.2 ; 5.5.1 ; 6.1 ; 6.5.2 ; 6.8.2.5	un peu blond	blond fair
bălănuț, adj.	7, 8, 9	4.1 ; 5.1.2 ; 5.5.1 ; 6.1.2 ; 6.5.2 ; 6.8.2.5	id.	id.
bej, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.0.3.2 ; 6.7.1	beige	beige

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
bleu, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.3.1. ; 6.3.2	bleu	light blue
bleumarín, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.3.2 ; 6.3.2	bleu (de la) marine	dark sea-blue
blond, adj.	4, 5, 6, 8, 9, 10	4.1 ; 5.1.4 ; 5.5.4 ; 6.1 ; 6.6.5.7 ; 6.8.2.5	blond	blond(e), fair (haire(d))
blondin, adj.	4, 5, 6, 8, 9, 10	4.1 ; 5.1.4 ; 5.5.4 ; 6.5.7 ; 6.8.2.5	blondin	id.
bordo, adj.	5, 8, 9, 10	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.3	bordeaux (cf. Bordeaux)	dark red
broticiu, adj.	8, 9	4.1 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur de la grenouille	green frog colour
brumărlu, adj.	3, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	gris, couleur de gelée blanche	light grey

brun, adj.	4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 5.6.4 ; 6.6.4 ; 6.8.2.3	brun	brown, dark haired
brunat adj.	8, 9	1.2.1 (b)	—————	—————
brunet, adj.	4, 5, 6, 8, 9, 10	4.1 ; 5.6.4 ; 6.6.3 ; 6.8.2.3	brunet	dark-haired swarthy com- plexion
cafeniu, adj.	4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.2 ; 6.7.1	couleur café	coffee-coloured brown
castaniu, adj.	4, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.2 ; 6.7.1	châtain	hazel
căpriu, adj.	4, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.2 ; 6.7.1	brun (les yeux)	brown
căprui, adj.	3, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.2 ; 6.7.1	id.	id.
cărămiziu, adj.	4, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.2 ; 6.7.1	brique	brick-red coloured

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
cărbuniu, adj.	3	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.1	couleur du charbon	coal coloured
cărnii, adj.	4, 5	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.2 ; 6.7.1	couleur chair	flash-like
cărunt, adj.	1, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.5.4 ; 6.5.8.1 ; 6.8.2.6	gris, grisonant	greyish, gray haired
ceadiriu, adj.	3, 4, 8, 9	1.2.1 (c)	————	————
cenuşiu adj.	3, 4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	cendré	gray (grey), ash-coloured
chihlimbăriu, adj.	4, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	ambré, couleur d'ambre	amber-coloured
chimioniu, adj.	7	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur de cumin	cumin-coloured

cinepiu, adj.	3, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur du chanvre	hemp-seed coloured
cîrmîziu, adj.	1, 4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	carminé ; couleur de kermès	carmine
ciocolatiu, adj.	7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur chocolat	chocolate-coloured
cireşiu, adj.	3, 5, 6	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur cerise	cherry-like cherry-coloured
ciucudiu, adj.	7	1.2.1 (a)	—————	—————
coliliu, adj.	4, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	tout blanc	snow-white
conabiu, adj.	4, 5, 7	1.2.1 (c)	—————	—————
corbiu, adj.	3, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur du corbeau ; noir corbeau	raven-black
corbos, adj.	3, 7	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	id.	id.

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
crem, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.0.3.2 ; 5.5.3 ; 6.7.2	crème	cream, creamy
dalb, acj.	4, 8, 9	4.1 ; 5.5.1 ; 6.5.1	blanc	(lily) white
ebenin, adj.	3, 5, 10	4.1 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	ébénin	ebony black
ecru, acj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.0.3.2 ; 5.5.3 ; 6.5.4	écru	cream
fistichiu, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur pistache	pistachio- coloured
frez, adj.	8, 9, 10	1.2.1 (d)	fraise	fraise, stra- berry-coloured
fumuriu, adj.	4, 5	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur fumée, gris	smoky, dun
funingiaiu, adj.	7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur de suie	soot-coloured

funinginos, adj.	7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	id.	id.
galben, adj.	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.2 ; 4.4 ; 4.5 ; 5.1.1 ; 6.1.1 ; 6.8.1 ; 6.8.2 ; 6.8.2.2	jaune	yellow
gălbăjor, adj.	7	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	jaunâtre	yellowish
gălbănoi, adj.	7	4.1 ; 5.1.2 ; 6.1.3	très jaune	pitch-yellow
gălbejit, adj.	2, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.1.4 ; 6.1.6 ; 6.8.2.2	pâle, blême	pall, livid
gălbejos, adj.	5, 7	4.1 ; 5.1.4 ; 6.1.6 ; 6.8.2.2	blême, pâle	pall, livid
gălbenatec, adj.	4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	jaunâtre	yellowish
gălbeneală, subst.	4, 5, 6, 7, 8, 9	1.2.2 (c)	—————	—————
gălbenel, adj.	5, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	jaunâtre	yellowish

TERMINI CROMATICI	1	2	3	4
gălbenime, subst.	7	1.2.2 (c)	_____	_____
gălbeniu, adj.	2, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	jaunâtre	yellowish
gălbenuș, adj.	7	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	id.	id.
gălbinuș, adj.	5, 7	4.1 ; 5.1.4 ; 6.1.6 ; 6.8.2.6	id.	id.
gălbinicel, adj.	7	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	id.	id.
gălbi(n)cios, adj.	6, 8, 9	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	jaunet	id.
gălbior, adj.	4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	jaunâtre	id.
gălbiu, adj.	3, 5, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	id.	id.
gălburiu, adj.	7	4.1 ; 5.1.1 ; 6.1.2	id.	id.
ghiurghiuliu, adj.	4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 5.1.1 ; 1.2.1 (c)	_____	_____

ghiviziu, adj.	1, 5, 7	1.2.1 (c)	_____	_____
gingirliu, adj.	7	1.2.1 (c)	_____	_____
grej, adj.	10	4.1 ; 5.0.3.2 ; 5.0.3.4 ; 5.5.3 ; 6.5.4	grège	_____
gri, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.0.3.4 ; 5.5.3 ; 6.5.5	gris	gray (grey)
griv, adj.	4, 7	1.2.1 (a)	_____	_____
grizonant, adj.	10	4.1 ; 5.5.4 ; 6.5.8 ; 6.8.2.6	grisonant	_____
havan, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.0.3.2 ; 6.7.1	havane	
indigo, adj.	5, 6, 8, 9, 10	4.1 ; 4.4 ; 5.0.3.2 ; 5.0.3.4 ; 5.3.3 ; 6.3.8	indigo	indigo
irmiziu, adj.	5, 8, 9	1.2.1 (c)	_____	_____
(în)bujorat, adj.	7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 6.7.2	vermeil	blushing glowing
(în)ălbit, adj., vb.	7, 8, 9	1.2.1 (b)	_____	_____

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
(în)cărunțit, adj., vb.	7, 8, 9	1.2.1 (b)	_____	_____
(în)gălbenit, adj., vb.	7, 8, 9	1.2.1 (b)	_____	_____
înnegrit, adj., vb.	7, 8, 9	1.2.1 (b)	_____	_____
(în)roșit, adj., vb.	7, 8, 9	1.2.1 (b)	_____	_____
înverzît, adj., vb.	7, 8, 9	1.2.1 (b)	_____	_____
învinețit, adj., vb.	7, 8, 9	1.2.1 (b)	_____	_____
kaki, adj.	5, 10	4.1 ; 5.0.3.4 ; 5.1.3 ; 6.1.5	kaki	khaki
lemnîu, adj.	8, 9	4.1 ; 4.3.3 (d)	couleur du bois	wooden coloured
lila, adj.	5, 10	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 5.3.3 ; 6.3.4	lilas	lilac
liliachiu, adj.	1, 4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur lilas	lilac-coloured

lilial, adj.	10	4.1 ; 5.2.2 ; 6.5.3	lilial	_____
limoniu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur citron	lemonide- coloured
lulachiu, adj.	1, 5, 6	1.2.1 (c)	_____	_____
mahoniu, adj.	7	4.1 ; 4.3 ; 6.7.2	couleur acajou	_____
marmaziu, adj.	1, 4, 5, 6, 8, 9	1.2.1 (c)	_____	_____
maro(n), adj.	7, 8, 9, 10	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.2 ; 5.0.3.3 ; 6.7.1	marron	maroon, brown
maroniu, adj.	8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.2 ; 5.0.3.3 ; 6.7.1	tirant sur le marron	brownish
mărmuriu, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 4.3 (d)	marmoréen	marmoreal, marmorean
măsliniu, adj.	4, 5, 6, 7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	olivâtre couleur olive	olive-coloured
micșuniu, adj.	8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	violet, couleur des violettes	violet
mlieriu ² , adj.	7, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur du miel	honey

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
mohorit, adj.	7, 8, 9	4.1 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	rouge sombre, sombre	dark, gloomy
morcoviu, adj.	4, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur carotte	carrotty
mov, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.0.3.4 ; 5.3.3 ; 6.3.5	mauve	mauve, lavender
naramziu, adj.	3	1.2.1 (c)	—————	—————
năutiu adj.	4, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur pois- chiche ; jaune clair	grey-pay- coloured
neftiu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	1.2.1 (c)	—————	—————
negreală, subst.	3, 4, 5, 8, 9	1.2.1 (c)	—————	—————
negricios, adj.	4, 5	4.1 ; 5.6.2 ; 6.6.2	noirâtre	blackish darkish
negrior, adj.	8, 9	4.1 ; 5.6.2 ; 6.6.2	noirâtre	blackish

negriu, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.6.2 ; 6.6.2	id.	id.
negrișor, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.6.2 ; 6.6.2	id.	id.
negru, adj.	2, 3, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.2 ; 4.4 ; 4.5 ; 5.6.1 ; 6.6.1 ; 6.8.1 ; 6.8.2.1	noir	black
negru, subst.	id.	1.2.2 (a)	—————	—————
negruț, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.6.2 ; 6.6.2	noirâtre	blackish
ninsoriu, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	(couleur de) neige	snow-white
nisipiu, adj.	8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur sable	sandy
nohutiū, adj.	6	1.2.1 (c)	—————	—————
oacheș, adj.	5, 6, 8, 9	4.1 ; 5.0.3.4 ; 5.6.4 ; 6.6.3.2	brun, brunet	swarty, dark
ocru, (subst.), adj.	10	4.1 ; 5.0.3.4 ; 5.1.3 ; 6.1.5	ocre	ochre, ochreous

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
oliv, adj.	10	4.1 ; 5.0.3.4 ; 5.1.3 ; 6.1.5	olive, olivâtre	olive
opalin, adj.	10	4.1 ; 5.3.2 ; 6.3.2	opalin	opal colour
oranj, adj.	10	4.1 ; 4.4 ; 5.1.3 ; 6.1.4	orange	orange
oțelii, adj.	8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur d'acier	steel-gray
pal(id), adj.	8, 9	4.1 ; 5.1.4 ; 6.1.6 ; 6.8.2.2	pâle	pale, livid
păcuriu, adj.	8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur du cambouis	black oil coloured
pămîntiu, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2 ; 6.8.2.2	terreux	earthy, earthen
pătlăginii, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	aubergine	tomato red
piersiciu, adj.	3, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3	couleur pêche	peach coloured

plāvai, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 5.5.4 ; 6.5.7	(poil) blond	whitish-grey, whitish-yellow
plāvan, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 5.5.4 ; 6.5.7	id.	id.
plāviņ, adj.	2, 6, 8, 9	4.1 ; 5.1.4 ; 5.5.4 ; 6.1.6 ; 6.5.7 ; 6.8.2.5	un peu blond	—————
plāviu, adj.	4, 6, 8, 9	4.1 ; 5.1.4 ; 5.5.4 ; 6.1.6 ; 6.5.7 ; 6.8.2.5	blondin	whitish-grey, whitish-yellow
plumburiu, adj.	3, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur de plomb	leaden-hued
porfiru, adj.	6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	porphyre	purple
portocaliu, adj.	1, 3, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	orange	orange
porumbiu, adj.	3, 7	4.1 ; 4.3	couleur de pigeon	—————
prāfurū, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur poussière	dusty
prāzūliu, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2		leej-coloured
profirū, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur pourpre, pourpre	purple

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
purpurat, adj.	8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	pourpre, pourprin	purple
purpuriu, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	id.	id. vermilion
purpures, adj.	6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	id.	id
rădăciniu, adj.	6, 8, 9	4.1 ; 4.3	couleur racine	-----
răsuriu, adj.	4, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur églantine	rosy
roșcat, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	rougeâtre	russet
roșcovan, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 5.2.4 ; 6.2.4	roux, roussâtre	reddish, russet
roșeală, subst.	4, 5, 6, 8, 9	1.2.2	-----	-----
roșeață, subst.	4, 5, 6, 8, 9	1.2.2	-----	-----
roșiatic, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	rougeâtre	reddish

roșior, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	id.	id.
roșu, adj.	1, 4, 6, 8, 9	4.1 ; 4.2 ; 4.4 ; 4.5 ; 5.2.1 ; 6.2.1 ; 6.8.1 ; 6.8.2.1	rouge	red
roșu, subst.	id.	1.2.2 (c)	-----	-----
roz, adj.	3, 5, 8, 9, 10	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	rose	rosy, pink, pinkish
rozalb, adj.	6, 8, 9	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	rosé	pinkish
rozatic, adj.	5, 6, 8, 9	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	rosé, un peu rose	pinkish
rozeu (roziu)	5, 6, 8, 9	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	id.	id.
rubicond, adj.	10	4.1 ; 5.2.4 ; 6.2.4	rubicond	ruddy
rubiniu, adj.	4, 5, 8, 9, 10	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur rubis	rubious, ruby
rubinos, adj.	6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	id.	id.
ruginiu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur de rouille	rust-coloured

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
rujan, adj.	5, 6	4.1 ; 5.2.4 ; 6.2.4	au poil roux	————
rumeior, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	un peu vermeil	ruddy
rumen, adj.	1, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.2.4 ; 6.2.4	vermeil, incarnat	ruddy
rumeneală, subst.	4, 5, 8, 9	1.2.2 (c)	————	————
rumenei, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	un peu vermeil	ruddy
rumeniū, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.2.2 ; 6.2.2	id.	id.
rumineŃ, adj.	4	1.2.1	————	————
samaniū, adj.	1, 4, 6, 8	1.2.1 (c)	————	————
scorŃișoriū, adj.	8, 9	4.1 ; 4.3	couleur de canelle	cinnamon- coloured
scorușit, adj.	4, 6	4.1 ; 4.3	couleur de corne	————

sein, adj.	1, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.5.3 ; 6.5.5	gris à propos de brebis	gray, grey
sidefiu, adj.	4, 8, 9	4.1 ; 4.3	couleur de nacre	nacreous
siniliu, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	bleu	blue
siv, adj.	1, 4, 6, 8, 9	4.1 ; 5.5.3 ; 6.5.5	gris	gray (grey)
sîngeriu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur de sang	blood-red
sinead, adj.	1, 4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.6.3 ; 6.6.3 ; 6.8.2.3	halé	swarty, sallow
smedior, adj.	8, 9	4.1 ; 5.6.2 ; 6.6.2 ; 6.8.2.3	un peu brun	id.
sinedişor, adj.	8, 9	4.1 ; 5.6.2 ; 6.6.2 ; 6.8.2.3	id.	id.
stacojiu, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	écarlate, rouge ardent	scarlet, crimson
stinjeniu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	violet	violet
sur, adj.	1, 4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 5.0.3.4 ; 5.5.3 ; 6.5.5 ; 6.8.2.6	gris	gray (grey)

TERMENI CROMATICI	1	2	3	4
suratic, adj.	4	4.1 ; 5.5.3 ; 6.5.6	grisâtre	grayish
suriu, adj.	4	4.1 ; 5.5.3 ; 6.5.6	grisâtre	grayish
șaten, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.0.3.2 ; 6.7.1	châtain	brown
șofrâniuc, adj.	5, 6	4.1 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur safran	crocus-coloured
șoricium, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur souris, gris souris	mouse-like colour
trandafriu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	(couleur) rose	rosy, rose-coloured
toporășiu, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur des violette	violet
tuciuriu, adj.	6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	noir de fonte	blackish, darkish
turungiu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	1.2.1 (c)	-----	-----
tutuniu, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur tabac	snuff-coloured

untdelemniu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur d'huile	olive-coloured
verde, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.2 ; 4.4 ; 4.5 ; 5.4.1 ; 6.4.1 ; 6.8.1 ; 6.8.2.1	vert	green
verde, subst.	id.	1.2.2	-----	-----
verdeață, subst.	4, 5, 6, 8, 9	1.2.2	-----	-----
vermeliu, adj.	6	1.2.1 (c)	-----	-----
vernii, adj.	8, 9, 10	4.1 ; 5.4.2 ; 6.4.2	vert pâle	greenish
verzișor, adj.	8, 9	4.1 ; 5.4.1 ; 6.4.2	verdâtre	greeny
verziu, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 5.4.2 ; 6.4.2	id.	id.
verzuriu, adj.	5, 8, 9	4.1 ; 5.4.2 ; 6.4.2	id.	id.
vinețiu, adj.	4, 5, 8, 9	4.1 ; 5.3.3 ; 6.3.7	légèrement bleu foncé rougeâtre	bluish

TERMINI CROMATICI	1	2	3	4
violacei, adj.	5, 8, 9, 10	4.1 ; 5.3.3 ; 6.3.5	violacé	purplish-blue violaceous
violet, adj.	5, 8, 9, 10	4.1 ; 5.0.2.1 ; 5.3.3 ; 6.3.4	violet	violet
vioriu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.3.4	violet	violet
vişiniu, adj.	4, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur grisette	cherry-coloured
vînăt, adj.	1, 5, 6, 8, 9	4.1 ; 5.0.3.3 ; 6.3.6	bleu foncé rougeâtre	violet-blue bluish-gray
zmeuriu, adj.	8, 9	4.1 ; 4.3 ; 5.0.3.4 ; 6.7.2	couleur fram- boise	raspberry- coloured

Materialul prezentat în Anexele 2 și 3 reprezintă o schiță de analiză semantică structurală a termenilor cromatici din limbile engleză și franceză, realizate după aceleași principii ca în lucrarea propriu-zisă.

Aceste descrieri au ca punct de plecare lucrările practice de seminar sau lucrări de diplomă, realizate în colaborare cu studenții de la Facultatea de limbi romanice, respectiv Facultatea de limbi germanice, de-a lungul a mai multor ani de studiu. Prin descrierea unitară, cu rigurozitatea unor date metodologice și bibliografice, materialul prezentat în ANEXELE 2 și 3, alături de lucrarea propriu-zisă, va putea constitui un punct de referință cu sugestii de cercetare pentru alte lucrări de acest fel, care să detalieze diferite aspecte ale analizei.

Urmărind în primul rînd scopuri metodologice și abia în al doilea rînd realizarea unor descrieri efective, schițele de sistem prezentate în ANEXELE 2 și 3 lasă loc specialiștilor, care vor putea extinde cercetarea prin fișarea mai multor dicționare, prin analiza diferitelor texte sau a altor fapte de limbă, prin confruntarea cu alte interpretări etc.

Inventarul termenilor cromatici analizați a fost stabilit prin fișarea a două dicționare pentru fiecare limbă (engleză, respectiv franceză,) unul dintre dicționare (cel mai detaliat, primul în ordinea citării de mai jos), fiind baza analizei.

8.0. Materialul prezentat în ANEXA₂ reprezintă o schiță de analiză semantică structurală a termenilor cromatici din limba franceză, realizată după aceleași principii ca în lucrarea propriu-zisă.

Analiza efectuată de noi în această anexă are ca punct de plecare lucrările practice de seminar efectuate împreună cu studenții de la Facultatea de limbi romanice.

Inventarul sau *lista de termeni* care au cel puțin unul dintre sensuri (cel primordial sau unul dintre cele secundare) definit ca „apreciere cromatică, de un anumit tip, cu anumite caracteristici“, a fost stabilit prin extragerea lor din *Le Petit Robert-Dictionnaire alphabétique & analogique de la langue française*, par Paul Robert (Société du Nouveau Littré, Secrétaire général de la redaction — Alain Rey), Paris, 1967 — notat DPR —, confruntat cu *Dictionnaire du Français contemporaine*, Librairie Larousse, Paris, 1971 (notat DFC).

Acest inventar este alcătuit din termenii :

abricot (2)	bariolé, -ée	cebré, -ée
acajou (adj.)	basané, -ée	cendreux, -euse
amarante,	beige	cerise
ambre	bigaré, -e	ceruléen, -enne
ambré, -ée	blanc, blanche	citron
ardoisé, -ée	blanchâtre	châtain
argenté, -ée	bleu, bleue	chocolat
azur	bleuâtre	clair, -aire
azuré, -ée	blond, -onde	corail, -aux
aubergine	brique	cramoisi, -ie
auburn	brun, -une	crème
bai, baie	brunâtre	cuivré, -ée
bronzé, -ée	carmin	doré, -ée
blafard, -arde	carminé, -ée	ébène

écarlate	marron	rougeaud
émeraude	mauve	rougissant
smaragdin, -ine	miel	roux, rousse
vermeil, -eille	mordoré, -ée	rosé, -ée
érubescant, -ente	neige	rosâtre
fauve	noir, noire	rubescant, -ente
flamboyant, -ante	noirâtre	rubicond, -onde
fraise	noiraud, -aude	rubis
grenat	noisette	saphir
gris, grise	ocre	tabac ¹
grisâtre	ocré, -ée	tango
groseille	olive	safran ¹
halé, -ée	olivâtre	safrané, -ée
havane	opalin, -ine	tanné, -ée
incarnat, -ate	or	terreux, -éuse
indigo	orange	topaze
ivoire	orangé, -ée	tomate
jaspé, -ée	pâle	turquoise
jaune	pâlichon, -onne	verdâtre
jaunâtre	palôt, -otte	verdelet, -ette
jaunet, -ette	ponceau	verdissant, -ante
kaki	pourpre	verdoyant, -ante
kermès	pourprin, -ine	vermeil, -elle
lavé, -ée	pourpré, -ée	vert de gris
laiteux, -euse	prune	vert, verte
lie de vin	rose ²	violet, -ette
lilas	rouge	violine
lilial, -ale, -aux	rougeâtre	violacé, -ée
livide	rouget, -ette	

8.1.0. Comparativ cu analiza numelor de culori din română, vom efectua o clasificare a numelor de culori din franceză în funcție de formanți, urmărind combinațiile de sens caracteristice fiecărei situații. Rezultatele acestei clasificări sînt redată de tabelul de mai jos (T_1):

NUME DE CULORI SIMPLE			DERIVATE			Compuse
1	2	3	nume de cul. + suf.	nume de ob. + suf.	deriv. de la verbe	
vert, verte	boige,	violet	blanchâtre	cendré, -ée	lavé, -ée	vert-de -gris lie de vin
rouge	blafard, -arde	violine	bleuâtre	cuivré, -ée	halé, -ée	
noir, noire	bai, baie	topaze	brunâtre	doré, -ée	basané, -ée	
jaune	auburn,	tomate	grisâtre	ocré, -ée	bariolé, ée	
bleu, bleue	rubicond, -onde	turquoise	jaunâtre	orangé, -ée	flamboyant, -ante	
blanc	roux, rousse	safran	rougeâtre	pourpré, -ée	rubescant, -ente	
	pâle	tango	roussâtre	rosé, -ée	érubescant, -ente	
	livide	prune	verdâtre	safrané, -ée		
	lilial, -ale	pourpre	noirâtre	violacé, -ée		
	incarnat, -ate	ponceau	verdelet, -ette	tanné, -ée		
	glauque	orange	rouget, -ette	cendreur, -euse		
	fauve	or	jaunet, -ette	terreux, -euse		
	vermeil, -eille	olive	verdissant, -ante	ocreux, -euse		
	écarlate	ocre	verdoyant, -ante	laiteux, -euse		
	blond, -onde	noisette	noiraud, -aude	opalin, -ine		

brun, -une

clair, -aire
cramoisi, -ie
ivoire

neige

mauve
miel

marron
lilas
kermès
kaki
indigo
havane
groseille
grenat
garance
fraise
émeraude
ébène
crème
corail
chocolat
châtain
citron
cerise
carmin
brique
aubergine
azure
ambre
amarante
acajou
abricot

rougeaud,
-aude
pâlot, -otte
pâlichon,
-onne

smaragdin, -ine

pourprin, -ine
ceruléen, -enne

carminé, -ée
bronzé, -ée
azuré, -ée
aregenté, -ée
ardoisé, -ée

După cum rezultă din tabelul de mai sus, termenii cromatici din limba franceză se repartizează în mai multe categorii (căci, asemănător cu româna, derivarea dă naștere la mai multe categorii sau serii, în funcție de diversitatea sufixelor). Se delimitează clasa numelor de culori *simple*, care are două (sub)clase: 1. numele de culori primare (sau de bază), care au alte derivate etc. și 2. numele de culori¹ a căror formă internă nu e analizabilă și care, în marea majoritate nu dau naștere la alte derivate. O a treia clasă care dintr-un anumit punct de vedere ar reuni formați simpli² este cea a numelor de obiecte utilizate ca termeni cromatici.

Numele de culori *derivate* sînt de mai multe tipuri și formate cu mai multe serii de sufixe: 1. derivate de la numele unei culori cu un sufix (-*âtre*; -*et*, -*ette*; -*issant*, -*ante*; -*aud*, -*aude*), 2. derivate de la numele unui obiect și un sufix (-*é*, -*ée*; -*eux*, -*euse*; -*in*, -*ine*). 3. derivate de la verbe (cu sufixele: -*é*, -*ée*; -*ant*, -*ante*; -*ent*, -*ente*).

S-au înregistrat numai cîteva compuse ca titlu de dicționar.

8.2.0. În continuare se va efectua analiza definițiilor lexicografice ale termenilor cromatici francezi, cu scopul de a degaja semele necesare descrierii structurale a acestui (sub)-ansamblu lexical.

Comparînd definițiile din D.P.R. și D.F.C. constatăm că termenii *jaune*, *rouge*, *bleu*, *vert*, *blanc*, *noir* sînt, ca și cei șase termeni corespunzători din limba română termeni cromatici de bază pentru că satisfac aceleași criterii: sînt indivizibili semantic, pe de o parte și, pe de altă parte, intră în componența definițiilor celorlalți termeni cromatici, ca elemente ale metalimbajului lexicografic și semantic. Ca un argument suplimentar, putem menționa calificarea lor ca termeni cromatici de bază de către Berlin-Kay³.

¹ Cercetarea fiind numai sincronică nu presupune detalii istorice și etimologice, de aceea nu s-au făcut diferite delimitări în funcție de originea cuvintelor, caracterul lor moștenit sau împrumutat ș.a.

² Și în acest caz caracterul sincronic al cercetării nu a permis analiza strictă a originilor (în funcție de criteriile istorice, v. la nota 1).

³ Franceza nu e analizată de acești autori; singura limbă romanică analizată e spaniola (corespondenții celor șase termeni fiind de bază).

Făcînd confruntarea cu lista termenilor cromatici de bază propusă de Berlin-Kay pentru toate limbile și cu analiza numelor de culori din română sau engleză, se pune întrebarea dacă pot fi termeni cromatici de bază alți patru sau cinci termeni : *gris*, *brun*, *violet*⁴, *orange*, *rose*. Toți acești termeni sînt relativ recenți, spre deosebire de primii șase. Din alte puncte de vedere situația nu e egală, căci termenii *gris* și *brun* sînt nume de culori propriu-zise (directe și simple), spre deosebire de *orange* (*orangé*), *violet*, *rose*, care sînt toți nume de obiecte devenite termeni cromatici și deci, fac parte din structura referențială.

O serie de termeni cromatici se grupează în jurul celor cinci termeni de mai sus, constituind identități (cvasi-identități) și opoziții. Definierea lor ar fi posibilă și prin raportarea la cele șase culori primare admise mai sus (jaune, rouge, bleu, vert, blanc, noir), de exemplu *brun* s-ar defini „galben-roșcat închis + aproximare față de negru“, adică $a + b + m_2 + m_3$ ($a + b + f$). Dar o asemenea definiție ar fi neeconomică pentru termeni ca *brunâtre*, care ar adăuga la definiția de mai sus încă un sem, /aproximare în minus/. De aceea, chiar dacă există oarecari rezerve, se va admite că în limba franceză se delimitează încă două seme care identifică tonul culorii, și respectiv încă două paradigme : /brun/ și paradigma a VII-a, /gris/ și paradigma a VIII-a.

Intrucît *orange* (*orangé*), *violet*, *rose* sînt toți nume de obiecte utilizate și ca termeni cromatici, care fac parte deci din structura referențială, nu putem admite interpretarea lor ca termeni cromatici de bază⁵. Dar observația cea mai importantă este de natură semantică și anume faptul că atît *orange*, cît și *orangé* sînt definiți astfel : „d'une couleur formée par la combinaison du jaune et du rouge“, ceea ce face clară posibilitatea raportării la celelalte culori primare ; astfel *orange* (*orangé*) se definesc prin /aproximarea lui galben față de roșu/, ca în română. De aceea, termenii *orange* (*orangé*) și cei-

⁴ Sau *pourpre* (*pourpré*, *pourprin*). Despre acești trei termeni, Todorov (1966-b), p. 122 spune că au categoria sau termenul de identificare „roșu“, la care se adaugă un diferențiator. E clar că nu poate fi nici unul termen cromatic de bază.

⁵ Astfel DPR definește termenul *orange* numai prin obiect, fără a menționa că e culoare spectrală, cum face la celelalte nume de culori.

alți termeni cvasi-identici cu ei pot fi considerați ca o paradigmă în curs de formare, dar care poate fi analizată în cadrul paradigmei I.

Termenul *violet*, *-ette* este tot un termen cromatic format de la numele unui obiect (o plantă), fiind definit de DPR astfel „d'une couleur qui s'obtient par le mélange du bleu et du rouge“, deci prin /aproximarea lui albastru față de roșu/, interpretare similară cu cea din română. Prin tendința de a grupa alți termeni, care se definesc în raport cu *violet*, putem considera o paradigmă în curs de organizare în limba franceză, care poate fi însă analizată fără dificultăți în cadrul paradigmei a III-a.

Termenul *rose* și alții ca *rosé*, *rosâtre*,... se definesc fără dificultate prin diferite grade ale /aproximării în minus/ a lui „roșu“.

Prin comparația definițiilor termenilor cromatici din DPR și DLF rezultă că pe lângă cele opt seme care servesc la identificarea tonului („jaune“ = a, „rouge“ = b, „bleu“ = c, „vert“ = d, „blanc“ = e, „noir“ = f, „brun“ = g, „gris“ = h), se mai adaugă și alte seme care exprimă diferitele aproximări ale intensității tonului: /mediu/ = m', /intens/ = m'', /aproximarea în minus/ = m₁ și /aproximarea în plus/ = m₂. De asemenea se poate adăuga /aproximarea față de culoare/ = m₃. Se remarcă deci mai multe valori ale aproximării în franceză față de română (similar cu situația din engleză, v. Anexa-3).

În funcție de semele delimitate mai sus, numele de culori din franceză vor fi grupate în opt paradigme: I — paradigma I a lui JAUNE (9.1), II — paradigma lui ROUGE (9.2.), III — paradigma lui BLEU (9.3.), IV — paradigma lui VERT (9.4.), V — paradigma lui BLANC (9.5.), VI — paradigma lui NOIR (9.6.), VII — paradigma lui BRUN (9.7.), VIII — paradigma lui (GRIS (9.8.).

9. Analiza numelor de culori din franceză

9.1.0. Paradigma I a lui JAUNE este formată din termenii: *jaune*; *jaunâtre*; *jaunet*, *-ette*; *blond*, *-onde*; *fauve*; *ambre*; *ambre*, *-ée*; *doré*, *-ée*; *safran*; *safrané*, *-ée*; *abricot*; *citron*; *kaki*; *miel*; *or*; *topaze*; *orange*; *orangée*, *-ée*; *roux*, *rousse*; *roussâtre*, *tango*.

Identitățile (cvasi-identitățile) și opozițiile din această paradigmă sînt următoarele :

9.1.1. Opoziția dintre termenul care exprimă aprecierea cromatică /jaune(a) fără aproximare/⁶ și termenii care exprimă /(a) cu aproximare în minus/ (+) :

*jaune*⁷ (—) / *jaunâtre*⁸, *jaunet*⁹ (+)

Cvasi-identic cu *jaune* este termenul *blond*, *-onde*¹⁰, care e definit „proche du jaune“ (definiție care include un grad oarecare de aproximare).

9.1.2. /Aproximarea față de altă culoare (h)/ este distinctivă pentru termenii *fauve*¹¹, și *kaki*¹², *roux*¹³, *roussâtre*¹⁴.

⁶ Definițiile termenilor cromatici de bază în franceză nu fac precizări care să oblige la o altă formulare a semului care, ca în română e /fără aproximare/ (spre deosebire de limba engleză unde se precizează că e indiferentă aproximarea, adică se face abstracție de ea).

⁷ Termenul *jaune* e definit ca apreciere cromatică prin poziția în spectru „o culoare plasată între verde și oranj“. Definiția ostensivă trimite la numeroase exemple din natură : *or*, *miel*, *citron*. Sensul 2 trimite la materia colorantă, delimitîndu-se cîteva tipuri : *jaunes mine-raux* (d'antimoine, de chrome, de zinc). Are și alte sensuri decît aprecierea cromatică.

⁸ Termenul *jaunâtre* e definit „qui tire sur le jaune“.

⁹ Termenul *jaunet*, *-ette* e definit „légèrment jaune“.

¹⁰ Termenul *blond* este particularizat prin restricțiile combinatorii : „se dit du poil, des cheveux de l'homme“. E delimitat în mai multe varietăți : *blond cendré*, *doré*, *vénitien*, *blond fade*. Este indicată utilizarea prin extindere cu referire la nume de materii : *bière*, *tabac*, *cigarette*, *soie* sau utilizări poetice „blonde colline, sable blond“.

¹¹ Termenul *fauve* e definit „d'un jaune tirant sur le roux, v. roussâtre“. Se indică utilizarea cu referire la diferite animale și, prin extindere la vegetale.

¹² Termenul *kaki*² este un împrumut din hindustană (v. DPR), însemnînd „couleur de poussière“ sau „d'un jaune tirant sur le brun“ ; termenul *kaki*¹ e definit ca o plantă cu anumite fructe. Făcîndu-se această distincție între cele două cuvinte, nu am inclus termenul *kaki* în structura referențială.

¹³ Termenul *roux*, *rousse* e definit ca „jaune orangé /rouge orangé/ brun orangé“, ceea ce înseamnă că ar putea fi inclus în paradigma I, a II-a sau a VII-a. Preferăm încadrarea în paradigma I pentru motivul că al doilea calificativ (orangé), care e general, face parte tot din această paradigmă. Are restricții contextuale, utilizîndu-se cu referire la părul omului (și numai prin extindere se utilizează pe lingă numele unor obiecte, avînd sens specializat, de exemplu *beurre roux*).

¹⁴ Termenul *roussâtre* e definit „qui tire sur le roux“, avînd deci distinctivă /aproximarea în minus/.

9.1.3. /Aproximarea față de altă culoare (b) a lui (a)/ este distinctivă pentru o serie de termeni din structura referențială care manifestă tendințe de a contracta relații proprii: *orange*¹⁵, *orangé*, *tango*¹⁶.

Termenul *orangé* e definit de DPR „d'une couleur formée par la combinaison du paune et du rouge“; iar la D.F.C. „d'une couleur qui tire sur l'orange“, ceea ce ar însemna că adaugă semul /aproximare în minus/ și că s-ar putea constitui opoziția:

orange (—) / *orangé* (+)

9.1.4. Termenii formați de la numele unui obiect care reprezintă structura referențială și care corespund ca tip de apreciere cromatică termenilor din paradigma I pentru că se definesc și prin semul (a), nu numai prin comparația cu obiectul¹⁷ sînt următorii: *ambre*, *ambrée*, *-ée* sînt definiți „de culoarea ambrei, care poate fi *ambre jaune*“¹⁸, *safran*, *safrané*, *-ée*, definiți „couleur jaune“ sau prin comparație „d'un jaune safran“; *or* și *doré*, *-ée* sînt definiți „une couleur jaune, un éclat comparable a celui d'or“; termenul *abricot* e definit „couleur jaune orangé très doux“, *citron* „couleur jaune citron“, *miel* (de culoarea mierii sau „de couleur ambrée“), *topaze* d'un jaune vif et transparent“).

9.1.5. Analiza de mai sus este redată de tabelul T₁

¹⁵ Termenul *orange* are indicată data apariției 1300 ca nume de plantă și termen cromatic din 1515. DPR indică sinonimia cu *abricot*. Se indică, de asemenea, utilizarea cu valoare de colorant (les oranges d'alizarine).

¹⁶ Termenul *tango* e utilizat pentru apreciere cromatică numai cu sensul 2) „couleur mise à la mode lors de vogue du tango-orange très vif, orange foncé“.

¹⁷ În dicționarele limbii franceze se utilizează în mod curent cei doi termeni ai comparației în cazul termenilor cromatici formați de la numele unui obiect: o culoare primară și particularizarea ei printr-un anumit obiect.

¹⁸ Mai poate fi și *ambre gris*, dar în acest caz dicționarul indică numai o „substance parfumée“.

Caract. sem. Termen!	adj.	k	a	m'	m ⁻	m ₁	m ₂	(a+b)	m ₃ (a+h)	O	Caract. comb.			
											mat.	um.	an.	veg.
jaune	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
jaunâtre jaunet	+ +	+ +	+ +	- -	- -	+ +	- -	- -	- -	- -	+ +	+ 0	+ 0	0 +
blond	+	+	+	-	-	(+)	-	-	-	-	(+)	+	-	-
roux roussâtre fauve kaki	+ + + +	+ + + +	+ + + +	- - - -	- - - -	- + - -	- - - -	+ + + -	+ + + +	- - - -	(+) 0 - +	+ + - -	- - + -	- - (+) 0
orange abricot orangé tango	+ + + +	+ + + +	+ + + +	- - - -	- - - (+)	(+) (+) - -	+ - - -	+ + + +	- - - -	+ + + (+)	+ + + +	- - - -	- - - -	0 0 0 -
safran safrané or doré citron miel ambre ambré topaze	+ + + + + + + + +	+ + + + + + + + +	+ + + + + + + + +	- - - - - - - - -	- - - - - - - - -	- - - (+) - - - - -	- - - - - - - - -	- - - - - - - - -	- - - - - - - - -	+ + + + + + + + +	+ + + + + + + + +	- - 0 0 0 0 0 0 0	- - 0 0 0 0 0 0 0	0 0 0 0 0 0 0 0 -

9.2.0. Paradigma a II-a a lui ROUGE este formată din termenii : *rouge*; *rougeâtre*; *rouget*, -ette; *rougeaud*, -aude; *cramoisi*, -ie; *écarlate*; *vermeil*, -eille; *incarnat*, -ate; *rubicond*, -onde; *rubescant*, -ente; *carmin*, *carmine*; *rose*²; *rosâtre*; *rosé*, -ée; *pourpre*; *pourprin*, -ine; *pourpré*, -ée; *cuvré*, -ée; *acajou*; *brique*; *amarante*; *cerise*; *corail*, -aux; *fraise*; *garance*; *grenat*; *groseille*; *ponceau*; *rubis*; *tomate*; *kermès*; *lie de vin*.

Identitățile și opozițiile dintre acești termeni sînt următoarele :

9.2.1. Opoziția dintre termenul care exprimă aprecierea cromatică /rouge (b) fără aproximare/ și termenii care exprimă /(b) cu aproximare în minus/ :

*rouge*¹⁹ (—) / *rougeâtre*²⁰, *rouget*²¹ (+)

9.2.2. Semul m''/aproximativ ca intens (viiu)/ e definitoriu pentru termenii *écarlate* („couleur d'un rouge éclatante“), *vermeil* („d'un rouge vif et clair“) ²² (+), toți acești termeni opunîndu-se termenilor nemarcați astfel :

éclarate, *vermeil*, *incarnat* (+) / *rouge* (—)
rougeâtre.

9.2.2. Semul m₂ /aproximativ în plus/ este caracteristic pentru termenii : *rubicond* („très rouge“), *rougeaud*²³ („trop

¹⁹ Termenul *rouge* e definit ca apreciere cromatică în primul rînd ostensiv „qui est la couleur du sang, du coquelicot, du rubis, etc.“ sau ca o culoare spectrală, cînd e definit în raport cu culoarea lui complementară (le vert) sau prin poziția în spectru „extremitate a spectrului vizibil“ (după care urmează infrarouge). Sînt înregistrate variațiile sau nuanțele lui *rouge* : *amarante*, *brique*, *carmin*, *cerise*, *corail*, *cramoisi*, *écarlate*, *érubescant*, *rubis*, *tomate*, *vermeil*, *vermillon*. Un alt sens e cel de substanță colorantă, cînd sînt înregistrate cîteva tipuri : *rouge animal* — *cochenille*, *carmin*, *écarlate*, *kermès*, *pourpre*, *rouge végétal* — *alazarine*, *campêche*, *garance*, *orcanette*, *orseille*, *purprine*, *rocou*, *santal*, *tournesol*; *rouges synthétiques* : *alazarine*, *érythosine*, *fuchesine*, *rosaniline* etc. În plus termenul *rouge* are și alte sensuri.

²⁰ Termenul *rougeâtre* e definit „qui tire sur le rouge, légèrement rouge“.

²¹ Termenul *rouget*, -ette e definit „légèrement rouge“.

²² Indicațiile dicționarului sînt „despre ten, piele, buze“ și, prin extindere „despre fructe“.

²³ Ambii termeni au indicația „pentru pielea feței (omului)“.

Trás. sem. Termeni	adj.	k	b	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃	O	Caract. comb.			
										mat.	um.	an.	veg.
rouge	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
rougeâtre	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	0	0	+
rouget	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	0	0	+
écarlate	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-
vermeil	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	(+)
incarnat	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-
rubicond	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
rougeaud	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
cramoisi	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
(é)rubescant	+	+	+	-	-	(+)	+	-	-	-	+	-	-
carmin	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	0	0	0
carminé	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	0	0	0
rose	+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	0	0	0

Termeni	Trás. sem.	adj.	k	b	m'	m"	m ₁	m ₂	m ₃	o	Caract. comb.			
											mat.	um.	an.	veg.
rosé		+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	0	0	0
rosâtre		+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	0	0	0
pourpre		+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	0	0	0
pourpré		+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	0	0	0
pourprin		+	+	+	-	+	-	-	+	+	+	0	0	0
cuivré		+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	0	0	0
brique		+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	0	0	0
amarante		+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	0	0	0
cerise		+	+	+	+	(+)	-	-	+	+	+	0	0	0
fraise		+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	0	0	0
corail		+	+	+	+	-	-	-	-	+	+	0	0	0
garance		+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	0	0	0
grenat		+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	0	0	0
groseille		+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	0	0	0
tomate		+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	0	0	0
kermès		+	+	+	-	+	-	-	-	+	+	0	0	0

rouge“), *cramoisi*²⁴ (d'un rouge foncé“). Cvasi-identici sint *rubescant, érubescent*, care adaugă semul „a deveni (roșu)/²⁵ ;

<i>rougeaud, rubicond,</i>			<i>rouge</i>	
<i>cramoisi,</i>	(+)		<i>rougeâtre,...</i>	(—)
<i>rubescant, érubescent</i>				

9.2.3. Termenii formați de la numele unui obiect²⁶, care reprezintă structura referențială și care corespund ca tip de apreciere cromatică termenilor din paradigma I sint următorii: *carmin, carminé* („couleur rouge vif (al substanței colorante cu același nume“), *rose, rosâtre, rosé* (definiți primul „qui est d'un rouge très pâle, comme la rose“, al doilea „qui est rose sale, peu franc“, iar al treilea „légèrement teinte de rose“); *pourpre, pourprin, pourpré* (primul definit „couleur rouge vif“ sau „rouge foncé, tirant sur le violet“, ca substanță colorantă sau o anumită stofă ceilalți doi definiți „coloré de pourpre“); *cuviré* („couleur reugeâtre de cuivre“), *brique* („couleur (de) brique, rougeâtre“), *amarante* (numele unei plante și „couleur pourpre de ces fleurs“), *cerise* („rouge cerise, franc et assez vif“), *corail* (unul dintre tipurile de coral — „corail vivant rouge“ și culoare respectivă), *fraise* („de la nuance de rouge propre à la fraise“), *garance* (o plantă și o substanță colorantă extrasă din ea și „couleur de cette teinture, rouge vif“), *vermillon* (substanță colorantă roșu viu), *grenat* (piatră prețioasă și culoarea ei caracteristică, v. rouge), *groseille* (fructul unei plante și culoarea lui caracteristică „rouge“), *tomate* (plantă cu anumite fructe și culoarea caracteristică lor „être rouge très rouge (comme une tomate“), *kermès* (insectă și o vopsea écarlate“).

9.2.4. În această paradigmă intră și un compus *lie de vin* care, ca adjectiv e definit „rouge violacé“, deci e caracterizat prin /aproximare de altă culoare/ (m₃).

9.2.5. Analiza de mai sus va fi sintetizată într-un tabel T₂.

²⁴ Termenul *cramoisi* mai adaugă, eventual, semul m₃, căci DPR spune „tirant sur le violet“. Se utilizează tot cu referire la ten, dar și la materii (*soie*).

²⁵ Termenii *rubescant, érubescent* se utilizează tot cu referire la pielea omului.

²⁶ Termenii din structura referențială în limba franceză sint fie 1) numele unui obiect, utilizat ca termen cromatic, fie 2) numele obiectului + un sufix (-é, -eux...).

9.3.0. Paradigma a III-a a lui BLEU este formată din termenii : *bleu, bleue; bleuâtre; livide; ceruléen, -enne; ardoisé -ée; azur; azuré -ée; indigo; saphir; turquoise.*

Identitățile (sau cvasi-identitățile) și opozițiile din această paradigmă sînt următoarele :

9.3.1. Opoziția dintre *bleu*²⁷ care exprimă culoarea /albastru (c) fără aproximare/ (—) și termenii care exprimă /(c) cu aproximare în minus/ (+) :

bleu (—) / *bleuâtre*²⁸, *céruleen*²⁹, *livide*³⁰ (+)

9.3.2. Din structura referențială fac parte o serie de termeni care se definesc atît prin semul (c), cît și prin identificarea lui într-un anumit obiect : *azur, azuré, -ée* („qui est de la couleur d'azur, d'un bleu clair“), *ardoisé* („qui est de la couleur d'ardoise“, despre cer), *indigo*³¹ (o substanță colorantă, extrasă dintr-o plantă „d'un bleu foncé avec des reflets violets ou rougeâtres“), *saphir* (ca piatra respectivă, „bleu et

²⁷ Termenul *bleu, bleue* e definit de DPR ostensiv, de culoarea multor obiecte din natură „comme un ciel sans nuages, certains fleurs (le bleuët), le saphir“ ; mai e definit ca una din culorile fundamentale ale spectrului, avînd poziția „entre le vert et l'indigo“. Sînt date tipurile de „bleu“ : *bleu horizon, bleu lavande, bleu Nattier (du nom du peintre), bleu ardoise, bleu vert, pétrole, turquoise.* Mai e definit ca materie colorantă, indicîndu-se categoriile : *végétaux* : indigo, pastil, tournesol, Bleu de Prusse (cyanure de fer), bleu de smalt, Bleu de cobalt, bleu d'outremer,... etc.). Prin deplasarea caracteristicii cromatice, iau naștere alte sensuri (de exemplu, despre soldații îmbrăcați cu haine de această culoare ; dar și sensuri, fără legătură cu aprecierea cromatică).

²⁸ Termenul *bleuâtre* e definit „qui tire sur le bleu, n'est pas franchement bleu“.

²⁹ Termenul *céruleen* e definit „d'une couleur bleuâtre“.

³⁰ Termenul *livide* e definit „qui est de couleur plombé, bleuâtre“, deci cvasi-identic cu *bleuâtre*, pe de o parte, și cu *blême, pâle* din paradigma a V-a, pe de altă parte. Se utilizează cu referire la fața omului (despre piele, ten).

³¹ Acest termen e denumit și *le bleu indigo* și definit ca o culoare spectrală.

Caract. sem. • Terment	adj.	k	c	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃ (c+b)	O (+d)	Caract. comb.			
										mat.	um.	an.	veg.
bleu	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	0	+
bleuâtre	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	0	+
céruléen	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	0	0	0
livide	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-
azur	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	0	0	0
azuré	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	0	0	0
indigo	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	-	-	0
saphir	+	+	+	-	-	(+)	-	-	+	+	-	-	0
turquoise	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	0
violet	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	0	0	+
mauve	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	-	-	+
lilas	+	+	+	-	-	(+)	-	-	+	+	-	-	+
aubergine	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	-	-	+
prune	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+	-	-	+
violine	+	+	+	-	-	-	-	(+)	+	+	-	-	+

lumineux), *turquoise* („couleur bleu turquoise“, ca piatra respectivă).

9.3.3. În structura referențială se mai delimitează o zonă (pe cale de structurare), care reunește o serie de termeni cvasi-echivalenți. Toți acești termeni au semul /aproximarea a lui (c) față de (b)/, la care se pot adăuga alte seme. Acești termeni sînt : *violet*, *-ette* (definit ostensiv „de culoarea violetei“ sau „d'un couleur qui s'obtient par le mélange du bleu et du rouge“) ³², *violacé*, *-ée* („violet pal“ sau /aproximarea în cvasi-echivalenți. Toți acești termeni au semul /aproximarea în minus a lui (violet)/ ³³, *lilas* ³⁴ („violet bătînd în roz închis“), *aubergine* ³⁵ și *prune* ³⁶ („violet închis“ sau /aproximarea în plus a lui (violet), *violine* ³⁷ („violet pourpre“).

9.3.4. Analiza paradigmei a III-a va fi redată de tabelul T₃

9.4.0. Paradigma a IV-a a lui VERT este formată din termenii : *vert*, *verte* ; *verdâtre* ; *verdelet*, *-ette* ; *verdissant*, *-ante* ; *verdoyant*, *-ante* ³⁸ ; *olive* ; *olivâtre* ; *émeraude* ; *smaragdin*, *-ine* ; *glauque* ; *vert de gris*.

³² Termenul *violet* are sensul (1) definit prin intermediul lui bleu și rouge. La sensul (2) e definit ca o culoare spectrală „extrémité du spectre visibles de la lumière blanche, opposé au rouge“. Se dau variațiile : *violet pâle* ; *lilas*, *mauve*, *parme* ; *rouge tirant sur le violet* ; *pourpre*, *violine* ; *violet foncé* ; *aubergine* ; *lie-de vin* ; *prune*.

³³ Termenul *mauve* are sensul (1) plantă cu anumite flori, d'un violet pâle“, și sensul (2) culoarea respectivă“ d'un couleur violet pâle“.

³⁴ Termenul *lilas* are sensul (1) arbust cu anumite flori și sensul (2) culoarea acestor flori „violet tirant sur le rose ou mauve“.

³⁵ Termenul *aubergine* are sensul (1) o anumită plantă și (2) „de la couleur violet foncé de l'aubergine“.

³⁶ Termenul *prune* are sensul (1) desemnînd o anumită fructă și sensul (2) „d'une couleur violet foncé rappelant celle de certaines prunes“.

³⁷ Termenul *violine* are sensul (1) substanță extrasă din florile de violetă și sensul (2) „de couleur violine pourpre“.

³⁸ Termenii *verdissant*, *verdoyant* presupun semul / acțiune în devenire/, fiind adjective de origine verbală. Prin sfera de aplicare, restrînsă la lumea vegetală și specializată la acțiune de „înzverzire, înflorire (a plantelor)“, termenii nu sînt, de fapt, nume de culori și nu vor mai fi analizați în continuare.

Identitățile (cvasi-identitățile) și opozițiile din această paradigmă sînt următoarele :

9.4.1. Opoziția dintre termenul care exprimă /verde (d) fără aproximare/ (—) și termenii care exprimă /(d) cu aproximare în minus/ :

*vert*³⁹ (—) / *verdâtre*⁴⁰, *verdelet*⁴¹ (+)

9.4.2. /Aproximarea față de altă culoare (h)/ e definitorie (+) pentru termenul *vert-de-gris* (definit „d'un vert grisâtre“), iar /aproximarea lui (d) față de (c)/ este definitorie pentru *glauque* (definit „de culoarea verde-albastră a mării“).

9.4.3. Termenii formați de la numele unui obiect și care corespund ca tip de apreciere cromatică termenilor din paradigma a IV-a sînt următorii : *olive* sau *vert olive* („d'un vert tirant sur le brun“), *olivâtre* („qui tire sur le vert olive“), *émeraude* (piatră prețioasă — varietate de coridon, de culoare verde), *smaragdin*, *-ine* („d'un vert émeraude“).

9.4.5. Analiza paradigmei a IV-a este sintetizată de tabelul T₄

³⁹ Termenul *vert* e definit prin poziția în spectru „intermédiaire entre le bleu et le jaune“ și culoarea complementară „du rouge“. Este singurul termen caracterizat prin radiațiile luminoase (avoisine 0,52 μ). Este definit și ostensiv „de culoarea verde a plantelor cu clorofilă“. Mai este definit sub aspectul simbolului pe care îl reprezintă „le vert, couleur de l'espérance“. Sînt delimitate tipurile (nuanțele lui *vert*) : *vert foncé*, *viif*, *vert tendre*, *tilleul*, *Vert amande*, *épinard*, *olive*, *pistache*, *vert pomme*, *Vert d'eau*, *Vert Nil*, *Vert céladon*, *Vert absinthe*, *vert bouteille*, *vert wagon*, *vert émeraude*, *vert jade*. Mai este definit ca substanță colorantă și sînt delimitați diverși coloranți : Vert anglais, de chrome, de cobalt, vert Véronèse, Vert émeraude anhydride chromique hydraté. Are și alte sensuri.

⁴⁰ E definit „qui tire sur le vert, est d'un vert un peu sale et trouble.“

⁴¹ E definit diminutiv al lui *vert*, utilizîndu-se însă numai cu referire la vin.

Ter- meni	Caract. sem.	adj.	k	d	m'	m''	m ₁	m ₂	(d+g)	m ₃ (d+h)	(d+c)	o	Caract. comb.			
													mat.	um.	an.	veg.
													vert	+	+	+
verdâtre	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
verdelet	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
émeraude	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	0	0	0
smaragdine	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	0	0	-
olive	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+
olivâtre	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	0
glauque	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	0
vert de gris	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	0

9.5.0. Paradigma a V-a a lui BLANC e alcătuită din termenii: *blanc*, *blanche*; *blanchâtre*; *blafard*, *-arde*; *pâle*; *palôt*, *-otte*; *pâlichon*, *-onne*; *lilial*, *-ale*, *-aux*; *opalin*, *-ine*; *laiteux*, *-euse*; *crème*; *ivoire*; *neige*.

Identitățile și opozițiile din această paradigmă sînt următoarele:

9.5.1. Opoziția dintre termenul care exprimă /alb (e) fără aproximare/ (—) și termenul care exprimă /(e) cu aproximare în minus (+):

*blanc*⁴² (—) / *blanchâtre*⁴³ (+)

Termenii *blafard*, *-arde*⁴⁴; *pâle*⁴⁵; *pâlôt*, *-otte*⁴⁶; *livide*; *clair*, *-aire*⁴⁷; *lavé*, *-ée*⁴⁸ sînt cvasi-identici cu *blanc*, considerat sub aspectul lipsei de culoare sau ca o culoare deschisă.

9.5.2. Termenii formați de la numele unui obiect, care reprezintă structura referențială și care corespund ca tip de apreciere cromatică acestei paradigme pentru că se pot raporta la semul (e) sînt următorii: *lilial*, *-ale*, *-aux* (definit „qui rappelle le lis, sa blancheur”), *argenté*, *-ée* („qui a la couleur, l'éclat de l'argent“), *opaline* (definit v. *blanchâtre*), *laiteux*, *-euse* („la couleur blanchâtre du lait“), *crème* („d'un couleur blanche, légèrement teintée de jaune“), *ivoire* („d'un blancheur comparable à celle de l'ivoire“), *neige* („de couleur de la neige“).

9.5.3. Analiza paradigmei a V-a este sintetizată de tabelul T₅

⁴² Termenul *blanc* e definit în primul rînd ostensiv, prin trimiterea la natură, care oferă numeroase exemple: la *neige*, le *lait*, la *craie*, le *lis*... Este definit ca o gamă mai largă, caracterizată prin lipsa culorii sau „pâle, voisine du blanc“, indicîndu-se sinonimele *clair*, *blafard*, *blême* (ultimele despre pielea, tenul oamenilor). Se indică diferite tipuri de *blanc*: *immaculé*, *éclatant*, *mat*, *laiteux*. Este definit și ca materie colorantă: *blanc de zinc*, *oxyde de zinc*. Are și numeroase alte sensuri.

⁴³ Termenul *blanchâtre* e definit „d'une teinte tirant sur le blanc“.

⁴⁴ Termenul *blafard* e definit „d'une teinte pâle et sans éclat“.

⁴⁵ Termenul *pâle* e definit „blanc, très peu coloré, en parlant du teint, de la peau“.

⁴⁶ Definit „un peu pâle“.

⁴⁷ Termenul *clair* e definit „qui n'est pas foncé, est faiblement coloré“.

⁴⁸ Utilizarea în contextul uman înseamnă, de fapt, „despre barbă, păr“.

Trás. sen. Terment	adj.	k	e	m'	m"	m ₁	m ₂	m ₃	o	Caract. comb.			
										mat.	um.	an.	veg.
blanc	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
blanchâtre	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+
blafard	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
pâle	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
pâlot	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-
clair	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	0	0
lilial	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	0	0	+
argenté	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	0	0	+
opaline	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	0	0	0
laiteux	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	0	0	0
crème	+	+	+	-	-	-	-	(+)	+	+	0	0	0
ivoire	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	0	0	0
neige ¹⁸	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	0	0

Caract. sem. Termeni	adj.	k	f	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃	o	Caract. comb.			
										mat.	um.	an.	veg.
noir	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
noirâtre	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+	0
noiraud	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-
ébène	+	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	0

9.6.0. Paradigma a VI-a a lui NOIR este alcătuită din termenii : *noir, noire ; noirâtre ; noiraud, -aude ; ébène*.

Identitățile (cvasi-identitățile) și opozițiile din această paradigmă sînt următoarele :

9.6.1. Opoziția dintre termenul care exprimă culoarea /negru (f) fără aproximare/ (—) și termenii care exprimă /(f) cu aproximare în minus/ (+) :

*noir*⁴⁹ (—) / *noirâtre*⁵⁰, *noiraud*⁵¹ (+)

9.6.2. Din structura referențială care corespunde ca tip de apreciere cromatică paradigmei a VI-a (pentru că se definește și prin semul (f), nu numai prin comparația cu obiectul) face parte termenul *ébène* (definit „noir comme l'ébène“).

9.6.3. Analiza paradigmei a VI-a e redată de tabelul T₆

9.7.0. Paradigma a VII-a a lui BRUN conține termenii : *brun, -une ; brunâtre ; marron ; basané, -ée ; hâlé, -ée ; bronzé, -ée ; tanné, -ée ; tabac ; acajou ; châtain, chocolat, havane*.

Identitățile (cvasi-identitățile) și opozițiile dintre termenii paradigmei a VII-a sînt următoarele :

⁴⁹ Termenul *noir* e definit prin lipsa radiațiilor vizibile (manifestată de corpuri) ; mai e definit ostensiv „noir comme (du) jais, comme l'encre, comme du charbon, comme l'ébène“. Ca tip de culoare e definit „de o culoare foarte închisă, raportată, eventual, la altele (gris, brun, bleu. très foncée, presque noire“, ultima fiind cea mai întunecată. Este definit și ca materie colorantă (produs natural sau sintetic) : *noir animal*, v. Charbon ; *noir de fumée*, v. Suie... Tipurile delimitate sînt : Noir de Charbone, Noire d'ivoire, noire de Liège (ou Noir d'Espagne), noir de lie, Noire d'aniline. Are și numeroase alte sensuri.

⁵⁰ Termenul *noirâtre* e definit „qui tire sur le noir, d'une couleur tirant sur le noir“.

⁵¹ Termenul *noiraud, -aude* e definit „qui est noir de teint, de types très brun“, fiind sinonim cu *basané*.

9.7.1. Termenul *brun*, *-une*⁵², care exprimă /(g) fără aproximare/ se opune lui *brunâtre*⁵³ care exprimă /(g) cu aproximare în minus/ (+) :

brun (—) / *brunâtre* (+) dar și *brun* (—) / *beige* (+)

Cvasi-identici cu *brun* sînt termenii : *basané*, *bistré*, *halé*, *tanné*.

9.7.2. /Aproximarea ca intens/ poate fi considerată distinctivă pentru *mordoré*, *-ée*⁵⁶.

9.7.3. Aproximarea față de altă culoare (*rouge*, *roux*)¹ este distinctivă pentru termenii *auburn*⁵⁷ ; *bai*, *baie*⁵⁸.

9.7.4. Din structura referențială care corespunde ca tip de apreciere cromatică acestei paradigme fac parte termenii definiți prin obiect : *bronzé*, *-ée* („qui a la couleur du bronze“), *marron*¹ („de la couleur rouge brun d'un marron“, indicîndu-se și sinonimia cu *brun*), *ocre* ; *ocré*, *-ée* ; *ocreux*, *-euse* (un colorant mineral avînd culoarea caracteristică „d'un brun jaune et orangé“), *tanné*, *-ée* („d'un couleur brun clair (comme celle du tan)“), *acajou* („d'un couleur brun rougeâtre“ ca cea a lemnului unui arbore din America), *tabac*¹ („couleur de tabac, d'un brun roux“), *châtain*⁵⁹ („de couleur brun clair, rappelant celle de la châtaigne“), *chocolat* („couleur chocolat, de la couleur brun rouge foncé), *havane* („de la couleur (marron clair) des havanes“.

⁵² Termenul *brun*, *brune* e definit ca o culoare „entre le roux et le noir“. DPR indică tipurile lui *brun* : *bistre*, *brunâtre*, *châtain*, *chocolat*, *kaki*, *marron*, *mordoré*, *tabac*, *terreux*. Este definit ostentiv „la couleur brune de la châtaigne, bière brune, tabac brun (opposé à blond)“. Mai sînt delimitați *brun roux/brun foncé*.

⁵³ Termenul *brunâtre* e definit „tirant sur le brun“.

⁵⁴ Termenul *beige* e definit „d'une couleur brun très clair“ sau ostensiv „de la couleur de la laine naturelle“.

⁵⁵ Termenul *basané* e definit „se dit d'une peau brune“.

⁵⁶ DPR indică la origine un cuvînt compus. Definiția este „d'un brun chaud“ (adică moderat pînă la viu), eventual, „avec des reflets dorés“.

⁵⁷ Termenul *auburn* e definit „se dit d'une couleur de chevaux châtain roux aux reflets cuivrés“.

⁵⁸ Termenul *bai* e definit „d'un brun rouge, en parlant de la robe d'un cheval“.

⁵⁹ Pentru termenul *châtain* DPR face delimitări în tipuri : *châtain*, *clair*, *foncé*, *roux*.

Caract. sem. Termeni	adj.	k	g	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃ (g+b)	(g+a)	o	Caract. comb.			
											mat.	um.	an.	veg.
brun	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+
brunâtre	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	0	0
beige	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	0	0	0
basané	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
hâlé	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
auburn	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-
bai	+	+	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-
mordoré	+	+	+	+	(+)	-	-	-	-	-	+	0	0	0
bronzé	+	+	+	-	-	0	-	-	+	+	+	+	-	-
marron	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	0	0	+
ocre, ocre	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	0
tanné	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	0
acajou	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	0
tabac	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	+
châtain	+	+	+	-	-	+	-	-	+	+	0	+	0	0
chocolat	+	+	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-
havane	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	-	0

9.7.5. Analiza termenilor paradigmei a VII-a⁶⁰ este sintetizată de tabelul T₇. •

9.8.0. Paradigma a VIII-a poate fi considerată tot pe cale de structurare⁶¹ și sînt incluși termenii *gris*, *grise*; *grisâtre* și *grège*, între care se stabilesc următoarele relații :

9.8.1. /Aproximarea în minus/ este distinctivă pentru *grisâtre*, care se opune astfel lui *gris* :

*gris*⁶² (+ / *grisâtre*⁶³ (+)

9.8.1. /Aproximarea față de altă culoare (g)/ este defini-torie pentru *grège* (definit „se dit d'une couleur qui tient du gris et du beige à la fois“)⁶⁴.

9.8.2. Din structura referențială care desemnează același tip de apreciere cromatică fac parte termenii : *cendré*, *-ée* ; *cendreur*, *-euse*⁶⁵ ; *terreux*, *-euse*⁶⁶ ; *noisette*⁶⁷.

9.8.3. Analiza de mai sus e redată de tabelul T₈

⁶⁰ Menționăm că toți termenii incluși în paradigma a VII-a sînt de dată relativ recentă. Din acest punct de vedere și dacă ținem seama că în această paradigmă se manifestă numai o opoziție (în afara relațiilor dintre termenii din structura referențială), se poate considera o paradigmă în curs de structurare la un moment dat, situație mult mai avansată ca în română (unde toți termenii erau din structura referențială sau foarte recentți, fiind greu să se delimiteze astfel un termen cromatic de bază). Admiterea ca paradigmă a fost justificată, căci descrierea relațiilor dintre acești termeni ar fi neeconomică și chiar dificilă dacă nu s-ar considera *brun* și ca termen din meta- limbaj.

⁶¹ Motivele sînt aceleași cu cele expuse la nota 60.

⁶² Termenul *gris* e definit „d'une couleur intermédiaire entre le blanc et le noir“.

⁶³ Termenul *grisâtre* e definit „qui tire sur le gris“.

⁶⁴ Termenul *grège* nu e înregistrat ca termen cromatic de DPR. DFC dă *grège*² despre mătase (sens cu care apare și în DPR) și *grège*² ca termen cromatic, cu definiția dată în text.

⁶⁵ Ambii termeni sînt definiți „la couleur grisâtre de la ceindre“.

⁶⁶ Prin definiția dată de DPR, termenul *terreux* ar putea fi inclus și în alte paradigme — „d'une couleur grisâtre, jaunâtre, ou brunâtre, dépourvu d'éclat et de fraîcheur“. Am încercat să redăm aceste variații cromatice prin semnul m₃.

⁶⁷ Ca termen cromatic, *noisette* e definit de DPR „couleur de noisette, gris roussâtre“.

Caract. sem. Termeni	adj.	k	h	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃		o	Caract. comb.			
								(h+g)	(h+a)		mat.	um.	an.	veg.
gris	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	0
grisâtre	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	0	0	0
grège	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	+	0	0	0
cendré	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	0	0
cendreux	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	0	0	0
terreux	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	0	0	0
noisette	+	+	+	-	-	-	-	+	+	+	+	+	0	0

9.9. În concluzie, termenii cromatici din limba franceză, deși mai puțin numeroși decât în română (circa 126 în franceză, circa 260 în română) se constituie în mai multe paradigme și realizează opoziții pe baza unui număr mai mare de seme (opozițiile sînt însă izolate și reunesc un termen, cel mult doi).

9.1.1. Structura referențială cuprinde un număr mare de termeni (65 din 126), care, pe de o parte, sînt numai parțial formalizați (se utilizează atît numele obiectului propriu-zis, devenit termen cromatic, cit și numele obiectului + un sufix (-*é*, -*eux*) și, pe de altă parte, sînt mai clar definiți (dicționarele limbii franceze nu se limitează la definiția ostensivă, ci fac și raportarea la o culoare primară). De aceea termenii cromatici desemnări indirecte au putut fi încadrați relativ ușor în paradigmele delimitate în sistemul cromatic francez. Structura referențială nu este egală din punct de vedere cantitativ — e foarte săracă (un termen) în paradigma a VI-a, bogată în paradigma a VII-a și cu un număr mediu de termeni în paradigma a VIII-a.

9.9.2. Singurul sem care realizează opoziții în toate paradigmele este /aproximarea în minus/, distinctivă pentru unul pînă la doi termeni în fiecare paradigmă (spre deosebire de limba română, unde derivarea realizează serii de elemente echivalente uneori foarte bogate). Această valoare semantică este formalizată, dat fiind că se exprimă întotdeauna prin adăugarea unui sufix (-*âtre*) la un alt termen cromatic.

Celelalte seme se manifestă izolat: semul m'' (aproximarea ca intens) în paradigmele a II-a și a VII-a, semul m_2 în paradigma a II-a și semul m_3 (în diferite manifestări) în paradigmele I, II, III, IV, VII, VIII.

Relații echivalente cu cele realizate de diferite seme se exprimă frecvent prin termenii cromatici formați de la numele unui obiect (de exemplu *poupre*, *pourprin*, *pourpré* „couleur rouge vif ou rouge foncé, tirant sur le violet“).

Luminozitatea ca valoare semantică exprimată paradigmatic este absentă, ca și în română. Exprimarea ei se realizează cu totul izolat în cazul unor termeni ca *argenté* (v. la 9.5.2.) sau în cazul unui termen ca *flamboyant*, -*ante* (cu

sensul utilizat prin extindere „qui a l'éclat, la couleur d'une flamme“).

9.9.3. Paradigmele nu au, în general, un număr prea mare de termeni și nu sînt egale din acest punct de vedere : este foarte săracă paradigma a VI-a, sînt destul de sărace paradigmele a IV-a și a V-a (spre deosebire de limba română, unde ultima e foarte bogată), are o situație cantitativă intermediară paradigma a III-a.

Se remarcă zonele pe cale de structurare mai bine delimitate ca în limba română : zonele lui *orange* în paradigma I și a lui *violet* în paradigma a III-a (situație parțial similară cu româna) și paradigmele a VII-a și a VIII-a (care nu se pot delimita și analiza astfel în română).

Rezultă deci că sistemul termenilor cromatici francezi manifestă mari asemănări cu cel corespunzător din română, existînd și unele diferențe nefundamentale (semul m'' existent în franceză și inexistent în română și deosebirea cantitativă).

10.0. Materialul prezentat în ANEXA₃ reprezintă schița analizei semantice structurale a termenilor cromatici din engleză, efectuată după aceleași principii ca în lucrarea propriu-zisă.

ANEXA₃ corespunde, în mare parte, lucrării de diplomă efectuată de LIDIA IORDĂCHESCU, studentă la Facultatea de limbi germanice. Întrucît interpretarea materialului adunat de ea s-a făcut după sugestiile noastre și după modelul de descriere a termenilor cromatici românești (aplicat de mine și la limba franceză), ne-am permis să prezentăm aici aspectele cele mai importante, considerînd că în felul acesta se valorifică o lucrare de diplomă meritorie, mai ales în contextul comparației cu descrierea similară a altor limbi, pe care am prezentat-o în această lucrare.

Inventarul termenilor cromatici englezi prin fișarea din *Webster's New Collegiate Dictionary*, Springfield, Massachusetts, 1974 (notat DW), confruntat cu *The Concise Oxford Dictionary of Current English* (based on *The Oxford Dictionary*), Oxford at Clarendon Press, 1964.

Informațiile privind termenii cromatici din limba engleză au fost completate cu datele din studiile de specialitate care au avut același material de studiu ¹.

¹ Vezi Moskoviči (1960), (1964), (1965) și Berlin & Kay (1969), unde se analizează termenii cromatici din engleză sau din engleză

10.1. Inventarul numelor de culori din engleză cuprinde termenii²:

amethyst(ine)	carmine	earthly
auburn	clear	fair
azure	cherry	flaming
black	cherry-like	flaxen
blackish	cherry-coral	gold
blaze	chlor	golden
blue	chocolate	golden-yellow
bluish	coppery	green
blue-black	copper-red	greeny
blood-red	coral	greenish
bloody	cream	gray (grey)
blond	creamy	grayish
bronz	crimson	hazel
bronz	dark	honey
brown	darkish	indigo
brownish	deep	iron
brown	earthen	lavender

comparativ cu alte limbi. Menționăm că, deși Berlin & Kay studiază termenii cromatici dintr-un număr mare de limbi, nu au în vedere franceza sau româna. În ce privește manierele de analiză utilizate de acești autori, v. discuțiile de la CONCLUZII (7), nota 2. Dar, deși Moskoviči și Berlin & Kay nu fac propriu-zis o analiză semantică, cu atât mai puțin semantică structurală, urtele date stabilite de ei vor fi utile pentru descrierea noastră.

² Majoritatea termenilor cromatici sînt cuvinte polisemantice, care cu sensul „apreciere cromatică, de un anumit tip, cu anumite caracteristici” intră în (sub)ansamblul analizat aici, iar cu celelalte sensuri (exprimînd în general aprecieri psihice) intră în alte (sub)ansambluri. Astfel, Moskoviči (1960), p. 86 arată că *red* intră și în alt cîmp decît cel cromatic cînd stă alături de *revolutionary, communist,...* sau *yellow* intră în alt cîmp alături de *jealous, suspicious...*

lilac	purply	sienna
livid	primrose-yellow	silver
lily-white	red	silvern
lucid	reddish	silvery
maroon	rose	tangerine
mauve	rose-like	ultramarine
obscure	rosy	vermilion
ochre	ruby	violet
ochreous	rubious	viridian
orange	ruddy	white
orangy (orangey)	russet	(whitey)
orangish	sallow	whity
pink	sallowish	wine
pinkish	sapphire	wine-red
pitch-black	scarlet	yellow
pitch-dark	sea-green	yellowish
purple	sepia	zincic
purplish	serene	zincous

Analiza numelor de culori din engleză pornind de la inventarul stabilit mai sus pune în evidență, după o sumară comparație, faptul că se pot delimita două clase: (a) clasa numelor de culori **simple** (A), unde nu se disting mai mulți formanți pentru a exprima culoarea, ceea ce înseamnă că nu se recunoaște forma internă³ și (b) clasa numelor de culori

³ Criteriu propus de Moskoviči și utilizat în această clasificare întrucât criteriile utilizate pentru clasificarea după formanți a termenilor cromatici românești nu pot fi aplicate aiudoma. În clasificarea termenilor cromatici englezi se ține deci seama de posibilitatea de a distinge forma internă (ceea ce înseamnă unul sau mai mulți formanți), ceea ce are consecințe asupra semnificației care e întotdeauna derivată în această a doua situație. Moskoviči (1960), p. 86 caracterizează prin lipsa formei interne numai termenii *blue*, *yellow*, *green*, *red*, spre deosebire de ceilalți care sînt nume de plante sau fructe la origine, sau termeni mai noi, formați prin derivare, compunere sau împrumut.

derivate (B)⁴, unde sensul de apreciere cromatică se realizează printr-un cuvânt a cărui formă internă poate fi recunoscută (fiind numele unui obiect, pentru care e caracteristică culoarea respectivă — B₁, sau formate cu afixe derivaționale de la alt nume de culoare sau numele unui obiect — B₂ și C) nume de culori *compuse* (înregistrate de DW ca titlu de dicționar ⁵) — B₃.

Inventarul termenilor cromatici englezi poate fi repartizat în funcție de formanți în tabloul următor (T₁) :

Tabelul 1

	A	B ₁	B ₂	B ₃
Nume de culori	blue, yellow, green, red, white, black, brown, gray	amethyst, azure, carmine, chlore, chocolate, coral, indigo, lavender, lilac, orange, pink, rose, sapphire, silver, wine	blackish, bluish, brownish, greenish, grayish, orangish, pinkish, purplish, reddish, sea-green, sallowish, whitish, yellowish, bronzy, brown, creamy, greeny, rosy, silvery, whity, earten, golden, flaxen	blood-red, blue-black, cherry-like, copper-red, golden-yellow, lily-white, pitch-red, rose-like, wine-red

⁴ Menționăm că analiza noastră neavînd un caracter istoric calificarea ca *derivate* nu ține seama decît de criteriile enunțate aici. De aceea, unii termeni din clasa B₁ pot fi la origine simpli. Pentru același motiv (cercetarea nu e istorică sau diacronică), nici înregistrarea termenilor din clasa A nu e neapărat exhaustivă.

⁵ În afara compuselor-titlu de dicționar din DW, limba engleză curentă are felurite posibilități de combinare (*compuse*), ca și româna (v. Bîdu-Vrânceanu (1973), care nu are însă nici un *compus* termen cromatic înregistrat ca titlu de dicționar).

Pe marginea acestui tablou se pot face următoarele observații: termenii din clasa A se utilizează fie singuri, fie în combinație cu următoarele serii de afixe: *-ish*, *-y*, *-en* (cînd dau naștere termenilor din clasa B₂). Combinațiile cu aceste trei afixe realizează (cînd sînt adăugate la alt nume de culoare) valoarea semantică „aproximare în minus față de culoarea exprimată prin termenul-bază (de la care s-au format)”. În limba română seriile de formați sînt mult mai numeroase și, în consecință, și combinațiile lor. Engleza prezintă o situație mai puțin diversificată, nu numai sub aspectul formațiilor, ci și sub aspectul valorilor semantice corelate cu anumite modalități de formare.

După cum rezultă din cele spuse pînă acum, aprecierea cromatică poate fi exprimată printr-un nume propriu-zis de culoare sau *desemnare directă* (v. termenii clasei A și unii (formați de la alt nume de culoare) din clasa B₂); aprecierea cromatică se mai exprimă prin numele unui obiect (pentru care culoarea respectivă e caracteristică), situație care (în opoziție cu prima) poate fi considerată *desemnare indirectă* (v. comparația cu analiza similară din română 4.1.4.2.).

10.2.0. Pentru descrierea semantică structurală a termenilor cromatici din limba engleză este necesară degajarea semnelor caracteristice acestui (sub)ansamblu lexical. La modul general, semele definatorii pentru (sub)ansamblul termenilor cromatici în diferite limbi (în română, dar și în engleză sau franceză) pot fi formulate astfel: I — /apreciere cromatică/, II — /de un anumit tip/, III — /avînd anumite caracteristici/. Spre deosebire de primul sem, care e general, cel de al doilea și al treilea au manifestări concrete mai mult sau mai puțin diferite de la o limbă la alta. Vom analiza valorile posibile ale celui de-al doilea⁶ și al treilea sem⁷, așa cum rezultă din dicționarele generale ale limbii engleze.

⁶ Reamintim că aceste valori erau, pentru limbile europene, reprezentate de un anumit ton; în română șase tonuri (galben, roșu, albastru, verde, alb, negru) sînt capabile să definească și să grupeze pe toți ceilalți termeni cromatici. Deci aceste seme sînt foarte importante pentru că reprezintă, în același timp, numărul paradigmelor.

⁷ Valorile de tipul semului al II-lea sînt pentru română: /culoarea fără aproximare, /cu aproximare de diferite tipuri) —/ în minus (m₁), în plus (m₂), aproximarea față de altă culoare (m₃)/. Termenii

Cel de-al doilea sem — /de un anumit tip/ — se referă la gruparea culorilor într-o anumită tonalitate, ceea ce se manifestă în metalimbajul lexicografic când o culoare este definită în raport cu alta. Culorile care desemnează o tonalitate, în raport cu care se definesc toate celelalte fac parte nu numai din *inventarul lexical de analizat*, ci și din metalimbajul lexicografic (și, implicit, semantic). Aceste calități au fost stabilite prin compararea și interpretarea tuturor definițiilor termenilor cromatici dintr-o anumită limbă. Pentru limba română termenii cromatici cu dublu statut⁸ (1) elemente ale limbii și 2) seme din a II-a categorie) sînt șase : *galben, roșu, albastru, verde, alb, negru*. Din acest punct de vedere nu apar contradicții față de interpretarea lui Berlin-Kay (1969), care consideră că există unsprezece termeni cromatici de bază, pentru toate limbile, dintre care șase sînt corespondenții celor de mai sus. Ceilalți cinci termeni cromatici de bază propuși de Berlin-Kay sînt : *brown, grey, orange, purple, pink*. Corespondenții acestor cinci termeni în română sînt toți fie termeni cromatici relativ recentți (fie introduși în limbă prin împrumut de circa 100 de ani și nefiind toți foarte bine adaptați, fie termeni cromatici formați de la numele unui obiect cu sufixul *-iu* formațiile respective fiind și ele relativ recente). Pentru aceste motive, cei cinci termeni cromatici corespunzători lui *brown, gray, orange, purple, pink* din română nu au fost considerați nici nume de culori primare (v. la 4.2), nici seme (elemente ale metalimbajului lexicografic și semantic). De altfel, pe de o parte ele se pot defini prin cele șase culori primare și, pe de altă parte, nu sînt

formați de la numele unui obiect au în dicționarele limbii române numai sau mai ales o definiție ostensivă („de culoarea obiectului”). Raportarea la o culoare primară nefiind indicată clar de dicționarele limbii române (decît izolat), nu am distins aici o altă valoare a aproximării /aproximarea prin obiect/ (dat fiind că prin trimiterea la obiect se pot exprima toate valorile aproximării sau chiar altele suplimentare).

⁸ S-a admis ca unele elemente ale limbii au dublu statut (cum e cazul și cu numeralele de la 1 la 10) — pe de o parte sînt indivizibile semantic, pe de altă parte, intră în componența tuturor celorlalte elemente din aceeași categorie (numerale, respectiv termeni cromatici).

necesare pentru definirea altor termeni cromatici (care ar trebui grupați în jurul lor)⁹.

Correspondenții din engleză ai celor șase nume de culori primare au același statut: *yellow, red, blue, green, white, black*. În ce privește acești șase termeni, remarcăm că DW îi definește pe toți astfel: *yellow* „galben sau gălbui“, *red* „roșu sau roșcat“, ș.a.m.d. În felul acesta, credem că se dă importanță afirmației¹⁰ că în natură, arte, etc. culorile nu există în stare pură, denumirile respective desemnând numai prototipul imaginat (care în realitate variază între anumite limite). De aceea credem că (ținând seama de DW) formularea acestui tip de sem în metalimbajul necesar descrierii termenilor cromatici englezi este mai corectă /galben/, /roșu/ .. /indiferent de aproximare/¹¹.

Prin compararea definițiilor din DW a termenilor cromatici englezi, constatăm că cei șase termeni necesari descrierii (făcând parte din metalimbaj deci) nu sînt suficienți, mai fiind

⁹ Pentru că ar exprima identități sau opoziții. Rezultă că acești termeni nu constituie paradigme independente, ci cel mult paradigme în curs de formare. De altfel, Berlin-Kay îi consideră termeni cromatici de bază luînd în considerație alte criterii (teste experimentale).

¹⁰ În ce privește interpretarea ca termeni cromatici de bază a lui *brown* și *gray* nu avem nici o rezervă: Moskoviči stabilește că au frecvența 91%⁰ în raport cu ceilalți termeni cromatici, egală cu a termenilor *yellow, red, blue, green*. Ca și în cazul celorlalți termeni cromatici de bază, între acești termeni și alții ca *browny, brownish* sau *gray, grayish* se stabilesc opoziții („culoarea indiferent de aproximare“/„culoarea cu aproximare în minus“). În privința interpretării ca termeni cromatici de bază a lui *orange* și *purple* există oarecari rezerve, în primul rînd faptul că au frecvența numai 6% față de ceilalți termeni cromatici. Ei sînt definiți însă prin particularități proprii ale poziției în spectru, luminozității și saturației. De asemenea ni se pare important că alți termeni cromatici se definesc în opoziție cu ei, adăugînd valorile semantice „aprins“, „închis“, „aproximare față de altă culoare (roșu)“: *vermilion, tangerine... /orange/ orangish... sau purple /purplish/, purply*.

¹¹ Nu /fără aproximare/, ca în română.

¹² Ceea ce rezultă nu numai din frecvență, ci și din faptul că alți termeni se definesc prin referire la ei, v. la nota 10. Definirea termenilor *brown, gray, orange, purple* prin raportare la primele șase culori primare (deci, implicit, interpretarea lor ca termeni divizibili semantic, nu indivizibili cum presupune considerarea lor ca seme), nu este cu totul imposibilă. Ea ar fi însă dificilă mai ales prin caracterul neeconomic (ar fi necesare semele /galben/ + /roșu/ + /negru/ +...

necesari și alții. Astfel, destul de numeroși termeni se definesc prin raportare la *brown* și un număr oarecare de termeni se definesc prin raportare la *gray*, *orange* și *purple*. Faptul că acești termeni nu sînt elemente lexicale recente (așa cum sînt corespondenții lor din română), ci vechi și, mai ales, importanți¹²) inclusiv faptul că Berlin-Kay îi consideră termeni cromatici de bază, ne determină să interpretăm ca seme (alături de celelalte șase) necesare identificării unui anumit tip de culoare și termenii¹³ *brown*, *gray*, *orange*, *purple*. Rezultă deci că pentru descrierea termenilor cromatici din engleză sînt necesare zece seme din categoria a II-a.

Nu considerăm că *pink* îndeplinește calitățile necesare pentru a fi interpretat termen cromatic de bază. Este definit de DW ca „oricare din grupul cromatic de la roșu albăstrui la roșu“ (cu o saturație minimă și luminozitate maximă), ceea ce înseamnă că se poate defini prin „aproximarea lui roșu față de albastru“, interpretare care coincide parțial cu cea propusă de Moskoviči, care îl opune (alături de *rose*) lui *red*¹⁴ sau chiar cu afirmația contradictorie¹⁵ făcută de Berlin-Kay, cînd se arată că, probabil, „derivă din roșu și sînt variații ale lui“. Singurul termen opus lui *pink* este *pinkish* (care exprimă „aproximarea lui în minus“) și cvasi-identici sînt *rose*, *rosy*, *rose-like*. Întrucît toți acești termeni se pot defini prin raportare la „roșu“ „cu diferite grade ale aproximării“ și pentru că ei nu sînt necesari în metalimbajul lexicografic (semantic), nu-l vom interpreta ca sem.

Comparînd definițiile din DW date celor 10 termeni discutați mai sus și admiși ca seme, mai constatăm că sînt definiți după aceleași criterii: (1) poziția în spectru, prin raportare la celelalte culori, (2) indicarea unui obiect pentru

¹³ În acest caz cei patru termeni servesc la identificarea tonului, adăugînd apoi alte valori, v. la nota 10.

¹⁴ *Red* face pare, după Moskoviči, din sistemul de bază, iar *pink*, *rose* din subsistemul de gradul 1 și se referă toate la aceeași porțiune de spectru.

¹⁵ Afirmație contradictorie pentru că printre criteriile propuse de Berlin-Kay pentru interpretarea termenilor cromatici de bază este și caracterul indivizibil semantic, condiție pe care n-o îndeplinesc *scarlet* și *crimson* ca varietăți de „roșu“. Dacă înșiși Berlin-Kay afirmă la pag. 22 că *pink* e (tot) „o varietate de roșu“, nu vedem de ce ar fi în altă situație decît *scarlet*... și, respectiv, de ce este termen cromatic de bază.

care e caracteristică culoarea respectivă (definiția ostentivă sau deictică) și (3) definirea ca materie (substanță) colorantă¹⁶.

Este important să semnalăm că definițiile din DW conțin și alte date care trebuie luate în considerație comparativ. Astfel, fiecare culoare este caracterizată nu numai printr-o anumită tonalitate, ci și prin aprecierea intensității (moderat / viu, intens / închis / deschis), iar unele dintre ele au indicații în privința saturației sau luminozității (minimă / medie / maximă)¹⁷.

Sintetizând trăsăturile semantice distinctive (sau semele caracteristice) în sistemul termenilor cromatici din limba engleză rezultă :

I /aprecierea cromatică/ (inclusiv semul /vizibil/).

II /de un anumit tip/ : /yellow/ = a ; /red/ = b ; /blue/ = c ; /green/ = d ; /white/ = e ; /black/ = f ; /brown/ = g ; /gray/ = h ; /orange/ = i ; /purple/ = j.

III. /alte caracteristici/ :

/aproximarea intensității tonului/ :

m' = /mediu/

m'' = /intens (viu aprins)/

m₁ = /aproximare în minus/

m₂ = /aproximare în plus/

/aproximarea față de altă culoare/ m₃

/aprecierea saturației/¹⁸ : s₁ = minimă ; s₂ = medie ;

s₃ = maximă

/aprecierea luminozității/¹⁹ : l₁ = minimă ; l₂ = medie ;

l₃ = maximă

¹⁶ Acest al treilea mod de a concepe o culoare este delimitat de DW la aproape toți termenii cromatici. Menționăm însă că în această situație semele definitorii nu mai sînt aceleași ca în cazul „aprecierii cromatice” (sau luminii colorate). Reamintim, de asemenea, că o astfel de delimitare nu este făcută de nici un dicționar general al limbii române.

¹⁷ Toate aceste aprecieri nu se pot exprima în română decît prin determinanți, deci se exprimă aceste valori sintagmatic, nu paradigmatic, v. B i d u - V r ă n c e a n u (1973).

¹⁸ Acest sem nu există în sistemul cromatic românesc și, ca atare, nu apar nici notațiile respective.

¹⁹ Nici acest sem nu se manifestă în română. Despre lipsa acestui tip de caracteristică semantică în limbile romanice, comparativ cu latina v. C o s e r i u (1964), p. 186.

Ca și în sistemul numelor de culori din română, se delimitează în sistemul numelor de culori din engleză o *structură referențială*, atunci când termenii cromatici sînt formați de la numele unui obiect (sau numele unui obiect + un sufix). În cazul acesta prin trimiterea (sau aproximarea) prin obiect se exprimă una (sau mai multe) din caracteristicile de mai sus (eventual și altele suplimentare). Întrucît DW face și raportarea la o culoare primară, identificîndu-i manifestarea prin comparația cu obiectul, am repartizat termenii din structura referențială în fiecare paradigmă, notînd prin (o) (de la „obiect“) trăsătura care însumează diferitele caracteristici.

La aceste trăsături caracteristice ale sensului se adaugă caracteristici combinatorii : material, uman, animal, vegetal²⁰.

Conform principiilor aplicate în lucrarea de față, termenii cromatici din limba engleză se repartizează într-un număr de paradigme egal cu cel al semelor din categoria a II-a. Deci paradigmele numelor de culori din engleză sînt următoarele : I — paradigma lui YELLOW (9.1) ; II — paradigma lui RED (9.2) ; III — paradigma lui BLUE (9.3) ; IV — paradigma lui GREEN (9.4) ; V — paradigma lui WHITE (9.5) ; VI — paradigma lui BLACK (9.6) ; VII — paradigma lui BROWN (9.7) ; VIII — paradigma lui GRAY (9.8) ; IX — paradigma lui ORANGE (9.9) ; X — paradigma lui PURPLE (9.10).

În continuare vom efectua analiza semantică a numelor de culori din engleză pe baza semelor și în cadrul paradigmei delimitate mai sus.

11. Analiza numelor de culori în engleză

11.1.0. Paradigma I a lui YELLOW este formată din termenii : *yellow, yellowish, ocher (ochre), ocherous, flaxen, honey, gold(en), cream, creamy, chlor. sallow, sallowish, golden-yellow, primrose-yellow.*

Între termenii de mai sus se stabilesc următoarele identități (cvasi-identități) și opoziții :

²⁰ Vezi acest tip de descriere a numelor de culori din română la ANALIZA SINTAGMATICĂ (6).

11.1.1. Opoziția între termenul care exprimă aprecierea cromatică /yellow(a) indiferent de aproximare/(—) și termenii care exprimă/(a) cu aproximare în minus/(+):

yellow (—) / *yellowish* (+)

11.1.2. „Aproximarea în plus“ nu e distinctivă în această paradigmă.

11.1.3. „Aproximarea față de altă culoare“ este distinctivă pentru termenii: *chlor*, *primrose-yellow*, *sallow*, *sallowish*; primii doi termeni se definesc prin „aproximarea lui (a) față de (d)“, iar ultimul prin „aproximarea lui (a) față de (d) și (h)“:

yellow (—) / *chlor*, *primrose-yellow*,
sallow, *sallowish* (+)

11.1.4 Termenii formați de la numele unui obiect, alcătuind deci *structura referențială* corespunzătoare ca tip de apreciere cromatică (se definesc și prin raportare la semul (a)) sînt: *cream*, *creamy*, *gold*, *golden*, *honey*, *flaxen*, *ocher* (*ochre*), *ocherous*, *golden-yellow*. Astfel *cream*, *creamy* exprimă „un galben pal“, iar *gold*, *golden* un „galben intens“, la care se poate adăuga aprecierea „lucitor, strălucitor“, ambele valori însumîndu-se întotdeauna în *golden-yellow* „galben viu sau luminos (ca aurul)“; *honey* se definește „gălbui ca miele“; *flaxen* exprimă aprecierea cromatică „palid, ușor gălbui“; *ocher* (*ochre*), *ocherous* exprimă o culoare „galben roșcată, caracteristică pigmentului cu același nume“.

11.1.5. Analiza efectuată mai sus va fi sintetizată într-un tablou (T₂), unde se va nota + prezența unei caracteristici, — absența unei caracteristici și 0 situațiile în care dicționarul nu dă indicații clare. În ce privește semele /saturație/ și /luminozitate/ nu vor fi trecute în tabel rubricile s₁ ...; l₁ ... decît atunci cînd DW face precizări măcar pentru unii termeni ²¹.

²¹ Am utilizat și indicațiile găsite în studiile de specialitate, de pildă afirmația lui Moskovič'i că *yellow* face parte din grupa culorilor luminoase. El vom nota de aceea + luminozitate și, prin extindere, și pe ceilalți termeni ai paradigmei.

Caract. sem.	adj.	k	a	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃		o	s	l	mat.	um.	an.	veg.
								(a+d)	(a+b+h)							
Terment																
yellow	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	0	+	+	+	+	+
yellowish	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	0	+	+	+	+	+
chlor	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	0	+	+	0	0	0
primrose- yellow	+	+	+	-	-	-	-	+	-	-	0	+	+	0	0	0
cream	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	0	0	+	0	0	0
creamy	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	0	0	+	0	0	0
gold(en)	+	+	+	-	+	-	-	-	-	+	0	0	+	0	0	0
honey	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+	0	0	0
flaxen	+	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+	+	0	0	0
ochre (ochre, ocherous)	+	+	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	0	0	0

11.2.0. Paradigma a II-a a lui RED este formată din termenii : *red, reddish, pink, pinkish, rose, rose-like, rosy, ruddy, crimson, scarlet, carmine, coral, cherry, cherry-like, blood, coppery, copper-red, ruby, rubious, wine, wine-red.*

Identitățile (cvasi-identitățile) și opozițiile din această paradigmă sînt următoarele :

11.2.1 Opoziția dintre *red*²² care exprimă culoarea / (b) inidiferent de aproximare/ și termenii care exprimă / (b) cu aproximare în minus/(+):

red
*ruddy*²³ (—) / *reddish*
pink, rose, rosy, rose-like, pinkish (+)

Între termenii marcați pozitiv în opoziția de mai sus se stabilesc în continuare opoziții (așa cum rezultă din șirurile diferite în care au fost dispuși termenii) în funcție de gradăția intensității „aproximării în minus“ :

reddish / pink, rose, rosy, rose-like pinkish

și

pink, rose, rosy, rose-like / pinkish

11.2.2 „Aproximarea în plus“ („roșu închis“) este distinctivă pentru termenii : *scarlet* și *crimson* (+):

red (—) / *scarlet, crimson* (+)

11.2.3 Termenii formați de la numele unui obiect, care reprezintă *structura referențială* și care corespund ca tip de apreciere cromatică termenilor din paradigma a II-a (pentru că se definesc și prin raportare la semul (b), nu numai prin referire la obiect) sînt următorii : *zincic, zincous, carmine,*

²² Termenul *red* este definit mai întîi ostensiv („de culoarea sîngelui, rubinului“), apoi în raport cu spectrul („partea cea mai perceptibilă pentru ochiul omenesc“ sau „rezultatul obținut prin învîrtirea culorilor spectrului“); în fine, este definit ca pigment (sau vopsea) care colorează „roșu“. Firește că acest cuvînt foarte important în vocabularul limbii engleze are și destul de numeroase alte sensuri care nu sînt de aprecierea cromatică.

²³ Termenul *ruddy* este definit de dicționare „roșu sau roșiatic“, fiind utilizat numai pentru aprecierea sănătății unei persoane.

Caract. sem. Terمني	adj.	k	b	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃	s	l	Caract. comb.				
											o	mat.	um.	an.	veg.
red	+	+	+	-	-	-	-	-	0	+	-	+	+	+	+
ruddy	+	+	+	-	-	+	-	-	0	+	-	+	-	-	-
reddish	+	+	+	-	-	+	-	-	0	+	-	+	+	+	+
pink	+	+	+	-	-	+	-	-	0	+	-	+	0	0	+
rose	+	+	+	-	-	+	-	-	0	+	(+)	+	0	0	+
rose-like	+	+	+	-	-	+	-	-	0	+	-	+	0	0	+
rosy	+	+	+	-	-	+	-	-	0	+	-	+	0	+	+
pinkish	+	+	+	-	-	-	+	-	0	+	-	+	0	0	+
crimson	+	+	+	-	-	-	+	-	0	0	-	+	0	0	0
scarlet	+	+	+	-	0	(+)	+	+	0	0	-	+	0	0	0
zincous	+	+	+	0	0	(+)	-	+	0	0	+	+	0	0	0
zincic	+	+	+	0	0	(+)	-	+	0	0	+	+	0	0	0
coppery	+	+	+	0	0	(+)	-	+	0	0	+	+	0	0	0
copper-red	+	+	+	0	0	(+)	-	+	0	0	+	+	0	0	0
coral	+	+	+	0	0	-	-	-	0	0	+	+	0	0	0
cherry	+	+	+	+	-	-	-	-	0	0	+	+	0	0	0
cherry-like	+	+	+	+	-	-	-	-	0	0	+	+	0	0	0
blood	+	+	+	+	-	-	-	-	0	0	+	+	0	0	0
blood-red	+	+	+	+	+	-	-	-	0	0	+	+	0	0	0
carmine	+	+	+	-	-	-	+	-	0	0	+	+	0	0	0
ruby	+	+	+	-	-	-	+	-	0	0	+	+	0	0	0
(rubicous)															
wine	+	+	+	-	-	-	-	+	0	0	+	+	0	0	0
(wine-red)															

coral, cherry, cherry-like, blood-red, bloody, copper-red, coppery, ruby, rubious, wine, wine-red. Diversele nuanțe de „roșu“ exprimate de acești termeni sînt: un „roșu“ mai deschis (apropiat de alte nuanțe): *zincic*, *zincous* („roșu ca zincul“), *coppery*, *copper-red* („roșu ca cuprul“), *coral* „roșu ca un coral, culoare variabilă roz-închis/roșu deschis“); „roșu aprins“ este aprecierea cromatică exprimată de *carmine* și „roșu moderat“ de termenii *cherry*, *cherry-like* („roșu ca cireașa, cireșiu“) sau *blood-red*, *bloody* („roșu ca sîngele, sîngeriu“); „roșu închis“ este exprimat de termenii *ruby*, *rubious* („roșu ca rubinul“) și *wine*, *wine-red* („roșu închis ca vinul, bordo“).

11.2.4 Analiza efectuată mai sus va fi sintetizată într-un tabel (T₃)²⁴;

11.3.0. Paradigma a III-a a lui BLUE este formată din termenii: *blue*, *bluish*, *ultramarine*, *blue-black*, *indigo*, *livid*, *azure*, *sapphire*, *prussian-blue*.

Identitățile (sau cvasi-identitățile) și opozițiile din această paradigmă sînt următoarele.

11.3.1. Opoziția dintre *blue*²⁵ care exprimă culoarea / (c) indiferent de aproximare/ (—) și termenii care exprimă / (c) cu aproximare în minus/ (+):

blue (—) / *bluish* (+)

11.3.2. /Aproximarea intens/ (m'') este distinctivă pentru termenul *ultramarine* (definit „albastru viu, intens“) (+):

blue (—) / *blue-black* (+)

11.3.4. /Aproximarea față de altă culoare/ este distinctivă pentru doi termeni: /apropierea (aproximarea) lui albastru

²⁴ S-a notat + luminozitate numai la termenii citați de Moskoviči în grupa culorilor luminoase: *red*, *ruddy*, *scarlet*, *pink*. Prin extindere s-a mai notat + luminozitate acolo unde termenii sînt clar echivalenți.

²⁵ Termenul *blue* este definit ostensiv („culoarea cerului senin“), prin poziția în spectru („porțiunea dintre verde și violet“) și ca pigment („un pigment sau vopsea care colorează albastru“). Are numeroase alte sensuri care nu se definesc ca apreciere cromatică.

Caract. sem. Termeni	adj.	k	c	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃ (e+f+ (h))	s	l	o	Caract. comb.			
												mat.	um.	an. veg.	
blue	+	+	+	-	-	-	-	-	0	-	-	+	+	+	+
bluish	+	+	+	-	-	+	-	-	0	-	-	+	+	+	+
ultramarine	+	+	+	-	+	-	-	-	0	-	-	+	0	0	0
blue-black	+	+	+	-	-	-	+	-	0	-	-	+	0	0	0
livid	+	+	+	0	0	-	-	+	0	-	-	+	-	-	(+)
indigo	+	+	+	0	0	-	-	+	0	-	+	+	0	0	0
azure	+	+	+	+	-	-	-	-	0	-	+	+	0	0	0
sapphire	+	+	+	-	+	-	-	(+)	0	-	+	+	0	0	0
prussian-blue	+	+	+	-	-	-	+	(+)	0	-	+	+	0	0	0

(c) față de negru (f) sau cenușiu (h)/ pentru *livid*²⁶ (definit „albastru-negru-cenușiu“) și *indigo* (definit de DW „o culoare variabilă între cenușiu închis și albastru“) (+):

blue (—) / *livid, indigo* (+)

11.3.5. Termenii formați de la numele unui obiect, care reprezintă *structura referențială* și care corespund ca tip de apreciere cromatică termenilor din paradigma a III-a (se definesc și prin raportare la semul (h), nu numai prin referirea la obiect) sînt următorii: *azure* („culoarea albastră a cerului senin“), *sapphire* („culoarea cristalului care e albastru puternic transparent“ sau „albastru purpuriu închis“), *prussian-blue* („culoarea pigmentului sau cristalului care e albastru închis sau albastru-verzui puternic“)²⁷.

11.3.6. Analiza efectuată mai sus va fi redată într-un tabel (T₄):

11.4.0. Paradigma a IV-a a lui GREEN este formată din termenii: *green, greeny, greenish, sea-green, viridian*. Acești termeni realizează următoarele identități și opoziții:

11.4.1. Opoziția dintre *green*²⁸, care exprimă culoarea /verde (d) indiferent de aproximare/ (—) și termenii care exprimă / (d) cu aproximare în minus/ (+):

green (—) / *greeny, greenish* (+)

11.4.2. Termenul *sea-green* este definit atît prin /aproximarea medie a culorii/ („verde moderat“), cît și prin /apro-

²⁶ Termenul *livid* se utilizează în marea majoritate (trei din patru sensuri) cu referire la om (părți ale corpului — față, mâini, picioare). Numai sensul trei are o exemplificare de utilizare cu referire la flori, cînd desemnează și altă nuanță („roșcat“).

²⁷ În cazul termenului *prussian-blue*, numele pigmentului și numele culorii coincid.

²⁸ Termenul *green* e definit de DW ostensiv („de culoarea ierbii sau a smaraldului“) sau prin poziția în spectru („acea parte a spectrului între albastru și galben“). Are și alte sensuri care nu exprimă aprecierea cromatică. Despre el nu este menționată utilizarea sub aspectul pigmentului.

Caract. sem. Termeni	adj.	k	d	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃ (d+c)	s	l	o	Caract. comb.			
												mat.	um.	an.	veg.
green	+	+	+	-	-	-	-	-	0	0	-	+	+	+	+
greeny	+	+	+	-	-	+	-	-	0	0	-	+	+	+	+
greenish	+	+	+	-	-	+	-	-	0	0	-	+	+	+	+
sea-green	+	+	+	+	-	-	-	+	0	0	-	+	0	0	0
viridian	+	+	+	0	0	-	-	-	0	0	+	+	0	0	0

ximarea lui (d) față de altă culoare (c)/ („verde-albăstrui“) (+) :

green (—) / *sea-green* (+)

11.4.3. Structura referențială conține un termen, format de la numele unui obiect și care corespunde ca tip de apreciere cromatică termenilor din paradigma a IV-a (se definesc și prin raportare la semul (d), nu numai prin referirea la obiect). Acest termen e *viridian*, care desemnează atît un pigment („un verde (sau oxid) de crom“), cît și culoarea caracteristică acestuia.

11.4.4. Analiza efectuată mai sus va fi sintetizată de tabelul T₅.

11.5.0. Paradigma a V-a a lui WHITE este formată din termenii : *white*, *whitish*, *whity* (*whitey*), *silver* (*silvern*), *silvery*. Între acești termeni se stabilesc următoarele identități și opoziții :

11.5.1. Opoziția dintre *white*²⁹, care exprimă culoarea /alb (e) indiferent de aproximare/ și termenii care exprimă /(e) cu aproximare în minus/ (+) :

white (—) / *whitish*, *whity*, *whitey* (+)

Parțial echivalent cu *white* sub aspectul valorii cromatice este *blond*, cînd e definit „alb sau pal, despre fața, pielea ființelor umane“.

Fiind caracterizat prin „lipsa culorii“ (—), se opune prin această trăsătură tuturor celorlalți termeni cromatici (+)³⁰ :

white (—) / *yellow*, *red*, *blue*, *green*, *brown*, *orange*, *purple* (+)

²⁹ Termenul *white* este definit în funcție de mai multe criterii : lipsa culorii, definiția ostensivă (de culoarea zăpezii, a laptelui) sau ca ceva luminos sau lucios. Toate aceste valori exprimă și luminozitatea maximă. Are foarte numeroase alte sensuri care nu exprimă aprecierea cromatică.

³⁰ Opoziția se poate stabili nu numai față de termenul-bază al paradigmei, ci și față de membrii ei.

Caract. sem. Termini	ad)	k	e	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃	s	l ₁	l ₂	l ₃	o	Caract. comb.			
														mat.	um.	an.	veg.
white	+	+	+	-	-	-	-	-	0	-	-	+	-	+	+	+	+
whitish	+	+	+	-	-	+	-	-	0	-	-	+	-	+	+	+	+
whity (whitey)	+	+	+	-	-	+	-	-	0	-	-	+	-	+	+	+	+
blond	+	+	+	-	-	(+)	-	-	0	-	-	+	-	-	+	-	-
silver (silvery)	+	+	+	0	0	-	-		0	-	-	+	+	+	0	0	0
lily-white	+	+	+	-	-	-	-	-	0	-	-	+	+	+	0	0	0

11.5.2. Termenul *white* mai este caracterizat și ca „ceva luminos“ sau „cu luminozitate maximă“ (+) și din acest punct de vedere se opune în primul rând lui *black* (—) și, eventual, celorlalți termeni cromatici (—). Sub aspectul „luminozității sau strălucirii“, *white* este echivalent cu *silver* (*silvern*), *silvery*

black,... (—) / *white*
silver (*silvern*), *silvery* (+)

Sub aspectul semului „strălucire“, *white* poate grupa și alți termeni³¹, care în limba engleză desemnează „(ceva) luminos, strălucitor“: *clear* („luminos, strălucitor“), *fair* („sclipitor“), *serene* („strălucind luminos și constant“), *lucid* („luminos, acoperit de lumină“), *blaze* („lumină intensă, directă; strălucire“).

11.5.3. Termenii formați de la numele unui obiect, care reprezintă structura referențială și care corespund prin tipul de apreciere cromatică unor termeni din această paradigmă (se definesc prin semul (e) și „strălucire“, exprimate prin comparația cu obiectul) sînt: *silver* (*silvern*), *silvery* (+ strălucire) și *flaming* („ca o flacăra în culoare și strălucire“), iar *lily-white* exprimă (— strălucire, + viu intens), adică „alb ca un crin“.

11.5.4. Analiza de mai sus este sintetizată în tabelul T₆.

11.6.0. Paradigma a VI a lui BLACK este formată din termenii: *black*, *blackish*, *pitch-black*, *pitch-dark*, *dark*, *deep*, *obscure*, *earten*. Identitățile și opozițiile din această paradigmă sînt următoarele:

11.6.1. Opoziția dintre *black*³² care exprimă culoarea /negru (f) indiferent de aproximare/ (—) și *blackish*, care exprimă /f) cu aproximare în minus/ (+):

black (—) / *blackish* (+)

³¹ Toți acești termeni au și alte sensuri, mai ales din domeniul aprecierilor psihice (umane).

Terment	Caract. sem.													Caract. comb.			
	a(j).	k	f	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃	s			l	o	mat.	um.	an.	veg.
									s ₁	s ₂	s ₃						
black	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+
blackish	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+
pitch-black	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+	0	0	0
pitch-dark	+	+	+	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	+	0	0	0
earten	+	+	+	0	0	-	-	-	-	-	+	-	+	+	0	0	0

Alți termeni se grupează alături de *black* dacă avem în vedere echivalența sub aspectul unuia din seme : /luminozitate minimă/, însoțită, de obicei, de /saturație maximă/ : *deep* („saturație maximă și luminozitate minimă“), *dark* („luminozitate mică sau minimă“)³³, *obscure* („lipsit de lumină, întunecat“).

11.6.2. /Aproximarea în plus/ e distinctivă pentru termenul *pitch-black* și, eventual, *pitch-dark* (+) (definiți ca „extrem de întunecos sau negru“):

black (—) / *pitch-black*, *pitch-dark* (+)

11.6.3. Din structura referențială care corespunde ca tip de apreciere cromatică paradigmei a VI-a face parte termenul *earten*³⁴, care se definește și prin semul (f), nu numai prin comparație cu obiectul („de culoarea pământului“).

11.6.4. Analiza de mai sus este sintetizată de tabelul T₇.

11.7.0. Paradigma a VII-a a lui BROWN este formată din termenii : *brown*, *browny*, *brownish*, *maroon*, *bay*, *blond*³⁵, *russet*, *auburn*, *bronzy*, *chocolate*, *hazel*, *sepia*, *tan*. Identitățile (sau cvasi-identitățile) și opozițiile din această paradigmă sînt următoarele :

³² Termenul *black* e definit ca „ceva foarte închis la culoare“, sau „acromatic“; de asemenea, e definit ostensiv „de culoarea unor obiecte...“; mai e definit lipsit de luminozitate (sau cu luminozitate minimă)“. De aceea poate fi caracterizat (și prin extindere ceilalți membri ai paradigmei) prin — luminozitate sau + I₁.

³³ Amîndoi termenii (*deep*, *dark*) se pot utiliza atît singuri, cît și alături de alți termeni cromatici.

³⁴ Termenul *earten* mai are și alte sensuri.

³⁵ Termenul *blond* este definit fie ca „un anumit tip de galben, de culoarea inului, aurie“, fie „un tip de alb sau alb-roz (despre ten)“, în ambele cazuri neîncadrîndu-se în această paradigmă, Are însă și un sens definit „maro-gălbui pal sau roșcat deschis“.

Caract. sem	Termen	adj.	k	g	m'	m ^r	m ₁	m ₂	m ₃	s ₁	s	s ₃	l ₁	l ₂	l ₃	o	Caract. comb.	
																	mat. um.	an. veg.
brown		+	+	+	-	-	-	-	-	+	(+)	-	+	(+)	-	0	+	+
	maroon	+	+	+	0	-	-	-	-	+	(+)	-	+	(+)	-	0	+	0
brown		+	+	+	-	-	+	-	-	+	(+)	-	+	(+)	-	-	0	0
	brownish	+	+	+	-	-	+	-	-	+	(+)	-	+	(+)	-	-	0	0
auburn		+	+	+	-	-	-	-	-	+	(+)	-	+	(+)	-	-	0	0
russet		+	+	+	+	-	-	-	-	+	(+)	-	+	(+)	-	-	0	0
bronz		+	+	+	-	-	-	-	-	+	(+)	-	+	(+)	-	-	0	0
	chocolate	+	+	+	0	-	-	-	+	+	(+)	-	+	(+)	-	-	0	0
hazel		+	+	+	-	-	+	-	+	+	(+)	-	+	(+)	-	-	0	0
	sepia	+	+	+	+	-	-	+	-	+	(+)	-	+	(+)	-	-	0	0
tan		+	+	+	0	-	-	+	-	+	(+)	-	+	(+)	-	-	0	0

11.7.1. Opoziția dintre *brown*³⁶, *maroon*³⁷ și *bay*³⁸, care exprimă /brown (g) indiferent de aproximare/ și *browny*, *brownish*, care exprimă /(g) cu aproximare în minus/ (+):

brown
maroon (—) / *browny*, *brownish* (+)

11.7.2. /Aproximarea ca intens/ este definitorie pentru *russet* („o culoare variabilă cafeniu închis“) (+), care se opune lui *brown* (—):

brown (—) / *russet* (+)

11.7.3. /Aproximarea ca moderat/ este distinctivă pentru *auburn* (definit „de culoare cafeniu moderat“) (+):

brown (—) / *auburn* (+)

11.7.4. Termenii din structura referențială care corespunde ca tip de apreciere cromatică paradigmei a VII-a, pentru că se definesc prin semul (g), nu numai prin comparația cu obiectul, sint următorii: *chocolate* („cenușiu-cafeniu“), *hazel* („de culoarea alunelor sau a lemnului de alun, adică maron deschis pînă la gălbui intens“), *sepia* („de culoarea sepia, adică de culoarea vopselii (desenului efectuat astfel, adică un cafeniu închis“), *tan* („de culoarea taninului (sau a argăselii, adică o culoare cafenie“).

11.7.5. Analiza efectuată mai sus este sintetizată de tabelul T₈.

11.8.0. Paradigma a VIII-a a lui GRAY este formată din termenii: *gray*, *grayish*, *iron*. Între acești termeni se stabilesc relațiile:

³⁶ Termenul *brown* e definit prin poziția în spectru („oricare din grupul de culori dintre roșu și galben“), avînd o „luminozitate de la mediu la minim“ și o „saturație de la moderat la minim“.

³⁷ Termenul *maroon* este definit ca „o culoare variabilă de roșu închis pînă la brown“. Spre deosebire de *brown* nu e frecvent.

³⁸ Termenul *bay* e definit „maro-roșcat“ și e utilizat numai cu referire la animale.

³⁹ Termenul *gray* este definit în raport cu celelalte culori ca o culoare neutră, între alb și negru. Are și alte sensuri.

Caract. sem. Termeni	adj.	k	h	m'	m"	m ₁	m ₂	m ₃	s	l	o	Caract. comb.			
												mat.	um.	an.	veg.
gray	+	+	+	-	-	-	-	-	0	0	-	+	+	+	+
grayish	+	+	+	-	-	+	-	-	0	0	-	+	+	+	-
iron	+	+	+	0	0	-	-	-	0	0	+	+	0	0	0

11.8.1. Opoziția dintre *gray*³⁹, care exprimă culoarea /gray (h) indiferent de aproximare/ (—) și *grayish* care exprimă /(h) cu aproximare în minus/ (+) :

gray (—) / *grayish* (+)

11.8.2. Din structura referențială corespunzătoare acestei paradigme face parte *iron* „de culoarea fierului“.

11.8.3. Analiza paradigmei a VIII-a este redată de tabelul T₉.

11.9.0. Paradigma a IX-a a lui ORANGE este formată din termenii : *orange*, *orangish*, *orangy*, *vermilion*, *tangerine*. Între acești termeni se stabilesc relațiile :

11.9.1. Opoziția dintre *orange*⁴⁰, care exprimă culoarea /orange (i) indiferent de aproximare/ (—) și *orangish*, *orangy*, care exprimă /(i) cu aproximare în minus/ (+) :

orange (—) / *orangish*, *orangy* (+)

11.9.2. /Aproximarea față de altă culoare (b)/ este distinctivă pentru *vermilion* (+), definit ca „portocaliu-roșiatic aprins“ :

orange (—) / *vermilion* (+)

11.9.3. Din structura referențială care corespunde ca tip de apreciere cromatică paradigmei a IX-a face parte termenul *tangerine*, care se definește atât prin raportare la semul (i), cât și prin comparația acestuia cu obiectul („de la portocaliu închis la stacojiu (de culoarea unui anumit tip de mandarine).

11.9.4. Analiza de mai sus este redată de tabelul T₁₀.

⁴⁰ Termenul *orange* e definit prin poziția în spectru ca „oricare din grupul de culori care stă între roșu și galben“, având „luminozitate medie“ și „saturație de la moderat la maximă“.

Caract. sem. Termeni	adj.	k	l	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃ (i+b)	s ₁	s s ₂	s ₃	l ₁	l l ₂	l ₃	o	Caract. comb.			
																mat.	um.	an.	veg.
orange	+	+	+	-	-	-	-	-	-	(+)	+	-	+	-	-	+	0	0	+
orangish	+	+	+	-	-	+	-	-	-	(+)	+	-	+	-	-	+	0	0	+
orangy	+	+	+	-	-	+	-	-	-	(+)	-	-	+	-	-	+	0	0	+
vermilion	-	+	+	-	+	-	-	-	-	(+)	+	-	+	-	-	+	0	0	+
tangerine	-	+	+	-	-	-	+	+	-	(+)	+	-	+	-	+	+	0	0	+

11.10.0. Paradigma a X-a a lui PURPLE este formată din termenii : *purple*⁴¹, *purplish*, *purply*, *violet*⁴², *mauve*, *lavender*, *lilac*, *amethyst*. Acești termeni au următoarele relații :

11.10.1. /Aproximarea în minus/ e distinctivă pentru *purplish* și *purply* (+), în raport cu *purple* (—) :

purple (—) / *purplish*, *purply* (+)

11.10.2. /Aproximarea ca moderat/ este distinctivă pentru *violet*⁴³ și *mauve*, opuși astfel lui *purple* (—) :

purple (—) / *violet*, *mauve* (+)

11.10.3. Termenii formați de la numele unui obiect, care reprezintă structura referențială și care corespund ca tip de apreciere cromatică paradigmei a X-a (se definesc și prin raportarea la semul (j), nu numai prin comparația cu obiectul) sînt : *lavender* „de culoarea florilor purpuriu-liliachiu ale unei plante mediteraneene“, *lilac* („de culoarea purpuriu moderat a florilor unui copac (sau arbust)“, *amethyst* („de culoarea clar, întunecat sau intens sau violet-albăstrui, caracteristică unei pietre cu același nume“).

11.10.4. Analiza acestei paradigme este redată de tabelul T₁₁.

⁴¹ Termenul *purple* e definit ca „oricare din culorile care sînt între roșu și albastru“, fără a avea și alte caracterizări. Are și alte sensuri decît aprecierea cromatică.

⁴² Termenul *violet* e definit prin poziția în spectru „oricare din grupul de culori cu tentă albastru-roșcată“, situată la sfîrșitul spectrului, avînd luminozitate minimă și saturație medie. Prima parte a definiției ar putea permite încadrarea acestor termeni în paradigmele III sau IV (ca în română). Termenii *violet* și *mauve* mai sînt definiți ca „un purpuriu moderat“. Termenul *violet* are și alte sensuri.

⁴³ După cum s-a văzut la notele 42 și 43, termenii *purple* și *violet* sînt caracterizați prin poziții diferite în spectru ; au fost încadrați totuși în această paradigmă pentru că *violet* este raportat la *purple* chiar de către definiția lexicografică. În ce privește saturația și luminozitatea s-a pus O acolo unde DW nu face precizări, singurul termen caracterizat din aceste puncte de vedere fiind *violet*.

Caract. sem Termeni	T ₁₁															Caract. comb.			
	adj.	k	j	m'	m''	m ₁	m ₂	m ₃	s ₁	s ₂	s ₃	l ₁	l ₂	l ₃	o	mat.	um.	an.	veg.
	purple	+	+	+	-	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0	-	+	0	0
purplish	+	+	+	-	-	+	-	-	0	0	0	0	0	0	-	+	0	0	+
purply	+	+	+	-	-	+	-	-	0	0	0	0	0	0	-	+	0	0	+
violet	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+	0	0	+
mauve	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+	0	0	+
lavender	+	+	+	(+)	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0	+	+	0	0	+
lilac	+	+	+	+	-	-	-	-	0	0	0	0	0	0	+	+	0	0	+
amethysts:	+	+	+	-	(+)	-	(+)	(+)	0	0	0	0	0	0	+	+	0	0	+

11.11.0. Ca o concluzie generală se poate afirma că, deși mai puțin numeroși decât în limba română (circa 260 în română, circa 105 în engleză), termenii cromatici din limba engleză se constituie într-un sistem ramificat, care se manifestă în primul rând prin numărul mare și variat de seme (ceea ce a impus reformularea lor față de modelul din limba română) și, corespunzător, în numărul mai mare de paradigme.

11.11.1. În ce privește raportul dintre clasificarea după formați și valorile semantice, se remarcă clasa caracterizată prin /aproximarea în minus/, care este exprimată întotdeauna prin combinarea unui alt termen cromatic cu anumite sufixe (-y, -ish). Posibilitățile sînt deci mult reduse numeric față de română, dar bine constituite. Se poate afirma deci că semul /aproximare în minus/ a unei culori este formalizat în limbile cercetate.

Termenii formați de la numele unui obiect, care reprezintă structura referențială au, parțial, mijloace formale specializate (sufixele -y și -en, adăugate la numele unui obiect). Alături de aceste posibilități, în structura referențială a numelor de culori din engleză intră și numele obiectelor propriu-zise, pentru care culoarea fiind caracteristică, se utilizează ca termeni cromatici, în această situație ne mai fiind caracterizate formal (situație similară cu franceza și diferită de română, unde toți termenii cromatici din structura referențială sînt formați de la numele obiectului + -iu).

11.11.2. Singurul sem care realizează opoziții în toate paradigmele este /aproximarea în minus/ (a unei culori), situație identică cu româna și franceza. Termenii reuniți ca echivalenți din acest punct de vedere în engleză sînt unul, doi, maximum trei (spre deosebire de română sau chiar franceză, unde sînt mult mai numeroși).

Celelalte seme realizează opoziții numai în unele paradigme : /aproximarea în plus/ în paradigmele a II-a, a III-a, a VI-a, /aproximarea ca intens/ în paradigmele a III-a, a VII-a, a IX-a, /aproximarea față de altă culoare/ în paradigmele I, a III-a, a IV-a, a IX-a. Primul și ultimul dintre aceste seme se manifestă și în română fiind prezente tot numai în unele paradigme. Semele /aproximare ca moderat/ și /intens/ sînt caracteristice numai sistemului cromatic englez, ceea ce

înseamnă din punct de vedere metodologic că analiza structurală a lexicului nu se poate aplica de la o limbă la alta fără unele adaptări (reorganizarea sau introducerea unor seme noi, specifice, fie renunțarea la altele)⁴⁴.

11.11.3. Ca structură, paradigmele din engleză se remarcă prin arborescența lor, deși conțin un număr mic de termeni în raport cu româna, unde numeroși termeni echivalenți se constituiau în două sau trei opoziții. Este frapantă deosebirea cantitativă dintre două paradigme cu numeroși termeni în română și cu foarte puțini în engleză: paradigma I (a lui GALBEN / YELLOW și paradigma a V-a a lui ALB / WHITE).

Ca și în alte analize similare, descrierea sistemului termenilor cromatici din engleză comparativ cu româna și franceza a arătat atât asemănări, cât și diferențe de la o limbă la alta, justificate de specificul sistemului lexical datorat determinării lui extralingvistice.

⁴⁴ Observație făcută și în urma analizei comparative chiar în două limbi înrudite și altor (sub)ansambluri, v. Bidu-Vrănceanu (1975), p. 231—249.

TIPOGRAFIA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI

Lei 21,80